T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BALKAN POLİTİKASI BAĞLAMINDA HIRVATİSTAN VE KOSOVA'NIN ÜYELİK SÜRECİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

ESİN ÖMER ULUKAYA
1128229241

DANIŞMAN: PROF.DR. NEZİHA MUSAOĞLU

EDİRNE
2020

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da başka bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

09/11/2020

Esin ÖMER ULUKAYA

Tezin Adı: Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası Bağlamında Hırvatistan ve Kosova'nın Üyelik Sürecinin Karşılaştırmalı Analizi
Hazırlayan: Esin ÖMER ULUKAYA

ÖZET

Avrupa Birliği'nin Balkan politikası son yıllarda sosyal bilimlerde ve uluslararası ilişkiler disiplininde çok tartışılan konuların başında yer almaktadır. Konunun ülkemizde çok çalışılan bir konu olmaması, teze başlamamdan önce Avrupa Birliği'nin Balkan politikası hakkında yazılan ana kaynakları ve onun üzerine yazılan literatürü dikkatlice taramamı gerektirmiştir. İncelenen kaynakların büyük bir kısmı Arnavutça ve Hırvatça olup, bir kısmı da İngilizce' den çevrilmiştir. Bu araştırmanın hazırlanma nedeni literatürde bu alanda var olan boşluğu doldurmaktır. Çalışmanın en önemli özelliklerinden biri Arnavutça ve Hırvatça kaynaklar kullanarak Kosova ve Hırvatistan'da yerel düzeyde Avrupa Birliği (AB) konusundaki yaklaşımları incelemektir. Bunun yanı sıra, Kosova ve Hırvatistan'ın AB üyelik sürecinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Tez çalışmasında iki Balkan ülkesi olan Hırvatistan ve Kosova'nın AB üyelik süreçleri Kopenhag Kriterleri bağlamında incelenmiştir. AB'nin genişleme süreci ve Batı Balkanlara yönelik stratejik büyümesi üzerinde durulmuştur. İki Eski Yugoslavya ülkesi olan Kosova ve Hırvatistan ekonomik, siyasi ve idari değişkenler temelinde karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Batı Balkanlar, Entegrasyon, Kosova, Hırvatistan.

Name of the Thesis: Comparative Analysis of the Membership Process of Croatia and Kosovo in the European Union's Balkan Policy Context
Prepared by: Esin ÖMER ULUKAYA

ABSTRACT

Balkan policy of the European Union is one of the most discussed issues in social sciences and international relations discipline in recent years. The fact that the subject is not a topic that has been studied much in our country has required me to carefully research the main sources written about the European Union's Balkan policy and the literature on it before I start the thesis. Most of the sources examined are in Albanian and Croatian and some of them have been translated from English. The reason for the preparation of this research is to fill the gap in the literature in this field. One of the most important features of the study is to analyze approaches to the European Union (EU) at the local level in Kosovo and Croatia using Albanian and Croatian sources. In addition, a comparative analysis of the EU membership process of Kosovo and Croatia has been done.

In the thesis, EU membership processes of two Balkan countries, Croatia and Kosovo, are examined in the context of Copenhagen Criteria. The enlargement process of the EU and its strategic growth towards the Western Balkans are emphasized. The two former Yugoslavia countries, Kosovo and Croatia, were compared and analyzed on the basis of economical, political and administrative variables.

Key Words: European Union, Western Balkans, Integration, Kosovo, Croatia.

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği genişleme politikası, Balkanlardaki gelişmelerden etkilenerek dönüşen ve uluslararası ilişkiler kapsamında önemini koruyan bir konudur. Bu çalışmanın önemi, Batı Balkanlara yönelik Avrupa Birliği genişleme politikalarının çerçevesinde Hırvatistan ve Kosova'nın üyelik sürecinin karşılaştırmalı analizinin incelenmesinden kaynaklanmaktadır.

Batı Balkan ülkeleri üyelik süreçleri nedeniyle AB'nin önemli bir ortağıdır. Bu ortaklık, Avrupa perspektiflerinin bir kez daha teyit edildiği AB Küresel Dış Politika Stratejisinde kanıtlanmıştır. Bratislava Zirvesi'nde AB'nin, Batı Balkan ülkelerine desteğini sürdürme kararlılığı da ortaya çıkmıştır. Dış politika açısından AB, Batı Balkanlar da dahil olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde çeşitli diplomatik misyonlarla temsil edilmektedir. Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan ile diplomatik ilişkiler de kurmuş olup, Kosova'nın tartışmalı hukuki statüsü nedeni ile bu tür ilişkiler Özel Temsilci ve AB Ofisi düzeyindedir. AB aynı zamanda, Batı Balkan ülkelerinden, Kosova ve Sırbistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için diyalogda arabuluculuk yapılmıştır. Bu görüşmelere doğrudan AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi başkanlık etmiştir. Bu çalışmada, AB'nin genişleme süreci ve Batı Balkanlara yönelik stratejik büyümesi üzerinde durulmuştur. İki Eski Yugoslavya ülkesi olan Kosova ve Hırvatistan ekonomik, siyasi ve idari değişkenler temelinde karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Araştırma süresi içerisinde kaynak taraması yapılarak özellikle kuramsal ve kavramsal çerçeve ile ilgili teori kısmı incelenmiştir. Bunun yanı sıra Kosova Avrupa Birliği Entegrasyon Bakanlığı ve Hırvatistan Avrupa Birliği Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu raporlar incelenmiştir. Ayrıca Kosova Avrupa Birliği Entegrasyon Bakanlığı ziyaret edilerek, yetkililerle görüşülüp bilgi alınmış ve yerel dillerde kaynak temin edilmiştir.

Hırvatistan 3 Ekim 2005 tarihinde, Türkiye ile eş zamanlı olarak katılım müzakerelerine başlamış ve 1 Temmuz 2013 tarihinde Avrupa Birliği üyesi olmuştur. Hırvatistan'ın AB üyeliği, Balkan ülkelerinde özellikle Eski Yugoslavya ülkelerinde çok büyük yankı yaratmıştır. 1990'lı yıllarda Eski Yugoslavya ülkelerinde meydana gelen çatışmalar, savaşlar Hırvatistan'ı etkilemiş olsa da AB üyelik süreci sayesinde Hırvatistan bugün AB üyeliğinin yükümlülüklerini üstlenmeye hazır, istikrarlı bir demokrasi haline gelmiştir.

17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Kosova, günümüzde 117 devlet tarafından tanınmaktadır. Ancak AB üyeliği konusunda son dönemde önemli çalışmaları bulunmaktadır. Kosova Avrupa Birliği Entegrasyon Bakanlığının kurulmasıyla birlikte çalışmalar Bakanlık düzeyinde gerçekleşmektedir. Ayrıca Kosova'nın AB'ye üyelik sürecinde statü sorunu ve Sırbistan faktörü önemli birer engeldir. Bu çalışmanın amacı, Hırvatistan ve Kosova'nın katılım öncesi hazırlık sürecinin nasıl işlediği; Balkanlar'a uygulanan üyelik koşullarının, diğer ülkelere uygulanan koşullardan ne ölçüde farklı olduğunu sorgulamaktır. AB genişleme sürecinin koşulluluk esasına göre, Kopenhag kriterlerine göre iki ülkenin karşılaştırmalı analizinin yapılması hedeflenmektedir.

Yoğun bir çalışmanın eseri olan bu tezin hazırlanmasında şüphesiz birçok kişinin yardımı, desteği ve katkısı olmuştur. Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Neziha Musaoğlu'na teşekkürü borç bilirim. Değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Hasan Berke Dilan ve Prof. Dr. Nalan Demiral'a görüş ve önerileri için şükranlarımı sunarım.

Hırvatistan ve Kosova'nın AB üyelik süreçleriyle ilgili güncel bilgiler ve kaynaklara ulaşmamı sağlayan, Kosova Avrupa Birliği Bakanlığı Başdanışmanı ve Kosova AB Vize Serbestisi Teknik Koordinatörü Besnik Vasolli'ye ve Kosova'daki Priştine Üniversitesi "Hasan Prishtina", Hukuk Fakültesi, Dekan Yardımcısı ve Kosova Avrupa Birliği Bakanlığı Danışmanı Prof. Dr. Besfort Rrecaj'a teşekkürü borç bilirim. Kosova Başbakanlığı çalışanlarına bana saatlerce zaman ayırdıkları ve

Hırvatistan ve Kosova'nın AB'ye entegrasyonu ile ilgili önemli kaynakları ve güncel bilgileri benimle paylaştıkları için ve bana yol gösterdikleri için şükranlarımı sunarım.

Son olarak çalışkanlığını kendime örnek aldığım ve çalışmalarımda olumlu eleştirileriyle beni yönlendiren ve destek olan sevgili eşim Dr. Sezer Ulukaya'ya minnettarım. Hayatımın her döneminde beni koşulsuz destekleyen ve her zaman yanımda olan canım aileme çok teşekkür ediyor ve bu çalışmamı onlara ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **x**
GİRİŞ **1**

BÖLÜM I
KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Avrupa Birliği Entegrasyon Teorileri 6
1.2. Entegrasyon Kavramı 9
1.3. Federalizm ve Entegrasyon 16
1.4. Fonksiyonalist (İşlevselci) Kuram 18
1.5. Neo-fonksiyonalist (Yeni-İşlevselci) Kuram 23
1.5.1. "Spill-over" Kavramı 37
1.5.2. "Spill-back" Kavramı 40
1.5.3. Bütünleşme Kuramlarına Yöneltilen Eleştiriler 42
1.6. AB Genişlemesi ve Koşulluluk İlkesi (EU Conditionality) 47

BÖLÜM II
AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİ

2.1. Avrupa Birliği Genişleme Politikaları 49
2.2. Avrupa Birliği Genişlemesinde Kullanılan Araçlar, Kriterler ve Esaslar 61
2.3. Kronolojik Olarak Avrupa Birliği'nin Genişleme Aşamaları 70
2.4. Maastricht ve Kopenhag Kriterleri 77
2.5. Maastricht Öncesi ve Sonrası AB Genişlemesi 88
2.6. Kopenhag Öncesi ve Sonrası AB Genişlemesi 90

BÖLÜM III

AVRUPA BİRLİĞİ' NİN BALKAN STRATEJİSİ

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler 93
3.2. AB'nin Balkan Politikası ve Vizyonu 105
3.3. Avrupa Birliği'nin Balkanlara Yönelik Genişleme Politikası 116
3.4. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Stratejisi 125
3.5. Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sonrası Yapılan Uyum Çalışmaları 130

BÖLÜM IV
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK HIRVATİSTAN VE KOSOVA'NIN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ

4.1. Hırvatistan'ın Avrupa Birliği'ne Adaylık Süreci 136
4.1.1. Hırvatistan'ın Avrupa Birliği Açısından Önemi 140
4.1.2. Hırvatistan ile Avrupa Birliği İlişkileri 143
4.1.3. Uyum Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar 148
4.2. Kosova'nın Avrupa Birliği Adaylığı 151
4.2.1. Kosova'nın Avrupa Birliği Açısından Önemi 160
4.2.2. Kosova ile Avrupa Birliği İlişkileri 169
4.2.3. Adaylık Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar 176

SONUÇ 192
KAYNAKÇA 198
EK-1 210
EK-2 211
EK-3 212
EK-4 213
EK-5 215
EK-6 217
EK-7 219
EK-8 221
EK-9 231

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1:AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişim Süreci..... 46
Tablo 2: Avrupa Birliği Genişleme Dalgaları..... 58
Tablo 3: Beşinci Genişleme ve Sonrasındaki Katılım Antlaşmalarının Aday Ülkeler Tarafından Onaylanma Süreci..... 72
Tablo 4: Maastricht Anlaşması Öncesi Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler..... 89
Tablo 5: Maastricht Anlaşması Sonrası Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler..... 90
Tablo 6: Kopenhag Zirvesi Öncesi Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler..... 91
Tablo 7: Kopenhag Zirvesi Sonrası Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler..... 92
Tablo 8: AB'ne Aday Ülkeler ve Potansiyel Aday Ülkelerde Uluslararası Ticaret 100
Tablo 9: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden Bağımsızlığını İlan Eden Ülkeler..... 101
Tablo 10: Genişlemede Ülkelerin Geçici İstisna Talep Ettiği Fasıllar..... 115
Tablo 11: Avrupa Birliğine Aday Ülkeler ve Potansiyel Adaylar (2019) 124
Tablo 12: Kosova vatandaşlarının, Kosova'nın AB üyeliği hakkındaki düşünceleri 156
Tablo 13: Kosova'da yaşayan toplulukların Avrupa Birliği ile ilgili düşünceleri .. 157
Tablo 14: Kosova'da Avrupa Birliğine üyelik için bir referandum düzenlenmesi durumunda çıkacak sonuçlar..... 158
Tablo 15: Kosova vatandaşlarının AB üyeliğini destekleme nedenleri 159
Tablo 16: "AB ile Kosova arasında imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) Kosova'ya neler getirecek?" anketinin sonucu..... 164
Tablo 17: İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) Hakkında 166
Tablo 18: Vizelerin Serbestleştirilmesinin Önemi..... 167
Tablo 19: Vize serbestisinin önemli olmasının nedenleri 168
Tablo 20: Kosova'nın AB ile ilişkilerini güçlendirmesinin önemi..... 172
Tablo 21: Topluluklar açısından Kosova'nın AB ile ilişkilerini güçlendirmesinin önemi..... 173
Tablo 22: AB'nin Kosova vatandaşları için anlamı..... 174
Tablo 23: Kosova'nın AB'ye üye olmasının yararları..... 175

Tablo 24: Kosova vatandaşlarının AB ülkelerine kalıcı olarak yerleşmeleri üzerine düşünceleri 176
Tablo 25: Kosova AB'ye üye olmaya hazır mı? 177
Tablo 26: Kosova vatandaşlarının Kosova'nın AB'ye katılmaya hazır olup olmadığı konusundaki düşünceleri 178
Tablo 27: Kosova AB'ye ne zaman üye olacak? 179
Tablo 28: Kosova'da yaşayan toplulukların, Kosova'nın AB'ye üye olma ile ilgili düşünceleri 180
Tablo 29: Kosova Vatandaşlarının Kosova'nın AB'ye Üye Olacağı Tahmin Ettikleri Yıl 182
Tablo 30: Kosova vatandaşlarının AB üyeliği konusundaki endişeleri 183
Tablo 31: Kosova'da Yaşayan Toplulukların AB Üyeliği Konusundaki Endişeleri 184
Tablo 32: Kosova'nın AB'ye üye olması durumda vatandaşların duydukları endişeler 185
Tablo 33: "Kosova'nın karşı karşıya olduğu en önemli mesele nedir?" anketinin sonucu 186
Tablo 34: "Kosova AB üyeliğinin hangi aşamasında bulunmaktadır?" anketinin sonucu 187
Tablo 35: Kosova'da yaşayan toplulukların AB üyeliği ile ilgili görüşleri 188
Tablo 36: Kosova vatandaşlarının, AB'nin İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) çerçevesinde Kosova'ya sağlamış olduğu fonlar hakkındaki düşünceleri 189
Tablo 37: Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı'nın AB Bütünleşme Sürecindeki Rolü 191

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AP : Avrupa Parlamentosu

AT : Avrupa Topluluğu

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CARDS : The programme of Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Programı)

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IA : Geçici Anlaşma

ICTY : Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi

IOA : İstikrar ve Ortaklık Anlaşması

IMF : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

MDAÜ : Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri

NATO : The North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

OÇA : Ohri Çerçeve Anlaşması

SAA : Stabilisation and Association Agreement (İstikrar ve Ortaklık Anlaşması)

SAP **:** Stabilisation and Association Process (İstikrar ve Ortaklık Süreci)
UAD **:** Uluslararası Adalet Divanı
UNMIK **:** United Nations Mission in Kosovo (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu)
YSFC **:** Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti
YFC **:** Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

Balkan Yarımadası yani Güneydoğu Avrupa bölgesi jeostratejik konumu nedeniyle dünyada paylaşılamayan bölgelerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Bunun yanı sıra yaklaşık 49 milyon nüfusa sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu' nun dağılmasından sonra toprakların paylaşımı ciddi sorunlara neden olmuştur. Günümüzde, Balkanlar Avrupa'nın en sorunlu bölgelerinden biri olarak adlandırılmaktadır. Batı Balkanlar tarihten günümüze kadar birçok kanlı savaşa ve çatışmaya sahne olmuştur. Bunların yanı sıra Balkan ülkelerinin bölgesel iş birliğine açık olmamaları ve ülkeler arası iyi komşuluk ilişkilerine sahip olmamaları da Balkanlar açısından önemli bir dezavantajdır. Günümüzde birçok Balkan ülkesi yolsuzlukla mücadele etmektedir. Uzun dönem boyunca bölgede önemli ölçüde ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar söz konusu olmuştur. Bütün bunlara rağmen Balkan ülkelerinin günümüzde Avrupa Birliği üyeliği konusunda hedefleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda ülkeler hedeflerini, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (IOA) ile başlayıp tam üyelik ile sonuçlandırmayı amaçlamaktadırlar. Söz konusu hedeflerini gerçekleştirmek için birçok Balkan ülkesinde çalışmalar AB Bakanlığı düzeyinde gerçekleşmektedir.

Günümüzde küreselleşen dünyada, ülkeler arasında değişen dengeler sonucunda entegrasyonun öneminin arttığını söylememiz mümkündür. Dünyada meydana gelen gelişmeler ve Balkanlarda özellikle 90'lı yıllarda yaşanan çatışmalar dünya düzeninin yeniden şekillenmesi ile sonuçlanmıştır.

Bu çalışma, AB'nin Batı Balkanlara yönelik genişleme politikası çerçevesinde Hırvatistan ve Kosova'nın üyelik sürecini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, araştırma konusu olarak, Hırvatistan ve Kosova ülkelerini seçmemizin nedenleri, her iki ülkenin de ortak bir geçmişe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Geçmişte her iki ülke de Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti' ne bağlı ülkelerdi. Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti' nin dağılmasının ardından günümüzde Hırvatistan ve Kosova iki bağımsız devlettir. Hırvatistan aynı zamanda AB'nin

Balkanlara yönelik genişleme politikası sonucunda 2013 yılında birliğe üye olmuştur. Ayrıca, Hırvatistan AB'ye en son üye olan ülkedir. 2013 yılından günümüze kadar AB'de yeni bir genişleme dalgası yaşanmamıştır.

Kosova ise Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti döneminde Sırbistan'a bağlı iki özerk bölgeden biriydi: Kosova ve Voyvodina (Vojvodina). Kosova, günümüzde 2008 yılında ilan ettiği tartışmalı bağımsızlık ilanı ile "*sui generis"* özelliğe sahip olan bir ülke konumundadır. Günümüzde uluslararası hukukta Kosova'nın bağımsızlığı "*sui generis"* bir örnek oluşturmaktadır. Uluslararası hukukta, devletlerin egemenlik eşitlik hakkı bulunmaktadır. Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygunluğuyla ilgili en önemli gelişmelerden birisi Uluslararası Adalet Divanı (UAD)' nın kararıdır. Sırbistan'ın girişimi üzerine Uluslararası Adalet Divanı, 22 Temmuz 2010 tarihli danışma görüşü kararıyla bağımsızlık bildirgesinin uluslararası hukuku ihlal etmediği sonucuna varmıştır. Bu karar bağlayıcılık niteliğine sahip olmasa da uluslararası hukuk bakımından önemlidir ve Kosova'nın bağımsızlık konusunda elini güçlendirmektedir.

2010 yılında Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın *"Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığı uluslararası hukuka aykırı değildir"* kararı bölge için çok önemli bir karardır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığıyla ilgili genel uluslararası hukuk kararlarını incelemiştir. Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler Şartının 2. Maddesinin 4. fıkrasında yer alan kurala dikkat çekmiştir: *"Tüm üyeler uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanmasına başvurmaktan kaçınırlar."* Buna göre, Uluslararası Adalet Divanı (UAD), dünyada 18., 19. ve 20. yüzyıllarda birçok ülkenin bağımsızlığına şahit olduğunu ancak bu durumun kimi zaman devlet oluşumuyla kimi zaman ise haklı bulunmamakla sonuçlandığını ortaya koymuştur. Ancak buna karşın, ülkelerin hiçbir zaman toplu şekilde bağımsızlık bildirgelerini hukuka aykırı ilan ettiği bir kararı bulunmadığını ifade etmiştir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanı ile ilgili

kararı emsal bir karardır ve Kosova'nın bağımsızlık kararının uluslararası toplum karşısında savunulması konusunda önemli ölçüde etkisi bulunmaktadır.

Bu çalışmanın konusu, var olan ulusal ve uluslararası tez çalışmalarından farklı olarak, Hırvatistan ve Kosova'yı yerel dillerde yazılmış olan birincil kaynaklardan inceleyip, Avrupa Birliği'nin Balkan politikası bağlamında Hırvatistan ve Kosova'nın üyelik sürecinin karşılaştırmalı analizinin yapılmasıdır. Bu çalışmanın, ilgili alanda uluslararası ilişkiler disiplininde var olan boşluğu doldurarak, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, ülkelerin AB'ye üyelik kriterleri olan Kopenhag Kriterlerinin yeterli olup olmadığı ve Batı Balkan ülkelerinin üyeliğinin siyasi şartlılığa bağlı olup olmadığı sorusunu sorar. Bu çalışma, saha çalışmasından ziyade bir kuram doğrulama çalışmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde kuramsal ve kavramsal çerçeve ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, Avrupa Birliği entegrasyon teorileri, entegrasyon ve federalizm kavramları incelenmiştir. Avrupa Birliği entegrasyonu analiz etmeyi sağlayan kapsayıcı ve yaygın olarak kullanılan kuramların başında gelen kuramlar Fonksiyonalizm ve onun gelişmiş versiyonu olan Neo-Fonksiyonalizmdir. Fonksiyonalist (İşlevselci) Kuram, entegrasyonun ekonomik alanda başlayarak dallanma (ramification) etkisiyle diğer alanlara yayılacağını savunmaktadır. Buna göre entegrasyonun ticari bir alanda başlayarak, örneğin ülkeler arasında ticaret alanındaki vergilerin karşılıklı azaltılması, dallanma (ramification) etkisi göstererek diğer alanlarda da gerçekleşecektir. Fonksiyonalist kuramın kurucusu olarak bilinen David Mitrany'ye göre, insanlar rasyonel varlıklardır. Ticaret alanında başlayan bir entegrasyon süreci diğer alanlara da yansıyacaktır. Neo-fonksiyonalist (Yeni İşlevselci) Kuram, Fonksiyonalist kuramın eksiklerini kapatacak bir biçimde entegrasyon sürecinin ekonomik boyutuna siyasal boyutu da katar. Neo-fonksiyonalist Kurama göre entegrasyon ekonomik alanda başlayıp yayılma (spill-over) etkisiyle siyasi entegrasyona dönüşecektir. Ernst Haas'a göre, entegrasyon ekonomik entegrasyonun yanı sıra siyasi entegrasyonu da kapsamalıdır. Bu çalışmada, Neo-fonksiyonalist (Yeni İşlevselci) Kuramı tercih etmemizin nedeni Avrupa Birliği

entegrasyonunu gerek ekonomik gerek siyasal açıdan çok boyutluluğu içinde analiz etmeyi sağlayan bir kuram olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Avrupa Birliği entegrasyon süreci incelenmiştir. Bu kapsamda, AB'nin genişleme politikaları, genişlemede kullanılan araçlar, kriterler ve esasların üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra kronolojik olarak AB'nin genişleme aşamaları incelenmiştir. Maastricht kriterleri ve Kopenhag kriterleri incelenerek, AB'nin Batı Balkanlara yönelik genişleme politikası üzerinde durulmuştur. Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan gelişmeler ve AB'nin Balkan politikası ve vizyonu ikinci bölümde yer alan konular ortaya konulmuştur. Hırvatistan ve Kosova'nın üyelik/adaylık süreci analiz edildiği için AB'nin bir bütün olarak Balkan politikalarını değerlendirmenin sınırlı olacağı bir gerçektir. Çalışmanın sınırlılıklarından biri budur. Entegrasyon sadece koşulluluk temelinde yer almakta ve çoğunlukla süreç iç çevre dinamikleri temelinde analiz edilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan gelişmeler incelenerek, AB'nin Balkan politikası ve vizyonu analiz edilmiştir. Avrupa Birliği'nin Balkanlara yönelik genişleme politikası irdelenirken, Balkan devletlerinin AB'ye tam üyelik öncesi ve tam üyelik sonrası yapılan uyum çalışmaları araştırılmıştır. AB'nin özellikle 2003 yılında gerçekleşen Selanik Zirvesinden sonrası Batı Balkanlara yönelik genişleme stratejisi irdelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, karşılaştırmalı olarak Hırvatistan ve Kosova'nın AB'ye üyelik süreci incelenmiştir. Bu kapsamda, AB'ye tam üyelik öncesi ve tam üyelik sonrası yapılan uyum çalışmaları üzerinde durulmuştur. Hırvatistan'ın AB'ye adaylık süreci, Hırvatistan'ın AB açısından önemi, Hırvatistan ile AB ilişkileri, uyum sürecinde karşılaşılan sorunlar analiz edilmektedir. Bu bölümde aynı zamanda, Kosova'nın AB adaylığı ve AB açısından önemi, Kosova ile AB arası ilişkiler, adaylık sürecinde karşılaşılan sorunlar irdelenmektedir.

Kosova'nın hukuki statüsünün tanıma açısından sorunlu olduğunu ve Hırvatistan ile karşılaştırıldığında iki devletin AB bütünleşmesi açısından temel

farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır. AB genişlemesinde baz alınarak uygulanan üyelik koşullarında (siyasal kriterler, ekonomik kriterler ve idari kriterler) bu durum önemli bir engeli oluşturmaktadır. Kosova'nın Kopenhag Kriterlerinin tamamını karşılaması durumunda bile hukuki statüsü nedeniyle AB'ye üye olamayacağı yönünde görüşler hakimdir. BM üyesi 193 ülkenin 95'i Kosova'yı bağımsız bir ülke olarak tanımamaktadır. BM üyesi ülkelerin 98'i ise Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkeler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Kosova'yı bağımsız bir ülke olarak tanımayan BM içindeki ülkelerin oranı yaklaşık %49'dur. 28 AB üyesi ülkenin 23'ü Kosova'nın bağımsızlığını tanırken, 5 AB üyesi ülke (Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-GKRY, İspanya, Slovakya, Romanya) Kosova'yı bağımsız bir ülke olarak tanımamaktadır. 29 NATO üyesi ülkenin, 25'i Kosova'nın bağımsızlığını tanırken, 4'ü (Yunanistan, İspanya, Romanya, Slovakya) Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır. 2019 yılında, BM üyesi 15 ülkenin daha Kosova'yı bağımsız bir ülke olarak tanımamaları BM içindeki bağımsızlığı tanımayan ülkelerin oranını %49'a çıkarmıştır. Bu durum, BM içindeki üye ülkelerin yaklaşık yarısının Kosova'yı Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olarak kabul ettiklerini ifade etmektedir. Sırbistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Ivica Dacic, yakın zamanda Kosova'nın bağımsızlığını tanıma kararını geri çeken ülkelerin artacağını ifade etmiştir.[1]

[1] https://tr.sputniknews.com/infografik/201908091039893212-kosovanin-hukuki-statusu/ (18.09.2019)

BÖLÜM I

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde, Avrupa Birliği entegrasyon teorilerini açıklayan kuramsal ve kavramsal çerçeve bu bölüm içinde incelenmektedir. Avrupa Birliği entegrasyon teorileri bu bölümün çatısını oluşturmaktadır. Bu kapsamda entegrasyon kavramı ve federalizm incelenmektedir, Fonksiyonalist (İşlevselci) Kuram ve Neo-fonksiyonalist (Yeni-İşlevselci) Kuram üzerinde durulmaktadır.

1.1. Avrupa Birliği Entegrasyon Teorileri

Günümüzde dünyanın, küreselleşmenin de etkisiyle dinamik bir gelişme sürecinde olduğu, devletler, kültürler, insanlar ve toplumlar arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin giderek yoğunlaştığı gözlenmektedir. Avrupa Birliği düşüncesinin temelinde Roma Antlaşması'ndan beri genişleme olgusu yer almaktadır. Roma Antlaşmasının 237. ve 240. maddelerinde, ülkelerin topluluğa üye olmak için başvurabileceği konusu, bütünleşme fikrinin geçmişten gelen önemli bir kanıtını oluşturmaktadır.

Genişleme sürekli olarak AB'nin gündeminde olmakla birlikte, soğuk savaşın sona ermesinden sonra daha fazla önem kazanmaktadır. Genişlemeye verilen önem literatürde de kendini göstermektedir, bu konuda yapılan bilimsel araştırmaların sayısında önemli bir artış olmaktadır. Ancak bu çalışmalar tanımlayıcı ve daha çok tek bir vaka üzerine yoğunlaşmakta, genişleme sürecinde tek bir politika alanının analizini yapmaktadır.[2] Genişleme olgusu örgütü, üye devletleri ve Birliğe katılacak ülkeleri etkilemektedir. Uluslararası örgütte bir yandan gücün ve üye devletlerin çıkarlarının dağılımını etkilerken, diğer yandan da örgütün hedeflerini, normlarını, etkinliğini ve kimliğini etkilemektedir. Bu nedenle çok sayıda kuram, genişlemenin AB

[2] Frank Schimmelfennig- Ulrich Sedelmeier, "Theorizing EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses, and The State of Research", *Journal of European Public Policy*, 9:4, August, 2002, s.501.

bütünleşmesi üzerindeki etkilerini değerlendirmekte ve her biri kendi yaklaşımları çerçevesinde genişlemenin etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.[3]

Avrupa bütünleşme sürecini açıklamak üzere geliştirilen çeşitli teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Fonksiyonalizm (İşlevselcilik) ve Neo-Fonksiyonalizm (Yeni-İşlevselcilik)'dir. Haas'a göre, *"Avrupa entegrasyon sürecinde, politik faktörlerin sadâkati, beklentileri, politik eylemi yeni merkeze yönlendirmektedir. Avrupa entegrasyon sürecinde, yeni kurumlar oluşmaktadır, bu kurumlar uluslar üstü seviyeye transfer edilmekte ve kurumlar ulusal yapılara dönüştürülmektedir."*

"1980'li ve 1990'lı yıllarda, Avrupa entegrasyon sürecinin geliştirilmesi ile uluslararası ilişkiler alanında çalışan araştırmacılar, daha genel teorik yaklaşımları kullanarak, AB'yi öğrenmeye ve araştırmaya başlamışlardır. Bu yaklaşımlar çoğunlukla akılcı bir yaklaşım etrafında birleşmiştir."[4]

"AB'nin federasyona dönüşüp dönüşmeyeceği ve kendi entegrasyonel kapasitelerine ulaşıp ulaşmadığı muğlak bir durumdur. Avrupa Birliği'nin varlığının tehlikede olduğunu varsayan yaklaşımlar vardır ancak şüphecilik Avrupa Topluluğu'nun/Avrupa Birliği'nin bütün varlığı boyunca olmuştur. Gelecekte AB'nin hangi hâlde olacağı herkesin merak konusu olmaktadır (sadece Avrupalıların değil). AB büyük bir ülke mi olacak yoksa küçük devletlerin bir federasyonu mu olacak ya da sadece siyasi bir kurum mu olacak ya da ortadan mı kalkacaktır."[5]

"Bu durum devletleri de kararsız bırakmaktadır. AB'nin dördüncü genişlemesinden sonra, sonuçlar daha çok uygulanabilir hâle gelmektedir. Neo-

---

[3] Hüseyin Kutay Aytuğ, *"Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı", Yönetim ve Ekonomi,* Cilt:15, Sayı:1,2008, s.151.

[4] Mark A, Pollack, "International Relations Theory and European Integration. Badia Fiesolana: European University Institute", 2000,s.1.

[5] Anthony Pagden, "The idea of Europe, From Antiquity to the European Union", Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press, 2002, s.3.

işlevselcilik için tek sığınak nokta daha entegre ve uluslarüstü Avrupa Birliği gibi görünmektedir."[6]

Uzun bir süre AB'nin genişlemesi teorik açıdan Avrupa bütünleşmesinin ekonomik boyutuna ağırlık vermektedir. *"Rasyonalistler ya da liberal hükümetlerarasıcılık, genişlemenin ekonomik-politik boyutunu vurgulamaktadır, bu vurguya hükümetlerin özerklik endişeleri ve yeniden seçim kısıtlamaları da dâhildir. Hem akılcı hem de yapılandırmacı faktörler, genişleme kararı vermede aktif rol oynamaktadır."*[7]

Devletler arası sosyal ve ekonomik uyumu sağlamak AB'nin kuruluşundan itibaren en önemli hedefidir.[8] Bölgesel entegrasyon kavramı, belirli bir coğrafi alan içinde, çeşitli ülkelerin ekonomik, siyasal ve askeri alanda bütünleşmesini ifade etmektedir. Uzun vadeli ekonomik ve siyasal iş birliği Bölgesel entegrasyonun en önemli hedefidir. Toplumsal ve kültürel, ekonomik, siyasal faktörlerin her biri entegrasyonla doğrudan ilişkilidir. Bölgesel entegrasyonun oluşma sebepleri başlıca iki önemli faktöre bağlıdır: birincisi İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletlerarasında yaşanan siyasal ve ekonomik kriz. İkinci faktör ise Birleşmiş Milletler 'in (BM) kuruluşu ve güvenlik sisteminin giderek önem kazanmasıdır.

Leon Lindberg, Stanley Hoffmann, Ernst Haas gibi teorisyenler entegrasyon teorileri alanında önemli çalışmalar yapmışlardır. Çalışmalar, entegrasyon süreçlerini ve sonuçlarını açıklamak ve gelecekteki konumlarını öngörmek için kullanılan kuralları sunmaktadırlar. Roma Antlaşması'nın imzalanmasının ardından entegrasyonu açıklamaya çalışan teoriler ön plana çıkmaya başlamaktadır. İlk ortaya çıkan teorilerden biri olan Realizm, entegrasyonu devletlerin bir güç oyunu olarak

[6] Lee Miles, "European integration and enlarging of the European Union: a theoretical perspective. Presented at the Fourth Biennial International Conference of the European Community Studies Association", Charleston, 1995, s.30.
[7] Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005: s. 14
[8] Amin, Ash, John Tomaney (1995). Behind the myth of European Union. London and New York, 1995, s.11.

açıklanmaktadır. Güç gerçekçi realist teorinin merkezinde yer almaktadır. AB entegrasyon teorilerinde meşruiyet, demokrasi ve şeffaflık ön plana çıkmaktadır.

1.2. Entegrasyon Kavramı

"Küreselleşme süreciyle artan bölgeselleşme eğilimleri, entegrasyon olgusunu uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu haline getirmektedir. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'entegrasyon' kavramını açıklamaya çalışan ve buna ilişkin kuramlar geliştiren çalışmalar yapılmış olmasına karşın, entegrasyonun ne olduğu hakkında tam bir görüş birliği mevcut değildir.[9] *Entegrasyon teriminin bir süreç mi, bir durum mu yoksa her ikisi birden mi olduğu konusunda bilim adamları arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır."*[10]

Uluslararası ilişkiler alanındaki bütünleşmeleri entegrasyon teorileri açıklamaya çalışmaktadır. AB entegrasyon teorisi: Avrupa'da ortak siyasi kurumların gelişimine siyasi iş birliği sürecinin sistematik yansıma alanıdır.[11]

Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler kuramının günümüz hikayesi, özellikle 1.ve 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da başlar. Liberalizm uluslararası örgütlerin içine gizlenmesine karşın, Soğuk Savaş'ın gelişiyle birlikte realizm uluslararası ilişkiler çalışmalarında seçkin bir yer edinmiştir. Ancak manşetler Berlin'deki krize ve Doğu-Batı gerilimlerine odaklanmışken Avrupa, ayrıca liberal gelenekteki kuramları sınama ortamıydı. Asıl korku, Avrupa'nın yeniden inşasının başarısızlığın, özellikle Almanya'da komünist yıkım ve politik çalkantıyı daha muhtemel kılacak olmasıydı. Ayrıca, yeniden inşa edilmiş bir Avrupa'nın başka bir yıkıcı savaş olasılığını azaltmak

---

[9] Donald J. Puchala, "Of Blind Men, Elephants and International Integration", *Journal of Common Market Studies,* Mart 1972, s. 267. Aktaran. İbrahim S. Canbolat, *Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği,* Alfa Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s. 81.

[10] Ernst B. Haas, *Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization*, Standford University Press, California, 1964, s. 26.

[11] Wiener, Thomas ve Diez, Antje, "*European Integration Theory*", OXFORD Universty Press, 2009, s.4.

için Fransa ve Almanya gibi ülkeleri karşılıklı bağımlılık ağı içerisinde birleştirecek olması da bir umut noktasıydı. Liberal kurama bağlı kalırken artan ekonomik bağlar da önemli bir rol oynayacaktır.[12]

"Rasyonalizm ya da liberal hükümetlerarasıcılık, genişlemenin ekonomi-politik boyutunu vurgulamış, hükümetlerin özerklik endişeleri ve yeniden seçim kısıtlamaları bu tartışmalara dâhil olmaktadır. Hem akılcı hem de yapılandırmacı faktörler genişleme kararı vermede rol oynamaktadır."[13]

Bütünleşme umudunu ve mantığını ilk açıklayan kuramcı David Mitrany'di. Süreç içerisinde, sadece uluslararası örgütleri tanıtan ve uluslararası hukukun uygulama ve genişlemesini teşvik eden liberal gelenekten ayrılmıştır. Amacı, devletler arasında iş birlikçi davranışın nasıl sağlanacağına ilişkin bir kuram geliştirmekti. Sonuç, işlevselcilik kuramı olmuştur. Mitrany, modern toplumun, politikacıların aksine uzmanlarca çözülebilecek çok sayıda teknik sorunla karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Bu durum, çok taraflı anlaşmalarda yer alan devletler arasında olmasının yanında devletlerin içlerinde de geçerlidir. Aslında, mantıklı olarak devletlerin iş birlikçi tepkilerini gerektiren yaygın sorunların çoğaldığını görmüştür. Bu nedenle, bu esasen siyasi olmayan sorunlar (ekonomik, toplumsal, bilimsel) çözüm için etkilenmiş uzmanlara yönlendirilmelidir.[14]

Entegrasyon teorileri içinde en fazla kullanılan kuramların başında neofonksiyonalist kuram yer almaktadır. *"1940'lı yıllarda David Mitrany tarafından geliştirilen fonksiyonalizmin eksiklerini kapatmaya yönelik olarak geliştirilen neofonksiyonalist teori, özellikle Avrupa Birliği'nin oluşumunu ve genişleme sürecini açıklamada oldukça etkili olmuştur. Günümüzde entegrasyon teorisi denilince ilk akla gelen teori de neofonksiyonalizm olmaktadır. Fonksiyonalizm, entegrasyon oluşumunda esas sorumluluğu teknokratlara yöneltirken, neofonksiyonalizm temel*

[12] Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 5.Basımdan Çeviri, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s.138.
[13] Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, a.g.e., s.14.
[14] Viotti, Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 2016, s.138.

aktör ve belirleyici olarak siyasal elitleri ileri sürmektedir. Fonksiyonalizmde teknik problemlerin çözümü için entegrasyon oluşturulacağı öngörülmekte ve siyasi konular göz ardı edilmektedir. Neofonksiyonalizmde ise, siyasi konuların da entegrasyon oluşumunda önemli olduğu ve önce ekonomik alanda başlayacak entegrasyonun siyasi elit ve bürokratların insiyatifi ile siyasi entegrasyona dönüştürüleceği ifade edilmiştir."[15]

Mitrany, belirli teknik bir alandaki başarılı iş birliğinin diğer bağlantılı alanlarda ileri iş birliği sağlayacağını belirtmiştir. Hükümetler, böylesi iş birlikçi gayretlerden edinilecek ortak kazanımları görecektir ve iş birlikçi görevlerin daha da genişlemesini teşvik edip bunlara izin verecektir. Aslında, Mitrany egemen devletin kontrolüne gizliden yaklaşmanın bir yolunu bulmuştur. Bütün tarafların kesin kazanımlar elde ettiği teknik alanlardaki iş birliğinin genişlemesinden dolayı devletler ve toplumlar oldukça birleştiği için, bu işlevsel bağları koparmanın maliyeti büyük olacaktır ve bu yüzden bunu yapmadan önce liderlere bir duraksama gerekçesi sunacaktır.[16]

Mitrany'nin işlevselci kuramı ve genel anlamda bütünleşmenin odak noktası, 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin başarılı kuruluşu ve Avrupa Ekonomik Birliği'nin veya 1956'da imzalanan Roma Anlaşması ile Ortak Pazar'ın kurulması ile teşvik edilmiştir. Avrupa Ekonomik Birliği bile Batı Avrupa'nın nihai politik bütünleşmesi için vaatte bulunmuştur. Ayrıca, Avrupa Ekonomik Birliği'nin ekonomik bütünleşme bölgesindeki ilk başarıları, devletler arasında bütünleşme hangi koşullarda mümkündür şeklinde daha genel bir soruyu gündeme getirmiştir. Aydınlar, Batı Avrupa'da sürekli olarak savaşa gitmeye hazırlanan devletlerin, egemen devletler arasındaki iş birlikçi davranışa çok az ihtimal veren Hobbesçu imge ile paralellik göstermediğini belirtmiştir.[17]

---

[15] İrem Merve Yapıcı, *"Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği"*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 9, Sayı 3, 2007, s.131-132.
[16] Viotti, Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 2016, s.138.
[17] Viotti, Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 2016, s.138-139.

Genişleme olgusu, *"federalizm, yeni işlevselcilik ve hükümetlerarası yaklaşım"*[18] *"gibi klasik entegrasyon teorileri içinde sıklıkla ele alınan bir konu olmamıştır. Yeni işlevselcilik, genişleme konusunda herhangi bir varsayım getirmemekte, hükümetlerarası yaklaşım ise genişlemeyi devletlerarası müzakere olarak tanımlamaktadır. Örneğin, Wallace'a göre klasik entegrasyon teorileri genişlemeyi, ülkelerin genişleme tercihlerini ya da entegrasyonun devlet/toplum dinamiklerini açıklayamamaktadır."*[19] *"Schimmelfennig ve Sedelmeier ise literatürün genelde tasvir odaklı olduğunu ve birbirinden bağımsız örnek olay incelemesine odaklandığını vurgulamaktadır. Böylece, her ne kadar mevcut literatür, genişleme konusunda ampirik bulguları geliştirse de kuramsal açıdan genelleştirilebilir varsayımlar öne sürmekte zayıftır."*[20]

Karl Deutsch (1912-1992), bazılarının barış bölgesi olarak adlandırdıkları bir kıta ve adalarında hala yürürlükteki bir yaklaşım olan Avrupa'da güvenli toplum fikrinin ortaya çıkmasına öncüllük etmiştir. Bağımsız bir girişim, ilk başta artarak birleşmiş bir Avrupa çapında karşılıklı bağımlılık ağları olarak adlandırılacak şeyi kurarak ekonomide iş birliği ve sosyal faaliyetler vasıtasıyla güvenli bir Avrupa inşa etmektedir. Avrupa Birliği, birçoğu ayrıca NATO, Avrupa Konseyi ve Avrupa'da Güvenlik ve İş birliği Örgütü üyeliğini sürdüren üyeler arasında ortak dış ve güvenlik politikası arayışındadır.[21]

Bölgesel bütünleşmenin en öne çıkan kuramcısı, kendi ve arkadaşlarının çalışmaları yeni işlevselcilik olarak adlandırılan Ernst Haas'tır (1924-2003). Mitrany'nin uluslararası örgütlerin kuruluşuna ön ayak olan teknik görevlerin

[18] Bkz. David Mitrany, A Working Peace System, Chicago, Quadrangle Books, 1943.; Ernest B. Haas, The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957, Stanford, Stanford University Press, 1958.; Stanley Hoffman, "Obstinate or Obsolete: The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe", Daedalus, Cilt 95, No 3, 1966, s. 862-915.; Alan S. Milward, The European Rescue of the Nation State, Londra, Routledge, 1992.; Andrew Moravcsik, The Choice for Europe, Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht, Londra, Cornell University Press, 1998.

[19] Helen Wallace, "EU Enlargement: A Neglected Subject", Maria Green Cowles ve Michael Smith (der.), The State of the European Union, Risks, Reform, Resistance and Revival, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 149-164.

[20] Frank Schimmelfennig - Ulrich Sedelmeier, a.g.e. s. 501-502.

[21] Viotti, Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 2016, s.139.

işlevselci mantığı, politikanın önemini dikkate almamıştı. Yeni işlevselciler ise şimdi politikayı yeniden merkeze koymaktadır. İşlevselcilik kavramına yeni ön takısı, esasen birleşik politikanın nasıl bütünleşme süreçlerine etki edeceğini kabul etmek için eklenmiştir. Mitrany'ye fikri bir borcu olduğunu kabul etmesine karşın, Haas ve yeni işlevselci arkadaşları, birinin teknik görevleri politikadan ayırabileceği kavramını reddederek Mitrany ile olan birlikteliklerini ayırmıştır. Bütünleşmenin olması için Haas; ekonomi, iktisat, tarım, sağlık, çevre, telekomünikasyon, bilimsel alan, eğitim veya herhangi bir alanda uzman olursa olsun, böyle amaçları takip etmenin onların çıkarına olduğunun politik bağlantısı olan seçkinler tarafından anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.[22]

Entegrasyonun gerçekleştirilebilmesinin süreç ve araçları Deutsch tarafından dört başlıkta toplanmaktadır. Bunlar da 1) değer üretimi, 2) değer tahsisatı, 3) zorlama ve 4) tanımlamadır. Değer üretimi ve tahsisatı, üretilen mal ve hizmetlerin ve ilişkilerin üyelere tahsisidir. Zorlama, askeri veya siyasal meşru zorlama yöntemlerini kullanmak; tanımlama ise sürecin teşvik edilmesi, üye ülkeler arasında karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi ve sadakat duygusunun artırılmasıdır.[23]

"Entegrasyonun amaç ve yararları Karl Deutsch tarafından dört başlık altında toplanmıştır: 1) barışı korumak; 2) daha büyük çok amaçlı kapasitelere ulaşmak; 3) belli spesifik görevleri yapmak; 4) yeni bir imaj ve kimlik kazanmak."[24]

Ernst Haas entegrasyonu, siyasal aktörlerin sadakatlerini, beklentilerini ve siyasal eylemelerini, kurumlar aracılığıyla üye devletler üzerinde yetkilere sahip olabilecek yeni bir merkeze kaydırma konusunda ikna edilmeleri süreci olarak tanımlamaktadır. Amitai Etzioni'ye göre, zorlama araçlarını kullanabilme yetkisine sahip bir siyasal topluluk oluşturmak bir entegrasyon için önemli bir kriterdir. Oluşturulan bu siyasal topluluk aynı zamanda kaynak ve ödüllerin dağıtılması konusunda karar verme merkezine sahip ve topluluk vatandaşları için siyasal kimlik

[22] Viotti, Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 2016, s.139.
[23] Age, Deutsch,1988, s.272.
[24] Karl W. Deutsch, *"The Analysis of International Relations",* Prentice/Hall International Inc., 3. Baskı, New Jersey, 1988, s. 271. Aktaran. ARI, a.g.e., s. 404.

oluşturacak bir topluluktur. Etzioni'ye göre, siyasal birleşme (political unification) bir entegrasyon oluşturma sürecidir. Söz konusu birlik (union) ya da birleşme (unification) daha üst bir sistem oluşturmayı amaçlayan ülkeler arasındaki bağları güçlendirir. *"Leon N. Lindberg, Avrupa Birliği üzerine yaptığı çalışmada Haas'ın tanımından da esinlenerek entegrasyonu, devletlerin dış ve önemli iç politikalarını bağımsız yönetme yeteneklerinden ve arzularından vazgeçerek ortak kararlar almayı ve/veya bu karar alma yetkisini merkezi bir organa devretmeyi tercih etmeleri olarak tanımlamaktadır."*[25]

Bazılarına göre bir bütün oluşturmak için parçaların bir araya gelmesi anlamına gelen entegrasyon Galtung'a göre de yeni bir aktör oluşturma sürecidir. Dautsch entegrasyonu ayrı ayrı birimlerin uyumlu bir yapı oluşturmaları olarak görmektedir. Bir başka yerde ise güvenlik toplulukları oluşturmanın koşulu olarak tanımlamaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi, Haas için de entegrasyon siyasal toplulukların oluşturulma sürecidir. Bunların dışında entegrasyon, bir örgüt meydana getirmeye dönük faaliyet ya da birtakım gereksinimlerin sonucunda aktörlerin meydana getirdiği örgütlenmelerdir.[26]

Avrupa meselesine uygulanan yeni işlevselciliğin iç mantığı kuramcıların, devletler ekonomik olarak artarak bütünleştiği için artan iş birliğinde olumlu kazanımların olacağını düşünen siyasi olarak bağlantılı seçkinlerin gerçekleştirdiği bir süreç olan belirli ekonomik sektörlerde görülen artan birleşmenin diğer ilgili sektörlere nasıl "yayılacağını" varsayımlarına yol açmıştır. Biri atom enerjisi üzerine (EURATOM) ve diğeri de 1967'de elde edilmiş olan tam gümrük birliği olan bir Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) olmak üzere 2 ilave topluluk kurmak için 1953'te kurulmuş olan kömür ve çelik kurumunun (AKÇT) ötesine geçmek için 6 Avrupa

[25] James E. Dougherty ve Robert L. Pfaltzgraff, "Conteding Theories of International Relations, 3rd ed., New York, Harper Collins Publishers,Inc. 1990, s.433, Akt.Arı, s.437.
[26] Robert O Keohane, Joseph S. Nye, "International Interdependence and Integration", Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi (eds.), International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, 2nd ed., New York, Macmillan Publishing Co.içinde ss.384-401.

devleti (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) 1958'de anlaşmıştır.[27]

1970'lerin başlarında, birleşme süreci hız kesmişti. Bir ekonomik sektörden bir diğerine yayılma mantığının artık Avrupa'daki bütünleşmeyi ileri götürmediği ortaya çıkmıştır. Daha geniş bütünleşme için daha fazla "yayılma" ummaktan ziyade, bazıları önceki kazanımları geriye çevirecek "geri toplanmadan" (spill back) endişe duymaya başlamıştır. Aslında bu, Haas'ın bütünleşmeyi yeniden ateşlediğini gördüğü ve 1987'den 1992'ye kadar tam olarak pazara yönelme çağrısı yapan Avrupa için dış unsur olan 1980'lerde Birleşik Devletler, Japonya ve diğer gelişen ekonomilerden kaynaklanan Avrupa Konseyi ülkelerinin karşılaştığı artan rekabetti. Avrupa'yı birleştirmek, Avrupa'ya yüksek teknolojilere bağımlı ürün ve hizmetlerin üretimi konusunda küresel olarak rekabet edebilme imkânı sağlayan ölçek ekonomilerinin kurulmasını sağlayacaktır.[28]

Entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık ile barışın korunması arasındaki ilişkiye de değinen Keohane ve Nye bunlar arasında sürekli geçerli olacak bir ilişki kurmanın zorluğuna değinmekte ve ne karşılıklı bağımlılığın ne de entegrasyonun savaş olasılığını bütünüyle ortadan kaldırmadığına dikkat çekmektedir. Çünkü hem entegrasyon hem de karşılıklı bağımlılığın olması halinde bile savaş ve çatışma olgusunun görüldüğü durumlar söz konusu olmuştur. Bununla beraber, yine de şüphesiz karşılıklı bağımlılığın ve özellikle de entegrasyonun iş birliğini teşvik eden ve geliştiren bir özelliğe sahip olduğunu vurgulamak gerektiğine inanmaktadırlar.[29]

Avrupa bütünleşme süreci üzerine önemli çalışmalar yapan Haas'ın tanımına göre Entegrasyon; birden fazla devletin bir araya gelip, çeşitli konularda görüş birliğine vararak sadakatlerini, beklentilerini, siyasi aktivitelerini oluşturacakları yeni merkeze devretmeye ikna olmalarıdır. Bu devir işleminin sonucunda yeni bir merkez ortaya çıkar. Bu merkeze bağlı olarak bir araya gelen ülkeler de yeni bir aktör haline

[27] Viotti, Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 2016, s.140.
[28] Viotti, Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 2016, s.141.
[29] Keohane ve Nye, a.g.e., 1993, s.395-397.

gelirler. Yeni bir aktör haline gelmek entegrasyonun son aşamasıdır. Ülkeler entegrasyon süreci vasıtasıyla önceden sahip oldukları kabiliyetleri ve bu kabiliyetlerle başarabilecekleri işleri tek başlarına yapmak yerine, yeni oluşturdukları kurumlar vasıtasıyla iş birliği yaparak hallederler.[30]

1.3. Federalizm ve Entegrasyon

"Genişleme olgusunu, federalizm açısından değerlendirdiğimizde; öncelikle kimin Birliğe ait olduğu sorusunun cevabı son derece basittir. Herhangi bir ülke ya da bir ülkenin alt biriminin, gönüllü olarak Birliğin anayasasındaki kuralları, yükümlülükleri ve hakları kabul etmesi üyelik için yeterli olmaktadır."[31]

"Çoğu teorisyen ve politikacı Avrupa devletleri arasındaki anlaşmazlıkların potansiyel çözümü için Avrupa devletler federasyonunun kurulması gerektiğini düşünmektedir. İkinci Dünya Savaşı boyunca, Avrupa federal politik yapısının barış yapıcı potansiyeline ait birçok referans gerçekleşmiştir."[32]

Fonksiyonalistlerin de nihai hedefi, bir Avrupa Birliğine ulaşmak olmasına rağmen, yöntem olarak federalistlerin dikey örgütlenme görüşüne karşın aşağıdan yukarıya doğru aşamalı bütünleşmeyi savunmuşlardır. Bu görüşe göre, ekonomik yapıdan başlamak üzere birinci aşamada birliğin alt yapısı, ikinci aşamada ise birlik oluşturulacaktır. 1943 tarihinde yayınladığı "A Working Peace System" başlıklı çalışmasıyla bu yaklaşımın öncüsü olan Mitrany, Avrupa'dan başlayan bir dünya projesi yaratmak istiyordu. Bunun için milliyetçiliği savunan ulus devletler

---

[30] Haluk Özdemir, "*Avrupa Mantığı Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri",* Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s.37.

[31] Philippe C. Schmitter, *"Neo-Neofunctionalism",* A. Wienner ve T. Diez (der.), *European Integration Theory* içinde, Oxford University Press, 2004, s.73.

[32] Andrew Moravscik, *"Federalism in the European Union: Rhetoric and Reality"* in Kalypso Nicolaidis and Robert Howse, eds.. The Federal Vision: Legitimacy and Levels of Governance in the US and the EU (Oxford: Oxford University Press, 2001, s.168.

zayıflatılmalı ve bölgesel kimlikler ön plana çıkarılarak ülkeler arasında ekonomik entegrasyon gerçekleşmeliydi.[33]

"Üye devletlerin egemenlik haklarının sınırlı olduğu federal düzenleme, ulus devletlerin eklenerek, bazı yetki düzeylerindeki politika belirleme hakları kendilerinde kalmak üzere, merkezdeki yönetim aygıtının otoritesine bağlanmalarını öngören bir bütünleşme yaklaşımıdır."[34]

"Federalistler açısından genişleme sürecindeki en önemli amaç, aday ülkelerin müktesebata önemli sayılabilecek bir zarar vermeden uyum sağlamalarının temini ve Avrupa'nın derinleşmesini sağlayan 1989–90 yıllarından beri devam eden reform sürecinin kesintiye uğramamasını sağlamaktır. Federalistler daha çok Avrupa Birliği'nin kurumsal ve politik düzeylerde ulaştığı federal ve konfedere özelliklerin arttırılmasına odaklanmışlardır."[35]

Federalist yaklaşıma göre, *"Avrupa ulusları federal bir anayasaya sahip olarak, bir küresel güç haline gelebileceklerdi. Bunun yanında federalizmi savunanlar, ulusal devletlerin vatandaşlarının siyasal ve ekonomik güvenliğini garanti edemediği için varlık nedenlerini yitirdiğini ve yerlerini bir federasyona bırakması gerektiğini de ileri sürüyorlardı."*[36]

Karl Deutsch'a göre, *"eğer entegrasyonun amacı, entegre olmuş (bütünleşmiş) siyasal birimler arasında barışın korunması değil de, genel ve özel amaçlar için daha büyük bir güç elde etmek, ortak bir rol kimliğine sahip olmak veya belli ölçüde bu amaçların tamamına ulaşmaksa o zaman ortak bir hükümete sahip bir amalgam*

---

[33] Erhan Akdemir, *"Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi",* Der. Belgin Akçay, İlke Göçmen, "Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar", Seçkin Sosyal Bilimler Yayınevi, Ankara, 2012, s. 48.

[34] Yusuf Karakas, "*Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon",* Siyasal Kitabevi, 2002, s.12.

[35] Micheal Burgess, "Federalism", A. Wienner ve T. Diez (der.), *European Integration Theory* içinde, Oxford University Press, 2004, s.40.

[36] Erhan Akdemir, *"Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi",* Der. Belgin Akçay, İlke Göçmen, "Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar", Seçkin Sosyal Bilimler Yayınevi, Ankara, 2012, s. 48.

topluluk (birlik) tercih edilmelidir. Ama sadece amaç barışın korunmasıysa o zaman oluşturulması daha kolay olan pluralistik güvenlik topluluğu yeterli olabilir."[37]

Deutsch, bu anlamda güvenlik topluluklarını öncelikle ikiye ayırarak incelemektedir. Bunlardan birincisi daha önce bağımsız olan katılımcı ülkelerin bir ortak hükümet oluşturmalarıyla sonuçlanan amalgam güvenlik toplulukları (birlikler), diğeri ise katılımcı ülkelerin her birinin bağımsızlıklarını koruyarak bazı ortak görevlerin belli ortak organlar aracılığıyla yürütülmesini sağladıkları plüralist güvenlik topluluklarıdır.[38]

1.4. Fonksiyonalist (İşlevselci) Kuram

David Mitrany'nin "A Working Peace System" adlı çalışması, Avrupa entegrasyon süreci ve bu sürecin sonrasındaki şekillendirme yaklaşımları üzerinde döneminin en etkili çalışması olmuştur. Oysa, İşlevselcilik bir Avrupa entegrasyon teorisi değildir. Mitrany, Avrupa bölgesel entegrasyonu projesine neredeyse karşıdır. "Çalışan Bir Barış Sistemi"[39] çalışmasında "bölgesel" yerine "evrensel" bir çözümü önermiştir. Bu çözüm "kimse zarar etmeden herkesin ortak çıkarları nasıl arttırılabilir?" konusuna odaklanmıştır.[40]

Mitrany çalışmasında; *"ulusalcılığa ve gücün karasal organizasyonuna karşı olmaktadır. Mitrany bu durumu dünya barışına bir tehdit olarak görmektedir. Mitrany, uluslararası sistemde devletlerin bölücü organizasyonuna şiddetle karşı çıkmaktadır ve bunu isteğe bağlı "politik organların kesilmesi" olarak tanımlamaktadır. Barışın peşinde koşarken, zorlayıcı olmayan topluluğun inşasında, ulus-devlet seviyesinde milliyetçilik şart olmamaktadır."*[41]

---

[37] Deutsch, 1988, 272. Akt.Arı,2008, s.439.
[38] Arı, 2008, s.439.
[39] David Mitrany, "*A Working Peace System"*, Quadrangle Books, 1966, s.126.
[40] David Mitrany, a.g.e. s.127.
[41] David Mitrany, a.g.e. s.127.

Paul Taylor'a göre ise fonksiyonalizm, *"sadece neo-fonksiyonalist entegrasyon teorisinin değil, karşılıklı bağımlılık teorisi, dünya toplumu yaklaşımları, bağlantı politikaları ve rejim teorisi gibi uluslararası düzene ilişkin çeşitli yaklaşımların da 'entellektüel ata'sıdır."*[42] *"Fakat Taylor ve Groom fonksiyonalizmi özenle oluşturulmuş bir teoriden ziyade bir yaklaşım olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre fonksiyonalizm, tüm fonksiyonalistler tarafından paylaşılan temel değerlerden yola çıkmamaktadır. Ancak, dünya siyasetine ilişkin fonksiyonalist yaklaşımlar belirli bir gündem çerçevesinde birleşmektedirler."*[43]

"Bu teoriye göre, ulaştırma ve iletişim teknolojilerindeki gelişme ile insani faaliyetlerin alanı genişleyecek ve bu da pek çok hükümetsel işlevin daha geniş bir çerçevede gerçekleştirilmesine imkân tanıyacaktır. Fonksiyonalistler, hükümetin daha yüksek düzeylerinin güçlendirilmesinin ya da postanın ulaştırılmasından çevrenin korunmasına kadar özel işlevlerin yerine getirilmesinde hükümetsel kapasitenin geliştirilmesinin geleneksel devletleri sınırlayan bir hükümetler ağına yol açacağını savunmuşlardır."[44]

"İhtiyaç" ve "işlev' üzerine kurulmuş teknik konulardaki uluslararası iş birliği ağının yaygınlaştırılması düşüncesinden hareket eden fonksiyonalizmde, öncelik insan ihtiyaçlarının karşılanması olup, birleşmiş tek bir devlet yaratmak amaçlanmamaktadır. Fonksiyonalistler, insan ihtiyacının önceliğini sağlamada bir araç olarak esnek uluslararası örgütlerin gerekliliğini savunmaktadırlar. İnsan ihtiyaçları zaman ve mekâna göre değişmekte, bu da ihtiyaçların karşılanmasına yönelik uluslararası çözümlerin açık uçlu ve esnek bir süreç olmasını gerektirmektedir.[45]

---

[42] A.J.R. Groom ve Paul Taylor, "*Functionalism: Theory and Practice in International Relations"*, Crane Russack, 2. Baskı, New York, 1994, s. 125. Aktaran. Ben Rosamond, "*Theories of European Integration"*, Palgrave, New York, 2000, s. 31.

[43] Ben Rosamond, "*Theories of European Integration"* , Palgrave, New York, 2000, s. 32-33

[44] Barry B. Hughes, "Evolving Patterns of European Integration and Governance: Implications for Theories of World Politics", (der.) Charles W. KEGLEY, Controversies in International Relations: Realism and the Neoliberal Challenge, St.Martin's Press, New York, 1995, ss. 225- 226.

[45] Rosamond, age.s.34.

"Mitrany, belirli bir teknik alan ya da işlevsel sahada gerçekleşen güçlü bir iş birliğinin diğer alanlarda da iş birliğine yol açacağını savunmuştur. Bu süreç "dallanma" (ramification) kavramı ile karşılanmaktadır. Hükümetler iş birliği çabalarının sonucunda elde ettikleri ortak faydaları göreceklerdir ve bu da onların işbirliğini geliştirmelerine yol açacaktır."[46] *"Örneğin bir ortak pazar oluşturulması fiyatlama, yatırım, taşımacılık, bankacılık, sigortacılık, vergi, ücret ve sosyal güvenlik gibi konularda da benzer girişimlerde bulunmayı teşvik eder."*[47]

"Fonksiyonalizmin uluslararası ilişkiler düşüncesine katkısı 3 yönde gerçekleşmiştir: 1.) Sosyal ve ekonomik alanda iş birliğine yönelik çabaları değerlendirmede yararlı bir kurumsal çerçeve sağlamıştır. 2.) Dünya düzenine ilişkin problemlere makul bir yaklaşım önermiştir 3.) Siyasi, diplomatik ve hukuki sorunlarla sınırlı geleneksel uluslararası düşünceye yeni bir boyut eklemiştir."[48]

Klasik fonksiyonalizmi benimseyen yazarlardan Mitrany, bu örgütlerin tutumlarını veya supranasyonel fonksiyonlarını ve hizmetlerini, siyasal yönü bulunmayan baskı ve çıkar gruplarının, ulusların ve toplumların baskısından uzak teknik konular olarak görmektedir. Oysa Deutch'a göre bu durum politik bakımdan güçlülüğü değil ancak zayıflığı simgeler. Çünkü bu örgütler hükümetlere her bakımdan bilgi alışverişi için başvurdukları halde devletlerin kendileri bu örgütlerin içişlerine müdahale etmesine karşı daha duyarlı davranmaktadırlar. Ayrıca bu örgütler uluslararası topluma ulaşmada bazı güçlükler yaşamaktadırlar. Dolayısıyla kendilerine yardım etmeyi amaçladıkları halklarla doğrudan iletişim kurmakta zorlanmaktadırlar veya bu konuda başarısız olabilmektedirler. Durum böyle olunca halklarla uluslararası örgütler arasında bir sadakat duygusu gelişememektedir. Oysa bu tür şeyler hükümetler için kolaylıkla başarılabilecek faaliyet ya da amaçlardır. Zaten devletler ve siyasal liderler de kendilerinin üstünde birtakım örgütlere karşı kendi ülkelerinin insanlarının sadakat duygusunun gelişmesine, kendilerine yönelik sadakat

---

[46] Paul R.Viotti ve Mark V.Kauppi., *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism,* Macmillan Publishing Company, 2. Baskı, NewYork, 1993,s. 241.
[47] Tayyar Arı, "*Uluslararası İlişkiler Teorileri"*, Alfa yayınları, 4. Baskı, 2004, s.462.
[48] Kenneth W. Thompson, *Ethics, Functionalism and Power in International Politics*, Lousiana State University Press, Baton Rouge, 1979, s. 61.

duygusunun gelişmesine, kendilerine yönelik sadakat duygusunun azalacağı ve bunun kendi otoritelerine zarar vereceği endişesiyle pek sıcak bakmamaktadırlar.[49]

Fonksiyonalist (İşlevselci) teoriye getirilen eleştirilerden bazıları şu şekildedir: Entegrasyona giden yolda ekonomik ve sosyal sektörlerdeki fonksiyonel iş birliğinden ziyade ideolojik veya duygusal paylaşımlara dayalı politik isteğin belirleyici olduğudur.[50] *"Yine başka bir eleştiri de kişi ve hükümetlerin rasyonel hareket edebileceklerine ilişkin fonksiyonalizmin dayandığı varsayımdan kaynaklanmaktadır. Bu eleştiriye göre hükümetlerin her zaman ilk önceliği vatandaşlarının mutluluğunun maksimize edilmesi olmayabilir."*[51] *"Ayrıca rasyonellik, her sosyal davranış kalıbı için genel geçer bir doğruluk değildir."*[52]

David Mitrany'nin "Çalışan Bir Barış Sistemi" (A Working Peace System) eseri AB entegrasyonunu analiz etmeyi sağlayan ana teorik çerçeveyi oluşturmuştur. Fonksiyonalizm kuramı Mitrany'nin çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Mitrany eserinde dünya barışını amaçlayarak çalışmalarını sürdürmüştür. AB'nin genişleme politikası açık ve kapalı siyasal birimlerin incelenmesi, yorumlanması AB'nin genişleme politikası hakkında soruları cevaplar niteliktedir. Açık bir siyasal birimin oluşturulması uluslararası sistemi destekleyen ve milliyetçilikten uzak bir sistemin oluşturulması anlamını taşıyorken, kapalı bir siyasal birim ise açık siyasal birimin tam tersi sonuçlar doğurmasıdır.

Mitrany'ye göre anayasal bir sistem olmadan entegrasyonun uluslararası olup olmayacağı konusu yeni yaklaşımların habercisi olmuştur. Devlet, belirli bir toprağı olan, çeşitli işlevleri yerine getiren kurumlar ve kanunlarla teşkilatlanmış bir bütünüdür.

---

[49] Karl W. Deutsch, *"The Analaysis of International Relations",* 3rd ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice- Hall International, Inc.,1988, s.223, Aktaran: Arı,2008, s.433.
[50] Charles Pentland, *International Theory and European Integration*, Faber and Faber, London, 1973, s. 98. Aktaran. Dougherty ve Pfalztzgraff, *a.g.e.*, s. 544.
[51] Rosamond, *age.*, s. 40.
[52] Karakaş, *age.*, s. 19.

Her ne kadar Deutsch, fazla iyimser olmasa da fonksiyonalist teori yine de birçoklarınca savaşın önlenmesi ve barışın korunması için gerekli olan uluslararası ekonomik ve toplumsal iş birliğinin gelişmesini açıklayan bir teori olarak nitelenmektedir.[53]

Mitrany, işlevselciliğin temelinin, dünya savaşlarının yapıldığı yıllardaki ulus devletlerden oluşan uluslararası sistem yetersizliği (Avrupa'yı yeniden inşa edememesi) sebebiyle belirli işlevlere sahip ortak kurumsal yapıların oluşturulmasını belirtmektedir.[54]

Fonksiyonalist teori, çatışan çıkarların uzlaştırılmasından öteye ortak sorunların çözülmesi için öngörülen yapıcı iş birliği üzerinde odaklanmaktadır. Mitrany de zaten açıkça fonksiyonalist teorinin, savaşların önlenmesi ile uluslararası siyasal kurumların oluşturulması arasındaki bağı gösteren bir teori olduğunu savunmaktadır. Çünkü Mitrany'ye göre, gerçek barış ulusların birlikte var olmasını sağlamaktan değil, onların birlikte hareket etmesini sağlamaktan geçer. Mitrany'ye göre, fonksiyonalizm, belli fonksiyonları görecek ve bunun için gerekli güç ve yetki ile donatılmış bir otorite meydana getirmek için devletlerin egemenliklerinden bir parça vaz geçerek bunu yeni otoriteye devretmelerini öngörmektedir. Mitrany, fonksiyonel iş birliğini, federal bir yapı oluşturmaya kadar varan çeşitli katmanları olan bir süreç olarak düşünmektedir.[55]

Fonksiyonalizmin savaşı önleme ve barışın sağlanmasına ilişkin varsayımlarını Inıs L.Claude (1971: 381-82) üç noktada özetlemektedir. *"İlk olarak fonksiyonalizm, savaşın, insanın topluluk halinde yaşamasının nesnel ürünü olduğunu varsaymaktadır. Dolayısıyla savaş ne insan doğasının (insanın günahkâr ve saldırgan oluşunun), ne devletin doğasının ne de devletlerin irrasyonel politikalarının bir ürünüdür. Tam*

[53] Jr.Inis L Claude, "Swords into Plowshares, The Problems and Progress of International Organizations", 4th ed., New York Random House, s.379-380.
[54] David Mitrany, "*A Working Peace System*" Şu kitapta: Haz. Brent F. Nelsen and Alexander Stubb. The European Union. USA: Lynne Reinner Publishers,2014, s.105.
[55] Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği", MKM Yayıncılık, 5. Basım, Bursa, 2008, s.433.

tersine savaş, global toplumun bir hastalığıdır ve insanlığın sahip olduğu ekonomik ve diğer kaynakların eşitsiz ve adil olmayan dağılımından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk, sefalet, kötü beslenme, sağlık sorunları, eğitim düzeyinin düşük olması, toplumsal adaletsizlik, ekonomik güvensizlik, suistimal ve ayrımcılık gibi faktörler savaşı besleyen ve sürekli kılan ögeler olarak nitelenmektedir. Bunun için fonksiyonalizm, hayat standardının iyileştirilmesini, ulusların içişlerine müdahale etmemeyi, global ekonomiyi kurallara uygun şekilde işletmeyi, ekonomik istikrarsızlıklara yol açan faktörleri en aza indirmeyi, yüksek okur yazarlık ve eğitim seviyesine ulaşmayı, sağlık sorunlarının ve toplumsal adaletsizliğin önüne geçilmesini önermektedir."[56]

Özetlemek gerekirse, fonksiyonalizm savaşa neden olan öznel koşulların ortadan kaldırılması ve barışın sağlanması için global bir kurumsal sistem oluşturulmasının ön adımını teşkil edecek fonksiyonel örgütlenmelere gidilmesini öngörmektedir. Devletlerin bir parça egemenliklerinden vazgeçerek birlikte topluluk halinde yaşamaya alıştırmanın da ancak bu yolla olanaklı olduğunu varsaymaktadır.[57]

1.5. Neo-fonksiyonalist (Yeni-İşlevselci) Kuram

1950'li yılların sonunda ve 1960'ların başında Ernst Haas ve Leon Lindberg tarafından neo-fonksiyonalizm kuramı formüle edilmiştir. Neo-fonksiyonalizm, teknokratik karar verme, artan değişim ve öğrenme süreçlerinin mekanizmalarını vurgulamaktadır. Neo-fonksiyonalizm kuramındaki bir dizi değişiklik 1960'lı yılların sonunda ve 1970'lerin başında gerçekleşmiştir. Ernst Haas ve Leon Lindberg'in ortaya attığı yaklaşımlar Philippe Schmitter, Stuart Scheingold ve Joseph Nye tarafından revize edilmiştir.

[56] Arı, a.g.e., 2008, s.434.
[57] Arı, a.g.e., 2008, s.435.

Kömür ve Çelik Topluluğu örneğinden hareket eden Haas, entegrasyon oluşturulmasında esas rolü "Fransız-Alman Barışı" veya "Birleşik Avrupa" gibi kavramlardan ziyade üye ülkelerin seçkinlerinin kar ve zarar beklentilerinin oynadığını ileri sürmektedir. Bu gruplar tarafından çıkar ve değerlerin nasıl tanımlandığı esas belirleyici unsur olduğuna göre entegrasyonu pragmatik nedenler belirlemektedir.[58]

"Neo-fonksiyonalist yaklaşıma göre iktisadi, mali ve teknik alanlar gibi daha az önemli politika alanlarında başlatılan bütünleşme, zamanla yayılma (spill-over) etkisi diye adlandırılan bir tür tetiklemeyle diğer alanlara da yayılıp siyasal bütünleşmeye dönüşmektedir."[59] Entegrasyonun sağlanmasında, ekonomik birlik sağlanmadan, siyasi birliğin ve onun uzantısı olan askeri birliğin sağlanamayacağı düşüncesi bu dönemde hâkim olmuştur.

"Ernst Haas, neofonksiyonalist yaklaşımın kurucusu olarak, egemen devletlerin oluşturduğu, federal yapıda bir süper devleti tasvir etmiştir. Bu yaklaşımın temel önermeleri şu şekildedir: Fonksiyonalizm gibi neofonksiyonalizm de devletlerin arasındaki ticaretten doğacak barışın sürekliliğini öngörür. Egemen devletlerin oluşturacağı bir federasyon içerisinde siyasi bir otoritenin kurulmasını destekler. Bütünleşme bir anda tüm sektörlerde değil, adım adım yürütülmelidir. Teknik bir alanda başlayan iş birliği, zaman içinde daha fazla ve yakın işbirliğini gerektirecek, böylece daha fazla sektörü kapsayacaktır. Bütünleşmenin bu şekilde adım adım ilerlemesine ***"spill-over" (yayılma)*** *denmektedir."*[60] *"Böylece Mitrany'nin* ***"ramification" (dallanma)*** *olarak ifade ettiği görüşler, Haas'ın çalısmasında spill-over kavramıyla ifade edilerek temel bir kavram niteliğine dönüşmektedir. Haas'a göre, önceleri salt işlevsel olan entegrasyon, siyasal entegrasyona dönüşecektir. Bir başka deyişle, ekonomik entegrasyon sürecinin sonunda bir siyasal topluluk oluşacaktır."*[61]

---

[58] Arı, a.g.e., 2008, s.444.
[59] Arı, a.g.e., 2008, s.462.
[60] Menent Savaş, *"Avrupa Birliği: Derinleşme-Genişleme Sorunsalı"*, http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_01.html, (12.12.2014).
[61] Canbolat, a.g.e., s. 87.

Haas'a göre bütünleşmenin öngörülebildiği ve kaçınılmazlığını azaltan bir unsur, fonksiyonel politika linkleri (fonksiyonel yayılma) ile "müzakerece bağlantının" (deliberated linkage) yer değiştirmesidir.[62] Zamanla paket diplomasisinin siyasi bağlantıları daha karmaşık ve merkezi bir özellik kazanırken, bütünleşme sürecinin siyasal sonuçlarının belirsizliği artmaktadır.[63] Bu durum, üye devletlerin bölgesel kurumsallaşmaya olan taahhütlerinin azaldığı ve dış aktörler ve büyüyen uluslararası ekonomik karşılıklı bağımlılığın bölgesel bütünleşmeye daha fazla müdahale ettiği bir döneme denk düşmektedir.[64]

"Fonksiyonel görevlerdeki genişlemelere olumlu yaklaşan yeni işlevselciler, yeni ülkelerin Birliğe katılmasına olumsuz yaklaşmaktadırlar. Yeni işlevselcilerin varsayımlarına göre, yanlışlığı çok kısa bir zamanda kanıtlanmış olan, AB'nin bölgesel bütünleşmesine kimin katılıp kimin dışarıda kalacağı yönündeki öngörüsüne göre, İsviçre çok önceden Birliğe üye olmalıyken Yunanistan AB'nin dışında kalmalıydı. Çünkü İsviçre işlevsel anlamda daha çok Avrupa'nın bir parçasıyken Birliğe katılmamış, iktisadi ve siyasi olarak Avrupa'ya daha uzak olan Yunanistan Birliğe katılmıştır."[65]

"Yeni işlevselcilerin özellikle üzerinde durdukları bir konu da başarılı bir müzakerenin sonucunda, yeni üye olan ülkenin müktesebata tam uyum sağlayıp sağlayamadığı ve gerekli yetki aktarımını geri dönüşümsüz olarak yapmaya niyetli olup olmadıklarıdır."[66]

1980'li yıllarda, Neo-fonksiyonalist yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Haas'ın öncülüğünü yaptığı bu yaklaşım, realistler için pek önemli olmayan politik konular arasında olduğu varsayılan ekonomik sektördeki bütünleşmeyi vurgulamaktadır.

---

[62] Stroby, a.g.e., 2010, s.80.
[63] Haas, a.g.e., 1976, s.209.
[64] Haas, 1976, a.g.e., s.183-199.
[65] Philippe C. Schmitter, *"Neo-Neofunctionalism",* A. Wienner ve T. Diez (der.), *European Integration Theory* içinde, Oxford University Press, 2004, s.70.
[66] Philipe Schmitter, a.g.e. s.70.

Ekonomik, mali parasal ve teknik alanlarda başlatılan iş birliklerinin aşamalı olarak siyasal iş birliğine dönüşebileceği düşüncesi, AB'nin işlevsel boyutunu geliştirmiştir. Bu görüşte ulusal ekonomilerin zamanla bütünleşeceği ve bütünleşmenin derinleşmesi ile Avrupa'da kurumsallaşmanın artmasına gereksinim duyulacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla politik bütünleşme ve devletler üstü kurumlar, ekonomik bütünleşmenin bir yan etkisi olarak anılmaktadır. Yine bir alandaki iş birliğinin başka bir alana daha taşınmasının (spill-over etkisi), bütünleşme sürecinin en önemli noktası olduğu savunulmaktadır.[67]

Kısaca Neo-fonksiyonalist bütünleşme modeli, bölgesel örgütler içinde devlet davranışını açıklamakta anlamsız kalmaktadır. Ayrıca, Neo-fonksiyonalizm, ulusal politikanın önemini vurgulamakla birlikte; mikro düzlemde tutarlı bir çıkar politikası oluşturmamaktadır.[68] Başka deyişle Neo-fonksiyonalizm, bütünleşmenin talep boyutu altında çıkar gruplarının baskıları ve yayılma gibi supranasyonel unsurların dışında kalan ulusal talepleri, bütünleşmenin arz boyutu altında supranasyonel liderlik dışında ulusal liderliğin rolünü ve Topluluk yöntemi dışında zamanla gelişebilecek alternatif karar-alma yöntemleri dikkate almalıydı.[69]

Ernst Haas tarafından fonksiyonalizmden yararlanılarak geliştirilen Neo-fonksiyonalizm, Birliğin oluşumunun Soğuk Savaş'a bir tepki olarak ortaya çıktığını öne sürmekte ancak 1990'lar sonrasında ortaya çıkan AB genişlemesini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ayrıca genişleme sonrasında yayılma etkisinin gecikeceği ve yavaşlama meydana geleceği için Neo-fonksiyonalistler genişlemeye temkinli yaklaşmaktadır.

"Lindberg'e göre yayılma (spill-over), birbirleriyle ilişkili eylemlerin zinciridir; bir hedefe ulaşmak için daha fazla önlemlerin alınması gereklidir, bu da

[67] Akdemir, a.g.e., s. 48.
[68] Eilstrupp-Sangiovanni, a.g.e., 2006, s.102.
[69] Kahraman, a.g.e., 2012, s.81.

başka bir durum ve daha fazla eylem için ihtiyaç yaratmaktadır."[70] *"Leon Lindberg, entegrasyon süreci için herhangi bir bitiş noktası düşünmemiştir. Neo-fonksiyonalist teoriye göre, bölgesel entegrasyon çoklu, çeşitli ve değişen aktörler ile karakterizedir."*[71]

"Fonksiyonalist teoriyi rafine etmeye çalışan Haas, Mitrany'yi güç unsuruna yeteri kadar yer vermediği için eleştirmektedir. Haas'a göre güç ile refah birbirinden kolaylıkla ayrılamaz. Gücün başlı başına bir amaç olarak da görüldüğüne dikkat çeken Haas, refahı sağlamada gücün önemli bir araç olduğunun gözden kaçırılmaması gerektiğine de işaret etmektedir. Haas'a göre öğrenme süreci sonunda güç oryantasyonlu devlet politikaları refah oryantasyonlu politikalara doğru evirilebilir. Aktörlerin çıkarlarının daha geniş bir örgüt aracılığıyla daha iyi gerçekleştirilebileceğini fark etmeleri, öğrenmenin entegrasyona yol açması anlamına gelmektedir. Böylece çıkar ve refah kavramları berraklaştırılmaktadır. Haas'a göre bir fonksiyonel kurum aracılığıyla edinilen entegrasyon deneyiminin öğrettikleri diğerlerinde de uygulanarak bu oluşumların artmasına yol açmaktadır."[72]

Neo-fonksiyonalist kuramcılar, 1960 ortalarından başlayarak 1970 ortalarına kadar geçen dönemde varsayım ve önermelerini gözden geçirecekleri özeleştiri sürecinden geçmişlerdir. Bu süreç boyunca orijinal kuramın bütünleşme sürecine yönelik determinizmi ve sürecin her zaman yayılma ile sonlanamayabileceği ulusal politika ortamı ve uluslararası siyasi ekonomik sistemden kaynaklanan baskılar nedeniyle kabullenilse de bu baskılar karşısında bölgesel bütünleşme kuramı (ve Neo-fonksiyonalizm) Haas tarafından geçersiz ve yetersiz bulunacaktır.[73]

Avrupa bütünleşmesinin bu parlak kuruluş yılları bölgesel bütünleşme süreci analizine odaklanan kuramsal çalışmalara özellikle Neo-fonksiyonalizme esin kaynağı

---

[70] Jensen, Karsten Stroby, *"Neo-functionalist theories and the development of European Social and Labour Market Policy",* Journal of Common Market Studies. Hoboken: Wiley-Blackwell Publishing, 2000, s.73-74.
[71] Jensen, age, s.73-74.
[72] Dougherty ve Pfaltzgraff, a.g.e., 1990, s.438.
[73] Kahraman, a.g.e., 2012, s.81.

olmuştur. Öncellikle Avrupa bütünleşmesini ve genel (ve karşılaştırmalı) bölgesel bütünleşmeyi açıklamaya yönelik bu kuram, Avrupa bütünleşmesinde yaşanan gelişmelere ve duraksamaya bağlı olarak 1960 ortalarından başlayarak öz-eleştiri ve revizyon arayışına girmiştir. Aynı dönemde kurama eleştiri ve alternatif olarak gündeme gelen (realist) hükümetlerarasıcılık yaklaşımın varlığı, aslında incelenen dönem boyunca Avrupa bütünleşmesi alanında iki büyük kuram arasında geçen ilk büyük tartışmayı yansıtmaktadır.[74]

Neo-fonksiyonalizm kuramının daha kapsamlı revizyon gereksinimine karşılık Haas'ın[75] önerisi, bütünleşme pratiğinde gözlemlenen değişimin kuramsal düzleme de yansıtılmasıydı: bölgesel bütünleşme, genel karşılıklı bağımlılık ve uluslararası rejim kuramı içinde anılmalıydı. Bu öneri, bölgesel bütünleşmeden uluslararası iş birliğine doğru geri adım olarak da yorumlanabilirdi. Böyle görünmekle birlikte, uluslararası ilişkiler disiplini içinde önem kazanan neo-realizm ve neo-liberalizm (neo-neo) tartışması ve aynı dönemde (1980 sonlarından başlayarak) Avrupa Tek Senedi ve Avrupa Tek Pazarı girişimleriyle Avrupa bütünleşmesinde yaşanan canlanma, bütünleşme kuramlarında da benzer bir canlanmaya yol açacaktı.[76]

Neo-fonksiyonalist bir model geliştirmeye yönelik çabalar içinde yer alan "süreç mekanizması" ve "bütünleşme potansiyeli" kavramları üzerinde duran Joseph Nye, Haas ve Mitrany'den farklı olarak Avrupa merkezli bir çalışma yürütmüyor. Nye, özellikle "otomatik siyasallaşma" ve spill-over kavramları üzerinde değişiklik yapmaktadır. *"Joseph Nye, entegrasyon sürecini dayandırdığı neofonksiyonalist teorinin yedi süreci (süreç mekanizması) öngördüğünü ileri sürmektedir."*[77]

[74] Kahraman, 2012, s.82.
[75] Haas, 1976.
[76] Kahraman, 2012, s.82.
[77] Dougherty ve Pfaltzgraff, 1990, s.443-445, Akt. Arı, 2008, s.445.

1. Spill-over ve spill-back kavramı:

"Nye'a göre, fonksiyonel karşılıklı bağımlılığın oluşturduğu dengesizlikler veya görevler arasındaki temel bağlantı siyasal aktörlerin ortak görevleri yeniden tanımlamasına neden olabilmektedir. Bununla beraber, görevlerin yeniden tanımlanması ortak görevlerin illa da olumlu yönde değişmesini gerektirmemektedir. Bu değişim negatif yönde de olabilir. Eğer görevler arasındaki bağlantı spill-over etkisi yapıyorsa bu süreç spill-back şeklinde de işleyebilir. Başka bir deyişle, mevcut bir entegrasyonun diğer alanlarda da yeni entegrasyonlara yol açmama olasılığı olduğu gibi mevcut entegrasyonun bile dağılma olasılığından söz edilebilir."[78]

2. İlişkilerin artması:

"Bölgesel bir entegrasyonda, ortak kurumlara bu konularda yoğun bir baskı gelmesi halinde siyasal aktörler ya bunlarla ulusal düzeyde baş etmeyi ya da ortak kurumları güçlendirmeyi tercih edecekler. Nye'a göre ilişkilerin ve etkileşimin yoğunluğunun artması entegrasyonun kapsamında ve görev tanımlamasında bir değişikliğe yol açmaz. Bunun yerine merkezi kurumsal kapasitenin bunlarla baş edecek şekilde geliştirilmesine yol açar."[79]

3. Bağlantılar ve koalisyon oluşumu:

"Nye burada bir kere daha spill-over üzerinde durmuştur. Buna göre de sorunların birbirlerine bağlanması teknolojik nedenlerden değil ideolojik ve politik projeksiyonlar ve politik fizibiliteden kaynaklanmaktadır. Avrupa Topluluğu örneğinden hareketle, politikacıların, uluslararası bürokratların ve çıkar gruplarının aralarında koalisyon yapması bağlantı konularına dayanmaktadır."[80]

[78] Arı, a.g.e., 2008, s.446.
[79] Arı, a.g.e., 2008, s.446.
[80] Arı, a.g.e., 2008, s.446.

4. Elit sosyalizasyonu:

"Entegrasyon sürecinde yer alan elitlerin entegrasyonu desteklemesi konusunda yığınla örnek üzerinde duran Nye, ulusal bürokratların bölgesel entegrasyona katılımlarının onların sosyalizasyon düzeylerini belirlediğini ortaya koymaktadır. Bu önemli bir unsurdur; çünkü genelde ulusal bürokratlar entegrasyonun ulusal düzeyde kontrollerini kaybetmelerine yol açacağından endişe ederler. Nye'a göre, eğer diğer "süreç mekanizmaları" olumsuz olursa, sosyalleşen elitler, özellike bölgesel entegrasyonun lehinde olan bürokratik gruplar, bunları (endişeli bürokratları) ülkelerindeki olumsuz görüş ve politikaların etkisinden uzaklaştırmaya çalışırlar."[81]

5. Bölgesel grup oluşumu:

"Genellikle bölgesel entegrasyonun ister formel ister informel olsun hükümetsel olmayan ya da uluslaraşırı olarak nitelenen örgütlenmelerin oluşumunu teşvik ettiği düşünülür. Oysa Nye, Avrupa Topluluğu veya Orta Amerika ve Afrika'daki diğer benzer entegrasyon süreçlerine bakıldığında bu tür örgütlenmelerin zayıf kaldığına dikkat çekmektedir."[82]

6. İdeolojik-tanınma cazibesi:

"Bir kimlik duygusunun oluşması bir bölgesel entegrasyonun desteklenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Nye, süreklilik duygusu güçlendikçe ve tanınmanın cazibesi arttıkça entegrasyon sürecine muhalefetin azalacağını ifade etmektedir. Bu koşullarda üyelerin kısa vadeli kayıpları tolere etme olasılıkları daha büyüktür. İş dünyası ise böyle bir ortamda daha fazla kazanacağı beklentisi içinde olacağı için yatırımlarını artıracaktır. Bununla beraber rasyonel bütünleştirici kurumların varlığı bölgesel aidiyet duygusunu tatmin edebilir."[83]

---

[81] Arı, a.g.e., 2008, s.446-447.
[82] Arı, a.g.e., 2008, s.447.
[83] Arı, a.g.e., 2008, s.447.

7. Sürece yabancı aktörlerin karışması:

Nye, neofonksiyonalist modelinde süreç mekanizmasının bir parçası olarak yabancı aktörlere ve onların aktif olarak karışmasının önemine işaret etmektedir. Bölgesel entegrasyon planlarında katalizör rolü oynayan yabancı hükümetlerin uluslararası örgütlerin ve ulusaşırı örgütlenmelerin önemi üzerinde durmaktadır.[84]

"Neo-fonksiyonalist yazarlardan Leon Lindberg ise kolektif karar verme sistemlerinin özellikleri üzerinde durmaktadır. Lindberg entegrasyonu belirlemesi tanınması karşılaştırılması ölçülmesi ve analiz edilmesi gereken çok boyutlu bir interaktif süreç olarak görmektedir. Bütünleşme süreci parçaları arasında birbiriyle sistematik ilişkiler gösteren bir özelliğe sahiptir. Belli bir anda entegrasyondaki kolektif karar vermenin düzeyi sistemin geçmiş kararlarının bir ürünü olarak görülmektedir. Lindberg kolektif karar vermede hangi devletler grubunun yer alacağını belirleyen değişken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır."[85]

- *"Kolektif karar vermenin fonksiyonel kapsamı (çok fazla sayıda konuyu mu yoksa belli konuları mı kapsayacak)*
- *Kolektif süreçlerde karar verme aşaması (başlangıç mı yoksa opsiyonların ve onların uygulanması da dahil tüm karar verme aşamaları mı)*
- *Kamu tahsisatlarının belli önemli konularımı yoksa sadece marjinal alanlara mı yapıldığının belirlenmesine ilişkin kolektif karar vermenin önemi;*
- *Taleplerin (fazla sayıda veya az sayıda olabilir) eylem için kolektif alana taşınma ölçüsü"*[86]

Lindberg'in paradigmasındaki belli kavramlar Avrupa Topluluğu'nun analizine ilişkin çalışmasında ele alınmaktadır. Avrupa ekonomik iş birliği üzerinde de çalışma

[84] Arı, a.g.e., 2008, s.447.
[85] Dougherty ve Pfaltzgraff, a.g.e., 1990, s.447-448.
[86] Arı, a.g.e., 2008, s.448.

yapan Lindberg, 1950-1970 arası dönemde konu ve ilgi alanı itibariyle büyük bir genişleme olduğunu gözlemlemiştir.[87]

"Etzioni de (1969: 347-57) devletlerin bir araya gelerek yeni bir siyasal birlik oluşturma çabalarına en iyi örnek olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu vermektedir. Etzioni'ye göre siyasal birimlerin birleşmesi, daha önce aralarında siyasal bir bağ bulunmayan birimlerin güçlü bir siyasal bağla birbirlerine bağlanmalarıdır. Bu birleşme süreci sonunda ortaya çıkan oluşumlara siyasal topluluk adını veren Etzioni'ye göre "birlikler" (unions) siyasal birimlerin bir siyasal topluluk oluşturmaya dönük faaliyetlerinin sonucu ortaya çıkmakla beraber henüz bir siyasal topluluk denebilecek kadar yüksek bir entegrasyonun söz konusu olmadığı oluşumlardır. Diğer bir deyişle Etzioni'de siyasal birleşme daha yüksek bir entegre topluluk (siyasal topluluk) ya da entegrasyon oluşturmanın bir aşamasıdır."[88]

Bununla beraber diğer pek çoğunda güç ve yetki bakımından statü farklılığı olmayıp tüm devletler yaklaşık eşit konumda bulunmaktadır. Diğer taraftan güç kullanılarak zorlamayla oluşan birleşmelerin çabuk yıkılacağı veya tersi gibi genellemeler yapılmakla beraber tarihsel örneklerin bu tür genellemeler yapılmakla beraber tarihsel örneklerin bu tür genellemeler yapmaya çok uygun olmadığı görülmektedir. Zira Roma İmparatorluğu güç kullanarak oluşturduğu halde beş yüzyıl yaşarken Alman Birliği'nin de güç kullanmadan kurulduğu halde devamlılık gösterdiği bilinmektedir.[89]

Bu durumu entegrasyonlara uygulayan Etzioni'ye göre bir uluslararası örgütün take-off aşamasına kadarki durumu hükümetinin talimatlarıyla hareket eden bir uluslararası örgüte, take-off sonrasını ise supranasyonal bir örgüte dönüşmesine benzetmektedir. Örgüt take-off aşamasından sonra kendi başına hareket etme ve karar alabilme aşamasına gelmektedir. Bunu pek çok alana uygulanabileceğini ifade eden

---

[87] Arı, a.g.e., 2008, s.448.
[88] Arı, a.g.e., 2008, s.449.
[89] Amitai Etzioni, "The Epigenesis of Political Communities at the International Level", J.N. Rosenau (ed.) International Politics and Foreing Policy, A Reader in Research and Theory, New York, The Free Press, 1969, s.348-349.

Etzioni, siyasal partiler örneğinden hareken ederek bunların da ilk başta dış destek ve finansmanla kurulduğunu, partinin take-off aşamasından sonra ise kuruluş esasında bağlı olduğu kaynaklara bağlı olmak zorunda kalmadığına dikkat çekerek, bazen örgütlenmelerin take-off aşamasında kalabileceklerine işaret etmektedir.[90] Özetlemek gerekirse, birleşme ile entegrasyon şeklindeki siyasal topluluk arasındaki farkın supranasyonal nitelik olduğunu söyleyen Etzioni, bunun da en belirgin farkının örgütün take-off'u başarması olduğunu ifade etmektedir.[91]

Etzioni spill-over ve take-off kavramlarını birbirleriyle çok ilişkili görmektedir. Hangi sektörde take-off'un gerçekleşeceği ve tam bütünleşmenin hangi sektörde tamamlanacağı ve diğer hangi sektörlerde take-off'u sağlayarak spill-over etkisinin söz konusu olacağının duruma ve koşullara göre değişeceğini belirterek spill-over kavramının genelleme yapılacak şekilde kullanılamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla spill-over'ın gerçekleştiği sektörün başka hangi sektörde spill-over ektisini göstereceğinin önceden belli olmayacağını belirtmektedir. Çünkü spill-over ancak take-off'un dinamiklerinin görüldüğü sektörde gerçekleşebilir. Bunun ise hangi sektör birikiminin buna (take-off için gerekli momentum) uygun olduğuna bağlı olduğunu belirtmektedir.[92]

Robert Keohane, Harvard Üniversitesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu üzerine yapmış olduğu doktora çalışmasını 1965 yılında tamamlamıştır. Tezinde cevaplamaya çalıştığı soru: "Devlet davranışını tanımlamada kurumlar önemli midir veya devlet davranışı tamamen güç dağılımından mı çıkarsanır?"dır. Otuz yıl sonra Keohane hala bu soruyu araştırmaktadır ve bu soruya cevap vermek için kullandığı yöntemler ona, David Long'un dediği gibi, liberal uluslararası teorinin "Harvard Ekolü"nün lideri olarak ün kazandırmıştır.[93]

---

[90] Etzioni, a.g.e., 1969, s.352-353.
[91] Arı, a.g.e., 2008, s.452.
[92] Arı, a.g.e., 2008, s.452.
[93] David Long, "The Harvard School of Liberal International Theory: a case for closure", Millennium: Journal of International Studies 24 (1995), ss.489-505.

Keohane'nin gerçekçilik üzerine süregelen tartışmaları, gerçekçiliğin uluslararası ilişkilerle ilgili temel varsayımları olduğu öne sürülen savlar hakkında Joseph Nye ile birlikte sorgulamalar yapmaya 1960'ların sonu 1970'lerin başlarında ortaya çıkmıştır. 1972'de *"Transnational Relations and World Politics"* kitabını Joseph Nye ile beraber yayına hazırlamışlardır…

"Keohane ve Nye, çalışmalarına iki teorik model –gerçekçilik ve karşılıklı karmaşık bağımlılık- kurarak başlamaktadırlar. İlki uluslararası ilişkileri güç mücadelesi olarak tanımlamaktadır ve üç temel varsayım üzerine temellendirilmiştir: Devletler uyumlu birimlerdir ve aynı zamanda en önemli aktörlerdir; kuvvet politikanın etkili ve kullanışlı bir aracıdır; askeri güvenlik meselelerinin baskın olduğu dünya siyasetinde sorunlar arasında bir hiyeraşi vardır. İkincisi ise, karşılıklı karmaşık bağımlılık modeline göre, devletlerden başka aktörler de mevcuttur; sorunlar arasında bir hiyerarşi yoktur ve güç etkisizdir. Bu şartlar altında sonuçlar, kaynakların dağıtımı ve belli alanlardaki zayıflıklar tarafından belirlenirler; bunlar askeri gücün dağıtımı ile ilgisizdirler ve uluslararasıaşırı ilişkiler, uluslararası bürokratik koalisyonların ve hükümetlerdışı kuruluşların da katıldığı, karar verme sürecinde en temel faktörlerdir."[94]

Keohane ve Nye, karşıt modellerini geliştirdikten sonra, 1920 ve 1975 yılları arasında denizcilik ve parasal ilişkilerle ilgili önemli olayları tanımlamaya ve analiz etmeye başlamış ve ABD ile Kanada ve ABD ile Avustralya arasında gerçekleşen çok sayıda çatışmanın sonuçlarını detaylı bir şekilde araştırmışlardır. Bazı sorun ve çatışmaların gerçekçilikten daha çok karmaşık karşılıklı bağımlılığın varsayımlarına uyum sağladığını göstermiş, belirli sorun alanlarında aktörlerin belirli "hassasiyetleri" ve "zayıflıkları" üzerine odaklanma gereğini tekrardan gündeme getirmişlerdir.[95]

Devlet için belirli sorun alanlarında en çok ne önemlidir: Siyasal piyasa başarısızlıklarınca tehlikeye atılabilecek bir kazanım olan mutlak kazanç arayışı mı?

[94] Martin Griffiths, Steven C.Roach, M.Scott Salamon, "Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler", Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011, s.106-107.
[95] Griffiths, a.g.e., 2011, s.107.

Veya devletler, bir rejimdeki katılımcılar arasında yapılan iş birliğinden elde edilen kazancın dağıtılması ile eşit düzeyde mi ilgilidirler?[96]

1980'lerin ilk yıllarında Keohane karmaşık karşılıklı bağımlılık modelinin gerçekçiliğe net bir alternatif olmayacağını kabullenmiştir. Dahası ticaret finans ve petrol piyasası rejimlerinin kurulması ile Amerikan hegemonyasını birbirleriyle ilintilendiren yeni-gerçekçi (neorealist) savları da benimsemiştir. Aynı zamanda, güç ve karşılıklı bağımlılığın birbirinden bağımsız kavramlar olmadığını da kabul etmiştir. Bu kapsamda "asimetrik karşılıklı bağımlılığın" (diğer bir deyişle bağımlılığın) güç ilişkilerinin bir biçimi olduğu söylenebilir…

"1984'te Keohane After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy kitabını yayınlamıştır. Kitap, Keohane'nin yapısal gerçekçilik ile karşılıklı karmaşık bağımlılığı sentezini yaptığı denemelerden oluşmaktadır. Kitabın hibrid sonucu günümüzde "uyarlanmış yapısal gerçekçilik" veya "yeni-liberal kurumsalcılık" olarak bilinmektedir. Keohane kitabında, 1945'ten beri Amerikan gücünün Japonya'ya ve Avrupa'ya oranla azalmasına rağmen uluslararası sistemin nasıl istikrarlı bir iş birliğine dönüşebileceğini ortaya koymaya çalışmaktadır."[97]

Keohane'nin aklındaki soruyu cevaplamada izlediği entelektüel yol, 1960'ların başında gerçekçiliğe doğrudan bir meydan okumadan devlet davranışlarının açıklanmasında güç ve çıkarların önemine yapılan vurguya doğru gitmiştir. Sorunun cevabı; evet güç ve çıkar önemlidir, Fakat Waltz, Gilpin ve diğer yapısal gerçekçiler uluslararası sistemde anarşinin boyutlarını abartmaktadırlar. Uluslararası düzeyde otoritenin resmi, yasal bir hiyerarşisi olmamasına rağmen, yönetişimin resmi olmayan unsurları rejim ve kurumlar (zaman ve mekân içinde saptanabilen, birbirleriyle ilintili kural ve normlar bütünü) olarak mevcuttur.[98]

---

[96] Bkz. John Mearsheimer, "The false promise of international institutions", International Security 19 (1994/5), ss.5-49.
[97] Griffiths, a.g.e., 2011, s.109.
[98] Robert Keohane, International Institutions Two Approaches", International Studies Quarterly 32, 1988, s.383.

Keohane "After Hegemony" kitabının basılmasından beri neoliberal araştırma programının, Avrupa topluluklarında karar alma ve çevresel rejimlerin geliştirilmesinde iş birliği olasılıkları analizlerine uygulayarak geliştirmeye devam etmiştir.[99]

Keohane'nin çalışmalarına yönelik eleştiriler birbirinden çok farklıdır. Keohane bir taraftan, bir dönemin lisansüstü öğrencilerini uluslararası rejimleri incelemek konusunda etkilemiş çok önemli bir kişidir. Uluslararası İlişkiler teorisinin bugün disiplinde gittikçe gelişen alt alanı olan uluslararası politik ekonomide, teorinin ampirik alanını genişletecek ve başkalarının kullandığı bir dizi hipotez geliştirmiş ve gerekli teorik çerçeveyi sağlamıştır...[100]

Göreceli kazançlarla ilgilenen bir devlet, partnerlerinin sorumluluklarını yerine getirip getirmeyeceği ile ilgili olarak herhangi bir tereddüt içinde olmasa bile ortak hareket etme arzusunu kaybedebilir. Gerçekte, eğer bir devlet önerilen bir düzenlemenin anlaşmanın tüm taraflar için mutlak kazanç sağlayacağına inanıyor, fakat aynı zamanda bu düzenleme ortaklara farklı kazançlar da yaratacaksa, o zaman ortakların anlaşmaya sadık kalacakları konusundaki kesinlik sadece kendisinin göreceli kazanç sorununa vurgu yapar.[101]

Dahası Keohane, uluslararası ilişkiler alanındaki bazı liberaller ve eleştirel teorisyenlerden de farklı türde eleştiriler almıştır. Hegemonik istikrar teorisi, sistem analizi ve devlet davranışında rasyonel tercih modellerinin uluslararası politik

---

[99] Bkz., Robert Keohane ve Stanley Hoffmann (der.), The New European Community: Decision-making and Institutional Change, Boulder, Colorado, Westview Press, 1991, Robert Keohane ve Elinor Ostrom (der.), Local Commons and Global Interdependence: Heterogeneity and Cooperation in Two Domains, London, Sage, 1995.

[100] Griffiths, a.g.e., s.109.

[101] Joseph M. Grieco, "Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism", (der.) Charles W. Kegley içinde, Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge, New York, St.Martin's Press, 1995, s.161.

ekonomi etrafında kümelenmesi Richard Leaver tarafından sürecin bir evrim değil, kendi üzerine dönüş olduğu iddiasıyla eleştirilmektedir.[102]

1.5.1. "Spill-over" Kavramı

"Fonksiyonalist kuramın eksikliklerini tamamlamak için geliştirilen neo-fonksiyonalist kurama göre Avrupa bütünleşmesi, spill-over etkisiyle yayılarak genişleyen ve üç kavramla anlatılan bir süreçtir. Bu kavramlar sırasıyla; fonksiyonel spill-over, siyasi spill-over ve ortak tercih/çıkarların oluşması süreçleridir. Fonksiyonel spill-over kavramına göre, modern endüstriyel ekonominin değişik sektörleri karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır. Farklı sektörlerden birinde başlayan bütünleşmeye yönelik aktivitelerin başarılı olabilmesi için, diğer alanlarda da benzer gelişmelerin olması gerekir. Bu aşamada beklentilerin, değerlerin değişmesi ve ulus üstü çıkarların oluşması gerekir. Ortak tercih ve çıkarların oluşması ise, devletlerin ortak politikalara ulaşmakta zorluk çektikleri zamanlarda, karşılıklı imtiyazlarla ortak değerlerde buluşmaya çalışmalarıdır."[103]

Ernst B. Haas'ın formüle ettiği "spill-over" kavramına göre, ekonomide bütünleşmenin sağlanması başka sektörlerde de yansımasını beraberinde getirmektedir. Artan ekonomik bütünleşme ile birlikte ulusüstü düzenleyici otorite, ekonomiden sonra siyasi alanda da oluşmaktadır. Bunun sonucu olarak ekonomik alanda başlayan bütünleşme siyasi alana da yansımaktadır.

---

[102] Bkz. Richard Leaver, International Political Economy and the changing World order: evolution or involution?", (der.) R.Stubbs ve G.Underhill içinde, Political Economy and the Changing World Order, London, Macmillan, ss.130-41.

[103] Burley Anne-Marie, Walter Mattli , "Europe Before the Court: A Political Theory of Legal Integration", International Organization, sy.47, Kış 1993, no. 1, s.55-56.

Politik spill-over süreci (political spill-over process) kavramı ise ulus üstü aktörlerin (Ör: AB Komisyonu) ve ulusal alt grupların bütünleşme ile birlikte ortak bir ulusüstü siyasal güç yaratmalarıdır. Bununla birlikte bütünleşmenin getirilerini arttırmaya çalışırlar, yeni bütünleşmeler için etkin bir güç haline gelmek isterler.

"Mitrany'nin dallanma (ramification) olarak ifade ettiği görüşler Haas'ın çalışmasında spill-over kavramıyla ifade edilerek temel bir kavram niteliğine dönüşmektedir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (1952) örneğinden hareket eden Haas, kömür ve çelikle ilgilenen seçkinlerin AKÇT'nin kurulmasını ilk teşvik eden ve destekleyen kesim olduğunu ileri sürmektedir. Buradan hareketle, "bir alanda oluşturulan supranasyonel kurumların avantajlarından yararlananların diğer alanlarda da benzer oluşumları destekleyecekleri" ileri sürülmektedir. Spill-over etkisi denen ve genişleme mantığı çerçevesinde ele alınan bu yaklaşıma göre, bir sektörde gerçekleşen entegrasyonun diğer sektörlerde de entegrasyonu teşvik edeceği ve devletlerin ulusal çıkarlarını daha üst, bütünleşmiş bir yapı içinde değerlendirmelerine yol açacağı kabul edilmektedir."[104]

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile ilgili çalışmasında da Haas, fonksiyonalizm ile sistem teorisini spill-over kavramı çerçevesinde bütünleştirmektedir. Haas, uluslararası örgütlerin ulusal sınırları aşarak bir uluslararası sistem haline dönüşeceğini varsaymaktadır. Ulusal aktörlerin etkileşiminin ve çevresel etkilerin sonucu oluşan hükümet politikaları uluslararası sistemin girdisini, örgütlenmeler ve hukuk da uluslararası sistemin yapısını oluşturmaktadır. Yapılar girdi olarak aldıklarını değiştirerek aynı çevreye görevler ve eylemler gibi çıktılar şeklinde verirler. Kolektif kararlar ise uluslararası sistemin çıktılarıdır. Uluslararası çevreye verilen bu çıktılar sonuçta uluslararası sistemi bütünleştirici veya çözüşü yönde değişime uğratabilir.[105]

[104] Dougherty ve Pfaltzgraff, a.g.e., 1990, s.439.
[105] Dougherty ve Pfaltzgraff, a.g.e., 1990, s.439-440.

Avrupa bütünleşmesinin izlediği gelişim, AKÇT'den başlayarak Avrupa Ekonomik Topluluğuna, Avrupa Topluluğuna ve son olarak Avrupa Birliğine ulaşmış olup bu teoriyi doğrular niteliktedir. Ancak Birlik içinde yaşanan krizler nedeniyle bu bütünleşmenin hangi aşamaya kadar dönüşeceği önemli bir tartışma konusu olmaktadır.

Helen Wallace, Ortak Tarım Politikası gözlemlerine dayanarak, Topluluk yöntemine daha kapsamlı bir tanımlama getirmiştir:

- Politika tasarımı, politika arabuluculuğu, politika uygulanması ve dış dünyayla ilişkilerde Avrupa Komisyonu'na delege edilmiş güçlü rol;
- Stratejik pazarlama ve paket diplomasisi yoluyla Bakanlar Konseyi'nin yetkin rolü;
- Ulusal politikadan daha iyi ödüller sunan Avrupa sürecine paydaşların, örneğin tarımsal çıkar gruplarının eklemlenmesi (locking-in);
- Ortak rejimin operasyonel kolu olarak ulusal ajansların angajmanı;
- Ulusal düzlemde seçilmiş temsilcilerin etkisine uzak duruş ve Avrupa Parlamentosuna sunulan sınırlı fırsatlar;
- Topluluk rejiminin hukuki yetkinliğini güçlendirmek amacıyla Avrupa Topluluğunun Adalet Divanı'nın arada sırada ancak tanımlayıcı müdahalesi ve
- Sürdürülebilir "dayanışma" belirtisi olarak, politikaya ortaklaşa kaynak tahsisi.[106]

Görüldüğü gibi bu model, yetkilerin ulusal düzlemden AB düzlemine transfer edildiği "supranasyonel" bir politika yapma örneğiydi. Fonksiyonalist mantık içinde ise, Topluluk yöntemi daha farklı şekillenmekteydi. Bir yandan spesifik politika alanlarının aktörleri birbirlerine kenetlenebilir ve hatta ulusal ötesi bağlılıklar oluşturabilirken; diğer yandan siyasi ve ekonomik elitlerin farklı çıkarları uğruna gizlice anlaşabildikleri bir siyaset oyunu sergilenmekteydi. Bu tarz siyaset, ortak politikaların reform ve revizyonuna ciddi engel oluşturabilecek ve Fritz Scharpf'ın "müşterek karar tuzağı" olarak adlandırdığı bir duruma yol açabilecekti. [107]

---

[106] Helen Wallace, *"An Institutional Anatomy and Five Policy Modes",* William Wallace vd. (eds.), Policy-Making in the European Union, 3rd Edition, Oxford, Oxford University Press, 2005, ss.79-80.

[107] Firtz Scharpf, *"The Joint-Decision Trap: Lessons from German Federalism and European Integration",* Public Administration, Cilt:66, 1988, ss.339-278.

Topluluk yöntemi altında farklı ve aykırı devlet çıkar ve yönelimleri prosedürle konsensüsün kolaylaştırıcı etkisiyle yakınsanan yönelimlere ve ortak bölgesel çıkarlara dönüşebileceği gibi, hükümet içi ve dışı elitlerin sosyalleşmesi de gerçekleşebilmektedir. Sosyalleşme süreciyle kastedilen, supranasyonel siyasal sürecine düzenli olarak katılan elitlerin zamanla bu sürece ve siyasal sistemine yönelik oryantasyon, perspektif ve hatta bağlılık geliştirebilmektir. Katılımcılar, sistemi ve içerisindeki rollerini ya başlı başına ya da somut yarar ve vaatleri nedeniyle değerli görebilmektedir.[108] Dolayısıyla sosyalleşme (öğrenme ve müzakere) süreci altında elitler bütünleşmeyi ortak problem çözme ve daha etkin politikalar üretme egzersizi olarak görebilecekleri gibi pan-Avrupa normları ve düşünceleri geliştirebilmektedir (değer bütünleşmesi).[109]

1.5.2. "Spill-back" Kavramı

"Neo-fonksiyonalizm, Haas tarafından karşılıklı bağımlılık kuramı ile ilişkilendirmektedir.[110] Bu kuramın öncülerinden olan neo liberaller Keohane ve Nye ise, inceledikleri örgütsel yapılarda; artan etkileşim, oluşan koalisyonlar, elit sosyalizasyonu ve iletişimi sonucu, bölgesel grupların oluştuğunu ve bunların da tanınarak etkilerini yaydıklarını belirtmişlerdir. Böylelikle, devlet üstü yapılarla

[108] Linberg ve Scheingold, a.g.e., 1970, s.119.
[109] Jensen Carsten Stroby, *"NeoFunctionalism",* Michelle Cini ve Nieves, Perez-Solorzano Borragan (eds.), European Union Politics, 3rd Edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, s.77.
[110] Tranholm-Mikkelsen, Jeppe. "Neofunctionalism: Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in Light of the New Dy ıı amisnı of the European Community- Millenium, 1991, yol 20, s. 10. Haas, fikir babas ı olduğu teoriyi adeta terk etmi ştir. 1975 y ı l ı nda teorinin eski ve demode oldu ğuna ilişkin yaptığı açıklamanın ard ı ndan başka neo fonksiyonalist araştırmacı lar da karşılıklı bağımlılık ve rejim teorileri alanlarına kaymışlardır. Ancak neo fonksiyonalizm alandan silinmemiş ve etkilerini sürdürmüştür. Nelsen, Brent F. and Alexander Stubb (eds), The European Union (Readings on the Theory and Practice of European Integration), s.152.

sonuçlanacak örgütlenmeler mümkün olabilmektedir. Nye, neo fonksiyonalist teoriyi gözden geçiren yedi "süreç mekanizmasını" geliştirebilmektedir."[111] Özetle:

1. Kurumların fonksiyonel bağlarının veya spill-over kavramının, otomatik işlemediği ve bütünleşme sürecinin, görünen faydalar azaldığı takdirde, geriye dönük işleyebileceği (spill-back) kabul edilmiştir.

2. Artan karşılıklı etkileşimin, siyasi aktörleri ulusal politikalarda daha etkin kılacağının altı çizilmiştir.

3. Koalisyonların daha çok birbiriyle ilişkili konularda kurulabildiği ve kamu desteği alınan oranda bütünleşmenin geliştirilebileceği belirtilmiştir.

4. Elit sosyalizasyonu, özelliklede hükümet yetkililerinin sürece katılımlarının, bütünleşmenin olumlu yürümemesi durumunda, elitlerin kendi ülkelerindeki ulusal politikalara yabancılaşmalarına yol açabileceği ortaya konmuştur.

5. Bölgesel grup oluşumunun, ulusal çıkar gruplarına göre daha zayıf kalarak bütünleşmeyi zayıflatabileceği öngörülmüştür.

6. Ortak ideolojilerin uyumu güçlendirdiği gibi, tepkisel olarak karşıt ulusal lider veya özel sektör gruplarında güçlendirebileceği belirtilmiştir.

7. Dış aktörlerin sürece katılımlarının, üye olmayan devletlerin ve hatta diğer uluslararası örgütlerin uyumunu ivmelendirebilecekleri sonucuna varılmıştır.[112]

---

[111] Dougherty, James E. & Robert L. Pfaltzgraff, Jr. Contending Theories of International Relations, Harper Collins Publishers, NY, 1990, s.443-444.

[112] Elif Toprak, Neofonksiyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:7, No:1 (Güz: 2007), s.74-75.

1.5.3. Bütünleşme Kuramlarına Yöneltilen Eleştiriler

Haas bütünleşmeyi şöyle tanımlamaktadır:

"Birçok farklı ulusal ortamdaki siyasi aktörlerin bağlılıklarını, beklentilerini ve siyasal aktivitelerini, kurumlarının önceden var olan ulusal devletler üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu veya bunu talep eden yeni bir merkeze doğru kaydırmaya ikna edildikleri bir süreç. Siyasal bütünleşme sürecinin son ürünü, var olanların üzerine koyulacak yeni bir siyasal topluluktur."[113]

Bütünleşmenin temel kavramı yayılma süreci, diğer tamamlayıcı unsurları ise supranasyonel çıkar grupları oluşumu, AB politika yapma sürecinde ortaya çıkan Topluluk yöntemi ve elit sosyalleşmesidir. Bu açıklayıcı unsurlardan yayılma, tüm Neo-fonksiyonalizm kuramcıları için belirleyici konumdayken; tartışmaya açık bir şekilde Haas'ın supranasyonel çıkar grupları oluşumunu ön planda tutarken, Lindberg'in ortak karar-alma sürecine ve elit sosyalleşmesine daha ağırlık verdiği söylenebilir. [114]

Lindberg ise daha farklı bir tanım geliştirmiştir:

> " (1) Ulusların birbirlerinden bağımsız olarak dış ve ulusal politikalarını yürütme istek ve yeteneğinden vazgeçmeleri, bunun yerine ortak kararlar almayı veya yeni merkezi organlara karar-alma sürecini delege etmeyi istemeleri ve (2) birçok farklı ulusal ortamdaki siyasi aktörlerin beklentilerini ve siyasal aktivitelerini yeni bir merkeze doğru kaydırmaya ikna edildikleri bir süreç."[115]

Haas'tan farklı olarak, Lindberg bütünleşme süreci için herhangi bir son nokta önermeyerek, örtülü biçimde bütünleşmenin politika kapsamı ve kurumsal düzleminin sabit bir değişim içinde olduğunu kabul etmektedir.[116] Lindberg ayrıca siyasal bütünleşme kavramına daha temkinli yaklaşarak, süreci, ulusal hükümetlerin özerk

[113] Haas, a.g.e., 1958, s.16.
[114] Kahraman, a.g.e., 2012, s.77.
[115] Lindberg, a.g.e., 1963, s.6.
[116] Niemann ve Schmitter, a.g.e., 2009, s.47.

politikalar yerine ortak kararlara varılan yöntem ve süreçlerin gelişimiyle sınırlamıştır.[117] Böylece, siyasal topluluğa ulaşılmaksızın önemli ölçüde siyasal bütünleşme içeren ortak karar-alma prosedürleri gerek mantıksal gerekse ampirik anlamda olasıdır.[118] Lindberg'in tanımının ilk kısmı, ortak veya delege edilmiş karar-alma süreci içeren kurumsal bütünleşme boyutu içerirken; ikinci kısımda yeni karar-alma sistemine dahil olan siyasal aktörlerin algıları ve davranışlarında değişim (elit aktivizasyonu) öngörmektedir. Lindberg, bu tutumsal değişim sürecine değerlerde değişimi katmamış; bu tarz değişimin ancak yeni siyasi beklenti ve aktivite kalıplarının sonucu olarak görülebileceğini belirtmektedir.[119] Lindberg'e göre değer bütünleşmesi olmaksızın siyasal topluluk oluşumundan söz etmek olası değildir.[120]

Haas'a oranla Lindberg, AB kurumsal sistemi içerisinde prosedürel kod (uyuşma veya bağdaşma yöntemi) ile desteklenen hükümet-içi elitlerin ve ulusal bürokratların etkileşim, geçişim ve sosyalleşme süreçlerini öne çıkarsa da (çünkü merkezi kurumsal gelişme ve buna bağlı interaktif süreçler, üye devletlerin bütünleşmeyi amaç ve çıkarlarıyla uyumlu görmelerini sağlamakta) ne Haas ne de Lindberg "kamuoyunun" rolünü yeterince önemsemektedir.[121]

Linberg, siyasal bütünleşme kavramına daha temkinli yaklaşarak, süreci, önce ortak veya delege edilmiş karar alma süreci içeren kurumsal bütünleşme boyutu ile özdeşleştirmiş; daha sonra ise yeni karar-alma sistemine dâhil olan siyasal aktörlerin algıları ve davranışlarında değişim (elit aktivasyonu) öngörmektedir.[122]

Lindberg ile karşılaştırıldığında Haas'ın bütünleşme tanımı daha kapsamlı ve iddialı gözükmektedir; siyasal veya kurumsal bütünleşmenin yanı sıra elit düzeyinde

[117] Eilstrupp-Sangiovanni, a.g.e., 2006, s.119.
[118] Eilstrupp-Sangiovanni, a.g.e., 2006, s.119.
[119] Eilstrupp-Sangiovanni, a.g.e., 2006, s.133.
[120] Kahraman, a.g.e., 2012, s.78.
[121] Niemann ve Schmitter, a.g.e., 2009, s.48.
[122] Kahraman, a.g.e., 2012, s.78.

bağlılıkların değişimini öngören tutumsal bütünleşme ve dolayısıyla yeni ve yetkin merkezi kurumların ötesinde siyasal ve topluluk oluşumu bulunmaktadır.[123]

Bütünleşme kuramları içinde bilimsel (açıklayıcı ve kestirimci)[124] ve normatif[125] özelliğiyle, Neo-fonksiyonalizm, en fazla esinlenilen ve eleştirilen kuramdır. İlk kuram 1950 sonlarında ortaya çıkan ve altın dönemini 1956-1964 arası (AKÇT'den AET'ye yayılma altında) yaşayan Neo-fonksiyonalist kuramı, 1960 ortalarında ve 1970 başlarında ampirik ve diğer kuramsal gelişmeler karşısında önemli bir öz-eleştiri ve yeniden formülleştirme dönemi geçirmiştir. Kurama getirilen değişiklikler, kısmen aynı dönemde bütünleşme sürecinde yaşanan somut gelişmelere kısmen de hükümetlerarası kuramcıların teorik eleştirilerine yanıt niteliğindeydi.[126]

Birçok arka plan değişkenin (üye devletlerin demokratik ve çoğulcu yapısı, ekonomik kalkınma düzeyi, elit değerlerin uyumluluğu ve bölgesel dış güvenlik konusunda uluslararası kurumsal güvence gibi) kurama dâhil edilmesi, Neo-fonksiyonalizmin Avrupa bütünleşmesini daha doğru tanımlamasına katkıda bulunmaktadır. Ancak kuramın bu değişkenlerin konumuna bağlı olarak belli bir bölge ve bölgesel gruplaşmaya bağlılığı, kapsamını oldukça sınırlanmaktadır ve Avrupa dışında uygulanabilirliğini azaltmaktadır. Araştırma hipotezlerini tek bir örnek olay çalışmasına dayandırma sonucu Neo-fonksiyonalizm sistematik genelleştirmeler üretememiş ve başlangıçtaki savlarının aksine, genel ve "bilimsel" bütünleşme kuramına dönüşememektedir.[127]

Neo-fonksiyonalist kuramcılarının karşılaştırmalı çalışmalarından vazgeçip yeniden Avrupa'ya yöneldiği yıllarda, Avrupa supranasyonel bütünleşmesinde yaşanan duraksama, dramatik siyasi aktörler aracılığıyla yükselen ulusalcı duyarlılık ve 1970'lerde baş gösteren ulusal korumacılık, ortak pazarın tamamlanmasını engellediği gibi, ortak pazardan ekonomik ve parasal birliğe ve nihayet siyasi birliğe

[123] Kahraman, a.g.e., 2012, s.78.
[124] Eilstrupp-Sangiovanni, a.g.e., 2006, s.89.
[125] Mutimer, a.g.e., 1992, s.33.
[126] Kahraman, a.g.e., 2012, s.79.
[127] Eilstrupp-Sangiovanni, a.g.e., 2006, s.97.

doğru derinleşme sürecini de kesintiye uğratmıştır. Supranasyonel bütünleşmede yavaşlamaya karşılık tırmanışa geçen ulusalcı direniş, Neo-fonksiyonalist kuramı içinde öz-eleştiri dönemi başlatırken; kuram dışında güçlü bir hükümetlerarası karşı akıma yol açmıştır. Devlet-merkezli perspektif içinde Neo-fonksiyonalizmin önde gelen eleştirmenlerinden biri Stanley Hoffmann'dır.[128]

Hoffmann'ın Neo-fonksiyonalizmi eleştirisi ve özellikle bütünleşme ve bütünleşmemeyi açıklamada ulusal düzleme önem vermesi, 1990'lı yıllarda Avrupa bütünleşmesine daha özgün bir hükümetlerarası yaklaşım gelişimine katkıda bulunmaktadır. Andrew Moravcsik tarafından geliştirilecek olan liberal hükümetlerarası yaklaşım, Avrupa bütünleşmesini iki düzlemli oyun olarak görmektedir ve AB'yi de Hoffmann'ın uluslararası rejim tanımlaması doğrultusunda siyasal eşgüdümü uğruna gelişmiş bir rejim örneği olarak nitelendirmektedir.[129]

Hoffmann'ın hükümetleri en güçlü aktörler olarak görmesinin ardında iki gerekçe yatmaktadır: yalnız hükümetlerin yasal egemenliğe sahip olduğu savı ve bütünleşme sürecinde tek ve doğrudan demokratik yolla seçilmiş aktörler olarak hükümetlerin siyasal meşruiyete sahip oldukları savıdır.[130] Sonuç olarak, Hoffmann'ın Avrupa bütünleşmesi analizinde devlet-dışı aktörler karşısında devletler özerkliğe ve asıl güce sahipti ve bu özerklik ancak hükümetlerin ulusal düzlemdeki siyasi hesapları ve devletin uluslararası sistemdeki konumu nedeniyle sınırlandırılabilirdi.[131]

---

[128] Stanley Hoffmann, *"The European Process at Atlantic Crosspurposes",* Journal of Common Market Studies, Cilt:3, Sayı:2, 1964, ss.85-101, Stanley Hoffmann, "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe", Deadalus, 95, 1966, ss.862-915, Stanley Hoffmann, "Reflections on the Nation-State in Western Europe Today", Journal of Common Market Studies, Cilt:21, Sayı: 1-2, ss.21-37.
[129] Kahraman, a.g.e., 2012, s.80.
[130] Bache, George ve Bulmer, a.g.e., 2010, s.12.
[131] Kahraman, a.g.e., 2012, s.80.

Tablo 1:AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişim Süreci

1957	Roma Antlaşmasının imzalanması, bu antlaşma ile bölgesel politikanın temelinin atılması.
1958	Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonunun kurulması.
1975	Topluluk bütçesinden düşük gelirli bölgelere yardım yapma amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun kurulması.
1986	Tek Avrupa Senedi ile üye ülkeler arasında gerçek bir kaynaşma politikası başlatıldı. Yapısal Fonlar'ın kurulması.
1989-1993	Avrupa Konseyi Yapısal Fonlar ile 1997 fiyatları ile 68 milyar ECU'luk 5 yıllık dönemde düşük gelirli ülkeler dağıtılmasına karar verilmesi.
1992	AB Antlaşması ile ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra sosyal birlik olma hedefini açıklanması. Düşük gelirli üyelerin çevre ve ulaştırma projelerini desteklemek için Kaynaşma Fonu'nun kurulması.
1994-1999	Edinburgh'da toplanan Avrupa Konseyi 1999 fiyatları ile AB bütçesinin 1/3'ü olan 177 milyar ECU'luk kaynağın 6 yıllık dönemde bölgesel politika kapsamında dağıtılmasına karar verilmesi.
1997	Amsterdam Antlaşması kaynaşmanın ve bölgesel politikanın önemini bir kez daha teyit edilmesi ve işsizliği azaltmak için özel önlemler alınmasına karar verilmesi.
2000-2006	1. Berlin'de toplanan Avrupa Konseyi Yapısal Fonlar'da reform yapılmasına ve Kaynaşma Fonu'nun uygulanmasının yeniden düzenlenmesine karar verilmesi. 2. Bu 7 yıllık dönemde 213 milyar Euro'nun bölgesel politika için kullanılmasına karar verilmesi. 3. Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan aday ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yardımcı olmak üzere 1989 yılında kurulan PHARE'ye ek olarak ISPA ve SAPARD'ın kurulmasına karar verilmesi.

Kaynak:http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions2_en.htm. (9.4.2016) adresinde bulunan bir çizelgeden derlenmiştir.

1.6. AB Genişlemesi ve Koşulluluk İlkesi (EU Conditionality)

"Beşinci genişleme sürecinin en belirgin özelliği aday ülkelerin gerek sayılarının çok olması gerekse siyasi, ekonomik, sosyal ve idari açıdan hem birbirlerinden hem de AB'nin mevcut üye devletlerinden çok farklı olmalarıdır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde komünist blok içinde yer alan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin, Birliğe üye olmak için yaşamaları gereken dönüşüm, beşinci genişleme sürecini diğer genişleme süreçlerinden ayıran dinamiklerin ortaya çıkmasında temel etkenlerden biri olmuştur."[132]

"Beşinci genişleme sürecinde izlenen metotların dayandığı temel prensipler; karmaşıklık, farklılaştırma, koşulluluk ve asimetridir.[133] *Bu ilkeler çerçevesinde benimsenen yeni yöntemler, birliğe üye olmak isteyen ülkelerin hazırlanmaları için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak bu ilkeler diğer genişleme süreçleri ile karşılaştırıldığında üyelik sürecini daha fazla zorlaştırdığı ve geciktirdiği görünmektedir."*[134]

"Genişleme sürecinde benimsenen yeni metodun en temel özelliği "karmaşıklık"tır (complexity). AB'nin ilk genişleme süreci dışındaki genişlemeleri incelendiğinde, bir tür ortaklıkla başlayan ve müzakereler ile sonuçlanan iki ayaklı bir yapı gözlenmektedir. Oysa beşinci genişleme sürecinde ortaklık ile müzakere süreci arasında, kendine özgü belirli araçları olan ara bir dönem oluşturulmuştur. Söz konusu ara dönem hem genişleme sürecinin AB'nin kontrolünde ilerlemesini sağlamış,

---

[132] Elif Kurşunlu, "Avrupa Birliği Müktesebatının Uygulanması Çerçevesinde İdari Kapasite", Avrupa Birliği Sekreterliği, Ulusal Program Dairesi, Ankara, 2004, s.4.

[133] Klaudijus Maniokas, "Methodology of the EU Enlargement: A Critical Appraisal", Lithuanian Foreign Policy Review, 2000, c.5. s.36.

[134] Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde benimsenen yöntem ve etkileri konusunda ise bkz. Grabbe, H., "Europeanisation Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Proces", "Enlargement and Europea Governance" konulu çalıştayda sunulan tebliğ, Turin 22-27 March 2002; Avrupa Birliği'nin daha önceki genişlemelerde kullanılan klasik yöntem için bkz. Preston, C.,"Enlargement and Integration in the European Union , London, Routledge Press, 1997.

hem de aday ülkelerin geçmesi gereken yeni prosedürlerin oluşturulmasına yol açmıştır."[135]

"Genişleme sürecinin daha karmaşık ve detaylı bir yapı arz etmesine yönelik bu eğilimin en önemli yansıması ise aday ülkeler arasındaki "farklılaştırma"dır (differentation). Daha önceki genişleme süreçlerindeki temel eğilimlerden biri, aday ülkelerle gruplar halinde müzakere yapılmasıdır. Oysa beşinci genişleme sürecinde bu prensibin yerine farklılaştırma ilkesi benimsenmiş ve müzakereler her aday ülke ile bire bir gerçekleştirilmiştir.[136] *Aday ülkelerin farklılaştırılmaları ve genişleme sürecinin karmaşık bir yapıya bürünmesi, birbirine paralel olarak gelişmiş ancak daha da önemlisi aday ülkelerin karşılaması gereken bazı şartlar belirlenmiştir. Çok sayıda akademisyenin belirttiği gibi söz konusu şartlar esnektir."*[137]

[135] Marc Maresceau, "Pre-accession", Cremona, M.,(der.), "The Enlargement of the European Union, Oxford, Oxford University Pres, 2003, s.9-10.
[136] Conclusion of Precidency, European Council in Luxembourg, 12-13 December 1997 http://ue.eu.int/newsroom European Commission, Enlargement Strategy Paper 2002: Towards The Enlarged Union: Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries, Brussels, s.6.
[137] Mayhew A.

BÖLÜM II
AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİ

AB'nin kuruluşundan itibaren genişleme olgusu bütünleşmenin önemli ve değişmez bir özelliği olmuştur. Avrupa Birliği entegrasyon sürecini açıklamaya çalışan kuram ve yaklaşımlar birbirleriyle çelişiyormuş gibi görünse de aslında birbirlerini tamamlayarak AB bütünleşmesini farklı açılardan incelemektedirler. Bu bölümde AB genişleme politikaları araştırılacak, genişlemede kullanılan araçlar kriterler ve esasların üzerinde durulacak, Maastricht ve Kopenhag kriterleri incelenecektir.

2.1. Avrupa Birliği Genişleme Politikaları

II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen yıkım, ekonomik darboğaz, siyasi krizler, özellikle Almanya ve Fransa arasında yaşanan kanlı savaşların bitirilip barışın sürekli kılınması isteği Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği felsefesinin ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biridir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa üzerindeki yayılmacı faaliyetlerini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bir diğer önemli faktör de Marshall yardımları sonucunda Amerika'ya bağımlı hale gelinebileceği endişesidir. Bununla birlikte uzun vadede, Avrupa ülkelerinin uluslararası pazarda ABD ile baş edemeyeceklerini düşünmeleri ortak çıkarlar doğrultusunda Birlik oluşturma fikrini güçlendirmiştir.

1973 yılının Aralık ayında Kopenhag'da düzenlenen Avrupa Komisyonu Zirvesi'nde Avrupa kimliği ile ilgili Birlik bazında ilk çalışmalar başlamıştır. Petrol krizinin yaşandığı 1973 yılında Avrupa piyasaları büyük bir ekonomik daralma içerisine girmiştir. Bretton Woods sistemi çökmüş, Süveyş sorunu dünyada gerginliğin artmasına neden olmuş, OPEC ülkeleri petrol fiyatlarını yükseltmiş, bu durum özellikle Fransa merkezli anti-Amerika'nızım politikalarının artmasına neden olmuştur.

"Avrupa bütünleşmesinin klasik yaklaşımlarından olan neo-fonksiyonalizm ve realizmin bölgesel türevi niteliğindeki hükümetler arası yaklaşım, bütünleşmenin dış boyutundan çok içsel boyutu üzerinde durmuş, genişlemeyi uluslararası örgütlerin coğrafi genişlemesi olarak tanımlamıştır. Hükümetlerarası yaklaşım, Avrupa bütünleşmesini açıklamada uluslararası sistem ve iç politika arasındaki etkileşime önem verirken, neo-fonksiyonalistler, genişlemeyi AB politikaları ile üçüncü ülkelerin baskı ve talepleri arasındaki ilişki olarak tanımlanabilecek "dışsallaştırma" kavramından daha öteye geliştirememişlerdir."[138]

"Neo-fonksiyonalizmin baskın olduğu 1950'ler ve 60'ların ilk yarısında akademik ilgi Birliğin ekonomik refahı ve siyasi istikrarı üzerinde yoğunlaşmış, ilk genişlemenin yaşandığı 1970'li yıllarda ise, bölgesel bütünleşme çalışmaları, eskimiş ve modası geçmiş sayılarak gündemden düşmüştür."[139]

Kuzeye genişleme olarak da adlandırılan birinci genişleme dalgası kapsamında, 1962 ve 1967 yıllarında Avrupa Topluluklarının kapılarını iki kez tam üyelik talebiyle çalan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç yer almıştır. Bu dört devletin başvuruları Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle tarafından veto edilmiş ve bu durum 1969 yılında Fransa'daki yönetim değişikliği ile aynı yıl gerçekleşen Lahey Zirvesine kadar değişmemiştir. De Gaulle, 1963 ve 1967 yıllarındaki vetolarına gerekçe olarak bu ülkelerin Topluluk yapılarına uyumlu olmadıklarını ve üyelikleri ile birlikte Toplulukların yönelimini değiştireceklerini göstermiştir.[140] Ekim 1967 tarihli Komisyon görüşünün ardından açılan üyelik müzakerelerinin sonucunda İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1973 yıllında üye olmuşlardır. Aynı müzakere sürecinde yer alan, katılım antlaşması imzalayan ve üyeliğe kabul edilen Norveç ise ulusal

[138] Schmitter, P.C., "Three Neofunctional Hypotheses About International Integration" International Organisation, 23 (1), 1969, ss. 78-89.
[139] Ernst B.Haas, "The Obsolescence of Regional Integration Theory", University of California, Institute of International Studies, Berkeley, California, 1975.
[140] Frances Nicholson, Roger East, *"From Six to Twelve: The Enlargement of the European Communities"*, Longman, Harlow, 1987, ss.30-32.

referandum sonucunda halkın çoğunluğunun "hayır" oyları nedeniyle bu ilk genişleme dalgasına katılamamıştır.[141]

İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın üyeliklerinin ardından, askeri rejimlerini tasfiye eden Yunanistan, İspanya ve Portekiz, 1970'lerin ortalarında Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusunda bulunmuşlardır.[142] Bu üç Akdeniz ülkesi; coğrafi, ekonomik ve siyasi açılardan ortak özelliklere sahiptir. Coğrafi açıdan Avrupa Topluluğunun güneyinde yer alan ve ekonomik açıdan AET'nin genel verileriyle kıyaslandığında az gelişmiş sayılabilecek bu ülkeler, siyasi açıdan da askeri rejimlerin ardından tüm kurumlarıyla demokrasiyi yerleştirme aşamasında üyelik talep etmişlerdir.[143]

Yunanistan, Albaylar Cuntası yönetiminin sona ermesinin ardından ülkenin demokrasiye geçişinin bir teminatı olarak 12 Haziran 1975'te Konsey'e tam üyelik başvurusunu iletmiştir. Komisyon, başvuru hakkındaki görüşünde tarımda çalışan nüfus oranının fazlalığı ve sanayinin yapısı bakımından Yunan ekonomisinin zayıflıklarına dikkat çekmiş ve Yunanistan'ın katılımının topluluk bütçesinden önemli oranda kaynak transferi gerektireceğini ifade etmiştir.[144]

"1995 yılında AB'ye üye olan Avusturya, İsveç ve Finlandiya'yı kapsayan genişleme süreci, pek çok açıdan ortak özellikler taşır."[145] *"Bu üç ülke, çoğulcu demokrasi ile Pazar ekonomisi geleneğine sahiptir. Bu ülkelerin kalkınmışlık*

---

[141] Sinem Akgül Açıkmeşe, *"Avrupa Birliği'nde Genişleme",* Der. Belgin Akçay, İlke Göçmen, "Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar", Seçkin Sosyal Bilimler Yayınları, 2012, s.613.

[142] Daha detaylı bilgi için Bkz. Loukas Tsoukalis, "The European Community and its Mediterranean Enlargement, George Allen and Unwin, London, 1981; Iacovos Tsalicoglou, "Negotiating for Entry: The Accession of Greece to the European Community, Dartmouth, Aldershot, 1995; M. Fatih Tayfur, "Yunanistan ve İspanya'nın Avrupalılaşma Serüveni ve Türkiye: İki Nikah, Bir Cenaze", Atila Eralp (ed.), "Türkiye ve Avrupa", İmge Kitabevi, Ankara 1997, ss.177-239, Sinem Akgül Açıkmeşe, "Avrupa Birliği'nde Genişleme", Der. Belgin Akçay, İlke Göçmen, "Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar", Seçkin Sosyal Bilimler Yayınları, 2012, s.613.

[143] John Redmond, Glenda Rosenthal, "The Expanding European Union: Past, Present, Future", Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998, s.7.

[144] Bkz. "Opinion on Greek Application for Membership", Bulletin of the European Communities, Ek No:2, 1976.

[145] Bkz. Fraser Cameron, "The European Union and the Fourth Enlargement", Journal of Common Market Studies, Cilt:33, No:1, 1995, s.18.

seviyeleri Topluluk bütçesine ciddi oranlarda katkıda bulunabilecek ölçüde yüksektir."[146] *"EFTA üyesi bu ülkeler, stratejik açıdan Soğuk Savaş sırasında tarafsızlık politikası izlemiş ve daha sonra da bu tutumlarını değiştirmemişlerdir."*[147]

"Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çöküşü ve SSCB'nin dağılması Soğuk Savaşı sona erdirmiş; bu gelişmeler neticesinde EFTA ülkeleri tarafsız statülerini ve AT'ye üye olma olasılıklarını gözden geçirmeye başlamışlardır. EFTA ülkelerini ortak olarak başvuruya iten nedenlerden ikincisi Tek Pazar ve aday ülkelerin ekonomik durumlarıyla ilintilidir. Tek Pazarın dışında kalma endişesi, büyük oranda AT ile yapılan ticarete dayanan ekonomilere sahip bu ülkelerin gözlerini AT üyeliğine çevirmelerine neden olmuştur."[148]

Komisyon'un 1992 yılında hazırladığı olumlu görüşlerinin ardından açılan müzakereler neredeyse sorunsuz geçmiş, yapılan referandumların ardından bu üç ülke 1995 yılında AB'ye tam üye olmuşlardır.[149]

"AB'nin doğu genişlemesini öncekilerden farklı ve özgün kılan unsurlar şöyle sıralanmaktadır."[150]

"AB'ye yakın gelecekte son 40 yılda kabul edilenlerden çok daha fazla ülke katılacaktır; Geçmişte AB'ye katılan ülkeler AB üye devletleriyle siyasi ve ekonomik açıdan benzerlikler gösterirken, yeni katılacak olanlar ise oldukça farklıdır. Bu ülkelerin Batı tarzı demokrasi geçmişleri oldukça yenidir, ekonomik açıdan geçiş döneminde olup, göreceli olarak daha zayıf ve yoksuldurlar. Ayrıca AB üyeliğinin

---

[146] John Redmond, "The 1995 Enlargement of the European Union", Ashgate, Aldershot, 1997, s.4.
[147] Desmond Dinan, "The Commision and Enlargement", John Redmond, Glenda Rosenthal (eds.), "The Expanding European Union: Past, Present, Future", Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998, s.19.
[148] Cameron, A.g.e., 1995, s.19.
[149] Bkz. Francisco Granell, "The European Unions Enlargement Negotiations with Austria, Finland, Norway and Sweden", Journal of Commmon Market Studies, Cilt: 33, No:1, 1995, ss.117-141.
[150] J. Gower ve Redmond, J., "Enlarging the European Union: The Way Forward, Ashgate, Aldershot, 2000, s.1.

gerektirdiği yükümlülükleri üstlenebilecek bürokratik ve örgütsel yapılanmaya sahip değillerdir;"[151]

"Bu ülkeler AB üyeliği ile kolay bağdaşmayan coğrafi özelliklere sahiptirler, bazıları (Polonya, Romanya gibi) büyük devlet konumuna daha yakınken, bazıları da küçük (Slovenya ve Baltık ülkeleri gibi) hatta mikro devlet (Malta ve Kıbrıs gibi) ölçeğindedir; Önceden belirtildiği gibi, adaptasyona dayalı genişleme terimi her iki taraf için de geçerliydi. AB içsel uyum ve reform sorunlarıyla uğraşırken, aday ülkeler iç ve dış politikalarında daha yoğun bir uyum ve reform baskısıyla karşılaşacaklardı. Ayrıca, bu ülkeler daha bütünleşmiş bir birlik ve daha fazla AB müktesebatı ile başa çıkmak zorunda kalacaklardı."[152]

"Friis ve Murphy'e[153] *göre AB doğu genişlemesi sürecinde aynı anda dört sorunla uğraşmak zorunda kalacaktır. Birlik ilk olarak katılım müzakerelerinde, giriş koşul ve kriterleri üzerine gündeme gelecek sorunların üstesinden gelmelidir. İkinci olarak AB'ye katılacak olan yaklaşık 12 yeni ülke, Birliğin politikaları ve işleyiş tarzını büyük ölçüde etkileyecek ve AB devletlerini yeniden reform masasına oturmaya zorlayacaktır."*[154]

"Friis ve Murphy'e[155] *göre genişlemeyi benzersiz kılan, birbiriyle bağlantılı bu sorunlarla uğraşmak zorunda kalan Birliğin yanıltıcı taktiklere başvurmak zorunda kalması ve bunu yaparken riskler, reform, direnme ve canlanma gibi Avrupa bütünleşmesinin belirleyici unsurları arasında yeni ve değişken bir denge arayışına girmesidir. AB bir sorunu diğerlerine yeğlerken, örneğin katılım müzakerelerine*

---

[151] Sevilay Kahraman, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası", Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması, Ed. Muhsin Kar, Harun Arıkan, Beta Yayınevi, İstanbul, 2003, s.351.

[152] Sevilay Kahraman, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası", Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması, Ed. Muhsin Kar, Harun Arıkan, Beta Yayınevi, İstanbul, 2003, s.351.

[153] Friis, L. Ve Murphy A., "Enlargement: A Complex Juggling Act", The State of The European Union, Eds.: Maria Green Cowles, Michael Smith, Oxford University Press, Oxford, 2000, ss. 186-204.

[154] Sevilay Kahraman, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası", Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması, Ed. Muhsin Kar, Harun Arıkan, Beta Yayınevi, İstanbul, 2003, s.351.

[155] Friis, L. Ve Murphy A., 2000, s.187.

yoğunlaşıp, genişleme sırasını ihmal ederse, Avrupa güvenliği ve istikrarı açısından yeni riskler yaratabilecektir. Öte yandan, dört sorunla aynı anda başa çıkma, AB'yi güvenlik ve istikrar adına geniş Avrupa coğrafyasına karşı daha sorumlu davranmaya yöneltebilir. 1990 sonlarında AB'nin üye olmayan koşullarına karşı sorumluluğu başlıca üç gelişmeyle kendini göstermektedir. Bunlar Kosova'ya müdahale, Prodi'nin deyimiyle Balkan ülkelerine önerilen sanal üyelik ve Helsinki'de kalan 5 Doğu Avrupa ülkesi ile Türkiye'ye aktif aday statüsü verilmesidir."[156]

1957'den 1995'e kadar geçen sürede dokuz ülkeyi aşamalı olarak üye kabul eden AB, 1990'ların başlarından itibaren öncekilerden tamamen farklı bir genişleme süreci ve bu sürecin sorunları ile baş etmek durumunda kalmıştır. 1980'lerin sonu ve 1990'ların başlarında üyelik başvurularını Topluluklara ileten Türkiye, Kıbrıs ve Malta ile Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından komünizmden uzaklaşarak üyeliğe yönelen Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri (MDAÜ) AB'nin karşılaştığı bu kapsamlı ve sorunlu genişleme sürecinin parçası haline gelmişlerdir. AB resmi metinlerinde Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak sayılan ülkeler: Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya'dır.[157]

1989 devrimleri ile birlikte Sovyet güdümünden kurtularak bağımsızlığına kavuşan MDAÜ için Avrupa bütünleşmesine katılmak öncelikli bir hedef olarak görülmektedir. Avrupa bütünleşmesi içinde yer almak bu ülkeler için Soğuk Savaş yıllarında Demir Perde ile ayrıldıkları Avrupa'ya dönüşü ifade etmektedir. Söz konusu ülkelerin üyelik istemleri tarihi, psikolojik, siyasi ve ekonomik nedenlere dayandırılmaktadır. Tarihten gelen bağlarla, içinde bulundukları coğrafyanın neticesinde ve psikolojik açıdan bu ülkeler Avrupalıdır. Modern Avrupa devleti olarak statülerinin kabul edilmesi bakımından AB'ye üyelikleri de kaçınılmazdır.[158]

---

[156] H. Wallace, "EU Enlargement: A Neglected Subject", The State of The European Union, Eds. Maria Green Cowles, Michaele Smith, Oxford University Press, Oxford, 2000, s.161.
[157] Açıkmeşe, 2012, s.615.
[158] Heather Grabbe, Kirsty Hughes, "Enlarging the EU Eastwards", Royal Institute of International Affairs, London, 1998, s.7.

AB önceleri Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerine (MDAÜ) üyelik perspektifi vermezken, Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi ile bu tutumunu değiştirmiş; söz konusu ülkelerin arzu ettikleri takdirde AB'ye üye olabileceklerini belirtmiştir. Böylece, 1994-1996 tarihleri arasında bu on ülke üyelik başvurularını Konsey'e sunmuşlardır. Komisyon, Temmuz 1997 tarihinde Gündem 2000 Bildirisi çerçevesinde bu ülkelerin başvuruları hakkında görüşlerini hazırlamıştır.[159]

"AB 1998 yılında Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Kıbrıs ile 2000 yılında Litvanya, Letonya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya ve Malta ile üyelik müzakerelerini başlatmış; Bulgaristan ve Romanya dışındaki ülkeler katılım yönünde gerekli ilerlemeyi sağladıklarından 2004 yılında Birliğe üye olarak kabul edilmişlerdir. Bulgaristan ve Romanya'nın müktesebatı uygulayacak adil ve idari kapasiteleri ile ekonomik reform konusundaki yetersizlikleri nedeniyle üyelik yaklaşık üç yıl sonraya kalmıştır,"[160] "2007 yılında bu ülkelerin katılımlarıyla altı üye ile başlayan bütünleşme hareketi yirmi yedi üyeyi kapsar hadle gelmiştir."[161]

Avrupa Birliği, günümüzde "ekonomi, sanayi, siyaset, yurttaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan bölgesel entegrasyonun en ileri biçimi" olarak tanımlanmaktadır.[162] Jean Monnet, Almanya ve Fransa arasında olan dengeyi sağlamak için kömür ve çelik üretiminde her iki tarafın da çıkarlarını koruyacak bir üst otoritenin kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Monnet'e göre Avrupa kıtasında savaşların son bulması ve barışın sağlanması için kömür ve çelik üretimde ülkeler arasında var olan rekabetin ve bunun yol açtığı güvensizliği önlemek gerekmektedir. Fransız-Alman iş birliğinin bir zorunluluk olduğuna dikkat çeken dönemin İngiltere Başbakanı Winston Churchill de Zürih'te, 19 Eylül 1946'da "Avrupa Birleşik

---

[159] Açıkmeşe, 2012, s.616.
[160] Bkz. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 13 November 2002 – Roadmaps for Bulgaria and Romania, COM, 2002, 624 final; Gergana Noutcheva, Dimitar Bechev, "The Successful Laggards : Bulgaria and Romania's Accession to the European Union", East European Politics and Societies, Cilt:22, No:1, 2008, ss.114-144.
[161] Açıkmeşe, 2012, s.618.
[162] Pascal Fontaine, "On Derste Avrupa", AB Türkiye Temsilciliği internet sitesi, http://www.eureptr.org.tr/ab-ab.html7 (Erişim tarihi:12.03.2017)

Devletleri'nin" oluşturulması için çağrıda bulunmuştur. Churchill'e göre Birleşik Krallık bu bütünleşme hareketini destekleyecek ancak bunun dışında kalacaktır.

Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya, Lüksemburg, Schuman Planını benimsemiş ve 18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kuruluşuna ilişkin antlaşmayı (Paris Antlaşması) imzalamışlardır. Antlaşma'nın 23 Temmuz 1952'de yürürlüğe girmesiyle Schuman Planı uygulamaya konulmuştur. Birleşik Krallık, Churchill'in önerdiği gibi birliğin dışında kalmıştır.

"Demokratik ve piyasa ekonomisine sahip ülkelerin AB'ye katıldığı Batı Avrupa genişleme deneyiminden çıkarılan bu varsayımların, komünist sonrası ülkelere uygulanabilirliği AB pratisyenleri arasında sıkça tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda çoğu zaman doğu genişlemesinin Batı Avrupa bütünleşme modelini zayıflatabileceği endişesi dile getirilmiş ve üye devletlerin AB kurumlarındaki siyasi ağırlıklarının korunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Asıl ilginç olan, pratisyenler topluluğunca yapılan bu tartışmaların akademik topluluğu yönlendirmesiydi. Wallece'e göre"[163] *"pratisyenler ile akademisyenler arasındaki bu etkileşim, ikinci grubun genişleme üzerine makro kuramlar geliştirmesini engellemiştir."*[164]

"Genişleme literatürünün pratisyenlerin etkisi altında olmasının diğer bir sonucu olarak genişleme özellikle yönetişim sorunlarıyla özdeşleştirilirmiş, tartışmalar reform-canlanma ekseninden çok risk-direnme bağlamında ele alınmıştır. Oysa AB'nin geçmiş deneyimleri genişlemeye direnmenin kolay olmadığını açıkça göstermektedir.[165] *Gecikmelere ve sıkı giriş koşullarına rağmen AB devletleri yeni ülkeleri kabul etmek zorunda kalmışlardır. Daha da önemlisi, geçmiş genişlemeler reform ve derinleşme süreçleriyle paralellik olmamışsa da 1980'lerin ikinci yarısında İspanya ve Portekiz'in katılımı 1992 tek pazar programı, buna bağlı kurumsal değişiklikler ve yapısal fonların güçlendirilmesi kararlarıyla çıkmıştır. 1995 genişlemesi ise ekonomik ve parasal birlik yolunda ilerleme ile dış politika ve güvenlik*

[163] Wallace H., 2000, s.152.
[164] Sevilay Kahraman, 2003, s.352.
[165] Wallace H.,2000, s.161.

alanındaki gelişmelerle birlikte gerçekleşmiştir. 1990'lara gelindiğinde ise, kurumsal reform, katılım müzakereleri, parasal birliğin uygulanması sorunlarına ek olarak, AB istikrar ve güvenliğine ilişkin yeni gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Kosova krizi, AB Dış ve Güvenlik politikasının (ODGP) sınırlarını ve NATO'nun önemini yeniden vurgularken, aynı zamanda Balkanlarda çatışma sonrası barışın yeniden inşası sürecinde AB'nin artan rolünü göstermiştir. Kosova ve diğer gelişmeler sonucu Avrupa bütünleşmesinin güvenlik ve savunma boyutu ani bir ivme kazanmıştır."[166]

Günümüzde Avrupa Birliği insan hakları ve demokrasi kurallarının uygulandığı geniş bir alanı kapsamasının yanı sıra en çok tarım üretiminin gerçekleştiği bir bölge konumundadır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücünü oluşturan Avrupa Birliği'nde, günümüzde toplam dünya nüfusunun %22'si yaşamaktadır.[167]

[166] Sevilay Kahraman, 2003, s.352.
[167] "Pet godine članstva Hrvatske u Evropskoj Uniji ", Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Zagreb, travanj 2018, s. 2.

Tablo 2: Avrupa Birliği Genişleme Dalgaları

	Üyelik Başvurusu	Üyelik Müzakereleri	Üyelik Tarihi
1. BİRİNCİ GENİŞLEME			
BİRLEŞİK KRALLIK	01.08.1961/11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
İRLANDA	31.07.1961/11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
DANİMARKA	10.07.1961/11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
2. İKİNCİ GENİŞLEME			
YUNANİSTAN	12.06.1975	27.07.1976	01.01.1981
3. ÜÇÜNCÜ GENİŞLEME			
PORTEKİZ	28.03.1977	06.06.1978	01.01.1986
İSPANYA	28.03.1977	05.02.1979	01.01.1986
4. DÖRDÜNCÜ GENİŞLEME			
AVUSTURYA	17.07.1989	01.02.1993	01.01.1995
İSVEÇ	01.07.1991	01.02.1993	01.01.1995
FİNLANDİYA	18.03.1992	01.02.1993	01.01.1995
5. BEŞİNCİ GENİŞLEME			
GÜNEY KIBRIS RUM KESİMİ	04.07.1990	31.03.1998	01.05.2004
MALTA	16.07.1990	15.01.2000	01.05.2004
MACARİSTAN	31.03.1994	31.03.1998	01.05.2004
POLONYA	05.04.1994	31.03.1998	01.05.2004
SLOVAKYA	27.06.1995	15.01.2000	01.05.2004
LETONYA	27.10.1995	15.01.2000	01.05.2004
ESTONYA	27.11.1995		01.05.2004
LİTVANYA	12.12.1995	15.01.2000	01.05.2004
ÇEK CUMHURİYETİ	17.01.1996	31.03.1998	01.05.2004
SLOVENYA	10.06.1996	31.03.1998	01.05.2004
6. ALTINCI GENİŞLEME			
ROMANYA	22.06.1995	15.01.2000	01.01.2007
BULGARİSTAN	14.12.1995	15.01.2000	01.01.2007
HIRVATİSTAN	24.02.2003	03.10.2005	01.07.2013

Kaynak: Michelle Cini, 2004, s. 213, European Commission, http://europa.eu.int, (Erişim tarihi: 01.12.2017)

"En zorlu ve uzun süren genişleme ise, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra bağımsızlıklarını yeniden kazanan siyasi ve ekonomik bir değişim sürecine giren Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliğiyle sonuçlanan beşinci genişleme dalgasıdır. 1990 yılının sonlarında Roma Zirvesi'nde alınan kararla mali açıdan desteklenmeye başlanan MDA ülkeleri, Haziran 1993 tarihindeki Kopenhag Zirvesi'nin ardından yeni bir yola girmiştir. Bu aşamada AB-MDA ülkeleri ilişkileri mali yardım ve ticari anlaşmaların ötesine geçmiştir. İlk defa MDA ülkeleri için üyelik yolunun açık olduğu belirtilmiş ve AB'ye üye olmak isteyen tüm ülkeler için geçerli olacak "Kopenhag Kriterleri" konulmuştur."[168]

"Beşinci genişleme dalgası, Aralık 1997 tarihinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde AB tam üyeliği için aday 10 ülke içinde daha ileri düzeyde bulunan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs (GK), Macaristan, Polonya ve Slovenya ile müzakerelerin başlaması kararı ile hız kazanmıştır. Bu altı ülke, "birinci dalga ülkeleri" ya da "Lüksemburg Grubu" olarak bilinmektedir. Aralık 1999 tarihindeki Helsinki Zirvesi'nde ise "ikinci dalga ülkeleri" ya da "Helsinki Grubu" olarak bilinen Bulgaristan, Romanya, Malta, Letonya, Litvanya ve Slovakya ile müzakerelerin açılması kararı çıkmıştır."[169]

Altıncı genişleme dalgası, Romanya'nın 22 Haziran 1995 tarihinde, Bulgaristan'ın 14 Aralık 1995 yılında üyelik başvurusunu yapması sonucu 1 Ocak 2007 yılında AB üyeliğiyle sonuçlanmıştır. AB'ye üye olmaları nedeniyle, Bulgaristan ve Romanya'nın ortak sınırının önemli bölümünü oluşturan Tuna nehrinin iki kıyısında da kutlamalar düzenlenirken, iki ülke arasındaki sınır kapıları ve gümrük kontrolü kaldırılmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın sınır kapısında sadece danışmanlık hizmeti için birer memur görevlendirilmiştir.

---

[168] Melih Kavukçu, "Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Ekonomik Entegrasyonu: Çek Cumhuriyeti Örneği", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler, (Ekonomi-Maliye) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.25.

[169] İktisadi Kalkınma Vakfı, "AB Genişlemesi: Avrupa Topluluğu'nun Genişleme Süreci", http://www.ikv.org.tr/abgenislemesi.php, (Erişim tarihi: 11.12.2015).

Hırvatistan ise üyelik başvurusunun 24 Şubat 2003 yılında yapması sonucu, 1 Temmuz 2013 tarihinde AB üyeliği ile sonuçlanmıştır. Euro bölgesinde yaşanan kriz ve Hırvatistan'ın içinde bulunduğu ekonomik sorunlar, yüksek işsizlik oranı gibi sıkıntılar yüzünden ülke içinde halkın bir kısmı AB üyeliğini tereddüt ile karşılamaktadır.

Politikaların uyumlaştırılması çalışmaları sırasında meydana gelebilecek güçlüklerin azaltılabilmesi için, MDA hükümetleri ve AB'nin yanı sıra uluslararası finans kuruluşları ve diğer gelişmiş ülkeler de inisiyatiflerde bulunmuştur. Bu inisiyatifler, 1989 yılında "Washington Uzlaşısı" ile başlamıştır. Bu uzlaşıda önerilen politikaların temel amacı, sürdürülebilir büyümeyi sağlamak olarak belirlenmiştir. Ancak Latin Amerika'da gerçekleşen ekonomik krizler, Doğu Avrupa ve eski Sovyet Rusya tecrübelerinden sonra, Washington uzlaşısında taraflarca uygulanması kararlaştırılan politikalar biraz daha geliştirilerek, 1990'ların sonunda Post Washington uzlaşısı adıyla yeniden düzenlenmiştir.[170]

Soğuk Savaş sonrası Avrupa örgütlerinin değişik düzenlemeleriyle Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri (MDAÜ) de Batı Avrupa bütünleşme alanına dahil olmuşlardır. Bu alanın sınırları bazı yönleriyle AB aday üyeliğine kabul edilmiş olan on ülkenin sınırlarından daha Doğu ve Güneydoğu Avrupa'ya uzanmaktadır.[171] Avrupa'da gözlemlenen bu bütünleşme süreci içerisinde AB'nin doğu genişlemesi önemini korumaktadır. Wallace'a göre[172] bunun başlıca iki nedeni vardır. İlk olarak Batı Avrupalılarla karşılaştırıldığında MDAÜ'lerin Batı Avrupa ile bağlantıları sığ ve yenidir. İkinci olarak Batı Avrupa'da söz edilen her üç alanda var olan kurumsallaşmaya rağmen, AB tüm bu alanlarda daha derin bir bütünleşme sürecindedir.[173] AB genişlemesi Avrupa siyasal bütünleşmesinin parçası olmakla birlikte, siyasi, kurumsal ve hukuksal açıdan birlik içerisindekiler ile dışarıdakiler

[170] Grzegorz W. Kolodko, "Ten Years of Post Socialist Transition: The Lessons for Policy Reforms", Policy Research Working Paper Series, No: 2095, The World Bank, Washington D.C, 1998, ss. 9-12.
[171] Wallace H.,2000, a.g.e., s.155.
[172] Wallace H.,2000, a.g.e., s.156.
[173] Wallace H.,2000, a.g.e., s.156.

arasında sınırlar söz konusudur.[174] Bir başka deyişle, rejim üyeliği yoluyla Avrupa bütünleşmesine katılmak AB üyeliği için gerekli ancak yetersizdir. AB'ye katılmak isteyen ülkeler, ayrıca bu üyeliğin gerektirdiği daha sıkı koşulları yerine getirmek zorundadırlar.[175]

2.2. Avrupa Birliği Genişlemesinde Kullanılan Araçlar, Kriterler ve Esaslar

AB'nin yeni üyelere açık olması fikri, Paris ve Roma Antlaşmalarından beri benimsenen temel bir ilkedir. Bu prensip doğrultusunda, Avrupa Toplulukları/ AB kurucu antlaşmalarında ve bu antlaşmalarda yapılan değişikliklerde "Avrupalılık" ve "insanlık onuru, hürriyet, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı" şeklinde iki temel koşul öngörülmüş; daha ayrıntılı kriterler ise çeşitli zirvelerde alınan kararlarla belirlenmiştir.[176]

Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmalarının her birinde, yeni üye devletlerin katılmasına ilişkin birer madde bulunmaktadır. Söz konusu hükümler, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın (AKÇTA) 98., Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın (AETA) 237. Ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın (AAETA) 205. maddelerinde yer almaktadır. Her üç madde çerçevesinde, Avrupa Topluluklarına üye olabilmek için tek bir koşul öngörülmektedir: "Avrupa devleti olmak". 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren AB Antlaşması (ABA) ile AETA'nın 237., AKÇT'nın 98., AAETA'nın 205. Maddeleri yürürlükten kaldırılmış ve bu hükümleri tek bir çerçevede toplayan "O" maddesi benimsenmiştir. "O" maddesinde "her Avrupa devleti Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir" ifadesine yer verilerek, bu antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte genişlemenin artık Avrupa Toplulukları kapsamında değil, AB çerçevesinde

[174] Wallace H., a.g.e., 2000, s.160.
[175] Sevilay Kahraman,a.g.e., 2003, s.354.
[176] Açıkmeşe, a.g.e., 2012, s.618.

gerçekleşeceği vurgulanmıştır. Ayrıca, üyelik için Avrupalı devlet olma koşulu yinelenmiş, buna ek olarak herhangi yeni bir kriter öngörülmemiştir.[177]

Avrupalılık kriteri kurucu antlaşmalarda ve tadil metinlerinde tanımlanmamıştır. Croft'a göre, basit bir coğrafi tanımlama yapıldığında Avrupa, Avrasya kıtasında bir yarımadadır; fakat Avrupa kavramı aslında kimliği ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.[178]

"Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girene kadar kurucu antlaşmalarda sadece sınırları net biçimde tanımlanmayan Avrupalılık kriterine yer verilmiştir. Buna karşılık, Avrupa Toplulukları /AB üyelik başvurularında kurucu antlaşmalarda öngörülmeyen, fakat Zirvelerde belirlenen çeşitli koşulları dikkate almıştır. Örneğin, 7-8 Nisan 1978 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde "her bir üye devlette insan hakları ve temsili demokrasiye saygı ve bunların korunması üyeliğin zorunlu unsurlarıdır" ifadesi kullanılarak, Akdeniz'deki aday ülkelere mesaj verilmiştir.[179] Böylece, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in demokrasiye geçiş süreçlerinin ardından gelen üyelik başvuruları, insan hakları ve demokrasiye saygı koşullarına bağlı hale getirilmiştir. Güney genişlemesinin ardından, 9-10 Aralık 1991 tarihli Maastricht Zirvesi ve 26-27 Haziran 1992 Lizbon Zirvesi'nde yönetim sistemleri demokrasi ilkesine dayanan tüm Avrupa Ülkelerinin AT'ye üyelik başvurusunda bulunabilecekleri belirtilerek, katılımın bu şarta bağlılığı teyit edilmiştir."[180]

Katılım kriterlerinin belirlendiği zirvelere bir başka örnek, Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi'dir. Komisyon, Mayıs 1993 tarihinde hazırladığı "Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Yeni Bir Ortaklığa Doğru" başlıklı raporda MDAÜ'nün ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirmeleri halinde ve AT'nin yeni üye alımına hazır olması

[177] Dierk Booss, John Forman, "Enlargement: Legal and Procedural Aspects", Common Market Law Review, Cilt:32, No:1, 1995, s.98.
[178] Stuart Croft, "The Enlargement of Europe", Manchester University Press, Manchester, 1999, s.3.
[179] "Copenhagen European Council", Bulletin of the European Communities, No:3, 1978, s.6.
[180] "Maastricht European Council", Bulletin of the European Communities, No:12, 1991, s.7; "Lisbon European Council", Bulletin of the European Communities, No:6, 1992, s.3;

şartıyla üyeliğe elverişli olacaklarını ifade etmiştir.[181] Komisyon'un öngördüğü bu katılım şartları 1993'te Kopenhag Zirvesi'nde aynen kabul edilmiştir. Komisyon'un Türkiye, Kıbrıs ve Malta da dahil olmak üzere tüm aday ülkeler hakkında 1997'de hazırladığı Gündem 2000 raporlarını Kopenhag Kriterlerine dayandırması, Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde "herhangi bir üyelik müzakeresinin açılması için Kopenhag siyasi kriterlerine uyumun şart olduğunun" belirtilmesi ve (MDAÜ ve Kıbrıs ile) müzakerelerin tamamlanması ve üyelik başvurusunda bulunan diğer ülkelerin ilerdeki katılımlarının Kopenhag kriterlerine uyuma dayandığının" vurgulanması söz konusu koşulların tüm adaylar için evrensel bir koşul haline getirildiğinin göstergeleridir.[182]

"Kopenhag kriterleri siyasi, ekonomik ve müktesebata uyum kriterleri olarak üçe ayrılabilir. Siyasi açıdan, aday ülkeler demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ile azınlıkların korunmasını teminat altına alan istikrarlı kurumlara sahip olmalıdır. Kopenhag Zirvesi'nde muğlak biçimde ifade edilen bu kriterler, Gündem 2000 raporları ve İlerleme Raporlarında somutlaştırılmıştır. Örneğin, azınlıklara saygı kapsamında Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin benimsenmesinin bulunduğu Gündem 2000 raporlarında yer almıştır.[183] 1998 yılından bu yana yayınlanan İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı gibi belgelerde pek çok konu-örneğin yolsuzluk kadın ve çocuk hakları, sosyo-ekonomik haklar Kopenhag siyasi kriterleri kapsamında değerlendirilmektedir.[184] Kopenhag kriterlerinin ikincisi, ekonomik kriter olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede, AB'ye katılmak isteyen ülkeler işleyen bir piyasa ekonomisine ve Birlik içinde rekabetçi baskılar ve piyasa güçleri ile baş edebilme kabiliyetine sahip olmalıdır. Kopenhag kriterlerinin üçüncüsü aday ülkelerin, siyasi, ekonomik ve parasal birlik hedeflerine uyum da dahil olmak üzere, üyelik

[181] European Commission, Towards a Closer Association with the Countries of Central and Eastern Europe, SEC (93), No:648, 18 Mayıs 1993.
[182] "Luxembourg European Council", Bulletin od the European Communities, No:12, 1997, ss.25-26.
[183] Bkz. Karen E. Smith, "The Evolution and Application of EU Membership Conditionality", Marise Cremona (ed.), The Enlargement of the European Union, Oxford University Press, Oxford, 2005, s.116.
[184] Ali Resul Usul, "Avrupa Birliği'nin Demokrasi/Siyasi Şartlılığında Çekme-İtme Dengesi ve Bu Dengenin Bozulması", Uluslararası İlişkiler, Cilt:3, No:17, 2008, s.112.

yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olmaları ile ilintilidir. Bir başka ifadeyle, AB'ye katılmak isteyen ülkeler Topluluk müktesebatına uyum göstermelidirler."[185]

"Kopenhag Zirvesi'nde aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken bu üç kriter dışında, üye devletlerin genişlemenin önkoşulu olarak yerine getirmesi gereken bir kriter daha benimsenmiştir. "AB'nin yeni üye alımı, bütünleşmenin kazandığı ivmeye zarar vermemelidir" ifadesi kullanılarak, başarılı bir genişlemenin, Topluluk politikalarında ve kurumsal yapısında reform yapılmasına bağlı olduğu ve bu alandaki sorumluluğun üye devletlere bırakıldığı vurgulanmıştır."[186]

12-13 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde AB'nin genişlemesinin önkoşulu olarak kurumların işleyişinin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesinin altı çizilerek, Kopenhag'da saptanan bu dördüncü katılım kriteri teyit edilmiştir.[187]

10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde aday ülkeler sınır uyuşmazlıklarını barışçı yollardan çözmeye davet edilmişlerdir. Gündem 2000 raporlarında, üyelik başvurusunda bulunan ülkelerin "kendi aralarındaki veya üçüncü ülkeleri de ilgilendiren çözülmemiş sınır uyuşmazlıklarını çözmek için her türlü çabayı göstermeleri, başarısız olduklarında ise çatışmayı Uluslararası Adalet Divanına götürmek konusunda anlaşmaları" gerektiği vurgulanmış;[188] söz konusu ifade Helsinki Zirvesi'nde devlet ve hükümet başkanları tarafından teyit edilmiştir.[189]

Batı Balkan ülkeleri için İstikrar ve Ortaklık Süreci koşulluluğu 27 Nisan 1997 tarihinde bu ülkelerle AB arasındaki ilişkilerin daha tutarlı biçimde yürütülebilmesi amacıyla saptanan on kriteri ifade eder. Bu kriterler arasında mültecilerin geri dönüşü, savaş suçluları konusunda Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliği yapılması, iyi

---

[185] Açıkmeşe, a.g.e., 2012, s.620.
[186] House of Lords-Select Committeeon the European Commmunities, Enlargement of the EU: Progres and Problems, The Stationery Office, London, 1999, s.12.
[187] "Luxembourg European Council", Bulletin od the European Communities, No:12, 1997, ss.8-9.
[188] "Agenda 2000: For A Stronger and Wider Union", Bulletin of the European Union, Ek No:5, 1997, s.51.
[189] Açıkmeşe, a.g.e., 2012, s.621.

komşuluk ilişkilerinin tesis edilmesi ve bölgede iş birliğine destek verilmesi gibi konular yer almaktadır.[190] Bu şartlar Hırvatistan için hazırlanan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde teyit edilmiş; Aralık 2006 tarihli Zirvede de tüm Balkan ülkeleri için geçerli kriterler olarak vurgulanmıştır.[191]

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım, bu tür bir olayın tekrar yaşanmaması için ülkelerin iş birliğine gitmesine yol açmıştır. Bu nedenle 1951 yılında Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın imzaladıkları Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve 1957 yılında aynı ülkelerin Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'na imza atmışlardır. Ekonomik bütünleşmeyle başlayan bu bütünleşme hareketi zamanla son derece önemli bir yapı haline gelmiştir. Avrupa Birliği'nin özellikle son birkaç yılda ekonomideki temel yaklaşımı değiştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu yapısal değişiklik Lizbon Stratejisinde çok net bir şekilde tarif edilmiştir. AB'nin ekonomik vizyonu 1993 yılından beri yürürlükte olan ve hem üye ülkelerin uymaları hem de aday ülkelerin gerçekleştirmeleri gereken Maastricht Kriterleridir.

1953 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması ile başta Fransa ve Almanya olmak üzere toplam 6 ülke arasında yapılan anlaşma sonucunda Avrupa Birliği fikri gün yüzüne çıkmıştır. Ancak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu sınırlı bir iş birliği alanını kapsamıştır. Bu nedenle sınırlı bir alanda başlayan iş birliğinin diğer alanlara da yayılmaya başlamasıyla birlikte 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi topluluğu kurulmuştur. Başta 6 ülke ile başlayan AB bütünleşme fikri zamanla 1973, 1981, 1986, 1995, 2004 yıllarında yaşanan genişlemeler ile 25'e çıkmış daha sonra 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın üye olmasıyla birlikte 27'ye yükselmiş ve 2013 yılında Hırvatistan'ın da Birliğe üye olmasıyla birlikte üye sayısı 28'e çıkmıştır.

---

[190] "Council Conclusions on The Principle of Conditionality Governing the Development of the European Union's Relations with Certain Countries of South-East Europe", Bulletin of the European Communities, No:, 1997,2.2.1.
[191] Açıkmeşe, a.g.e., 2012, s.622.

AB'nin ekonomik bütünleşmesinin sağlanması en başta gümrük birliği ve ortak pazarın kurulmasıyla hedeflenmiştir. Daha sonra 1992 yılında, Maastricht Antlaşması ile birlikte yeni kurallar belirlenmiş ve birlik tek çatı altında toplanmıştır. Maastricht Antlaşması ile birlikte, bütünleşme konusunda önemli bir adım atılmış aynı zamanda ekonomik ve parasal birlik hedefi de belirlenmiştir.

AB tarihinde çok önemli bir anlaşma olan Nice Antlaşması, Fransa'nın Nice kentinde gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesi sırasında 2001 yılının şubat ayında imzalanmıştır. Söz konusu Antlaşma, Birliğin iki kurucu antlaşmasının koşullarını iyileştirmek ve düzenlemek için kabul edilmiştir. Bu antlaşma ile birlikte ortak para birimi olan Euro, Maastricht Antlaşması ve Roma Antlaşması'nın maddeleri üzerine değişlikler yapılmıştır. Nice Anlaşması'nın en önemli amacı AB kurumlarını, birliğin genişleme sürecine ayak uydurabilmesi nedeniyle yenileyip güçlendirmektir. AB'nin genişlemesi bir anlamda bu anlaşma ile sağlanmıştır. AB tarihinde üye sayısı 15'den 28'e çıkmış ve bu sayı gerek nüfus gerekse üye olan ülke sayısı bakımından önemli bir genişlemeyi kapsamaktadır. Bu Antlaşma gereğince AB'nin mevcut kurumlarının yapısı, yeni katılan ülkeler de hesaba katılarak tekrar şekillenmiştir. AB Parlamentosundaki milletvekili sayısı, komisyonun komiser sayısı yeni katılan ülkeler göz önüne alınarak yeniden düzenlenmiştir.

"Sınırlar ve yönetişim ilişkisi, genişlemenin farklı tanımlamalarını da gündeme getirmektedir. Dar anlamda, genişleme AB'ye yeni ülkelerin katılımı ile sınırlarının genişlemesi ve bunun sonucu dışardakiler için yeni kapsama ve dışlama politikalarının oluşturulması olarak tanımlanabilir. Bu tanımda genişleme tam üyelik ile sonuçlanan AB'ye katılım süreci ile eş anlamlı kılınmaktadır. Ancak bu dar tanımın yanı sıra, genişleme daha geniş anlamda düşünülebilir. AB'ye komşu ülke ve bölgeler, tam üyelik beklentisinden bağımsız olarak ta AB düzeni ve yönetişiminim kapsamında girip, Birlik ile ikincil, daha yavaş ve evrimsel bir genişleme süreci yaşayabilmektedirler. Dolayısıyla, genişleme tam üye olmayan ya da olamayacak

ülkelerle kurumsallaşmış ilişkilerin yaygınlaştırılması ve bunun Birliğin değişik sınırlarına olan etkileri olarak ta tanımlanabilir."[192]

Avrupa bütünleşmesinin iç ve dış boyutu arasındaki ilişki, genişleme, yönetişim ve sınırlar üçlemesiyle de açıklanabilir. Genişlemenin AB sınırları üzerindeki etkileri, AB'yi diğer ülkelere karşı yeni taahhütler altına sokmakta, bu durum da Birliğin kendi reform sürecini etkilemektedir. Örnek olarak, Lüksemburg'da birinci grup ülkelerle müzakereleri başlatma kararı ve bunun sonucu AB'nin kurumsal sınırlarının bu ülkelere doğru kayması, bu ülkeler grubu ve diğer MDAÜ'ler arasında ticaret ve serbest dolaşıma ilişkin düzenlemeler konusunda yeni sorunlara yol açabilecekti.[193] Sonuçta, AB ikinci grup adaylara yönelik politikasını güçlendirmek yoluna gitmiştir. Benzer bir gelişme, AB'nin Güney-Doğu Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinde de yaşanmıştır. Kosova krizi sonrası Birlik bölgeye yönelik politikasını yenilerken, bu kararın diğer ülkeler (Rusya, Ukrayna gibi) üzerindeki etkilerini düşünmek zorunda kalmıştır. Bu ülkelerin kendileriyle Avrupa antlaşmaları imzalaması isteklerine karşılık, AB her iki ülkeye de ortak strateji geliştirmiştir. Bu stratejiler AB'nin üyelik çizgisinin altında yönetişim alanını yaygınlaştırma hedefinin göstergesidir.[194]

Fierke ve Wiener'e göre[195] genişleme sürecini anlamanın yolu genişlemeye ilişkin politikayı AB müktesebatını ve NATO normlarını içeren geniş ve paylaşılır normatif bir düzen içinde ele almaktadır. Bu normatif düzen içine yerleştirildiğinde, AB ve NATO genişlemesi kararları, Batı Avrupa'nın Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa ülkelerine verdikleri sözlerle, savaşın sona ermesiyle Avrupa'da yaşanan yapısal değişim arasında beliren gerginlik ile açıklanabilir. Soğuk Savaş sınır düzeninin ya da Demir Perdenin ortadan kalkması her iki örgütün kurumsal kimliklerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Geçmiş dönemde, AB ve NATO Demir

[192] Sevilay Kahraman, a.g.e., 2003, s.355.
[193] Friis, L. Ve Murphy A., a.g.e., 2000, s.199.
[194] Friis, L. Ve Murphy A., a.g.e., 2000, s.200.
[195] K.M. Fireke ve Wiener, A., "Constructing Institutional Interests: EU and NATO Enlargement", The Social Construction of Europe, Eds.: Thomas Christiansen, Knud Eric Jorgensen, Antje Wiener, SAGE Publications Ltd., London, 2001, s.121-139.

Perdenin öte yakasındaki Komünist Doğu'nun olumsuz tanımlanmasına dayanan ve liberal, demokratik Batı düzeninin paylaşılan normlarıyla spesifik bir Batı Kimliği geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, Doğu Batı Avrupa'nın ve kimliğinin sosyal oluşumunda önemli bir referans oluşturmuştur.[196]

Lüksemburg AB Konseyi'nin genişleme kararları, AB'nin istikrarsızlık tehdidine karşı alınmış ortak bir tavır ve dolayısıyla Birliğin stratejik bir aktör olarak başarısını yansıtan önemli bir adımdır. Ancak, genişleme kararının görünürdeki bu tutarlılığının gerisinde, Sedelmeier'e göre[197] daha farklı bir yorum yatmaktadır. Katılım müzakerelerinin açılması kararı Mart 1999 tarihli Berlin anlaşmasından yaklaşık bir yıl önce ve 1996/97 HAK'ın kurumsal reform konusundaki başarısızlığı sonrasında alınmıştır. Sedelmeier'e göre[198] genişleme ve reformlar arasındaki bu belirgin açık nedeniyle, Lüksemburg kararları olası risklere karşı ortak stratejik bir yanıt olarak görmek yerine, bütünleşmenin geleceği açısından yeni riskler yaratabileceği endişesiyle değerlendirmelidir.[199]

Genişlemeye ilişkin bir diğer soru, genişlemenin yararlarından çok zararlarına hedef olabilecek ve veto yetkisine sahip kimi AB ülkeleri nasıl olup da bu karara karşı çıkmamışlardır? Sedelmeier, AB'nin MDAÜ'lere karşı politikasının Birliğin bu ülkelerle ilişkisinde kendisi için yaratmış olduğu ortak kimlik ve bu kimliğe dayanan düzenleyici normlar gibi materyal-dışı unsurları içeren alternatif bir yaklaşımla açıklamaya çalışmakta ve uluslararası örgütlerde aktörlerin kişisel çıkar ve güçlerini maksimize ettikleri varsayımına dayanan materyalist-rasyonalist yaklaşımları sorgulamaktadır.[200]

---

[196] K.M. Fireke ve Wiener, A.,2001, 123.
[197] U. Sedelmier, "Eastern Enlargement: Risk Rationality and Role-Compliance", The State of The European Union", Eds.: Maria Green Cowles, Michaele Smith, Oxford University Press, Oxford, 2000, ss.165-166.
[198] Sedelmier, U., a.g.e., 2000, s.165.
[199] Sevilay Kahraman, 2003, a.g.e., s.356.
[200] Sevilay Kahraman, 2003, a.g.e., s. 356-357.

Tam bu genişlemelere karşın, AB genişleme süreci hiçbir zaman salt zararların dağılımı anlamına gelmemiş, aynı zamanda kimlerin nasıl ve hangi koşullar altında kabul edilebilecekleri üzerine normatif çerçeve geliştirilmesi, bunun kurumsallaştırılması ve revizyonu da içermiştir. İngiltere üyelik başvurusu yaptığı sırada, Roma Antlaşmasının 237. maddesi uyarınca, herhangi bir Avrupa ülkesinin başvuruda bulunabileceği ve başvurunun oybirliği ile değerlendirileceği şeklinde bir genel ilke bulunmaktaydı. Birinci genişleme, genişlemenin normatif çerçevesini değiştirmiştir: Avrupa bütünleşmesi süreci, bu sürecin nihai siyasi hedeflerini (finalite politique) paylaşmamakla birlikte, topluluk müktesebatını üstlenmeye hazır ve istekli ülkelere açık olacaktı. 1980'lerdeki güney genişlemesinde ise, AB'nin paylaşılan liberal, demokratik değerler topluluğu olduğu yaklaşımından hareketle, katılım için ekonomik koşullardan çok siyasi kriterler ön plana çıkarılmıştır. Soğuk Savaş sonrası genişleme süreçlerine gelindiğinde daha zengin ve demokratik Avrupa ülkeleri için birinci genişlemenin kuralları, MDAÜ'ler içinse ikinci genişleme kuralları daha belirleyici olmuştur.[201]

[201] Sevilay Kahraman, 2003, a.g.e., s. 358-359.

2.3. Kronolojik Olarak Avrupa Birliği'nin Genişleme Aşamaları

1951 yılında Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın imzaladığı Paris Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile yine aynı ülkelerin 1957 yılında imzaladığı Roma Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, bugünkü Avrupa Birliğinin temellerini oluşturmaktadır.

"Avrupa bütünleşmesi birbirini takip eden çeşitli genişleme ve derinleşme süreçlerinden geçerek ortak para biriminden, tarım ve göç politikalarına kadar pek çok alanda ortak politikalar uygulayan 28 üyeli bir Birliğe dönüşmüştür. Bu süreçte "genişleme politikası", AB'nin en önemli dış politika aracı olmuştur. AB yeni üye devletleri bünyesine katarak ekonomik, siyasi ve jeopolitik açıdan çok daha güçlü bir Birlik haline geldi ve uluslararası sistemdeki etkinliğini artırmıştır."[202]

Avrupa bütünleşmesiyle eş zamanlı olarak Avrupa Birliği genişleme politikası gelişip ve değişmiştir. Özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin üye olduğu son genişleme dalgası, genişleme politikasının ve "koşulluluk" ilkesinin kurumsallaşmasını sağlamıştır. 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesinde belirlenen kriterler üyelik koşullarını kesin bir biçimde ortaya koymuştur. Aday ülkelerin üyelik koşullarını karşılamak için yapmakla yükümlü oldukları çalışmalar, Katılım Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporu gibi belgelerle hem ayrıntılı bir şekilde hem de düzenli olarak izlenmeye başlanmıştır. Böylece AB, yaklaşık yarım yüzyıllık birikimini korumayı ve genişleme yüzünden mevcut politikalarından geri adım atmamayı başarmıştır.

Genişleme, Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda gibi altı kurucu ülkeden meydana gelen ve daha sonra Avrupa Birliği'nin genişleme politikası gereği, birliğe katılan yeni ülkelerin katılımı için kullanılan bir terimdir.

---

[202] Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109&l=1 (Erişim tarihi: 10.11.2015)

Birlik içinde genişleme düşüncesi Roma Antlaşması'ndan beri vardır. Roma Antlaşması'nın 237. ve 240. maddelerinde; Avrupa ülkelerinin topluluğa üyelik için başvurabileceği yer almaktadır. Aynı zamanda Avrupa Komisyonu'nun 2007-2008 genişleme raporunda vurgulandığı gibi genişleme bugün dahi AB'nin en güçlü politik aracıdır. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra genişleme daha fazla önem kazanmıştır. 1970'li yıllarda İngiltere ve İrlanda ile başlayan genişleme süreci, Yunanistan İspanya, Portekiz'in katılımıyla sürmüştür.

"Daha geniş anlamda, genişleme kavramı değerlendirildiğinde AB'ye komşu ülke ve bölgeler, tam üyelik beklentisinden bağımsız olarak da AB düzeni ve yönetişiminin kapsamına girip, Birlik ile ikincil, daha yavaş ve evrimsel bir genişleme süreci yaşayabilmektedirler. Dolayısıyla genişleme; tam üye olmayan ya da olamayacak ülkelerle kurumsallaşmış ilişkilerin yaygınlaştırılması ve bunun Birliğin değişik sınırlarına olan etkileri olarak ta tanımlanabilmektedir."[203]

Altı ülkeyle 1951 yılında başlayan genişleme süreci, meydana gelen altı genişleme dalgasından sonra 2013 yılında Hırvatistan'ın da üye olmasıyla birlikte yirmi sekiz üye ülkeli hale gelmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan çok sayıda kuramsal ve kavramsal araştırma genişlemenin AB bütünleşmesi üzerindeki etkisini incelemektedir.

[203] Sevilay Kahraman, "*Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası"*, M. Kar ve H. Arıkan, (der.), "*Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye- Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması", Beta Yayınları*, İstanbul, Ekim, 2003, s.355.

Tablo 3: Beşinci Genişleme ve Sonrasındaki Katılım Antlaşmalarının Aday Ülkeler Tarafından Onaylanma Süreci

Ülke	Referandum Tarihi	Referandum Sonucu	Katılım Oranı
Malta	8 Mart 2003	%53,65 Evet	%91
Slovenya	23 Mart 2003	%89,66 Evet	%55,37
Macaristan	12 Nisan 2003	%83,76 Evet	%45
Litvanya	10-11 Mayıs 2003	%91,04 Evet	%63,3
Slovakya	16-17 Mayıs 2003	%92,46 Evet	%52,15
Polonya	7-8 Haziran 2003	%77,41 Evet	%58,82
Çek Cumhuriyeti	13-14 Haziran 2003	%77,33 Evet	%55,21
Estonya	14 Eylül 2003	%66,9 Evet	%63
Letonya	20 Eylül 2003	%67 Evet	%72,53
Hırvatistan[204]	22 Ocak 2012	%66,27 Evet	%43,9
Kıbrıs	Katılım Antlaşması'nın onaylanması için referandum düzenlenmemiştir. Kıbrıs Parlamentosu Antlaşmayı 1 Ağustos 2003 tarihinde onaylamıştır.		
Bulgaristan	Katılım Antlaşması'nın onaylanması için referandum düzenlenmemiştir. Bulgaristan Parlamentosu Antlaşmayı 11 Mayıs 2005 tarihinde onaylamıştır.		
Romanya	Katılım Antlaşması'nın onaylanması için referandum düzenlenmemiştir. Romanya Parlamentosu Antlaşmayı 18 Mayıs 2005 tarihinde onaylamıştır.		

Kaynak: Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, "Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemes, AB36 Mümkün Mü?", Sentez Yayıncılık, 2015, s.821.

[204] Katılım Antlaşması, Hırvatistan Parlamentosu tarafından 9 Mart 2012 tarihinde onaylanmıştır.

Genişleme süreci, temel olarak 6 döneme ayrılabilir.[205]

a) Birinci Genişleme (İngiltere, İrlanda, Danimarka- 1973)[206]

"İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1961 yılında üyelik için AB'ye başvurdular. Fransa dışındaki diğer ülkeler, İngiltere'nin üyeliğine sıcak bakarken, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle, ülkenin Kıta Avrupa'sından oldukça farklı olduğu, ekonomik sıkıntılar yaşadığı, Amerika Birleşik Devletleri'ne askeri ve diplomatik açıdan bağımlı olduğu, bu yüzden Birliğin gelişimini engelleyeceği gibi gerekçelerle bu üyeliğe karşı çıktı. İngiltere 1967 yılında tekrar başvuruda bulundu ve başvurusu aynı gerekçelerle yine kabul edilmedi. Genişleme süreci, ancak 1969 yılında De Gaulle'ün Fransa Cumhurbaşkanlığından istifa etmesinden sonra başladı ve İngiltere, İrlanda, Danimarka 1 Ocak 1973'te AB'ye üye oldu"[207].

b.) İkinci Genişleme (Yunanistan- 1981)[208]

"Askeri yönetimin 1967 yılında yönetime el koymasıyla birlikte, 1961 yılında AB ile Ortaklık Antlaşması imzalayan Yunanistan ile ilişkiler askıya alınmıştır. 1974 yılında Askeri yönetimin, idareyi sivillere bırakmasıyla, demokratik bir yönetime kavuşan Yunanistan, 1975 yılında tam üyelik için AB'ye başvurmuştur. AB içinde, Yunanistan'ın üye olmaya gerek siyasi gerek ekonomik açıdan hazır olmadığı, diğer üye devletlerle ortak değerleri paylaşmadığı gibi kaygılarla karşılanmıştır. Altı yıl süren müzakere sürecinin ardından üye devletler Yunanistan'ı dışarıda bırakmak yerine, onun demokratikleşmesinin Birlik içinde daha etkili sağlanabileceği görüşünü savunmaya başlamış ve Yunanistan 1 Ocak 1981'de AB'ye üye olmuştur."[209]

---

[205] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[206] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[207] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[208] A.g.e (Erişim tarihi:11.11.2015)
[209] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)

c.) Üçüncü Genişleme: (İspanya, Portekiz- 1986)[210]

İber Yarımadası genişlemesi olarak da tanımlanan üçüncü genişleme, İspanya ve Portekiz'in 1 Ocak 1986 yılında AB'ye üye olmasıyla gerçekleşmiştir. İspanya ve Portekiz'in üyeliğe başvuruda bulundukları 1970'lerde hem siyasi hem de ekonomik olarak az gelişmiş olmaları nedeniyle bu iki ülkenin üyeliği oldukça tartışmalı bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. İspanya ve Portekiz'in AB'ye üye oldukları takdirde gerek tarım alanında gerekse işçilerin serbest dolaşımı konusunda üye devletlere ekonomik açıdan yük oluşturabilecekleri endişesi, AB'nin gündemini uzunca bir süre meşgul etmiştir. AB bu dönemde uyguladığı tarım politikasının yol açtığı üretim fazlası sıkıntılarıyla karşı karşıya olduğu için, İspanya ve Portekiz'in üyeliğine karşı ciddi bir muhalefet oluşmuştur. Ancak Akdeniz'in AB açısından jeopolitik önemi ve genişleme politikasının başarısı tüm bu tartışmaların aşılmasını sağlamıştır.[211]

d.) Dördüncü Genişleme: (Avusturya, Finlandiya, İsveç- 1995)[212]

AB'nin dördüncü genişlemesi Soğuk Savaş sonrasında yaşanan gelişmelerle yakından ilgilidir. Savaş sırasında tarafsızlık politikası izleyen Avusturya, Finlandiya ve İsveç, Soğuk Savaş sona erdiğinde AB'ye katılmaya karar vermiştir. Birliğin ortak para birimi "Euro"ya geçmeye çalıştığı ve genişlemenin AB'nin gelişiminde önemli bir araç olarak görüldüğü bir dönemde zaten "Avrupalı" olarak addedilen bu ülkelerin başvurusu olumlu karşılanmıştır. Avusturya, Finlandiya ve İsveç, 1 Ocak 1995'te AB üyesi olmuştur.[213]

"Yeni bir genişleme ile birlikte 1995 yılında, Avusturya, Finlandiya, İsveç, Avrupa Birliği'ne katılmıştır. Ortak Parasal Birliğin oluşturulmasına yönelik

---

[210] a.g.e (Erişim tarihi:11.11.2015)
[211] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[212] a.g.e (Erişim tarihi:11.11.2015)
[213] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)

çalışmalar yapılmıştır. Ortak para birimi olan Euro, 1 Ocak 2002 tarihinde resmen tedavüle girmiş ve 12 ülkede kullanılmaya başlamıştır. AB'nin dördüncü genişlemesi Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmelerle yakından ilgilidir. Soğuk Savaş sırasında tarafsız bir politika izleyen Finlandiya, İsveç ve Avusturya, Soğuk Savaş sonra erince AB'ye katılma kararı aldı. Ortak para birimi, parasal birlik konularının gündemde olduğu bir dönemde söz konusu ülkelerin başvuruları kabul edilerek 1 Ocak 1995 yıllında AB üyesi oldular."[214]

e.) Beşinci Genişleme: (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi- 2004) (Romanya, Bulgaristan- 2007)[215]

"Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa kıtası açısından gerçek bir dönüm noktasıdır. Yarım yüzyıllık bölünmüşlüğün sona ermesi tüm Avrupa'da coşkuyla kutlanmıştır. Kendi iradelerine bağlı olmadan, Avrupa bütünleşmesi dışında kalan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, AB üyesi olmak için başvuruda bulunmuştur. Ancak ilk günlerin, "Avrupa'nın yeniden birleşmesi" (reunification of Europe) konusundaki heyecanının yerini "genişlemenin bedeli derinleşme olmamalı, Birliğin edinimleri zayıflamamalı" düşüncesi almıştır. Hem aday ülkelerin nitelik ve nicelikleri hem de Avrupa bütünleşmesinin ulaşmış olduğu derinlik açısından daha önceki genişlemelerden çok farklı olan beşinci genişleme süreci aday ülkeler açısından da AB açısından da oldukça sancılı geçmiştir."[216]

"Genişlemeyi hazmedebilmesi için AB'nin kurumsal yapısı değiştirilmiş ve karar alma mekanizmaları yeniden düzenlenmiştir. Aday ülkeler, Kopenhag üyelik koşulları çerçevesinde toplumsal yaşamın hemen her alanını yeniden düzenlemişlerdir. Böylece 1998 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti,

---

[214] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[215] Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109&l=1, (Erişim tarihi: 11.11.2015).
[216] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)

Slovenya, Estonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimiyle, 2000 yılında ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile başlayan müzakereler, Bulgaristan ve Romanya dışındaki diğer ülkelerin 1 Mayıs 2004'te AB'ye katılımlarıyla sonuçlanmıştır. Bulgaristan ve Romanya ise yolsuzlukla mücadele konusundaki eksikliklerini tamamlayarak 1 Ocak 2007'de Birliğe üye olmuştur. Daha sonra 2013 yılında Hırvatistan'ın da üyeliği ile birlikte üye sayısı 28'e yükselmiştir."[217]

"AB'nin 2014 yılı sonrasında genişleme sürecine baktığımız zaman, Makedonya ve Karadağ aday ülke, Türkiye ve İzlanda ile olan katılım müzakereleri yürütülüyor, Sırbistan, Kosova, Bosna-Hersek ve Arnavutluk ise potansiyel aday ülkeler olarak ilan edilmiştir. Her geçen gün artan üye sayısı ile birlikte, AB müktesebatının korunması ve bütünleşmesi en önemli önceliklerdendir. Bu nedenle üyeliğin getirdiği sorumluluklar arttıkça, yeni üye olacak ülkelerin önündeki engeller artmıştır. AB'nin uluslararası sistemdeki artan gücünün temel kaynağı bir dış politika aracı olarak genişlemedir. 3 Ekim 2005'te katılım müzakerelerine başlayan ve 9 Aralık 2011'de Katılım Antlaşmasını imzalayan Hırvatistan'ın 2013 yılında üye olmasıyla, AB 28 üyeli bir Birlik haline gelmiştir."[218]

f.) Altıncı Genişleme (Hırvatistan -2013):

"Hırvatistan, 3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği katılım müzakerelerine başlamış ve 9 Aralık 2011 tarihinde Katılım Antlaşmasını imzalamıştır. 1 Temmuz 2013 yılında Hırvatistan'ın üye olmasıyla birlikte, AB 28 üyeli bir Birlik haline gelmiştir."[219]

[217] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[218] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[219] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)

2.4. Maastricht ve Kopenhag Kriterleri

Avrupa Birliğine tam üyelik koşullarının esaslarını belirleyen Kopenhag kriterleri 22 Haziran 1993 tarihinde düzenlenen Kopenhag Zirvesinde belirlenmiştir. Maastricht Kriterleri ise AB'ye üye olan ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe (EPB) üye olmaları için gerekli şartları belirleyen kriterlerdir. Dolayısıyla Kopenhag Kriterleri ile Maastrich Kriterleri birbirlerinden net bir şekilde ayrılırlar. Kopenhag Kriterleri AB'ye katılım için zorunluluk oluştururken Maastrich Kriterleri ise Birliğe üye olduktan sonra ileri aşamada uyum ve EPB'ye katılım amacıyla düzenlenmiş tamamlayıcı kriterlerdir.

"Ekonomik entegrasyon, en basit tanımıyla uluslararası ticarette sınırların ve kısıtlamaların olabildiğince ortadan kaldırılarak, ticaretin tek bir pazarda gerçekleştirilmesinin hedeflenmesidir. Ekonomik entegrasyon, derecesine göre; serbest ticaret bölgeleri, gümrük birlikleri, ortak pazarlar ve ekonomik ve parasal birlikler olarak sıralanabilir. Ekonomik entegrasyon, kaynakların etkin dağılımını ve sermaye birikimini sağlayarak ve ticareti arttırarak büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır."[220]

"Daha ileri bir bütünleşme derecesine sahip olan gümrük birliklerinde ise, serbest ticaret bölgelerinin avantajlarına ek olarak, üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanması da söz konusudur. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, AB'ye üye olarak gümrük birliği sistemine de dahil olmuşlardır. Böylece entegrasyonun daha ileri bir aşamasına geçmişlerdir. Söz konusu tarihten önceki dönemde, Çek Cumhuriyeti hariç diğer tüm aday ülkelerde, ithalat sınırlamaları AB değerlerinin çok üzerindedir."[221]

---

[220] Arzu S. Akkoyunlu, "Geleneksel Gümrük Birligi Teorisi", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1), Ankara, 1999, ss. 171-190.

[221] Peter Holmes, Alasdair Smith and Alasdair R. Young, "Regulatory Convergence between the European Union and Central and Eastern Europe", Jens van Scherpenberg and Elke Thiel (eds.), Toward Rival Regionalism? US and EU Regional Regulatory Regime-Building, 7. Bölüm, BadenBaden: Nomos, 1998, ss. 146-163.

AB, CEFTA (Orta Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) ve CEFTA'nın genişlemesi konusunda oldukça yapıcı bir yaklaşım sergilemektedir. CEFTA üyeliğinin Batı Balkanlar bölgesindeki bölgesel bütünleşmeyi hızlandıracağına inanan AB yetkilileri, aynı zamanda AB-CEFTA arasında imzalanan karşılıklı anlaşma ile Balkan ülkelerinin AB ülkelerinden yüksek teknoloji, hizmet ve ticaret ile yatırım çekmesini beklediklerini belirtmişlerdir.[222]

"Bulgaristan ve Romanya'nın da üye olmasından önce gözden geçirilip yenilenen CEFTA anlaşması, 1 Mayıs 2007'de yürürlüğe girecek olup, Hırvatistan ve Makedonya ile Batı Balkan ülkeleri ve Moldova arasında imzalanan karşılıklı anlaşmaları içermektedir."[223]

"CEFTA, amaçları itibariyle bölgesel bir bütünleşmeden çok, kendisine üye ülkeleri AB üyeliğine hazırlama görevini üstlenmiş geçici bir yapı görüntüsü çizmektedir[224] *CEFTA her ne kadar beklenilen etkiyi yaratamamış ve sadece bölgedeki siyasal ve ekonomik oluşumun gelişip olgunlaşmasına yardımcı olmuş gibi görünse de hala bazı ülkeler için çekici bir ekonomik bölgedir."*[225]

"Doğu Blok'unun yıkılmasının ardından, piyasa ekonomisine geçmeye çalışan MDA ülkeleri ile Batı Avrupa'daki ülkeler arasında makroekonomik göstergeler ve özellikle de kişi başına düşen milli gelirler açısından önemli farklar bulunuyordu. 1990'ların sonlarına doğru yapılan araştırmalarda, MDA ülkelerinin AB-15'in ortalama kişi başına düşen GSYİH düzeyini yakalamak için 40 ile 90 yıl arasında değişen sürelere ihtiyacı olduğu hesaplanmıştır. Bu tahminler, AB ülkelerinin GSYİH'larının yılda ortalama %2 oranında büyümesi ve MDA ülkelerinin de mevcut büyüme oranlarını sürdürmeleri varsayımıyla yapılmıştır. Araştırmadaki tek istisnai

---

[222] "Remarks at the launch of CEFTA expansion negotiations", Speech by Peter Mandelson at the launch of the renewed Central European Free Trade Agreement, Bucharest, 6 April 2006, http://ec.europa.eu/commission_barroso/mandelson/speeches_articles/sppm093_en.htm, (07.10.2017)
[223] New CEFTA accord to be signed in Bucharest on Tuesday, 19.12.2006, http://news.observatordebacau.info/category/english/top-news/, (07.10.2017).
[224] Renata Dwan, Building Security in Europe's New Borderlands, NY, M. E. Sharpe, 1999, ss. 147-172.
[225] Martin Dangerfield, "Integrating the "New" Europe: What Role (If Any) Does CEFTA Have?", EU Expansion to the East, Edward Elgar Publishing Ltd., UK, 2002, ss. 65-89.

durum, asıl konumuz olan Çek Cumhuriyeti'nin durumudur. Araştırmaya göre, Çek Cumhuriyeti'nin AB ortalamasını yakalaması için gereken sürenin 15 yıl civarında olacağı tahmin edilmektedir."[226]

"MDA ülkelerinin piyasa ekonomisine geçişleri sırasında, finansal alanda ve üretim alanında yaşadıkları sorunlar ve düşük rekabet kapasiteleri, bu ülkelerin dış ticaret rakamlarını olumsuz etkileyen faktörlerdi. Ancak belirledikleri AB üyeliği hedefi sonucunda, dış ticaretleri olumlu bir gelişme sürecine girmişti."[227]

"Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Polonya tarafından kurulan "Visegrad" girişimi, ortak bir kültürü ve tarihi paylaşan söz konusu ülkelerin, daha önce 19. yüzyılda da gündeme gelen, Çekoslovak-Polonya Konfederasyonu'nu tekrar hayata geçirme hedefinden ilham alınarak oluşturulmuştu. Önceleri Çek Cumhuriyeti ve Polonya arasında oluşturulmak istenen bu girişim, sonradan, Macaristan ve Slovakya'nın da katılımlarıyla karşılıklı ilişkilerin geliştirileceği bir birliğe doğru ilerlemeye başlamıştı. 1990'ların başında, birçok Batı Avrupalı ve Amerikalı yetkili tarafından AB ve NATO'ya bir çeşit alternatif olarak gösterilen Visegrad grubu, bir birlik olarak çok fazla işlevsel bir boyut kazanamamıştır. Zaten ilerleyen yıllarda, birliğin öncülüğünü yapan Çek yetkililer tarafından da batının empoze ettiği bir oluşum olmakla eleştirilmiştir."[228]

"1970-1989 yılları arası dönemde gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan 69 ülkeye akan DYY miktarının bu ülkelerin ekonomik büyümelerindeki etkileri, belirgin biçimde pozitiftir. Bu da göstermektedir ki, özellikle küreselleşmenin hız kazandığı 1970'lerden sonra tasarruf miktarı gerekli yatırımları karşılayamayan ülkelerde bu eksik dıştan

---

[226] Luca Barbone and Juan Zalduendo, "EU Accession & Economic Growth: The Challenge for Central and Eastern European Countries", The World Bank Policy Research Working Paper No: 1721, Washington D.C., 1996, s. 8.

[227] Bartlomiej Kaminski, "How Accession to the European Union Has Affected External Trade and Foreign Direct Investment in Central European Economies", Policy Research Working Paper Series, No: 2578, World Bank, Washington, DC., 2000, s. 7.

[228] Michal Kopecek, "Politics, Antipolitics, and Czechs in Central Europe: The Idea of "Visegrád Cooperation" and Its Reflection in Czech Politics in the 1990s", IWM Junior Visiting Fellows Conference, C. XII/1, Vienna, 6-8 Haziran 2002, ss. 4-11).

gelen ve kalıcı yatırımlarla sağlanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde olumlu etkisi, beraberinde büyümenin bu yatırımların artması üzerindeki olumlu etkisini de getirmektedir. Büyüme ve DYY, birbirini tetikleyerek bir kar topu etkisi (spill-over) yaratmaktadır."[229]

a.) Maastricht Kriterleri:

Maastricht Antlaşması'nın (Avrupa Birliği Antlaşması), yürürlüğe girmesi, Avrupa bütünleşme sürecine önemli katkı yapmıştır. O tarihte 12 üyeli olan AT'nin üyesi ülkelerin hükümet ve devlet başkanları, 9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın Maastricht kentinde toplanarak AT'nin değişen dünya koşullarına bağlı olarak alacağı biçimin belirlenmesi ve politikalarının saptanması amacı ile yeni bir bağlayıcı düzenlemeyi müzakere etmişlerdir. Tek para, tek merkez bankası, az gelişmiş bölgelere yardımın artırılması, ortak sosyal politikalar, ortak savunma projeleri, ortak dış politika ve topluluğun genişlemesi konuları Zirve'nin ana gündem maddelerini oluşturmuştur. Bu bağlamda, "Ekonomik ve Parasal Birlik" ile "Siyasal Birlik" ana başlıklarında hazırlanan antlaşma taslağı imzaya açılarak topluluk için federal bir model sunulmuştur.[230]

"Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Birliği Zirvesi'nde kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. Maastricht Antlaşması, diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu antlaşma ile 1999'a kadar parasal birliğin

[229] Pierre- Richard Agénor, "Benefits and Costs of International Financial Integration: Theory and Facts", World Economy, C. 26, S. 8, 2003, ss. 1089-1118.
[230] Belgin Akçay, İlke Göçmen, "Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar", Seçkin Sosyal Bilimler Yayınevi, Ankara, 2012, s. 49.

tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde iş birliği politikalarının meydana getirilmesine karar verildi."[231]

İlk sütununu Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET ve EURATOM), ikinci sütununu "Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası", üçüncü sütununu ise "Adalet ve İçişleri" olmak üzere Maastricht Antlaşması ile birlikte üç sütunlu Avrupa Birliği yapısı oluşturulurmuştur.

"Maastricht Kriterleri, 9-10 Aralık 1991 tarihinde kabul edilmiş beş tane kuraldır. Metin ilk olarak 12 ülkenin devlet başkanları tarafından imzalanarak 1 Ocak 1993'ten itibaren yürürlüğe girmiş, daha sonra da AB'ye üye olacak ülkeler için yerine getirilmesi gereken bir makroekonomik kurallar dizgesi olarak kabul edilmiştir. Maastricht Kriterleri esas olarak Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi sürecinde, üye ülke ekonomilerinin birbirlerine yaklaştırılması amacıyla kabul edilmiş maddelerdir ve kriterlere uyulmamasının mali yaptırımları vardır."[232]

Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birliği gerçekleştirmek adına adımlar atılmıştır. Maastricht Zirvesinde, Birlik daha önce toplanmış iki konferans çerçevesinde alınan kararları temel alarak yeni bir Avrupa Birliği Antlaşması yapılmasına karar vermiştir. Söz konusu Antlaşma 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış ve Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maastricht Antlaşması yeni bir boyut kazandırmış ve "üç temel direği" oluşturarak, yeni hukuksal bir yapı düzenlenmiştir.

"Maastricht Kriterlerini oluşturan beş kurala aşağıda yer verilmiştir.[233]

[231] A.g.e (Erişim tarihi:6.11.2015)
[232] Alpan İnan, Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastrich Kriterleri, Bankacılar Dergisi, Sayı:52, 2005, s.74.
[233] İnan, Agm. 005:74.

- Toplulukta en düşük enflasyona sahip (en iyi performans gösteren) üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile, ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.
- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'sına oranı yüzde 60'ı geçmemelidir.
- Üye ülke bütçe açığının GSYİH'sına oranı yüzde 3'ü geçmemelidir.
- Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmayacaktır.
- Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır."[234]

Maastricht Antlaşması, egemenlik yetkilerinin kullanımı aşamasında üye ülke karar organlarına ciddi kısıtlamalar getirmiş ve bütünleşme sürecini, Ekonomik ve Parasal Birlik (EBP), Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve Adalet ve İçişleri alanında iş birliği olmak üzere üç sütuna ayırmıştır. Ayrıca bu Antlaşma, EPB'ye geçişin aşamalarını ve tarihlerine de ayrıntılı olarak yer vermiştir.[235]

"Maastricht Kriterleri, Avrupa Birliği'ni kuran Kurucu Antlaşma'nın 121. maddesinde yer alan, üye devletlerin ulaşmaları gereken ekonomik yakınlaşma kriterleridir. Bu kriterlere göre, Ekonomik ve Parasal Birlik'e (EPB) girecek ülkelerde enflasyon, en iyi performansa sahip üç üyenin yıllık ortalamasını 1,5 puandan fazla geçmemelidir. Bütçe açığı, GSYİH'nin %3'ünden; iç borç ise GSYİH'nin % 60'ından fazla olmamalıdır. Kur sistemi, Avrupa Para Sistemi (APS) dahilinde olacağından ve kurlar geri dönülemez biçimde sabitleneceğinden dolayı, EPB'ye girecek ülkelerin para birimleri, diğer bir ülkenin para birimi karşısından son iki yıl içinde devalüe edilmemiş olmalıdır. Nominal uzun vade faiz oranları, enflasyon konusunda en iyi performansı sağlayan üç üyenin faiz oranlarının ortalamasını, 2 puandan fazla geçmemelidir."[236]

---

[234] A.g.e. (Erişim tarihi:11.11.2015)
[235] Akçay, Belgin, İlke Göçmen, "Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar", Seçkin Sosyal Bilimler Yayınevi, Ankara, 2012, s. 50.
[236] Selin Dilekli ve Kadriye Yeşilkaya, "Maastricht Kriterleri", DPT, 2002, ss. 3-5.

"Üyeliğin MDA ülkeleri üzerindeki olumsuz etkilerine bakıldığında ise, ilk göze çarpan, işsizlik sorunu gibi yeni problemlerin ortaya çıkışıdır. Sovyet Bloku içinde böyle bir sorunla karşılaşmamış olan Doğu Avrupalı işgücü, piyasa ekonomilerine geçiş s ırasında beklemedikleri bir sosyal yan etki ile tanışmıştır. Tüketiciler açısından daha olumlu sonuçlara sahip görünen entegrasyon, üretici için rekabet edebilir bir noktaya gelene kadar olumsuz etkiler yaratmıştır. Gümrük vergilerinin kademeli olarak kaldırılması ve Avrupa Anlaşmalarının MDA ülkeleri lehine sağladığı diğer asimetrik avantajlar, olumsuz etkilerin azaltılmasında önemli roller oynamıştır."[237]

Siyasi olarak daha istikrarlı bir yapıya entegre olunması her ne kadar bölge için bir şans olarak görülse de halk, yeni elde ettiği bağımsızlığını bu kadar kısa bir sürede yeniden uluslar üstü bir yapıya devretme konusuna çekinceli yaklaşmıştır; ancak kendi geleceğini özgürce belirleyebilmenin ve yeniden Rusya baskısına girmemenin en güvenilir yolunun da batıya entegre olmaktan geçtiği bir gerçektir[238].

"Sosyal açıdan, özellikle yine Almanya ve Avusturya'nın Doğu Avrupa ülkelerinden gelebilecek işgücü göçü ile ilgili ciddi kaygıları bulunmaktadır. Araştırmalar, olası göçlerin %80'inin Almanya'ya olacağını göstermektedir. Genişlemenin ardından Katılım Anlaşmalarında (Accession Treaty), isteyen AB-15 ülkelerinin 7 yıla kadar yeni üye ülkelerin vatandaşlarının kendi iş gücü piyasalarına girmelerini engelleyebilmelerine yönelik bir madde bulunmaktadır. Almanya ve Avusturya bu maddeyi kullanma yoluna giden ilk devletlerdir. Belçika, Finlandiya, Fransa, İspanya ve Yunanistan da uyguladıkları iki yıllık kısıtlamanın ardından kısıtlamalara devam etmeyi düşünmektedirler. Fransız bürokratların ünlü "Polonyalı muslukçular" benzetmesi de genel olarak Kıta Avrupası'nın kaygılarını yansıtmaktadır. Diğer eski üyeler de her ne kadar açıkça geçici kısıtlama maddesini uygulamayacaklarını söyleseler de birtakım düzenlemelerle göç dalgasını kontrol

[237] Barry Eichengreen and Jeffry Frieden, Forging an Integrated Europe, The University of Michigan Press, Michigan, 1999.
[238] Ibid.

etmektedirler. Göç konusunda en rahat tutumu sergileyen İngiltere ve İrlanda bile, sonradan birtakım düzenlemelere gitme gereği duymuştur."[239]

[239] Martin Jandl and Michael Hofmann, "Expected Short-Term Effects of EU Enlargement on Migration- The Case of Austria", Der Donauraum, C. 4/2003, 2004, ss. 37-43.

b) Kopenhag Kriterleri

12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında yapılan Kopenhag Zirvesinde, AB 10 aday ülkeyi genişleme sürecine dahil ederken, Türkiye'yi bunun dışında bırakmıştır. Bu ülkeler (Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya), 1 Mayıs 2004 tarihi itibariyle AB'ye tam üye olacaklardır. Türkiye'ye ise, "koşullu olarak müzakereleri başlatma sözü" verilmiştir.[240]

Kopenhag Zirvesi sonrası Türkiye-AB ilişkilerinin şekillenmesine yön veren kararlar şöyle özetlenebilir: Türkiye'ye evet, fakat hemen değil, AB kamuoyu, Türkiye ile ilgili olarak nüfus, göç, demokrasi ve ekonomi konularında endişelidir, Türkiye büyük ülke, demokrasiyi tam benimseyememiş ve sorunları olan bir ülkedir ve Türkiye tam olarak Kopenhag kriterlerine ulaşamamıştır.[241]

Kopenhag Zirvesi, 22 Haziran 1993 tarihinde yapılmıştır. Bu zirvede Avrupa Konseyi, AB'nin genişlemesinin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılamaları gereken kriterler belirlenmiştir. Kopenhag Kriterleri, Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'ne adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyelik öncesinde karşılamaları gereken ekonomik, politik, topluluk müktesebatına uyum gibi kriterlerdir. Gerçekleşen bu zirvede Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin Birliğe katılabilmeleri yönünde alınan karar büyük önem arz etmektedir.

Kopenhag'da yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi'nde "üyelik için, aday ülke, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarına saygı ve korumayı garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır" görüşü kabul

[240] Cihan Dura ve Hayriye Atik, "Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye", Genişletilmiş 2. Baskı, Nobel Yayın No: 164, Hukuk İşletme İktisat Dizisi:32, Nobel Yayın Dağıtım, 2003, Ankara.
[241] Bahadır Kelleağası, http://ekonomistler.com/makale.asp?mid=402, (Erişim:28.01.2016)

edilmiştir. 1999 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'nın 6. maddesinde ise şunlar yazılıdır:

"Avrupa Birliği özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur."[242]

Ekonomik kriterler sırasıyla: etkin bir piyasa ekonomisinin sağlanması, arz-talep dengesinin piyasa güçlerinden bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması, liberal piyasa ekonomisinin sağlanmış olması, piyasaya giriş ve çıkışlar için engellerin bulunmaması, serbest piyasa ekonomisine sahip olunmasıdır.

Politik kriterler: hukuk devleti ve hukukun üstünlüğünün sağlanması, istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunmasıdır. Topluluk müktesebatına uyum kriterleri: AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek ve gerçekleştirmek, Gümrük Birliği ve malların serbest dolaşımını, sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık anlaşmalarının da belirtilen şartlara uyum sağlaması olarak ifade edilmiştir.

1.) Siyasi Kriter:[243]

"Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı."[244]

2.) Ekonomik Kriter:[245]

"İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı."[246]

---

[242] Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, Özlem Özkıvrak, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Koşulları", http://canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/uyelik.htm, (Erişim tarihi:10.02.2016) s.1.
[243] http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf, (Erişim tarihi: 19.11.2015)
[244] http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf, (Erişim tarihi: 19.11.2015)
[245] a.g.e (Erişim tarihi: 19.11.2015)
[246] http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf, (Erişim tarihi: 19.11.2015)

3.) Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi:[247]

"Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmak."[248]

Kopenhag Kriterleri[249]

"Aday ülkeler:

- *Demokrasiyi,*
- *Hukukun Üstünlüğünü,*
- *İnsan Haklarını,*
- *Azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını,*
- *İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını ve Birlik içinde piyasa güçleri ve rekabetçi baskı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır.*
- *Üyelik, aday ülkenin siyasal, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine katılma da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüğünü üstlenme yeteneğine sahip olmasını da öngörür."*[250]

Birliğin yeni üyeleri özümseme kapasitesi Birlik ve aday ülkeler için önem taşımaktadır. Demokrasinin sağlanması, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını destekleyen kurumların varlığı Kopenhag siyasi kriterlerinin özünü oluşturmaktadır. Birliğe üye olmak isteyen aday ülkeler dört ana kriter çerçevesinde değerlendirilmektedir: istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması.

Söz konusu kriterlerin varlığı tek başına yeterli olmamakla birlikte sürdürülebilir olması önemlidir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan maddelerin

---

[247] a.g.e (Erişim tarihi: 19.11.2015)
[248] http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf, (Erişim tarihi: 19.11.2015)
[249] a.g.e.(Erişim tarihi:19.11.2015)
[250] http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf, (Erişim tarihi: 19.11.2015)

kabulü, hukukun üstünlüğüne saygı, ülkenin çok partili demokratik sistemle yönetiliyor olması, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin ayrımcılığın bulunmaması, kadınlara karşı şiddetin ve her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması gibi konular önem taşımaktadır. Birliğin yeni üyeleri özümseme kapasitesi önemlidir.

Kopenhag siyasi kriterler olarak belirlenenlerin arasında insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması, demokrasinin sağlanması ve hukukun üstünlüğünün sağlanması ve korunmasını destekleyen kurumların bulunmasıdır.

2.5. Maastricht Öncesi ve Sonrası AB Genişlemesi

Avrupa Birliği fikrinin ortaya çıkmasına, gelişmesine ve işleyişine yapılan bazı antlaşma ve protokollerin önemli etkisi vardır. Bu anlaşmalarla üye olan ülkelerin yanı sıra üye olmak isteyen ülkelerin de uyması gereken kurallar bütünü belirlenmiştir. Bu önemli anlaşmalardan biri de Maastricht Anlaşmasıdır. Maastricht Anlaşması 1 Kasım 1993 tarihinde Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir. İzlenecek olan ekonomik ve parasal politikalar ve bu politikaların uygulanması için düzenlenecek olan kurumsal değişiklikler Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) aşamaları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Üye ülke ekonomilerinin arasındaki farklılıkların giderilebilmesi için Maastricht Kriterleri belirlenmiştir.

Maastricht Anlaşması öncesi Avrupa Birliğine üye olan ülkeler sırasıyla şunlardır: Kurucu üye statüsünde bulunan altı ülke Almanya, Fransa, İtalya, Belçika Hollanda, Lüksemburg, 1973 yılında AB'ye üye olan Birleşik Krallık, İrlanda, Danimarka, 1981 yılında üye olan Yunanistan ve 1986 yılında üye olan İspanya ve Portekiz yer almaktadır.

Tablo 4: Maastricht Anlaşması Öncesi Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler

Ülke	Nüfusu	Birliğe Üye Olduğu Tarih
Almanya	81.197.537	Kurucu Üye (1957)
Fransa	66.415.161	Kurucu Üye (1957)
İtalya	60.795.612	Kurucu Üye (1957)
Belçika	11.258.434	Kurucu Üye (1957)
Hollanda	16.900.726	Kurucu Üye (1957)
Lüksemburg	562.958	Kurucu Üye (1957)
Birleşik Krallık	64.875.165	1973
İrlanda	4.628.949	1973
Danimarka	5.659.715	1973
Yunanistan	10.858.018	1981
İspanya	46.449.565	1986
Portekiz	10.374.822	1986

Kaynak: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_en (Erişim:10.12.2016)

Maastricht Anlaşması sonrası Avrupa Birliğine üye olan ülkeler sırasıyla şunlardır: 1995 yılında AB'ye tam üye olan Avusturya, Finlandiya, İsveç, 2004 yılında tam üye olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya, Slovakya, 2007 yılında üye olan Romanya ve Bulgaristan ve en son 2013 yılında AB'ye üye olan Hırvatistan'dır.

Tablo 5: Maastricht Anlaşması Sonrası Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler

Ülke	Nüfusu	Birliğe Üye Olduğu Tarih
Avusturya	8.576.261	1995
Finlandiya	5.471.753	1995
İsveç	9.747.355	1995
Çek Cumhuriyeti	10.538.275	2004
Estonya	1.313.271	2004
Güney Kıbrıs	847.008	2004
Letonya	1.986.096	2004
Litvanya	2.921.262	2004
Macaristan	9.855.571	2004
Malta	429.344	2004
Polonya	38.005.614	2004
Slovenya	2.062.874	2004
Slovakya	5.421.349	2004
Romanya	19.870.647	2007
Bulgaristan	7.202.198	2007
Hırvatistan	4.225.316	2013

Kaynak: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_en (Erişim:10.12.2016)

2.6. Kopenhag Öncesi ve Sonrası AB Genişlemesi

Kopenhag Zirvesi 22 Haziran 1993 tarihinde düzenlenmiş olup Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacak şekilde genişlemesi karara bağlanmıştır. Ayrıca adaylık için başvuruda bulunacak olan ülkelerin tam üye olmadan önce yerine getirmeleri gereken kriterler de belirlenmiştir. Bu kriterler, ekonomik, politik ve topluluk müktesebatına uyum olmak üzere üçe ayrılmıştır. Aday ülkelerin yerine getirmeleri gereken kriterlerin başlıca olanları, istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması, hukukun üstünlüğünün sağlanması, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması. Bunların yanı sıra ülkenin çok partili ve demokrat bir siyasal sitemle yönetiliyor

olması, idam cezasının olmaması, hukuk üstünlüğünün sağlanmış olması, azınlıkların herhangi bir ayrımcılıkla karşı karşıya olmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesinin tüm maddelerinin kabul edilmiş olması gerekmektedir. Ancak bu ilkelerin var olması yeterli değildir, aynı zamanda kesintisiz bir şekilde uygulanıyor olması da gereklidir.

Kopenhag Zirvesi öncesi Avrupa Birliğine üye olan ülkeler sırasıyla şunlardır: Kurucu üye statüsünde bulunan altı ülke Almanya, Fransa, İtalya, Belçika Hollanda, Lüksemburg, 1973 yılında AB'ye üye olan Birleşik Krallık, İrlanda, Danimarka, 1981 yılında üye olan Yunanistan ve 1986 yılında üye olan İspanya ve Portekiz yer almaktadır.

Tablo 6: Kopenhag Zirvesi Öncesi Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler

Ülke	**Nüfusu**	**Birliğe Üye Olduğu Tarih**
Almanya	81.197.537	Kurucu Üye (1957)
Fransa	66.415.161	Kurucu Üye (1957)
İtalya	60.795.612	Kurucu Üye (1957)
Belçika	11.258.434	Kurucu Üye (1957)
Hollanda	16.900.726	Kurucu Üye (1957)
Lüksemburg	562.958	Kurucu Üye (1957)
Birleşik Krallık	64.875.165	1973
İrlanda	4.628.949	1973
Danimarka	5.659.715	1973
Yunanistan	10.858.018	1981
İspanya	46.449.565	1986
Portekiz	10.374.822	1986

Kaynak: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_en (Erişim:10.12.2016).

Kopenhag Zirvesi sonrası Avrupa Birliğine üye olan ülkeler sırasıyla şunlardır: 1995 yılında AB'ye tam üye olan Avusturya, Finlandiya, İsveç, 2004 yılında tam üye

olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya, Slovakya, 2007 yılında üye olan Romanya ve Bulgaristan ve en son 2013 yılında AB'ye üye olan Hırvatistan'dır.

Tablo 7: Kopenhag Zirvesi Sonrası Avrupa Birliğine Üye Olan Ülkeler

Ülke	Nüfusu	Birliğe Üye Olduğu Tarih
Avusturya	8.576.261	1995
Finlandiya	5.471.753	1995
İsveç	9.747.355	1995
Çek Cumhuriyeti	10.538.275	2004
Estonya	1.313.271	2004
Güney Kıbrıs	847.008	2004
Letonya	1.986.096	2004
Litvanya	2.921.262	2004
Macaristan	9.855.571	2004
Malta	429.344	2004
Polonya	38.005.614	2004
Slovenya	2.062.874	2004
Slovakya	5.421.349	2004
Romanya	19.870.647	2007
Bulgaristan	7.202.198	2007
Hırvatistan	4.225.316	2013

Kaynak: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_en (Erişim:10.12.2016)

BÖLÜM III

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BALKAN STRATEJİSİ

Batı Balkan ülkeleri üyelik süreçleri nedeniyle AB'nin önemli bir ortağıdır. Bu ortaklık, Avrupa perspektiflerinin bir kez daha teyit edildiği AB Küresel Dış Politika Stratejisinde kanıtlanmıştır. Bu bölümde, Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan gelişmeler incelenecek, AB'nin Balkan politikası ve vizyonu üzerinde durulacaktır. Avrupa Birliği'nin Balkanlara yönelik genişleme politikası irdelenirken, Balkan devletlerinin AB'ye tam üyelik öncesi ve tam üyelik sonrası yapılan uyum çalışmaları araştırılmıştır. AB'nin özellikle 2003 yılında gerçekleşen Selanik Zirvesinden sonrası Batı Balkanlara yönelik genişleme stratejisi üzerinde durulacaktır.

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler

"SSCB'nin dağılması bir yandan iki süper güçten biri olan ABD'nin diğer bir süper güç Sovyetler Birliği karşısındaki galibiyetini simgelemiş, diğer yandan da Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısının sonu anlamına gelmiştir. Nitekim ABD Başkanı Bush'un, 1990 Ağustosu'nda Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında kullandığı "yeni dünya düzeni" kavramı iki kutuplu yapının bittiğini ve uluslararası sistemde yeni bir düzenin ve/veya yapının ortaya çıktığını ifade etmiştir."[251]

Soğuk Savaş'ın dünyada yarattığı iki kutuplu düzenin içerisinde Avrupa bütünleşme yolunda kararlı ve sakin duruşunu sürdürerek gerçekleştirme isteğine doğru yol almıştır. Ne var ki iki kutuplu dünya düzeninin bir ayağı olan Sovyetlerin yıkılma süreci Kıta Avrupa'sının var olan dengelerini bozmuştur. Avrupa'nın doğusunda, Sovyetlerin batısındaki coğrafyada yer alan Doğu Blok'u ülkelerinin, Komünizmin ana vatanı Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte belirsizlikler yaşamaları, istikrarlarının kayboluşu ve bu ülkelerin iç-dış jeopolitik çatışma ortamı yaşayabilme

251 Tayyar Arı, *"Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika",* İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 521.

ihtimalinin yüksek olması kıtada birçok boşluk oluşturmuştur. Bu gibi nedenlerle birlikte, Avrupa'nın bütünleşme süreci içinde yer almak isteyen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin varlıkları Kıta Avrupa'sını stratejik bir kararla yüz yüze getirmiştir. Bu stratejik karar, elbette Avrupa'nın bütünleşmesi yolunda jeopolitik olarak sınırlarını genişletme yolunda Avrupa'ya Global bir güç olabilmesi için iyi bir fırsattır. Küresel düzlemde, Avrupa'nın güçlenerek, genişleyerek kararlı bir şekilde birlik olma yolunda bunları değerlendirmek için çalıştığı görülmektedir.[252]

Tarihimizin yakın dönemine bakıldığında ise, Balkan coğrafyasının genellikle birçok çatışma olaylarına sahne olduğu vurgulanabilir.[253] Dünya'da soğuk savaşın son dönemlerinin yaşandığı 1990'lı yıllarda Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasıyla birlikte Balkan coğrafyası yeniden sıcak çatışmalara ve anlaşmazlıklara doğru sürüklenmiştir. Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasıyla birlikte Balkanlarda farklı etnik kökenden oluşan milyonlarca insan yaşadıkları topraklardan göç etmeye maruz kalmış ve göçler bölgedeki coğrafi sınırların yeni bir düzenleme ihtiyacını doğurmuştur.[254]

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan iki kutuplu politik güç mücadelesi sonucunda; Balkanlar, mücadele sahası kapsamında Batı dünyası ile komünist dünyasının birbirine en uzun sınırı teşkil ettiği yer olmakla birlikte, bölgenin kritik ve stratejik bir konum kazandığı söylenebilir. İşte bu dönemden itibaren Balkanlar, Sovyet Sosyalist Devletin sıcak denizlere inebilmek için elde edilmesi gereken bir coğrafya, ABD tarafından desteklenen Batı dünyası için ise Sovyet Sosyalist Devleti'nin engellenebilmesi için her türlü mücadelenin verilmesi gerektiği bir coğrafya konumuna gelmiştir. Bunlarla birlikte Balkanların, farklı etnik ve dini yapısal özelliğini koruduğu da söylenebilir.[255]

---

252 Uğur Özgöker, Neziha Musaoğlu, *"Avrupa Kimliği Kurgusu",* 2.Baskı, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2013, s.1-2.
253 Özge Altun, *"Avrupa Birliği Genişleme Politikası Bağlamında Hırvatistan Üyeliği",* Ankara, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, 2013, s.3.
254 Orhan Dede, *"Balkanlar ve Türkiye",* BİLGESAM Yayınları Raporu, 2014, s.1-2.
255 Oral Sander, *"Siyasi Tarih:1918-1994*", İmge Kitabevi Yayınları, 25.Baskı, Ankara, 2015, s.240.

"Soğuk Savaş Dönemi sonrasında iki kutuplu dünya düzeninin bozulması ile Balkan coğrafyasını da ilgilendiren birçok önemli değişkenler ortaya çıktığı görülebilmektedir. Bu değişkenlerin başında, Batı Avrupa'nın Sovyet Sosyalist devletin tehdidinden kurtulması, Avrupa kıtası için çok önem taşıyabilen enerji kaynaklarını kontrol edebilmek, Balkanlardaki etnik kökenli milliyetçi çatışmalar olarak belirtilebilir. Bu değişkenlerin hepsine bakıldığında ise, Balkan coğrafyasının stratejik önem taşıyan bir konumda olduğu gerçeğini göstermektedir. Savaş sonrasında başlayan yeni dönem Balkanları da yeni bir jeopolitik yapıya kavuşturduğu söylenebilir."[256]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Balkanlar bir türlü çözümlenemeyen bir vaka olmaya devam etmiştir. Dünya'yı şekillendirmeye çalışan güçlerin savaş sonrası Balkanları haritada şekillendirme konusunda uzlaşamadıkları görülecektir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılacak Yalta ve Postdam Konferanslarında ABD, İngiltere ve Sovyetlerin Balkan topraklarını paylaşmak için birbirlerine üstünlük kurma konferansına dönüştüğü de unutulmamalıdır. Sovyetlerin sahada Balkanları, özellikle Doğu Balkanlarda ele geçirdiği üstünlüğü diplomasi yoluyla masada kaybetmek istemeyecektir. Sovyetler, bu üstünlüğünü elde tutmak isteyecektir ve yaptığı işgal gibi bir kazanım olarak görecektir.[257]

"Sıcak denizlere çıkış imkânı verebilen coğrafi özelliğinin yanında tarih sahnesinde yüzyıllarca Balkanları, elde edebilmek ve tutabilmek mücadelesi var olmuştur. Bu mücadele ortamı Balkanların önemli bir bölge olduğunu bizlere gösterebilmektedir. Bu nedenlerle 20.yüzyılın başından itibaren yaşanan savaşların en uzun olanları ve şiddetli ağır kayıpların verildiği dönemler bu topraklarda sürmüş ve ne yazıktır ki sürekli olarak işgale ve baskıya dayalı bir mücadele var olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet Sosyalist devleti tarafından Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine dayalı jeopolitik algılaması ile Batı'nın Spykman tarafından

256 Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, *"Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası",* Alternatif Politika, Cilt 3, Sayı 1, 2011, s.1-3.
257 Erel Tellal, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945), İlber Ortaylı (Ed.), *"Siyasi Tarih 2",* Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2013, s.51-52.

geliştirilen Rimland'in karşı jeopolitik anlayışı burada apaçık görülebilmektedir. Soğuk Savaş Döneminin sona ermesinin ardından güç mücadelesi anlayışının arka planına enerji kaynaklarına ve bu kaynakların dünya piyasalarında dolaşımının olabilmesi için kullanılabilecek rotaların kontrolü gündem oluşturmuştur. Bu gündem ile birlikte Batı Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanması kapsamında Ortadoğu ve Hazar Havzasında bulunan enerji kaynakları için en uygun rotanın yine Balkan coğrafyası olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenledir ki Balkanlar, 21.yüzyılın başından itibaren yeniden güç mücadelelerinin yaşandığı bir bölge haline dönüşmekte ve dönüşmeye devam eden jeopolitik bir yer olacaktır."[258]

"İkinci Dünya Savaşı ve arkasından gelen Sovyet işgali sonucu MDA ülkeleri, kendilerini tarihlerinde daha önce görülmemiş bir sistemin parçası olarak buldular. Sovyet tarzı politik ve ekonomik oluşum, 1948-1953 yılları arasında, MDA ülkelerinin ve bunun yanı s ıra Kafkaslar gibi daha birçok bölgenin yönetim yapılarında kendini gösterdi. Churchill'in 1946 yılında "demir perde" benzetmesini kullanarak yaptığı saptama, 1953 yılı ve sonrasındaki siyasi ve ekonomik yapılarda daha da belirginleşti".[259]

"Doğu Avrupa coğrafyasında, 20. yüzyılda, Avrupa tarihine damgasını vuran başlıca olaylardan biri Rusya'da çarlık rejiminin yıkılması ve yerine sosyalizmin gelmesidir. Sosyalizm, en geniş anlamda üretim araçlarının kolektif sahipliğine dayanan, tek bir merkezden yönetilen ekonomi politikalarıyla üretim, istihdam artışı ve kalkınma gerçekleştirmeye çalışılan bir sistemdir. Bu sistem, kapitalist sistemle yalnız üretim faktörlerinin sahipliği açısından değil, ekonominin örgütlenmesi açısından da ayrılık gösterir. Örgütlenmedeki farklılık, ekonominin planlanması kavramından değil; planlayan otoritenin yapısından kaynaklanmaktadır. Sosyalist düzende, tek parti rejimi ile oluşturulmuş tek bir merkezden kontrol söz konusudur."[260]

---

258 Kemal H. Karpat, *"Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri",* 1.Baskı, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s.16.

259 David S. Mason, "Revolution and Transition in East-Central Europe: Dilemmas in World Politics", 2. Baskı, Colorado, Westview Press, 1996, s. 13.

260 Marie Lavigne, The Economics of Transition, London, Macmillan, 1995, ss. 7-14.

"Sovyetler Birliği, yalnız siyasi anlamda değil ekonomik anlamda da Doğu Avrupa ülkelerindeki reformlardan etkilenmişti. Shatalin ve Yavlinsky tarafından hazırlanan ekonomi ve kalkınma programı, 500 gün içinde pazar ekonomisine geçilmesini öngörüyordu. Bu plan, her ne kadar Gorbaçov döneminde reddedilmiş olsa da Rusya'da Yeltsin döneminde en azından prensipte kabul görmüştü."[261]

"1789 Fransız İhtilali ve 1917 Sovyet Devrimi, kendi dönemlerinin kurumlarını ve genel anlamda işleyişi köklü bir biçimde değiştirmişti. 1989 yılında başlayan devrimlerde ise, yumuşak geçişler nedeniyle, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerindeki kurumlar büyük çoğunlukla korunmuştu. Ancak siyasi hayatta gerçekleşmesi gereken birçok reform vardı ve bunlar, hızlı bir şekilde yerine getirilmeye başlanmıştı. İlk olarak bölge genelinde ülkeler serbest seçimlere gitmeye başlamışlardı; ancak bunun için seçim sisteminde yenilikler yapılması gerekiyordu. Yeni seçim sistemi, kazanan tarafın tüm yürütme yetkisini kullandığı Anglo Amerikan seçim sistemiyle, orantılı temsil anlayışına dayalı Avrupa sisteminin bir karışımıydı."[262]

AB'nin kurulup geliştiği Soğuk Savaş ortamı, "Avrupa politikası" oluşturmak yerine AB'nin coğrafi sınırlarını çizmiş ve aynı zamanda Doğu Avrupa'yı Birliğin "karşıt imajı" olarak belirleyerek, Birliğin günümüze dek koruyacağı ortak kimliğini de oluşturmuştur.[263] Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Avrupa'da başlatılan siyasi ve ekonomik dönüşüm, eski komünist ülkelerin serbest piyasa ekonomisi düzeni ve demokrasi oluşturmak amacıyla AB ve üye devletlerine yönelik ağır talepleri gündeme getirmiştir. 1989 yılından beri, AB MDAÜ'leri için en önemli ekonomik ve mali yardım kaynağı ve bu ülkelerin ekonomik ve siyasi yapılanmalarını yönlendiren başlıca bölgesel aktör olmuştur.[264]

---

261 Philip Hanson, The Rise and Fall of the Soviet Economy, Pearson Education Limited, London, 2003, s. 223.
262 J. William Derlethh, The Transition in Central and Eastern European Politics, NY, Prentice Hall, 2000, ss. 1-10.
263 U. Sedelmeier, ve H. Wallace, "Eastern Enlargement", Policy-Making in the European Union, Eds.: Helen Wallace, William Wallace, Oxford University Press, Oxford, 2000, s.432.
264 B. Soetendorp, "Foreing Policy in European Union", Longman, London and New York, 1999, ss.114-127.

Soğuk Savaş'ın ardından AB, Doğu Avrupa ile yeni ilişkiler için gerekli zihinsel yol haritasından yoksun olmakla birlikte, bu ülkelerle ilişkiler için örnek oluşturabilecek sınırlı bir "iş birliği mirasına" sahipti.[265] Doğu Avrupa ile başlatılacak yeni dönemde, ortak bir politika oluşturmak kadar, bu politikanın salt ticari konularla sınırlı kalmaması da önemliydi. Doğu Avrupa'ya yönelik daha kapsamlı siyasi bir yaklaşıma gereksinim vardı, eylemsel olmaktan çok, tepkisel bir ortak diplomasi örneği olan Avrupa Siyasal İş birliği mekanizması, tutarlı bir AB doğu politikası kararlaştırıp, bunu uygulamaktan oldukça uzaktı. ODGP, bir anlamda, Birliğin bölgeye yönelik bütünleşmeci yaklaşımına uygun bir politika zemini oluşturabilecekti.[266]

AB içerisinde ortak Doğu politikasının bölgenin refah ve istikrara kavuşturulmasındaki yapıcı rolü genelde destek bulurken, bu tür bir yaklaşımın daha derinleşen bir Avrupa Bütünleşmesi yaklaşımı ile birlikte ele alınmasını isteyenler de bulunmaktaydı. Özellikle o dönemde Komisyon başkanı Delors ve Fransa devlet Başkanı Mitterrand'a göre Doğu Avrupa'da yaşananlar ve birleşen Almanya'nın olası risklerine karşı en iyi çözüm, siyasi birlik yolunda daha fazla ilerlemekti. Buna karşılık, jeopolitik ve ekonomik yararları bir yana, Doğu Avrupa ile ilişkiler konusunda, büyük AB devletleri arasında görüş ayrılıkları söz konusuydu. Almanya, daha etkinlik ve yük paylaşımı adına ortak bir politika izlemesini ısrarla desteklerken giderek artacak Alman etkisinden dolayı endişelenen Fransa ve İngiltere, ortak politikayı, ancak tek taraflı Alman girişimlerine tercih ettikleri için benimseme eğilimindeydiler.[267]

AB'nin Doğu Avrupa'ya yönelik ilk tepkisi ekonomik ve demokratik reformları yeni oluşturulan PHARE ve EBRD aracılığıyla desteklemek olmuştur.[268]

---

265 Smith K.E., "The Making of EU Foreing Policy: The Case of Eastern Europe", St.Martin's Press, New York, 1999, s.42.
266 Sevilay Kahraman, 2003, s. 360.
267 U. Sedelmeier, ve H. Wallace, 2000, s.433.
268 PHARE programının ayrıntılı analizi için bkz. Mayhew A (1998) ss.138-150, Smith K.E. (1999) ss.66-82.

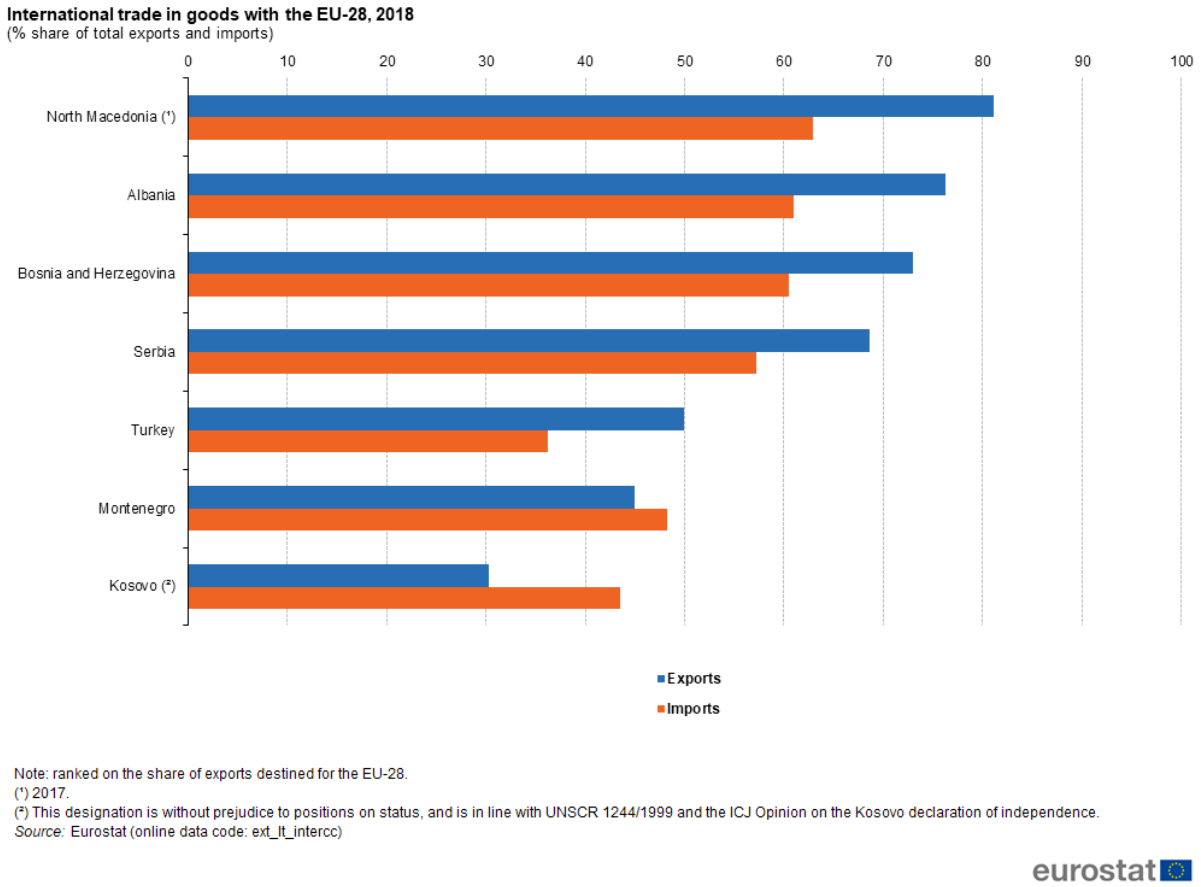
Verilecek yardımın reform programlarına koşullandırılması ve reformları gerçekleştirmede daha başarılı olan ülkeler lehine ayrım yapılması, AB açısından bu ülkeler üzerinde önemli bir siyasi nüfus ve etki yaratmıştır. Böylece uygulamada politika ve ekonomiyi birleştiren "koşulluluk" politikası, MDAÜ'lerle başlayarak AB'nin üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde önemli bir standart ve norm olarak gelişmiştir.[269]

MDAÜ'lerle imzalanacak ticaret ve iş birliği antlaşmalarını "yardım koşulluluğuna" bağlayarak reform sürecini destekleme şeklinde özetlenebilecek, AB'nin bu ilk tepkisi, ortak bir politikanın yokluğunda, dışsallaştırma örneği olarak tanımlanabilir. AB'nin yaklaşımında, MDAÜ'lerin Birliğe yönelik beklentileri kadar, Batı dünyasının, Doğu Avrupa ile ilişkilerde AB'ye özellikle de Komisyon'a liderlik rolü biçmesi de belirleyici rol oynamıştır. Birliğin girişimlerine yönelik dış istem ve baskılar, AB'yi ve Batılı finans kuruluşlarının koordinatörlüğünü üstlenen Komisyon'un konumunu daha da güçlendirmiştir. AB üyeleri Komisyon'un bölgeye yönelik üstlendiği bu sorumluluktan pek hoşnut olmasalar da Komisyon'un rolünü sınırlamaya çalışmamışlardır. Çünkü tüm ülkeler ortak eylemin tek tek ulusal girişimlerden daha etkili olacağının bilincindeydiler.[270]

Almanya'nın yeniden birleşecek olması, AB'nin Doğuya yönelik uzun erimli siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için ticaret ve iş birliği antlaşmalarının ötesinde yeni politika araçlarına gerek olduğu görüşünün ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Birleşen ve güçlenen Almanya imajı, aynı zamanda, Doğu Avrupa bağlamında genişleme ve derinleşme tartışmasını yeniden canlandırmış, AB hükümetleri ise bu tartışmaya geçici bir çözüm olarak MDAÜ'lerle ortaklık antlaşmaları imzalamasını gündeme getirmişlerdir.[271]

269 Smith K.E., 1999, s.43-44.
270 Smith K.E., 1999, s. 49, 81.
271 1990 başlarında AB içerisi derinleşme ve genişleme tartışmasının kapsamlı analizi için bkz. Michalski A. ve Wallace H. (1992).

Tablo 8: AB'ne Aday Ülkeler ve Potansiyel Aday Ülkelerde Uluslararası Ticaret (Toplam İthalat ve İhracat Oranları Yüzdesi)

Note: ranked on the share of exports destined for the EU-28.
(*) 2017.
(²) This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244/1999 and the ICJ Opinion on the Kosovo declaration of independence.
Source: Eurostat (online data code: ext_lt_intercc)

eurostat

Kaynak:https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/8/86/International_trade_in_goods_with_the_EU-28%2C_2018_%28%25_share_of_total_exports_and_imports%29_CPC19.png, (Erişim tarihi: 05.04.2019)

Tablo 9: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden Bağımsızlığını İlan Eden Ülkeler

Ülke	**Bağımsızlık Tarihi**
Slovenya	Slovenya Sosyalist Cumhuriyeti, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetine bağlı olan devletlerden biriydi. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetine bağlı olan devletler arasında yaşanan iç çatışmalar nedeniyle bağımsızlık hareketleri başlamıştı. Yugoslavya Federasyonundan ilk bağımsızlığını ilan eden ülke Slovenya oldu. Yugoslavya Federasyonuna bağlı olan Slovenya Sosyalist Cumhuriyeti yerine, 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsız Slovenya Cumhuriyeti kuruldu.
Hırvatistan	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetine bağlı olan devletlerden biri de Hırvatistan Sosyalist Cumhuriyetiydi. 1990'lı yılların başında Doğu Blokunda yaşan gelişmeler Yugoslavya Federal Cumhuriyetine de yansımış oldu. Bu dönemde Yugoslavya Federal Cumhuriyetinde de çok partili sisteme geçildi. Ülkede yaşanan siyasi sorunlar ve ekonomik darboğaz nedeni ile bağımsızlık istekleri çıkmaya başladı. Yugoslavya Federal Cumhuriyetinden ayrılıp bağımsızlığını ilan eden

	Hırvatistan Cumhuriyeti, 25 Haziran 1991 tarihinde kuruldu.
Makedonya	Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetine bağlı devletlerden biriydi. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve yaşanan ekonomik ve siyasi sorunlar Yugoslavya'yı da etkisi altına aldı. Doğu Blokunda yaşanan bağımsızlık hareketleri Yugoslavya'ya da yansıdı. Yugoslavya Federal Cumhuriyetinden ayrılarak 8 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden üçüncü ülke Makedonya Cumhuriyeti oldu. Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin dağılmasından sonra Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti (Makedonya Eski Yugoslavya Cumhuriyeti), Makedonya Cumhuriyeti adını aldı. Makedonya ismiyle bağımsızlığının ilan etmesinin ardından Yunanistan ile var olan isim sorununu tekrar gündeme gelmiştir.
Bosna-Hersek	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, aşırı milliyetçi Slobodan Miloşeviç başkanlığında 1986-1992 yılları arasında kanlı iç savaşlara sahne olmuştur. Slobodan Miloşeviç'in "Büyük Sırbistan" kurma hedefi ülkenin genelinde etnik temizliğe dönüşmüştür. En kapsamlı etnik temizlik hareketi 1992

	yılında Bosna-Hersek'te başladı. Buradaki amaç, Boşnak ve Hırvatları ülkeden uzaklaştırarak büyük Sırp devleti kurmaktı. 1992 yılında başlayan iç savaş sonucunda yaklaşık 110.000 kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 2.000.000 kişi ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Dayton Antlaşması 21.11.1995 tarihinde kabul edildi. Bu anlaşma ile birlikte 14.12.1995 tarihinde Bosna-Hersek'te yaşanan iç savaş son bulmuş oldu.
Sırbistan-Karadağ	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetinin dağılmasının ardından Sırbistan ve Karadağ devletleri birleşerek 2003 yılında Sırbistan- Karadağ devletini kurdu. Kurulan bu yeni devletler birliği kendi ulusal politikalarını belirleme konusunda serbestlerdi. Sırbistan'ın başkenti Belgrad iken Karadağ'ın başkenti Podgorica idi. Sırbistan-Karadağ'a bağlı iki özerk bölge Voyvodina (başkent Novi Sad) ve Kosova (başkent Priştine) bulunmaktaydı. Karadağ'da 21.05.2006 tarihinde yapılan referandum sonucunda halkın %55,5'i bağımsızlık yönünde oy kullandı. Karadağ 03.06.2006 tarihinde Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

Karadağ	Karadağ, 2006 yılında ülkede düzenlenen referandum sonucunda Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra ülkenin yeni ismi Karadağ Cumhuriyeti oldu.
Kosova	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti döneminde Kosova, Sırbistan'a bağlı iki özerk bölgeden biriydi. 1998-1999 yıllarında Kosova Kurtuluş Ordusunu (UÇK) Yugoslavya Federal Ordusuna (Sırp Ordusuna) karşı bağımsızlık mücadelesi başlatmıştır. Bunun sonucunda 28.02.1998-10.06.1999 tarihleri arasında Kosova'da kanlı savaş yaşanmıştır. 1999 yılındaki NATO Müdahalesi sonrası Kosova 17.02.2008 tarihinde tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan Kosova'nın bağımsızlık bildirgesine karşı çıkarak 2008 yılında Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur. Uluslararası Adalet Divanı Sırbistan'ın itirazına karşılık Kosova'nın bağımsızlığını uluslararası hukuka aykırı olmadığı kararı almıştır.

3.2. AB'nin Balkan Politikası ve Vizyonu

"1990'lı yıllar, AB'nin MDAÜ'lerle ilişkilerinde ortak tepkiden, ortaklık kurulması yoluyla ortak bir politika arayışına girdiği dönemdir. Ortaklık anlaşmaları formüllü, zaman içerisinde iki tarafın önem kazanan gereksinimlerine yanıt niteliğindeydi. MDAÜ'ler açısından ekonomik reform ve yapılanmanın sürdürülebilmesi ve Sovyet bloku ticaret sisteminin çökmesinden kaynaklanan zararın karşılanabilmesi için Avrupa tek pazarına giriş önemliydi. Dahası, bu ülkeler AB ile ekonomik ilişkilerinin yanı sıra, daha sıkı siyasi bağlar, hatta tam üyelik istemekteydiler."[272]

MDAÜ'lerin bu yüksek beklentilerine karşılık, AB içinde giderek yükselen farklı ulusal ve sektörel öncellikler ve kaygılar, Avrupa Antlaşmalarının içeriğinin sınırlandırılmasında daha etkili olacaktı. Bu antlaşmaların taraflar arasında bir serbest ticaret alanı oluşturulması hükmüne karşın, MDAÜ'lerin en fazla karşılaştırmalı avantaja sahip oldukları ancak Avrupalılar açısından hassas olarak nitelenen bazı ürünlerin Avrupa pazarına girişine kısıtlar getirilmekteydi.[273]

MDAÜ'lerin ortaklığı AB üyeliğine giden yolda bir sıçrama taşı olarak görmelerine karşın, AB devletleri antlaşmaların önsözünde AB üyeliğini bu ülkeler açısından nihai bir amaç olarak belirtip, ortaklık ile katılım arasında bağlantı kurmuyordu.[274] Sedelmeier ve Wallace'a göre[275] Avrupa Antlaşmaları klasik ticaret antlaşmalarına eklemlenmiş ve MDAÜ'lerin özel konumlarını vurgulayan "siyasi diyalog" mekanizması ile genişletilmiş, teknik/mali yardım ve ekonomik işbirliği ile

[272] Sevilay Kahraman, a.g.e., 2003, s. 361.
[273] M.J. Baun, "A Wider Europe: The Process and Politics of European Union Enlargement, Rowman and Littlefield Publishers, Inc. Maryland, 2000, s.34.
[274] Avrupa Antlaşmalarının ayrıntılı incelenmesi için bkz. Mayhew A (1998) ss. 41-131, Smith K.E. (1999) ss.83-102
[275] Sedelmeier, U., ve Wallace, H., a.g.e., 2000, s.436.

desteklenmişti. Antlaşmalar ekonomik amaçlar hedeflemekle birlikte, önceki ortaklık antlaşmalarından daha fazla siyasi öneme sahipti.[276]

"Kurumsal tartışmalarda, Haziran 1993 Kopenhag zirvesinde alınan genişleme kararlarında Komisyon'un rolüne ve izlediği stratejiye değinilmişti. AB ülkeleri başbakanları, dış işleri bakanları ve üst düzey diplomatlar gibi makro-siyasetçilerden oluşan siyasal mühendislik ekibi, Kopenhag uzlaşmasına giden yolda belirleyici bir rol oynamıştır."[277]

"Kopenhag AB Konseyi, Avrupa'da barış ve güvenliğinin bağlı olduğu MDAÜ'lerin reform sürecini desteklemek adına genişleme kararı almaktaydı. (AB Konseyi, 1993:13) Ancak Konsey bu kararı alırken, MDAÜ'lerin uymakla yükümlü oldukları üyelik koşullarını da belirliyordu. Kopenhag Kriterleri olarak da bilinen bu koşullar Komisyon'un 1992 tarihli Lizbon raporunda saydığı katılım koşullarıyla örtüşmekteydi.[278] *Kopenhag zirvesi, bu listeye AB'nin yeni üyeleri özümseme ve bütünleşmeyi sürdürme kapasitesi koşulunu da ekliyordu. Böylece genişlemenin, tek Pazar, tek para, ODGP gibi AB kazanımları ve derinleşme süreci pahasına ilerlememesi koşulu da hükme bağlanıyordu."*[279]

"Batı ve Doğu Avrupa arasında ekonomik sınırların kalkmakta oluşu, genişlemeyi iki taraf için de kazançlı bir oyuna dönüştürürken, Kopenhag sonrasında siyasi istikrar ve demokrasi daha önem kazanabilecekti.[280] *Bununla birlikte siyasi koşulların uygulanmasında bazı sorunlar ortaya çıkabilirdi. Öncellikle bu koşulların nasıl değerlendirileceği belirtilmediğinden, koşullar sübjektif yorum ve manipülasyonlara açıktı. AB amaçlarını kabullenme adaylar için koşul olmakla birlikte siyasi birlik ve bütünleşmenin nihai amaçları üzerine üye devletler arasında*

[276] Smith K.E., a.g.e., 1999, s. 92.
[277] Sedelmeier, U., ve Wallace, H., 2000, ss.440-442.
[278] H. Sjursen ve K.E. Smith, "Justifying EU Foreing Policy: The Logics Underpinning EU Enlargement, University of Oslo, Arena Working Papers, Oslo, 2001, s.10.
[279] H. Sjursen ve Smith, K.E., 2001, ss. 9-11.
[280] G. Falkner ve Nentwich, M., "Enlarging the European Union: the short-term success of incrementalism and depoliticisation", European Union: Power and Policy Making, Ed.: Jeremy Richardson, Routledge, London and New York, 2001, s.260.

önemli görüş ayrılıkları bulunmaktaydı.[281] *Kopenhag genişleme paketini bir bütün olarak kabul etme zorunluluğu, farklılaşan ya da esnek bütünleşme modelleri altında farklı hak ve yükümlülüklere sahip olabilecek üye devletlerle karşılaştırıldığında, aday ülkeleri dezavantajlı bir konuma sürüklemekteydi.''*[282]

1994 yılında Polonya ve Macaristan ile başlayan üyelik başvuruları, iki yıl içerisinde diğer ülkelere de genişleyecek, genişleme sırasındaki bu ani artış, AB'yi daha pragmatik bir strateji arayışına yöneltecekti. Temmuz 1994 tarihli raporunda, Komisyon MDAÜ'lerin Avrupa tek pazarına aşamalı entegrasyonu ve AB kurumlarıyla çok taraflı yapısal diyalog içeren yeni bir katılım-öncesi strateji öngörmekteydi (Avrupa Komisyonu, 1994). Ancak böyle bir strateji geliştirme yolunda çözümlenmesi gereken sorun, AB içinde ve Birliğin dış ilişkilerinde Akdeniz ülkeleri aleyhine bozulmakta olan Kuzey-Güney dengesinin düzenlenmesiydi. Aralık 1994 Essen AB Konseyi, MDAÜ'ler için katılım-öncesi stratejiyi kabul ederken, yeni bir Akdeniz politikası da oluşturuyordu. Bu bağlamda Essen kararları AB içerisinde stratejik bir pazarlığın ve uzlaşmasının sonucuydu.[283]

''Komisyon tarafından önceki tek pazar metodolojisine uygun olarak hazırlanan ve Haziran 1995 Cannes zirvesinde AB liderleri tarafından kabul edilen Beyaz Kitap, MDAÜ'lerin tek pazara entegrasyonu için gerekli yasal mevzuatın özümsenmesine rehberlik ediyordu (Avrupa Komisyonu, 1995). Beyaz Kitapta, yasal uyumlaşma kadar, müktesebatını uygulanması için gerekli düzenleyici ve idari yapıların önemi de belirtilmekteydi. Bu bağlamda, Aralık 1995 Madrid zirvesi aday ülkelerin bütünleşmeleri için gerekli koşulların yaratılmasına, özellikle de idari yapıların uyumuna dikkat çekmekteydi. Böylelikle, ''idari ve adli kapasite'', Kopenhag koşullarına ek olarak genişleme gündem ve terminolojisine yerleşiyordu.''[284]

[281] S.S Nello ve Smith, K.E., "The Consequences of Eastern Enlargement of the EU in Stages, European University Institute, Robert Schumann Centre, Florence, 1997, s.19.
[282] Smith, 2000, s.1.
[283] M.J., Baun, 2000, s.55.
[284] Sevilay Kahraman, 2003, s.364.

"Essen Zirvesi Sonuç Bildirgesi "iyi komşuluk ilişkilerini" AB'ye katılım için ön-koşul olarak kabul etmekteydi.[285] AB, sınırlar ve azınlıkların hakları gibi konularda aday ülkelerin komşularıyla olan anlaşmazlıklarını, AB ve diğer uluslararası aktörlerin desteğiyle, barışçıl yoldan çözmelerini ve böylece genişlemenin güvenlik risklerini azaltmayı amaçlıyordu (AB Konseyi, 1993). "Azınlıkların korunması" Kopenhag siyasi kriterleri arasında yer alsa da iyi komşuluk ilişkileri, sınırlar ve azınlıklar arasında kurulan ilişki, aday ülkeler tarafından üyeliğe ek koşul olarak yorumlanmış ve bu girişime katılmalarını sağlamıştır."[286]

"AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında sosyo-ekonomik açıdan daha geri olan MDAÜ'ler için, Birliğin yapısal fonlarından yararlanma önemli bir öncelikti. Komisyon'a göre bu ülkelere aktarılacak yapısal ve uyum fon yardımları AB Konseyi tarafından 2006'ya kadar kararlaştırılmış olan yapısal harcamalar üst sınırını aşmayacaktı."[287]

Gündem 2000'in üçüncü kısmı aday ülkelere katılım öncesi yardım ve ilk genişlemenin sindirilmesi gibi temel zorunlulukların finanse edilmesini öngören yeni mali çerçeveyi kapsıyordu. Komisyon'a göre bu zorunluluklar 2006'ya dek uzanan bütçe sınırları içinde karşılanabilecekti. Başka deyişle komisyon genişlemenin üye ülkelerin bütçe katkılarında artış olmaksızın gerçekleşebileceği görüşündeydi.[288]

Komisyon'un ilk ilerleme raporları sonrası ve Helsinki zirvesi öncesinde birinci ve ikinci grup ülkeler arasındaki farkın azalmaya başladığı, ikinci gruptaki bazı ülkelerin ilk gruba geçebilecekleri ve dolayısıyla orijinal sınıflandırmanın yeniden gözden geçirileceği üzerine beklentiler artmaktaydı. Bu durum yeni Prodi Komisyonu'nun yaklaşımını da yansıtmaktaydı: Komisyon genişleme stratejisinde temel bir değişiklik yaparak müzakerelerin başlatılması için adayların siyasi kriterleri

[285] Baun M.J., 2000, s.61.
[286] Sevilay Kahraman, 2003, s.364.
[287] Mayhew A., "Recreating Europe: The European Union's Policy Towards Central and Eastern Europe, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s.177; Baun M.J., 2000, s.149.
[288] G. Avery ve Cameron, F., "The Enlargement of the European Union, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1998, s.106.

tümüyle karşılamaları ve ekonomik kriterlere uymada gerekli önlemleri almalarını yeterli görmekteydi.[289]

Mart 1999'da başlayan Kosova krizi, genişlemenin Doğu Avrupa kadar Güneydoğu Avrupa'nın istikrarını sağlamadaki önemine ve genişleme sırasının göz ardı edilmemesi gerektiğine dikkat çekmekteydi. Bunun sonucu Bulgaristan ve Romanya katılım müzakerelerine dahil edilirken, Balkan ülkelerine yönelik yeni bir strateji de gündeme geliyordu.[290]

Gündem 2000 reform paketinin tümü üzerinde uzlaşma sağlayan Mart 1999 Berlin zirvesi ile genişlemenin ekonomik bir sorun olarak tanımlanmasının önemi azalırken, Kosova krizi ile yeniden gündeme gelen Avrupa güvenliği ve bunu sağlamada AB'nin rolü genişlemenin istikrar sağlayıcı özelliğini yeniden ön plana çıkarmıştır. Öte yandan Berlin anlaşması katılım müzakereleri sürdüren ülkeler için ek bir güvence olmuş ve genişlemenin AB'nin önemli öncelliği olduğunu bir kez daha teyit etmiştir. Üye devletlerin Gündem 2000 üzerinde uzlaşamamaları durumunda, katılım sürecinde önemli aksamalar görülebileceği gibi Avrupa bütünleşmesi yeni bir kriz ve belirsizlik dönemine sürüklenebilirdi.[291]

1994-99 yıllarını kapsayan dönemde AB bütçesinin üçte biri bölgesel politika kapsamında harcanmıştır.[292] AB bütçesindeki bu önemine dayalı olarak, bölgesel politikanın AB ortak politikaları içinde önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. AB'nin yakın gelecekte mevcut üyelerden daha düşük gelirli üyelerin katılımı sonucu genişlemesiyle bölgesel politikanın öneminin daha da artacağı açıktır.[293]

"AB bölgesel politikasının temel amacı üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını en aza indirmek ve bölgelerarası gelir dengesizliğinin daha da artmasını önleyerek

[289] Baun M.J., 2000, s.126.
[290] Sevilay Kahraman, 2003, s.367.
[291] Baun, M.J., 2000, s.142.
[292] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions2_en.htm (Erişim tarihi: 06.04.2016)
[293] İsa Sağbaş "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası", Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ed.Muhsin Kar, Harun Arıkan, 2003, s.261.

sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesine ve bunun sürdürülmesine katkıda bulunmaktır. AB bölgesel politikasının amaçları 3 başlık altında ele alınabilir:"[294]

1. *"Üye ülkeler arasındaki mevcut gelir farklılıklarını azaltarak yakınsamaya katkıda bulunmak: Bir ekonomik entegrasyonun faydalarının bütün bölgelere eşit olarak dağılmasını beklemek için hiçbir gerekçe yoktur.*[295] *AB'de bu faydaları daha çok merkezi bölgeler elde etmektedir.*[296] *AB üye ülkeleri arasında gelir farklılıklarının olması bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin kendisi dünyanın en zengin bölgelerinden birisi olmasına rağmen, üye ülkeler arasında gelir farklılıkları vardır. Ayrıca üye ülkeler kişi başına gelir açısından da homojen bir yapıya sahip değildir, üye ülkelerin sahip olduğu 250 bölge de gelir farklılıkları vardır.*[297]
2. *Üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının daha da artmasını önlemek için gelir farklılıklarına yol açan faktörlerin etkisini azalmak: Bu amaç kendi içinde iki alt başlık altında ele alınacaktır. Yapısal ve Kurumsal faktörlerden kaynaklanan gelir farklılıklarının azaltılması: AB bölgesel politika ile yapısal ve kurumsal faktörlerden kaynaklanan gelir farklılıklarının azaltılmasını amaçlamaktadır. AB bölgesel politikasında bölgeler arası gelişmişlik farkları beş kritere göre belirlenmektedir.*[298] *Birinci gösterge işsizlik oranıdır. İkinci gösterge GSYIH açısından yapılan karşılaştırmadır. Üçüncü gösterge altyapıya (haberleşme, ulaşım vb.) dayalı farklılıklardır. Dördüncü gösterge merkez-çevre ilişkileridir. Gelir durumlarına göre bölgeler merkez, ana ve çevre bölgeler olarak ayrılmakta ve bölgesel politikada bu ayrım baz alınmaktadır. Beşinci gösterge, sentetik indekstir. Bu indeks ekonomik*

---

[294] İsa Sağbaş, 2003, s.263.

[295] Armstrong ve Taylor (1985: 231-232) AB politikalarının istenmeyen bölgesel etkilerine şu iki örneği vermektedir: 1.) AB KDV üzerinden aldığı %1'lik oran ile diğer gümrük vergilerinden elde ettiği gelirler her bölgede farklı bölgesel yansımaya sahiptir. Çünkü fakir bölgelerde vergi yükü daha fazladır. 2.) AB ortak tarım politikası bölgelerarası dengesizlikleri artıracak şekilde çalışmaktadır. Tarım yapılmayan ve tarımsal ürünleri AB üyesi olmayan ülkelerden ucuz fiyata alan bölgeler aleyhine farklılık yaratılmaktadır.

[296] Armstrong ve Taylor, 1985, s. 231-232.

[297] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/interim1/com_2002_046_en_acte6.pdf (Erişim tarihi: 06.04.2016)

[298] İsa Sağbaş, 2003, s.264.

gelişmişliğe etki eden olumlu veya olumsuz faktörler giderilerek hazırlanmaktadır.[299]

3. *Üye ülkelerin tek başlarına başaramayacakları projelere destek olmak ve AB düzeyinde bölgesel politikanın koordinasyonunu yapmak: her gelişmiş ülkenin olduğu gibi AB üyesi ülkelerin de kendine ait bölgesel kalkınma politikaları vardır. Örneğin İngiltere'nin "yardım edilen yöreler" (assisted areas) politikası gibi AB, bölgesel politikasıyla, gerekli ilkeleri ortaya koyarak üye ülkeler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, topluluk kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamayı amaçlamaktadır."*[300]

Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü ilk etapta her bir ülkenin kendi sorumluluğundadır. Bu politikalar üye ülkenin kendi içindeki ekonomik gelişme farklılıklarını azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Ancak AB'nin topluluk bazında bir koordinasyon ve politikası olmazsa üye ülkeler arasındaki gelir farklılıkları devam edip gidecektir ki, bu ekonomik açıdan entegre olan bir birliğin geleceğini tehdit edecektir. Bunu önlemenin yolu topluluk içinde geri kalmış ülkeleri önde giden zengin ülkelerin seviyesine çıkarmaktır. Bu politikanın sonucu olarak AB üye ülkeleri arasındaki gelir farklılıkları azalacaktır. Ekonomik birlik aynı zamanda sosyal bir birliğe de dönüşmüş olacaktır. Böylelikle AB'nin geleceği daha sağlam temeller üzerinde olacaktır. AB bölgesel politikası kapsamında alınan yardımlar üye ülkeleri tembelliğe iten yardımlar olarak değil; uluslararası rekabetin arttığı küreselleşen dünya için üye ülkelere yeni olanaklar sağlayan bir yardım paketi olarak görülmelidir.[301]

"1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Antlaşmasının giriş bölümünde, "üyelerin ekonomilerinin birliğinin güçlendirilmesi ve geri kalmış bölgelerin geri kalmışlığının ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması suretiyle uyumlu kalkınmanın sağlanması hedeflenmektedir" hükmüne yer verilerek bölgesel politikanın ilk temeli atılmıştır. Bu hedefe bağlı olarak, 1958 yılında Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu kurulmuştur. 1973'te kişi başına

[299] İsa Sağbaş, 2003, s.265.
[300] İsa Sağbaş, 2003, s.265.
[301] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions9_en.htm (Erişim tarihi: 06.04.2016)

geliri mevcut diğer üyelerden düşük olan İrlanda'nın AET'ye katılımı ile üye ülkeler arasındaki gelir dengesizliği dikkat çekmiştir. Bu nedenle 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu kurulmuştur. 1975'e kadar Avrupa Yatırım Bankası az gelişmiş bölgelerin gelişmesine yönelik projelere destek sağlanmıştır.[302] *Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan yardım alacak bölgelerin topluluğun ortalama GSYİH'sının %75'inin altında olması şart koşulmuştur. Bu oran, AB standartlarında az gelişmişliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir."*[303]

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması olarak kabul edilen Maastricht Antlaşması'nın 130.maddesinde "Topluluk, farklı bölgelerin kalkınmışlık düzeyleri arasındaki dengesizlikleri ve azgelişmiş bölgelerin geri kalmışlığını azaltmayı hedefleyecektir" hükmü konulmuş ve böylece Tek Avrupa Senedinde ilk defa zikredilen ekonomik ve sosyal kaynaşma, AB bütünleşmesinin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Maastricht Antlaşması'yla getirilen ekonomik ve parasal birliğe geçişicin getirilen yakınsama kriterlerini yerine getirebilmesi için İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e yardım amacıyla, antlaşmaya ekli bir protokolle bir Kaynaşma (Cohesion) Fonu kurulmuştur. Bu fonla düşük gelirli ülkelerde çevre ve ulaşım konularındaki büyük projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.[304]

"Gündem 2000'de, AB'nin ekonomik ve toplumsal politikasını uygulama yöntemleri yeniden tanımlanmıştır:

1. *Dezavantajlı bölgeler üzerinde daha fazla yoğunlaşma,*
2. *Fonların programlanması ve yardım almak için uygulanan prosedürün basitleştirilmesi,*
3. *Sorumlulukların belirginleştirilmesi,*
4. *Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde ilgili kurumlarla iş birliğinin artırılması."*[305]

---

[302] Avrupa Yatırım Bankası bölgesel politika amaçlı kredi vermeye hala devam etmektedir. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions9_en.htm (Erişim tarihi:06.04.2016)
[303] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions2_en.htm (Erişim tarihi:06.04.2016)
[304] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm (Erişim tarihi:06.04.2016)
[305] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm (Erişim tarihi: 06.04.2016)

"Gündem 2000'le Yapısal Fonların kullanımı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre yapısal fonların %94'ünün üç hedef için kullanılması kararlaştırılmıştır. Birinci hedef, AB nüfusunun %2'sinin yaşadığı geri kalmış 50 bölgeye temel altyapı konusunda yardım yapılmasıdır. İkinci hedef, AB nüfusunun %18'inin yaşadığı ekonomik ve sosyal dönüşüm yaşanan sanayi, kırsal veya balıkçılıkla geçinen bölgelerden yapısal zorluk çeken bölgelere yardım yapılmasıdır. Üçüncü hedef, birinci hedeften yararlanmamış bölgelere istihdamı artırıcı eğitim yapılması amacıyla yardım yapılmasıdır."[306]

1957'de AET'yi kuran Roma Antlaşması'nda yer almasına karşın bölgesel gelir farklılıklarını azaltıcı politikaların aktif bir şekilde uygulanmasına geç başlanmıştır. Bunun temel nedeni, AB'yi ilk kuran ve daha sonra birliğe üye olan çık belirgin bir zenginlik farkının bulunmamasıdır. İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi kişi başına gelir seviyesi düşük ülkelerin AB'ye katılımı sonrasında birlik içinde gelir dağılımı farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine bölgesel politikalar daha aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Uygulanan politikalar sayesinde 1986-1996 yılları arasında, İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in kişi başına geliri, AB ortalamasının %65'inden %76,5'e yükselmiştir; kişi başına gelirin en düşük olduğu 10 bölgede kişi başına gelir, AB ortalamasının %41'inden %50'sine yükselmiştir.[307]

"AB'nin yakın gelecekte genişlemesi ile birlikte yeni fakir üyelerin katılımı bölgesel farklılıkları daha da belirgin hale getirmesi muhtemeldir. Bu bağlamda AB bölgesel politikasının karşılaşacağı problemler şunlardır:

1. *Çok kısa bir zaman içerisinde AB mevcut üyelerinden fakir yeni üyeler kabul edecektir. Amacı üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını azaltmak olan bölgesel politikaya geçmişe göre daha fazla görev düşecek ve bölgesel politika daha fonksiyonel olacaktır.*

---

[306] İsa Sağbaş, 2003, s.268.

[307] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions9_en.htm (Erişim tarihi: 06.04.2016)

2. *Uluslararası ticarette meydana gelen serbestleşme sonucu firmalar arası rekabet artmıştır. Firmalar kendileri için en uygun altyapı, hizmet ve kaliteli işgücünün olduğu bölgelerde yatırım yaparak rekabet güçlerini artırma yoluna gitmektedirler. Dolayısıyla düşük gelirli bölgelerde yatırımın artması daha fazla mali yardım yapılması gündeme gelecektir."*[308]

Teknoloji devrimi ve bilgi toplumu olma yolundaki gelişmeler firmaların ve kişilerin hızla değişen şartlara uyum sağlamalarını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, firmalara ve kişilere know-how'a ulaşabilmeleri için bazı imkanlar sağlanması gerekecektir.[309]

[308] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions9_en.htm (Erişim tarihi: 06.04.2016)
[309] http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm (Erişim tarihi: 06.04.2016)

Tablo 10: Genişlemede Ülkelerin Geçici İstisna Talep Ettiği Fasıllar

	Geçici İstisna Talep Edilen Fasıl
Çek Cumhuriyeti	2-Kişilerin serbest dolaşımı / 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 7-Tarım/ 9-Taşımacılık / 10-Vergilendirme/ 14-Enerji / 22-Çevre
Estonya	2-Kişilerin serbest dolaşımı/ 3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 7-Tarım/ 8-Balıkçılık / 9-Taşımacılık/ 10-Vergilendirme/ 14-Enerji/ 22-Çevre
Güney Kıbrıs	1-Malların serbest dolaşımı/ 3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 6-Rekabet Politikası/ 7-Tarım/ 9-Taşımacılık/ 10-Vergilendirme/ 14-Enerji/ 22-Çevre
Letonya	2-Kişilerin serbest dolaşımı/3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 7-Tarım/ 8-Balıkçılık/ 9-Taşımacılık/10- Vergilendirme/ 13-Sosyal Politika ve İstihdam/ 14-Enerji/ 22-Çevre
Litvanya	1-Malların serbest dolaşımı/ 2-Kişilerin serbest dolaşımı/3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 7-Tarım/ 8-Balıkçılık/ 9-Taşımacılık / 10-Vergilendirme/ 14-Enerji/ 22-Çevre
Macaristan	2-Kişilerin serbest dolaşımı/3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 6-Rekabet Politikası/ 7-Tarım/ 9-Taşımacılık/ 10-Vergilendirme/ 22-Çevre/ 25-Gümrük Birliği
Malta	1-Malların serbest dolaşımı/ 2-Kişilerin serbest dolaşımı/ 6-Rekabet Politikası/ 7-Tarım/ 8-Balıkçılık/ 9-Taşımacılık/ 10-Vergilendirme/ 13-Sosyal Politika ve İstihdam/ 14-Enerji/ 22-Çevre/ 25-Gümrük Birliği
Polonya	1-Malların serbest dolaşımı/ 2-Kişilerin serbest dolaşımı/3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 6-Rekabet Politikası/ 7-Tarım/ 8-Balıkçılık
Slovenya	1-Malların serbest dolaşımı/ 2-Kişilerin serbest dolaşımı/3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 7-Tarım/ 10- Vergilendirme/ 13-Sosyal Politika ve İstihdam/ 14-Enerji/ 22-Çevre
Slovakya	2-Kişilerin serbest dolaşımı/3-Hizmet sunum serbestisi/ 4-Sermayenin serbest dolaşımı/ 6-Rekabet Politikası/ 7-Tarım/ 9-Taşımacılık/ 10-Vergilendirme/ 14-Enerji/ 22-Çevre

Kaynak: Dilek Yiğit, AB'ye Katılım Öncesi ve Sonrası Uyum Süreçleri, SDE Analiz, Mayıs 2011, ss.12-13, http://www.sde.org.tr/userfiles/file/ABye%20Katilim%20ncesi%20ve%20Sonrasi%20Sayfalar.pdf (Erişim Tarihi:08.02.2019).

3.3. Avrupa Birliği'nin Balkanlara Yönelik Genişleme Politikası

"Balkanların geçmişten gelen ve günümüzde de aynı şekilde anlamını koruyan özelliğinin dışında, Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilen coğrafi konumu da dikkate alındığında; Hazar bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması konusunda doğrudan etkili olma imkânına da kavuştuğu söylenebilir. Dolayısıyla, hem enerji kaynaklarının sahibi olan ülkeler, hem de bu enerji kaynaklarına bağımlı olan ülkeler açısından Balkanların arz ettiği önemi vurgulamak yanlış olmayacaktır. Bu durumu özellikle gelişmiş sanayileri nedeniyle enerji ihtiyaçları sürekli artma eğilimi gösteren Batı Avrupa ülkeleri açısından da görmek gerekir."[310]

"Peki o halde neresidir Balkanlar? Nerede başlar, nerede biter? Yunan mitolojisinin bu soruya verdiği cevap Balkanların Avrupa'dan önceki Avrupa olduğu şeklindedir. Hikâyeye göre Girit Adasını mesken tutmuş tanrılar tanrısı evlenmeye karar verir. Doğusuyla batısıyla Yunan diyarı uygun aday için taranır ve müstakbel gelin Sparta'da bulunur: Europa. Akdeniz ve Ege'yi tanrılar tanrısının sırtında geçip Girit'e gelin gelen Europa o kadar güzeldir ki ada halkı büyülenir ve gelinlerinin adını ölümsüzleştirmek ister. Mora'dan başlayıp kuzeye doğru uzanan girintili çıkıntılı harikulade kıyıyı, arkasında yükselen dağlarla birlikte gelinlerinin güzelliğine atfen Europa olarak adlandırırlar ve böylece Balkanların adlandırma serüveni başlamış olur. Yüzyıllar içinde Balkanlar Afrika'dan Avrupa'daki Türkiye'ye, Rumeli'den Yakın Doğu'ya ve Günaydoğu Avrupa'ya kadar birçok farklı isimle anılır."[311]

Balkanların sahip olduğu jeostratejik konum, Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik politikalarının belirleyicisi olmuştur. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlara

---

[310] Osman Metin Öztürk, *"Türk Dış Politikasında Balkanlar",* Balkan Diplomasisi, (Derleyen: Ömer E.Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun), ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s.3.

[311] Maria Todorova, *"Historical Legacies Between Europe and the Near East",* Carl Heinrich Becker Lecture of the Fritz Thyssen Stiftung, Berlin, 21 Mayıs 2007, ss.57-80, s.62. Erişim tarihi:17.03.2016, http://www.perspectivia.net/content/publikationen/trafo-lectures/CHBL-01-2017/todorova_legacies.

yönelik "İstikrar ve Ortaklık Süreci" 1999 yılında başlamıştır. Bu anlaşmayla birlikte devlet kurumlarının oluşturulması, demokratikleşme, bölgesel iş birliğinin sağlanması hedeflenmektedir.

Avrupa Birliği'nin Balkanlara yönelik politikası bölgede etnik çatışmaların tekrar yaşanmasını önlemek, savaş sırasında ülkelerinden uzaklaştırılan vatandaşların ülkelerine tekrar dönmesini sağlamak, insan haklarının korunması, azınlıklara yönelik politikaların iyileştirilmesi, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik gelişmeye sahip olmalarının sağlanması, bölgede özellikle son yıllarda yaşanan yolsuzluklarla ilgili sorunların ortadan kalkması hedeflenmektedir.

Avrupa Birliği genişleme politikasını AB Anlaşmasının 49.maddesi ve onun atıf yaptığı 6. madde ile düzenler. Bu maddeye göre, AB'nin temel prensiplerine saygılı her Avrupa devleti üyelik için başvurabilir; 6.maddede sıralanan prensipler ise özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel haklara saygı ve hukukun üstünlüğüne saygıdır.[312]

Kopenhag Zirvesinde belirlenen ve Kopenhag Kriterleri olarak anılan, üyelik için belirlenen önkoşullardan bazılarıdır. Kopenhag Kriterlerinin belirttiği üzere, üye olacak ülkelerde, temel olarak siyasi ve ekonomik ölçütler ile AB müktesebatını yürütebilme kapasitesi aranmaktadır.[313]

AB önceki genişlemelerin aksine Sırbistan ve diğer Batı Balkan ülkelerine (Hırvatistan hariç) dair genişleme stratejisini farklı kurgulanmaktadır. Önceki genişlemelerde tam üyelik perspektifi daha net bir şekilde konulmakta ve bunun için öngörülen reformlar tüm müktesebat üzerinden belirlenmekteyken, Sırbistan'ın da içerisinde bulunduğu Balkan ülkeleri için İstikrar ve İşbirliği Süreci çerçevesinde tam üyelik umudu olan ama kesin bir tarih verilmeyen, net olmayan bir süreç çizilmiş ve

[312] European Union, Consolidated versions of the Treaty on European Union and of the treaty establishing the European Community, **Official Journal of the European Union**, 29.12.2006, C 321/E, s.12, 34-35.
[313] European Council in Copenhagen, **Conclusions of the Presidensy,** 1993, SN 180/1/93 REV 1, s.13, Çevrimiçi: http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/72921_en.pdf (12.04.2017)

müktesebatın tümünü kapsayan alanlarda değil, sadece AB'nin seçtiği belli başlı alanlarda reform yapılması talep edilmektedir.[314]

AB kendi kuruluşu bakımından da bir barış projesi olarak (Almanya ve Fransa'nın düşmanlıklarını bitirerek Avrupa'da tekrar savaş yaşanmasını engelleme ve Avrupa'yı barış ve iş birliği coğrafyasına çevirme hedefi ile) kurulmuştur. Balkanların savaşlar eşliğinde kurulmaya çalışılan ulus-devletlerini, işbirliği aracılığıyla barış içinde yaşamaya sevk etmesi bakımından bölgede önemli etkisi olan bir dış aktördür. Örneğin: 2005 yılında imzalan anlaşma ile kurulan Enerji Topluluğunda, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan ve Kosova'yı bir araya getirerek, pek çoğu birbiri ile çatışmalı bir geçmişe sahip bu ülkeleri, iş birliğine sevk ederek bölgede barış ortamının kurulmasını teşvik etmektedir. Bu gibi politikalar, Sırbistan gibi aday veya diğer aday adayı ülkelerin iş birliğine olan politikalar, Sırbistan gibi aday veya diğer aday adayı ülkelerin, iş birliğine olan istek ve uyumluluğunu test ederek belirli politika alanlarında reformlar yapılmasını ve bu alanlara yönelik AB yardımlarının artmasını da sağlamaktadır.[315]

Avrupa'nın arka bahçesi olarak görülen Orta ve Doğu Avrupa bölgesinde, komünist yönetimlerin çökmesi sonrası bölge ülkelerinin demokratik rejimlerle yönetilmesi ve Batı Avrupa değerlerine sahip olacak yönde ilerlemesi Avrupa devletleri için önemli olmuştur. Bu bağlamda, Haziran 2000'de Santa Maria'da Fiera'da toplanan AB Konseyi, Batı Balkanlar ülkelerinin Avrupa ile siyasi ve ekonomik entegrasyonları için İstikrar ve Ortaklık sürecinin işletilmesine karar vermiş ve tüm bu ülkelerin potansiyel olarak AB üyeliğine aday olduklarını belirtmiştir.[316]

---

[314] Stephan Renner ve Florian Trauner, "Creeping EU Membership in South-east Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans", **Journal of European Integration**, Vol.3, N.4, 2009, (s.449-465), s.453.

[315] Renner ve Trauner, Journal of European Integration, s.458-461; Topluluklar ilgili bkz: Energy Community, Çevrimiçi: http: // www.energy-community.org/ portal/ page/portal/ ENC_HOME, (12.04.2017).

[316] European Parliament, **Conclusions of the Presidency**, Santa Maria da Feira European Council, Çevrimiçi: http:// www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm V (11.06.2017)

Haziran 2003'te Selanik'te toplanan AB Konseyi de bu kararı tekrar ederek, Batı Balkanların Avrupa ile entegrasyonuna yönelik Selanik ajandasını kabul etmiştir.[317]

İstikrar ve İşbirliği Anlaşması (Stabilisation and Association Agreement: SAA) AB 'nin belirli alanlarda beklediği gelişmelerin karşıdaki ülke tarafından sağlanması koşuluyla yapılan ve ticaret alanında kolaylıklar ve gümrük indirimleri öngören bir anlaşma ve süreçtir. SAA anlaşması için gerekli koşulları yerine getirmeyen bir ülkenin tam üyelik için başvurusu dikkate alınmaz.[318]

AB Komisyonu 2005 yılı genişleme strateji belgesinde, genişlemeden AB'nin en güçlü politika aracı olarak bahsederek bu politika aracının Orta ve Doğu Avrupa'nın komünist rejimlerinin modern ve iyi işleyen demokrasilere dönüşmesinde yardımı olacağını ifade etmektedir. Bu belgede, Sırbistan ve Karadağ için belirtile temel noktalar; siyasi olarak yapısal zayıflıkların olduğu, özellikle anayasa alanında bu zayıflıkların mevcudiyeti, Kosova ve Belgrad arasındaki diyalog eksikliği ve bunun özellikle mülteciler konusunda yarattığı sorunlar ve ICTY ile yapılan olumlu iş birliğine rağmen tam iş birliğine gidilmesinin gerekliliğidir.[319]

2003 AB Konseyinin Selanik toplantısında aldığı "tüm Batı Balkan devletlerinin AB üyesi olabileceği" yönündeki kararın arkasında durulduğu tekrar edilirken, bunun için bu ülkelere SAA anlaşmaları yapmaları önerilmiştir.[320]

Sırbistan'ın bir bölgesi olarak varlığını sürdürmekte olan Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle bölgede yine bir gerilim oluşmuştur. Bağımsızlık

---

[317] General Affairs and External Relations, **External Relations,** 2518th Council meeting, 10369 /03 (Presse 166), Luxemburg, 16.6.2003, s.10-11 Çevrimiçi: http:// www.consilium.europa.eu/ue-Docs /cms_Data/ docs/ pressData / en /gena /76201.pdf, (14.03.2017).
[318] Commission of the European Communities, **Communication from the Commission: 2005 enlargement** strategy paper, COM (2005) 561 final, Brüksel, 01.09.2016. s.10.
[319] Ibid. s.22-23.
[320] Ibid., s..8-9.

ilanına karşı çıkan Sırbistan, başta Kosova'yı tanıyan ülkelerden büyükelçilerini geri çağırdıysa da AB'nin araya girmesiyle AB ülkelerindeki büyükelçilerini tekrar görev yerlerine göndermişti. Bu süreçte AB Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlık ilanına diplomatik ve yasal yollarla karşı çıkmasından sadece barışçıl yolları kullanmasından dolayı, olumlu olarak bahsetmiştir.[321]

Sırbistan, AB'nin Kosova'ya yerleştirmek istediği EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosovo) misyonuna da karşı çıkmış ve uluslararası gücün Kosova'ya yerleşmesinin sadece Birleşmiş Milletler (BM) izni ile olabileceğinin savunmuştur.[322]

Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan krizler sonucunda Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik politikası kriz yönetimi ve yeniden inşa temelinde şekillenmiştir. Avrupa Birliği Balkan ülkelerine üyelik perspektifi sunarak krizleri kontrol altında tutmak istemiştir. Böylece söz konusu ülkelere yardım programları sunarak hem istikrarsız olan bölgeyi kontrol altında tutmak istemiş hem de bölgede barış ve istikrarın kalıcı olması hedeflenmiştir.

AB'nin aday ülkeler için belirlediği kriterler üyelik müzakereleri için benimsenmesi ve uygulanması gereken ilkelerdir. AB'nin Balkanlara yönelik Bölgesel Yaklaşım politikası kapsamında Batı Balkan ülkelerinin uyması gereken başlıca kriterler belirlenmiştir. Onlardan bazıları: Dayton Antlaşmasının uygulanması, AB üyesi ülkelerde kaçak olarak bulunan vatandaşların ülkelerine geri dönmesi, insan hakları ve azınlık haklarında yaşanan olumsuzlukların düzeltilmesi ve geliştirilmesi, Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi ile işbirliğinin yapılması ve savaş suçlularının teslim edilmesi, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi olarak sayılabilir.[323]

---

[321] Commission of the European Communities, **Serbia 2008 Progress Report**, 5.11.2008, SEC(2008)2698 final, s.5.

[322] Gül Pınar Erkem Gülboy, "Türkiye ve Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreçlerinin Karşılaştırılması" Türkiye- Sırbistan İlişkileri, İstanbul, 2012, s.109.

[323] Ksenija Brigljevič, Ana Brnčič, Petra Leppee, Ivana Mošnja, *"Hırvatska na Putu u Europsku Uniju: od Kandidature do Članstva",* Šesto Izdanje, Republika Hrvatska, Ministarstvo Vanjskih i Europski Poslova, Zagreb, 2012, s. 10.

Feira ve Nice Zirvelerinde Batı Balkan ülkelerine açık bir şekilde AB'ye üyelik perspektifi sunulmuştur. 21 Haziran 2003 yılında gerçekleşen Selanik Zirvesi ile bu ülkelerin AB içinde yer almasının önemine değinilmiştir. Selanik Zirvesi öncesi 18 Haziran 2003 tarihinde Avrupa Komisyonunun Dış İlişkilerden Sorumlu Üyesi Chris Patten, Batı Balkanların Birliğe üyeliği hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır: "*AB üyeliği perspektifi gerçektir ve biz, Birliğin haritasını siz aramıza katılıncaya kadar tamamlanmış saymayacağız*." Avrupa Komisyonunun Dış İlişkilerden Sorumlu Üyesinin yaptığı bu açıklama AB'nin Balkanlara yönelik genişleme politikasının bir özetidir.

Gerek anayasa krizi gerekse Euro krizi gibi krizler yaşansa da Avrupa Birliği'nin genişleme süreci günümüzde de devam etmektedir. Günümüze kadar altı genişleme süreci yaşayan AB'nin en büyük genişlemesi 2004 yılında on yeni ülkenin AB'ye tam üye olmasıyla birlikte yaşanmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında üye olmasıyla birlikte AB hazmetme sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın, ekonomik anlamda AB standartlarının altında olması, ülke içinde yaşanan yolsuzluk ve örgütlü suçlarla mücadelenin yeteri kadar olmaması bu sorunu gün yüzüne çıkarmıştır. Yaşanan küresel ekonomik kriz ile birlikte, Hollanda ve Fransa'da 2005 yılında Anayasal Antlaşma için gerçekleşen halk oylamasının reddedilmesi AB içinde genişleme yorgunluğunun artmasına neden olmuştur.

"20. yüzyılın ikinci yarısında ABD ile Sovyetler Birliği arasında sıkışmış bir görüntü vermeye başlayınca birleşme yolundaki ilk adımlar atılmıştır. Önce ekonomik bir birlik, ardından sosyal, kültürel ve son olarak sağlanmaya çalışılmış/çalışılmaktadır. Batı Avrupa'da tam bir birlik sağlandıktan sonra Kuzey, Orta ve Baltık ülkelerinin de katılımı ile genişleme sürdürülmüştür. Bugün Avrupa'da tam manası ile bir siyasal birliktelikten söz edebilmek için Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin de bu birlik içerisine alınması gerekmektedir. Bu nedenle son dönemde bu

yöndeki çalışmalara hız verilmiş, Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin de birlik ile entegrasyonu sağlanmaya çalışılmıştır."[324]

Orta ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Devlet Başkanları zirvesi 27-28 Mayıs 2004 tarihinde Romanya'da düzenlenmiştir. Bu zirveye toplam 17 ülke temsilcisi katılmıştır: Arnavutluk, Avusturya, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, Makedonya, Moldova, Polonya, Romanya, Sırbistan – Karadağ, Slovenya, Slovakya ve Ukrayna en üst düzeyde temsil edilmiş söz konusu ülkelerin cumhurbaşkanları bu zirveye katılmıştır. Zirveye katılan ülkeler, Birliğin üyelik koşullarını yerine getirebilen ülkeler için AB'nin kapılarının özellikle Güneydoğu Avrupa ve Balkan Ülkerline açık olması gerektiği üzerinde durmuştur. Balkanlarda büyük ve ortak ölçekli yatırımların yapılması, insan hakları, siyasi istikrarın sağlanması, altyapı çalışmaları ve yatırımların yapılması gibi konular bu zirvenin önemli konuları arasında yer almaktadır. Bu durum AB'nin Güneydoğu Avrupa ve Balkan coğrafyasına doğru genişlemesinin bir işaretidir.

"Bugün bütün Balkan ülkelerinde demokratik yollardan seçilmiş yönetimler mevcuttur ve hepsinin ortak amacı Avrupa kurumları ile bütünleşmektir. Böyle bir bütünleşmenin tek yolu ise aralarındaki iş birliğini sağlamaktır. Bu zorunluluk AB'nin 20-21 Haziran 2003'teki Selanik Zirvesinde özellikle vurgulanmıştır. AB'nin bu politika aracının belli ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Örneğin:15 Temmuz 2002'de Yugoslavya, Hırvatistan ve Bosna Hersek devlet başkanlarının, bölgesel iş birliğini geliştirmek amacıyla üçlü bir zirve düzenlemiş olmalarını, tamamen AB'nin bu konuda izlediği politikanın sonuçları olarak söylemek mümkündür. 1990'lı yıllar boyunca Balkan ülkeleri çok yönlü iş birliği girişimleri içerisinde yer almışlardır. "Orta Avrupa Girişimi" (CEI), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı" (BSEC), "Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci" (SEECP)," "Güneydoğu Avrupa İşbirliği

[324] Salim Gökçen, *"Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası"*, Atatürk Dergisi, Cilt 5, Sayı:3, Erzurum, 2007, s. 117.

İnsiyatifi" (SECI), "Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı" (SP) buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak bunlardan bazıları pek işlevsel olamamıştır."[325]

Balkanlarda yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, başta Bosna ve Kosova krizlerinin ardından Almanya liderliğinde 10 Haziran 1999 tarihinde "Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı" (Stability Pact) veya bilinen adıyla "Balkan Paktı" kurulmuştur. Avrupa Birliği Konseyinde böyle bir paktın onaylanması Avrupa'nın Balkan Politikasına verdiği önemi göstermiştir. Balkan Paktının kurulması Balkanlar için bir "Marshall Planı" olarak değerlendirilmiştir. Almanya'nın Köln şehrinde 10 Haziran 1999 tarihinde, AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanları, Avrupa Konseyi temsilcisi, AGİT başkanı, Hırvatistan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Arnavutluk, Macaristan, Romanya, Rusya, Makedonya, Slovenya, ABD ve Türkiye'nin dışişleri bakanları bu toplantıda bir araya geldiler. Aynı zamanda söz konusu toplantıda Dünya Bankası, IMF, OECD, NATO, Kanada ve Japonya temsilcileri de katıldılar ve toplantının sonunda ortak bir metin yayınladılar.

[325] Agm.s.118.

Tablo 11: Avrupa Birliğine Aday Ülkeler ve Potansiyel Adaylar (2019)

Aday Ülkeler	**Nüfusu***
Karadağ (ME)	629,334
Kuzey Makedonya (MK)	2, 086, 552
Arnavutluk (AL)	2,937, 796
Sırbistan (SR)	8, 737, 847
Türkiye (TR)	82, 798, 606
Potansiyel Adaylar	**Nüfusu***
Bosna Hersek (BA)	3, 502, 050
Kosova (RKS)	1, 809, 651

*Nüfus bilgileri https://www.worldometers.info/world-population/population/adresinden alınmıştır. (Erişim tarihi:03.01.2019)

Kaynak: Bu tablo https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Candidate_countries#cite_note-2 adresinde bulunan bilgilerden derlenmiştir. (Erişim tarihi:03.01.2019)

3.4. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Stratejisi

Günümüzde Avrupa Birliğinin Batı Balkanlara yönelik kapsayıcı politikası nedeniyle birçok Balkan ülkesinin AB'ye üye olma yönünde hedefleri bulunmaktadır. Daha önceden istikrar ve barışın sağlanması yönünde amaçları bulunan AB'nin günümüzde Batı Balkan ülkelerinin AB ile bütünleşme hedefleri bulunmaktadır. AB'ye üyelik statüsü kabul eden ülkeler Karadağ, Makedonya, Sırbistan iken bu statüyü bekleyen ülkeler Kosova, Arnavutluk ve Bosna- Hersek'in durumları gerçekleştirecekleri reformlara ve hem ekonomik, finansal hem de sosyal açıdan AB standartlarına yaklaşmalarına bağlı olarak gelişecektir.

Avrupa Birliği Komisyonu 2013-2014 Genişleme Stratejisinde 'AB'nin Batı Balkanlar'a yönelme ve genişleme' stratejisini onaylamıştır. Batı Balkanlar, günümüzde bilindiği üzere, Avrupa'nın büyük AB ailesine henüz tam olarak entegre olmayan bölgelerinden biridir. Tüm bu ülkeler İstikrar ve Ortaklık Anlaşması[326] kapsamında yaklaşık on yıl içinde var olan kriterleri yerine getirmeleri durumunda AB'nin bir parçası olmayı hedeflemektedirler.

Dünyada 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz Avrupa Birliğini de etkisi altına almıştır. Batı Balkan ülkeleri küresel ekonomik krizden en fazla nasibini alan ülkelerdir. 2013 yılında Hırvatistan'ın AB'ye üye olmasının ardından küresel ekonomik krizin etkileri Avrupa lokomotifinin süratini azaltmasına bunun yanı sıra Birliğin ekonomisinde de belli başlı sıkıntılara neden olmuştur. Bu yüzden Hırvatistan ekonomisi, AB üye ülkelerinin performans ve dinamiklerini yakalamak ve onlarla rekabet edebilmek için yoğun çaba harcamaktadır. Genellikle Doğu Bloku ülkelerinde görülen kamuya ait fabrika ve işletmelerin özelleştirilmesi Hırvatistan'da da görülmektedir. Kamuya ait fabrikaların ve şirketlerin, gemi tersanelerinin, önemli sayıda işçi çalıştıran tarım kooperatiflerinin vb. gelişigüzel özelleştirilmesi sonucunda

[326] Avrupa Birliği'ne üye olması sonucunda Hırvatistan 2013 yılında katılmıştır. Henüz Avrupa Birliği'ne üye olmayan Batı Balkan ülkeleri Makedonya, Karadağ, Arnavutluk, Bosna Hersek, Sırbistan ve Kosova tarafından İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır.

işten çıkarılan işçilerin memnuniyetsizliği toplumda huzursuzluğa neden olmaktadır. Hırvatistan halkında oluşan bu memnuniyetsizlik özellikle eğitimli genç nüfusun ülkelerini terk edip farklı ülkelere göç etmelerine neden olmaktadır. AB üyesi ülkelerde çalışma izinlerini alan genç ve eğitimli kadroların Hırvatistan'ı terk etmesi sonucu özellikle turizm, tarım ve inşaat sektörlerinde çalıştırılmak üzere diğer ülkelerden sezonluk işçi alınmaktadır. Zaten nüfusu düşük olan ülkenin var olan geç nüfusunun da ülkeyi terk etmesi sonucu işçi açığı bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak yurtdışından sezonluk işçi alma ihtiyaçları doğmuştur.

Selanik Zirvesi ve Zagreb Zirvesi gibi iki ülke zirvesinde bu ülkelerle ilgili bir yaklaşım belirlenmiştir. Bu bölge ülkelerinin İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin üç ana hedefi bulunmaktadır: Birincisi, siyasi istikrarı ve açık piyasa ekonomisine hızlı bir geçişin teşvik edilmesidir. Kapalı bir toplumdan açık bir topluma ekonomik dönüşüm bölgedeki tüm ülkeler için acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bölgesel işbirliğini teşvik etmek ve bölgesel kalkınma sorunlarını ortadan kaldırmak gerekmektedir. Üçüncüsü, ortak bölgesel etkileşimlerinde altında yatan sorunların üstesinden gelmeden AB üyeliği söz konusu olamayacağı bilinen bir gerçektir.

Blerim Reka'ya göre, *"ülkelerin AB üyelik sürecine, bir dizi faktör dahil edilebilir: dış faktörler, iç faktörler ve bölgesel faktörler."*[327] Ancak AB'nin genişleme hızına bakılırsa iyimser bir tablo bulunmamaktadır. Çünkü AB bir süredir düşük ekonomik büyüme hızı, siyasi sorunların, işsizlik, göç, komşuluk sorunları gibi sorunları var olan ülkeleri üyeliğe kabul etmek istememektedir.

"Birliğin, Avrupa Entegrasyonu ivmesini muhafaza edilirken, yeni üyeleri hazmetme kapasitesi hem birlik hem de aday ülkelerin çıkarına olan önemli bir mülahazadır."[328]

---

[327] Blerim Reka, "Gjeopolitika dhe teknika e zgjerimit të UE-së", Aspect, Brüksel, 2010, s. 325.
[328] Avrupa Konseyi, Kopenhag Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi (21-22. 06.1993) için bkz. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf. (09.06.2020)

Tarihsel olarak bakıldığında Batı Balkanların geçmişte ve günümüzde istikrarsız bir istikrar içinde olduğu kabul edilmektedir.[329] Ancak söz konusu ülkeler için AB üyeliği AB için stratejik bir öncelik olarak kalmaktadır.

Bölgedeki devletler, AB'ye üye olma yönünde çalışmalar yürütmektedirler. AB şu anda komşuları arasında sorunları olan ülkelerle ve söz konusu ülkelerin hak sahibi olduğunu iddia ettiği tartışmalı sınırlarını kabul etmek ve bu sorunların Avrupa Birliği içine aktarılmasını istememektedir. Bu tür sorunların, Sırbistan ve Kosova örneğinde olduğu gibi karşılıklı olarak çözülmesi gerekmektedir.[330]

Başkan Juncker'ın 2017 yılında 'Birlik Devleti' konuşmasında[331] vurguladığı gibi, Komisyon bugün AB'nin Avrupa'nın geleceğini doğrulamak için 'güvenilir genişleme olasılığı ve Batı Balkanlar'la daha fazla AB'ye katılım olasılığı' stratejisini kabul etmektedir. Bölge, paylaşılan değerlere dayalı, istikrarlı, güçlü ve birleşik bir Avrupa için jeostratejik bir önem teşkil etmektedir.

Juncker konuşmasında ayrıca Batı Balkanların karşı karşıya kaldığı önemli zorluklara, özellikle temel reformlara ve iyi komşuluk ilişkilerine duyulan ihtiyaçlara değinerek, ortak iş birliğinin önceliklerini ve alanlarını belirlemek gerektiğini ifade etmiştir. Genişlemenin gerçekleşebilmesi için reformların yerine getirilmesi gerekmektedir. Avrupa yolculuğu boyunca ilerleme, her bir ülkenin elde ettiği somut sonuçlara dayanan objektif ve liyakat esaslı bir süreci kapsamaktadır.

---

[329] Avusturya-Macaristan İmparatorluğu varisleri Franz Ferdinand ve eşine suikast davası 28 Haziran 1914'te Bosna Hersek Saraybosna'da düzenlenmiştir. Bunun sonucu dünyada neredeyse 20 milyon insanın hayatını kaybettiği I. Dünya Savaşı başlamıştır.

[330] Sırbistan Kosova'yı bağımsız bir ülke olarak tanımamaktadır. Sırbistan Kosova'nın, Sırbistan'ın bir toprak parçasından ibaret olduğunu iddia etmektedir. Bu Balkanalar için önemli bir sorundur çünkü topraklarında hak talep eden iki komşu ülkede henüz bir anlaşmaya varılmamıştır. Sırbistan'da yapılan yerel bir araştırmaya göre, eğer Sırbistan Kosova'dan önce AB üyesi olursa Kosova'nın AB üyeliğinin engelleyeceği sonucu çıkmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların %70'i Sırbistan'ın Kosova'dan önce AB üyesi olması durumunda, Kosova'nın AB üyeliğinin Sırbistan tarafından engelleneceği yönünde oy kullanmıştır.

[331] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_17_3165, (05.07.2020)

Bugün, Avrupa Komisyonu altı temel girişimde bulunmaktadır. AB'nin Batı Balkanlar'ın karşılıklı ilgi alanlarındaki dönüşüm çabalarını desteklemek için önümüzdeki yıllarda gerçekleştireceği spesifik eylemler yer almaktadır. Bunların arasında hukukun üstünlüğünü güçlendirmek, ortak soruşturma ekipleri ve Avrupa Sınır ve Sahil Güvenliği aracılığıyla güvenlik ve göç iş birliğini güçlendirmek, Batı Balkanlardaki AB Enerji Birliği'ni genişletmek veya dolaşım ücretlerini azaltmak gibi eylemler yer almaktadır.

Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, *"Batı Balkanların istikrarına ve refahına yatırım yapmak, Birliğin güvenliğine ve geleceğine yatırım yapmak anlamına gelmektedir. Avrupa Komisyonu bugün Avrupa'yı Batı Balkanlar'a doğru ilerletmektedir. Güçlü siyasi irade ile gerçek ve kalıcı reformların yanı sıra komşu ihtilaflarına kesin çözümler getirtilmiştir. Batı Balkan ülkeleri Avrupa birliği üyeliği yolunda ilerleyebilirler. Avrupa Komisyonu titiz bir çalışma yaparak adil kararlar alacaktır. Bu ayın sonunda Batı Balkanlar'daki her ülkeye seyahat gerçekleştireceğim: ve net bir mesajla şunu ifade etmem gerekecektir, reformlara devam edeceğiz ve sizin Avrupa geleceğinizde desteklemeye devam edeceğiz"*[332] demiştir.[333]

AB Yüksek Temsilcisi / Başkan Yardımcısı Federica Mogherini, *"Batı Balkanlar, Avrupa'nın bir parçası: bugün ve gelecekte aynı tarihi, aynı coğrafyayı, aynı kültürel mirası ve aynı fırsatları ve zorlukları paylaşıyoruz. Ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmanın yanı sıra güvenliği de garanti altına almamız için birlikte daha fazla çalışmamız gerekmektedir. Batı Balkanların Avrupa Birliği'ne yönelik sürecini geri döndürülemez hale getirmek ve Balkanların yeniden kalkınmasını sürdürmek için birlikte bu çalışmayı sürdürmeliyiz"*[334] demiştir.[335]

---

[332] Daha detaylı bilgi için bkz. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/33824/node/33824_uz, (Erişim tarihi: 12.10.2018).
[333] Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, 2017 yılında gerçekleştirdiği 'Birlik Devleti' konuşmasında dile getirmiştir.
[334] Daha detaylı bilgi için bkz. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/33824/node/33824_uz, (Erişim tarihi: 10.10.2018)
[335] Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, 2017 yılında gerçekleştirdiği 'Birlik Devleti' konuşmasında dile getirmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri Komiseri Johannes Hahnthe ise şunları vurgulamıştır: *"Bugün Birliğimizin kapısının zaten AB ile çevrili bir yerleşim bölgesi olan Batı Balkanlara açık olduğunu ve teklifimizin gerçek olduğunu onaylıyoruz. Somut önlemlerle desteklenen yeni yaklaşımla, özellikle de hukukun üstünlüğünü güçlendirmek için güvenilir bir taahhüt ve reform gerektiren genişleme sürecini güçlendireceğiz. Vatandaşların iyiliği için çalışmalıyız"*[336] demiştir.[337]

AB, bölgedeki en önemli bağışçı ve yatırımcı olmasının yanı sıra Batı Balkanların politik ortağıdır. AB, aynı zamanda yaklaşık yıllık toplam 43 milyar Euro'luk ticaret hacmiyle Batı Balkanların en büyük ticaret ortağıdır. Bugün, Avrupa Komisyonu, birkaç alanda işbirliğini daha da artıracak ve Batı Balkanlar'daki dönüşüm sürecini destekleyecek kilit girişimler başlatmıştır. Bu kilit girişimler ortak ilgi alanlarının belirli alanlarını hedeflemektedir: hukukun üstünlüğü, güvenlik ve göç, sosyo-ekonomik gelişme, enerji taşımacılığı, dijital yenilikler ve iyi komşuluk ilişkileri gibi. 2018-2020 döneminde bu alanlarda somut eylemler öngörülmektedir.

Balkanlardaki devletlerin üyeliklerini gerçekleştirmek ve üyeliğe yumuşak bir geçişini desteklemek için yeterli fon miktarı gerekmektedir. Avrupa Komisyonu, Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) bu kapsamda, 2020 yılına kadar mevcut çerçevede fonu kademeli olarak artırmayı hedeflemektedir. Batı Balkanlar'a 2007-2017 döneminde yaklaşık 9 milyar Euro katılım öncesi yardım fonu sağlanırken, daha sonraki yıllar için ek olarak 1,07 milyar Euro katılım öncesi yardım fonu öngörülmektedir.[338]

---

[336] Daha detaylı bilgi için bkz. https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo_fr/(10.10.2018)
[337] Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri Komiseri Johannes Hahnthe'nin, 2018 yılında Avrupa Komisyonunda gerçekleştirdiği konuşmasıdır.
[338] Daha detaylı bilgi için bkz. https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo_fr/(10.10.2018)

3.5. Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sonrası Yapılan Uyum Çalışmaları

Avrupa Birliği fikrinin ortaya çıkmasında en önemli hedeflerden biri, Avrupa'daki devletler arasında yaşanan ihtilaf ve çatışmaların son bulmasıdır. Bu yüzden iyi komşuluk politikaları ve bölgesel iş birliği Birliğe üye olmak isteyen ülkeler için önkoşuldur. Uyum ve iş birliğinin oluşturulması, aday ve potansiyel aday ülkeler için kilit unsurlardan biri halindedir. Sadece AB geçmişte bölgesel iş birliği sorunları ve iyi komşuluk ilişkileri ile ilgili bazı sorunlar yaşanmıştır. GKRY[339]'nin Kıbrıs adına AB üyeliği, bu duruma en tipik örnek oluşturmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri zorlayan bir ülke olan Kıbrıs, aynı zamanda NATO üyesidir.

Batı Balkan ülkeleri söz konusu olduğunda, bölgesel iş birliği ve bölgesel inisiyatiflere katılım, Sırbistan tarafından Kosova'ya uygulanan engel sorununun ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Taraflar arasında diyalog başlatmak gerekmektedir. Aralarındaki ilişkileri normalleştirmenin yanı sıra, üyelik sürecini sürdürmek için ön koşul olarak üyelik için belirli kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir.[340]

2013 yılında Hırvatistan'ın en son üye olan AB devleti olmasının ardından, ilk altı ay içerisinde AB'de 800 milyon Euro destek sağlanmıştır. İlk günden bugüne kadar AB fonlarından Hırvatistan'a sağlanan maddi destek ise 10 milyar 200 milyon Euro civarındadır.[341] Aynı zamanda AB üye ülkelerindeki vatandaşlara tanınan tüm haklar Hırvatistan vatandaşlarına da tanınmıştır. Bunun yanı sıra, Hırvat dili (Hırvatça), AB'de resmi kullanımda olan 24. dili olarak tayin edilmiştir.

---

[339] GKRY- Güney Kıbrıs Rum Yönetimi.

[340] Avrupa Birliği Dış ve Güvenlik Politikası temsilcisinin öncülüğünde Brüksel'de Kosova ve Sırbistan temsilcileri arasında birçok farklı toplantı düzenlendi. Bu vesileyle, iki ülke arasında anlaşma imzalandı.

[341] https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_hr, (Erişim tarihi:10.10.2018).

Bazı AB üyesi devletler Hırvatistan vatandaşlarının AB pazarında çalışabilmeleri için vize almaları gerektiği ön koşullunu savunmaktadırlar. Bazı AB üyesi devletler öncesinde de belirtildiği üzere, Hırvatistan vatandaşı çalışanların AB pazarlarında istihdam sağlanması konusunda önceden çalışma vizesi temin etmesini AB üyesi bazı ülkeler şart koşmaktadır. Bunun dışında ülkenin Schengen bölgesine girmesi için müzakereler devam etmektedir. Hırvatistan'ın bu konudaki amacı, Schengen ülkeleri ile eşit haklara sahip olmak yanı sıra Euro'nun tedavüle girmesi ile birlikte ekonomide güvenin artmasını sağlamaktır. Schengen ülkeleri arasına Hırvatistan'ın dahil edilmesi için yerine getirmesi gereken ekonomik ve finansal şartlar bulunmaktadır. İleri sürülen bu şartların yerine getirilmesi için çalışmalar hız kazanmıştır.

Hırvatistan'da AB hakkında genel olarak kamuoyunun yaklaşımını ekonomik faktörler belirlemektedir: *"Avrupa Birliğine üye olmanın küçük bir ülke olarak Hırvatistan'a, 28 ülkede mevcut olan 508 milyon nüfuslu bir piyasaya açılma imkânı sağlanmaktadır"*.[342]

AB Genişleme Stratejisi, 2025 perspektifindeki üyelik sürecini tamamlamak için Karadağ ve Sırbistan tarafından atılacak adımları söz konusu toplantıda açıklanmıştır. Bu beklenti sonuçta güçlü siyasi irade, reformların gerçek ve sürdürülebilir uygulamasının yanı sıra komşularla olan anlaşmazlıkların nihai çözümüne bağlı olmaktadır.

Tüm Batı Balkan ülkeleri, AB ile bütünleşme perspektifine sahiptirler. Arnavutluk Cumhuriyeti ve Makedonya Cumhuriyeti, AB üyesi olma yolunda önemli ilerlemeler kaydetmektedirler ve Komisyon, yerine getirilen şartlara bağlı olarak üyelik müzakerelerini başlatmak için öneriler hazırlamaktadır. Komisyon, araştırmasını yaptıktan sonra Bosna-Hersek'in üyelik başvurusu hakkında bir görüş hazırlamaya başlayacaktır. Bosna-Hersek'in AB üyeliği için aday olabilme potansiyeli

[342] Daha detaylı bilgi için bkz. https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo_fr/ (Erişim tarihi:10.10.2018).

vardır. Kosova, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın uygulanması yoluyla sürdürülebilir kalkınma ve aynı zamanda ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirdikten sonra, AB üyesi olmayı hedeflemektedir.

Batı Balkan ülkelerinin, AB üyeliğinin şartlarını ve kriterlerini karşılamasını sağlayarak AB ile bütünleşmek için daha sürecin başlarında bulunmaktadırlar. AB Genişleme Stratejisi, bölgedeki liderlerin stratejik yönelimleri ve bağlılıkları konusunda şüphe bırakmaması gerektiğinin altını çizmektedir.

Başkan Juncker, Eylül 2017 yılında gerçekleştirdiği konuşmasında Birlik Devletlerinin daha güçlü ve daha demokratik bir AB'ye ulaşmak için ortak çalışmaların yürütülmesi gerektiği konusuna değinmiştir. AB 27 ülkeden oluşan bir birlik, Batı Balkanların Avrupa yolculuklarında ilerlemesinin dinamikleri, somut sonuçlara bağlı olarak, onların yararlarına ve gelişim hızlarına bağlı olmaktadır.

Selim Vatandaş'a göre, "*AB içerisinde Almanya'nın Balkan coğrafyası ile bilhassa ilgilendiğini de ifade etmek gerekmektedir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinden bu yana Almanya, Balkanlar konusunda özellikle Slovenya ve Hırvatistan – ki Slovenya hemen, Hırvatistan da dağılma sürecinde savaşmış olmasına rağmen geçen yıl AB üyesi olmuşlardır – nezdinde daha aktif bir politika izlemiştir. AB'nin nasıl hareket edeceğine dair karar veremediği dönemde Almanya, Balkan ülkelerinin bağımsızlıklarını tanımış, kültürel ve ekonomik yayılma alanı olarak kabul ettiği bu coğrafyada tek yanlı bağımsız politikalar geliştirmekten çekinmemiştir*".[343]

"19 Nisan 2013'te imzalanan Brüksel Anlaşması ile Kuzey Kosova'daki Sırp azınlık ile ilgili bazı sorunlar çözüm yoluna girmiştir. Ancak sorunun çözümünde somut bir sonuca ulaşıldığını söylemek için henüz çok erkendir. Anlaşma 'da belirtildiği gibi Sırbistan Kuzey Kosova'daki polis ve güvenlik görevlilerini bütünüyle geri çekip, bölge güvenliğini Kosova polisinin sağlaması temin edilmelidir. Tam

[343] Selim Vatandaş, "Alman Dış Politikası ve Batı Balkanlar", BİLGESAM, 7 Eylül 2013, Erişim tarihi: 10 Ekim 2014, http://www.bilgesam.org/incele/135/-alman-dıs-politikası-ve -bati-balkanlar/^VLmOArn9nIU, (10.12.2018)

entegrasyon sağlanana kadar Kosova gümrük noktalarında Sırbistan'a giriş çıkışları kolaylaştırmalı, Sırbistan kimliği ve plakaları ile yapılacak giriş çıkışlara da izin vermelidir. Sırbistan Kuzey Kosova Sırplarına plaka vermeyi tamamıyla durdurmalıdır. Kuzey Kosovalı Sırplar da bölgede hem Kosova merkezi hükümeti hem de EULEX yetkililerinin görevlerini yapmalarına izin vermeli ve saygı göstermelidir. Kosova'daki anlaşmazlığın çözümünde AB'ne de önemli bir görev düşmektedir. AB bir yandan Kosova ile Sırbistan arasında sorunun çözümüne yönelik arabuluculuk görevini yürütürken, diğer yandan da her iki ülkenin üyelik perspektiflerini kuvvetlendirmeli ve Kosova'yı tanımayan üyelerle ilgili oluşacak problemin nasıl aşılabileceğine dair alternatif yollar ortaya koymalıdır."[344]

1974 yılında, Yunan ordusunun Türk tarafını Yunan ile birleştirme teşebbüsünden sonra, Türk askeri müdahalesi başlatılmıştır. Sonuç olarak adayı iki parçaya bölünmüştür.[345] Kıbrıs 2004 yılında AB'ye üye olmuştur. Fiilen üye olan taraf sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafıdır. Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne (AB) katılımı, diktatörlük rejiminin yıkılmasından yani demokrasiye geçer geçmez kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir.

1974 yılında, Yunan ordusunun Türk tarafını Yunan ile birleştirmeye teşebbüsünden sonra, Türk askeri müdahalesi başlatılmıştır. Sonuç olarak adayı iki parçaya bölünmüştür.[346] Kıbrıs 2004 yılında AB'ye üye olmuştur. Ancak üye olan taraf sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafıdır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti AB'ye adaylığı söz konusu değildir. Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne (AB) katılımı, diktatörlük rejiminin yıkılmasından kısa bir süre sonra sağlanmıştır, ancak siyasi sistemin dönüşümünden kısa bir süre sonra ve birçok analist Yunanistan'ın demokrasisini sorgulamıştır. Yunanistan'ın üyeliği Almanya ve Fransa'nın desteğiyle olmuştur. Batı Balkan ülkeleri söz konusu olduğunda, bölgesel iş birliği ve bölgesel inisiyatiflere katılım konusu, Sırbistan tarafından Kosova'ya uygulanan engel

[344] A.g.e., BİLGESAM, 2014, s.48.62, (10.12.2018).
[345] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (bölgenin yaklaşık %37'si) ve Güney Kıbrıs veya Yunan kısmı olarak bilinir. Bu ada bir İngiliz kolonisiydi ve şu anda iki resmi dili Yunanca ve Türkçedir.
[346] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (bölgenin yaklaşık %37'si) ve Güney Kıbrıs veya Yunan kısmı olarak bilinir. Bu ada bir İngiliz kolonisiydi ve şu anda iki resmi dili Yunanca ve Türkçedir.

sorununun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Taraflar arasında diyalog başlatmak gerekmektedir. Aralarındaki ilişkileri normalleştirmenin yanı sıra, üyelik sürecini sürdürmek için ön koşul olarak üyelik için belirli kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir.[347]

[347] Avrupa Birliği Dış ve Güvenlik Politikası temsilcisinin öncülüğünde Brüksel'de Kosova ve Sırbistan temsilcileri arasında birçok farklı toplantı düzenlendi. Bu vesileyle, taraflar arasında 4 önemli anlaşma imzalandı. Bunlardan en önemlisi Kosova'nın Kuzeyinde yaşayan ve yaklaşık 50.000 nüfusa sahip olan Sırp azınlığın hakları ile ilgiliydi.

BÖLÜM IV
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK HIRVATİSTAN VE KOSOVA'NIN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ

Hırvatistan ve Kosova'nın ortak özelliklerinden biri Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyetinden ayrılıp bağımsızlığı ilan etmiş iki bağımsız ülke olmalarıdır. Hırvatistan'ın devlet olma yolunda attığı ilk adım 1991 yılında Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nden ayrılma konusunda ülkede düzenlenen referandumdur. Halk oylamasında ülkenin ayrılması ve bağımsız bir devlet olarak yoluna devam etmesine vatandaşların %93'ü "evet" demiştir. Sosyalist tanımlaması da atılarak, Hırvatistan Cumhuriyeti kurulmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından 1992 yılında alınan kararla Hırvatistan BM üyeliğine kabul edilmiştir. 2000'li yıllarda Hırvatistan Cumhuriyeti'nin dış politikasının temel hedefleri arasında ülkenin AB ve NATO'ya üye olması yer almaktaydı. Hırvatistan 2009 yılında NATO'ya, 2013 yılında ise AB'ye üye olarak hedeflerini gerçekleştirmiştir. Kosova ise, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetin dağılmasından sonra Sırbistan'a bağlı iki özerk bölgeden biriydi. Sırbistan'a bağlı iki özerk bölge bulunmaktaydı: biri Voyvodina diğeri ise Kosova idi. 1990'lı yılların başında Kosova nüfusunda ezici çoğunluğu oluşturan Arnavutların kurmuş olduğu Kosova Kurtuluş Ordusu (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës* – UÇK) önderliğinde bağımsızlık hareketi ortaya çıkmıştır. 1999 yılında gerçekleşen NATO müdahalesi sonrasında Kosova, 17 Şubat 2008 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Günümüzde de Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilan etmesi AB üyesi ülkelerin birkaçı tarafında kabul görmemektedir. Kosova'nın bağımsızlığını tanımayanların başında yer alan Sırbistan, Kosova'yı kendisine bağlı Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi olarak kabul etmektedir. Bu nedenle Kosova'nın *"sui generis"* bir yapısı bulunmaktadır.

Bu bölümde karşılaştırmalı olarak Hırvatistan ve Kosova'nın Avrupa Birliği'ne üyelik süreci irdelenmektedir. Bu kapsamda tam üyelik öncesi ve sonrası yapılan uyum çalışmaları göz önüne alınarak Hırvatistan ve Kosova ayrı ayrı

incelenecektir. Üyelik kriterleri bazında karşılaştırmalı analiz yapılırken Kopenhag Kriterleri (siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve idari kriterler) temelinde üyelik süreci açısından ve AB entegrasyonu açısından da karşılaştırma yapılacaktır

4.1. Hırvatistan'ın Avrupa Birliği'ne Adaylık Süreci

Hırvatistan`ın tarihsel geçmişine ilişkin belgelere göre, bu ülke, 1.102 yılından itibaren 9 asırlık bir dönemde değişik devletler tarafından yönetilmiştir. Günümüzde Hırvatistan'ın devleti içinde bulunan Dubrovnik kenti Orta Çağda, Venedik ve Cenevre gibi uzun zaman güçlü ve zengin bir *kent devlet* statüsünü korunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemlerinde Hırvatistan topraklarının tamamının idare altına alındığı dönemde de Dubrovnik *kent devleti,* Osmanlı ile anlaşarak ve vergilerini vererek kendi varlığını sürdürmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesinin ardından Güney Slav ülkeleri ile beraber Hırvatistan da yeni bir devlet yapılanma sürecine girmiştir. 1918 yılında Hırvatistan Meclisinin onayı ile Sloven –Hırvat – Sırp Krallığı kurulmuştur. 1929 yılında isim değişikliğine giderek Yugoslavya Krallığı olarak sahneye çıkmıştır. Ne var ki bu devletin kurulması için esas alınması gereken *Kırf Deklarasyonu (1917)* kurallarına Sırp tarafı uymayarak tüm tarafların katılımı ile ilgili varılan anlaşmayı devre dışı bırakmıştır. Konuyla ilgili Kurucu Meclis toplantısında, Sırp tarafı farklı bir yol çizerek *Vidovdan Anayasası'nın (1921)* mebusların basit bir çoğunluğun oylarıyla yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Hırvatistan milletvekilleri ve dönemin Sol partileri bu oylamada çekimser kalmıştır. Nitekim bu tarihten itibaren Yugoslavya devletinde çözüme kavuşturulamayan birkaç sorun arasında *"Hırvatistan sorunu"* da sürekli varlığını sürdürmüştür.

Krallık Yugoslavya'sında demokrasinin uygulanamaması, ülkede hiçbir zaman demokratik bir şekilde bir anayasanın kabul edilmemesinden

kaynaklanmaktadır. Bu kargaşa ortamında Sırp tarafında *çetnikler,* Hırvat tarafında da *ustaşlar* adında illegal yapılanmaları uzun bir dönem faaliyetlerini sürdürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı döneminde işgal edilen Yugoslavya topraklarında, Hırvat kökenli Josip Broz Tito'nun kurduğu partizan birlikleri ülke genelinde ayaklanma ve isyanları başlatmıştır. Yugoslavya Komünist Partisi Başkanı olan Tito'nun idaresindeki partizan birlikleri Alman ve İtalyan işgal birliklerine karşı başarılı savaşlar yürütmüştür. 1943 yılında ülkenin yaklaşık %30'u partizanların idaresine geçmiştir. 1945 Mayıs ayında kurulan Demokratik Federal Yugoslavya- DFY devletinde Federal Hırvatistan Devleti de yer almıştır. Hırvatistan Federe Devleti'nin yanı sıra Slovenya Federe Devleti, Bosna-Hersek Federe Devleti, Kuzey Makedonya Federe Devleti, Karadağ Federe Devleti, Sırbistan Federe Devleti ve Sırbistan'a bağlı olan iki özerk bölge Voyvodina ile Kosova da yer almıştır.

1945 Kasım ayında ilan edilen Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti (YFHC) 1963 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. 1963 ila 1991 yılları arasında tekrar isim değişikliğine gidilerek Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti – YSFC olmuştur. Özellikle 60'lı yıllardan sonra daha ılımlı bir toplumsal politik düzen sahneye çıkmıştır. Ülkede huzurun sağlanmasında Tito'nun önemli bir rol oynadığı tüm güvenilir kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır. Seksenli yıllara kadar Yugoslavya'da kişi başına ulusal gelirin İsveç seviyesinde olması ülkedeki yaşam standart ve seviyesinin doğru anlaşılabilmesi açısından güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Özellikle 1974 yılında ilan edilen YSFC Anayasası 6 federe cumhuriyete çok geniş özerklik vermiştir.[348] Anayasa hükümlerinde YSFC oluşumda 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgenin devletin ana unsurlarını oluşturduğu belirtilmiştir. Nitekim 1980 yılında Tito'nun ölümünden sonra, Yugoslavya devleti, 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgeden atanan 1 kişiden oluşan (toplam 8 üyelik) bir Başkanlık Kurulu tarafından

[348] Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna – Hersek, Karadağ ve Makedonya cumhuriyetleri ile iki özerk bölge; Kosova ve Voyvodina.

idare edilmiştir. Başkanlık Kurulu Başkanı görevine 1 yılık süre ile bir kişi seçilip Cumhurbaşkanı görevini yerine getirmiştir. Bu durum 1989 yılına kadar Slobodan Miloşeviç'in Sırbistan'da yönetime geçene kadar sürmüştür.

1990 yılında Berlin duvarının yıkılması ve Almanya'nın birleşmesinin ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın parçalanması süreçleri yaşanmıştır. SSCB ve Çekoslovakya'nın parçalanması görece barışçıl yollardan gerçekleşirken, Yugoslavya'da 9 yıl süren çok kanlı savaşlar yaşanmıştır. Slovenya, Hırvatistan ve Bosna- Hersek savaşları 1995 yılına kadar devam etmiştir. Ardından da Kosova'da 1998 ila 1999 yılları arasında savaş yaşanmıştır.

1990 Mayıs ayında, Hırvatistan ve Slovenya düzenledikleri referandum sonucunda, Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Hırvatistan'da düzenlenen halk oylamasında seçmenlerin %94,17'si *Hırvatistan Cumhuriyeti*'nin bağımsız bir devlet olarak kurulmasından yana oy kullanmıştır. Ancak ayrılıkçı Sırp topluluk temsilcileri ve paramiliter güçlerin isyanı Sırbistan ve Yugoslavya Halk Ordusu birlikleri tarafından desteklenerek Hırvatistan'ı parçalanma girişiminde bulunmuşlardır. Sırpların askeri gücünün üstünlüğü sonucu ülkenin doğu sınırında, Sırbistan ile komşu Slavonya bölgesi ile Adriyatik sahilinde bulunan Knin Krayinası bölgesinde ülkenin toplam yüzde 35'i Sırp isyancıların eline geçmiştir.

Avrupa devletlerinin diplomatik ve arabulucu girişimleri ayrılıkçı Sırpları diyaloga ikna etmek için yeterli olmamıştır. Batı Avrupa ülkelerinden sağladığı silah ve destek sayesiyle karşı taarruza geçen Hırvatistan ordusu "Oluja"[349] şifreli baskınla Sırp asillerini ülke dışına püskürtmüştür. Bu arada da 1992 Ocak ayına kadar Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı çok sayıda dünya ülkesi tarafından tanınarak aynı yılın Mayıs ayında ülke Birleşmiş Milletler üyesi seçilmiştir.[350]

[349] "Oluja" Hırvatça fırtına demektir.

[350] Hırvatistan Cumhuriyeti, günümüzde parlamenter demokrasi ile yönetilen bir devlettir. Cumhurbaşkanının yetkileri Anayasa ile belirlenmiştir. AB ile ilişkilerde ve dışişlerinden Başbakanlık sorumludur.

Hırvatistan Cumhuriyeti'nin temel hedefleri, NATO örgütüne ve Avrupa Birliği'ne üye olmaktır. Hırvatistan, AB'ye tam üyelik için başvurusunu 2003 yılında yapmıştır. Resmi müzakereler ise 2005 yılında başlamıştır. AB ile yoğun müzakereler devam ederken 2009 yılında Hırvatistan Cumhuriyeti NATO'ya üye olmuştur. Bu şekilde iki stratejik hedeften biri olarak NATO'ya üyelik gerçekleşmiştir. Ardından da iktidar tüm çabalarını AB'ye üyelik için istenen koşulları yerine getirmeye yöneltmiştir. O döneme kadar AB'ye üye olan 27 ülkeden üyelik için gereken koşulları (35 fasılda belirtilen şartları) yerine getirmek için tüm devlet mekanizmaları seferber olmuştur. Sekiz yıl süren yoğun çalışma ve müzakerelerde 35 fasılda belirtilen koşullar ve AB müktesebatına uyum süreci tamamlanmıştır. 2013 yılında Hırvatistan Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sözleşmesi Brüksel'de imzalanmıştır.

AB ile bütünleşme sürecinde Hırvatistan'ın 2003 yılında başvurusu ardından 2005 yılında taraflar arasında görüşmeler başlamıştır. O döneme kadar diğer AB üye ülkelerine nazaran Hırvatistan'dan daha fazla koşulu yerine getirmesi istenmiştir. Komşu ülke Slovenya ile deniz kara suları konusunda çıkan anlaşmazlık arabulucuların girişimiyle yoğun çabalar sonucunda çözümlenmiştir. Ardından Hırvat yasalarının AB müfredatı ile uyumu ele alınmıştır. *Screening* işleminin de tamamlanması ardından AB'nin *acquis communautaire* müfredatının pratikte uygulanması konuları gündeme gelmiştir. Bütün konu başlıkları ayrıntılı bir şekilde ele alınıp Avrupa yasalarıyla uyumlaştırılması ardından 2013 yılında Hırvatistan AB'nin 28. üye ülkesi olmuştur.[351]

Hırvatistan'ın AB üyeliğiyle ilgili ülke genelinde yapılan halk oylamasına katılan vatandaşların %66'sı "evet" oyunu kullanmıştır. AB'nin 27 üye ülke parlamentosu Hırvatistan'ın üyeliğini kabul ettikten sonra ülkenin üyeliği kesinleşmiştir.[352]

---

[351] Bu arada İngiltere yapılan referandum sonucunda AB üyeliğinden ayrılması kararı almıştır. (Brexit)
[352] "Hrvatska 28. Članica Evropske unije ", Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, http://www.mvep.hr/ (Çevrimiçi: 16.06.2019)

2009 yılında gereken standartları yerine getiren Hırvatistan NATO üyesi olduktan sonra, 2013 yılından itibaren Avrupa Birliği üye ülkesi statüsünü kazanmıştır. Bununla birlikte bağımsızlığını ilan ettikten sonra Hırvatistan'ın en büyük politik amacı olan AB üyeliği yolunda da başarılı olmuştur.

Altı buçuk yıl yoğun müzakereler sonucunda AB üyeliği yolunda 35 başlık açılmıştır ve Hırvatistan kanunlarının AB yasama müfredatı ile uyumlaştırılması sağlanmıştır. AB tarafından ileri sürülen ve yerine getirilmesi talep edilen 400 öneri ve önlem görüşülüp tatmin edici uygulama ve düzenlemelerle birlikte yerine getirilmiştir.

Bu gelişmeler sonucu Hırvatistan vatandaşının önemli konumda olan: enerji kaynakları, ulaşım, tarım ve balıkçılık, çevrenin koruması, tüketicilerin korunması, eğitim, sağlık, istihdam ve diğer alanlardaki konular hakkında karar alma süreçlerine aktif olarak katılması sağlanmıştır.

4.1.1. Hırvatistan'ın Avrupa Birliği Açısından Önemi

Hırvatistan'ın Avrupa Birliği dönem başkanlığı görevi, 1 Ocak 2020 yılının ilk altı ayı itibariyle başlamıştır. Diğer taraftan 2019 yılının sonunda Hırvatistan Cumhurbaşkanlığı seçimleri tamamlanıp, seçim sonucunda önümüzdeki beş yıl içinde göreve gelecek olan Hırvatistan Cumhurbaşkanı Zoran Milanovic olmuştur.

Tarihinde ilk kez Hırvatistan Avrupa Birliği dönem başkanlığını üstlenmiştir. Hırvatistan Cumhuriyeti hükümetinin bu önemli görevi yerine getirebilmek için tüm hazırlıkları yoğun bir şekilde devam ettiğinin altı çizilmektedir. Hırvatistan'daki bağımsız medya kuruluşları ve muhalefet ise bu hazırlıkların daha erkenden yapılması gerektiğini, bu gecikmenin ülkenin prestijine olumsuz yönde etki edebileceğine işaret etmektedir.

Hırvatistan'ın başkenti Zagreb, bu altı aylık dönem içerisinde AB'nin yaklaşık 200 farklı toplantı ve zirvelerine ev sahipliği yapacaktır. AB liderlerinin zirve toplantıları, bakanlar düzeyindeki toplantıları ve Avrupa Konseyinin diğer yüksek organları tarafından yapılacak olan toplantılar Haziran ayı sonuna kadar Zagreb'de düzenlenecektir.

Benzer şekilde Brüksel'de de AB'nin değişik çalışma grupları, Avrupa Konseyi ve diğer organlarının 1.400'e yakın toplantısı ve etkinliği dönem başkanı olan Hırvatistan diplomatlarının başkanlığında düzenlenecektir. Tüm AB'ye üye ülkelerin çıkar ve görüşlerini uzlaştırma adına hatırı sayılır düzeyde bir diplomasi yeteneği ve becerilerine sahip kaliteli uzman kadronun 2019 yılı sonuna kadar temin edilmesi beklenmektedir. Zagreb'de düzenlenecek olan toplantılarda, sadece çeviri hizmetlerinde görev alacak yaklaşık 1300 kadar tercümanın temin edilmesi yönünde bir çalışma yapılmaktadır.[353]

Avrupa Parlamentosunun milletvekili seçimleri ardından, yabancı işçi ve mültecilere karşı sert tavır takınan muhafazakâr aşırı sağcı kanadın seçimleri kazanması AB'de işleri daha da zor hale getirmektedir. Diğer yandan, AB'nin son zirve toplantısında (2019), Fransa ve Hollanda'nın karşı gelmesi sonucu Batı Balkan ülkeleri Arnavutluk ve Kuzey Makedonya'nın aday ülke önerisini reddetmeleri işleri daha da bileşik kılmaktadır. Bu gelişmelerin ardından içinde Kosova'nın da bulunduğu Batı Balkan ülkelerinde AB üyelik hayali hüsrana uğramış gibi bir algı ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak Kuzey Makedonya erken seçim kararı almıştır. AB üye ülkelerin birçoğu da bu olumsuz kararın yanlış ve hatalı olduğunu kanısını paylaşmaktadırlar. Daha radikal bir bakış açısına sahip olanlar Batı Balkan ülkelerin Çin ve özellikle Rusya etkisi altına girmeleri gibi AB için riskli bir durumun olabileceğine işaret etmektedir. Konuyu inceleyen tüm taraflar ve bağımsız medya temsilcileri, Hırvatistan'ın önünde ciddi bir sorumluluğun olduğu konusunda hemfikirler.

[353] Al-Jazira Balkans, RTV, Iskušenja pred Hrvatskom – Predsedavanje EU, 2 Kasım 2019.

Bu önemli görevin başında altı ay süreyle bulunacak olan Hırvatistan'ın özellikle kendi turizm kapasitelerini daha iyi tanıtma ve yabancı yatırımları ülkeye çekmesi beklenmektedir. Ayrıca bu dönemde Hırvatistan'ın Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliği konusunda olumlu görüşe sahip olabileceği olasılığı da bulunmaktadır.

Her hâlükârda, Hırvatistan'ın, Batı Balkan ülkelerini[354] AB üyeliği konusunda destekleyeceği beklentisi bulunmaktadır. Özellikle Batı Balkan ülkelerinde var olan görüş, Hırvatistan'ın AB üyeliği yolunda kendisinin edindiği tecrübeleri paylaşacağı yönündedir. Yasaların AB müfredatı ile uyumlaştırılmasında atılacak adımlar hakkındaki tecrübenin ve gerekli bilgilerin vereceği düşünülmektedir. Batı Balkan ülkelerinin birçoğunun karşı karşıya kaldığı sorunların başında gelen rüşvet ve yolsuzlukla mücadele, yasaların AB müktesebatıyla uyumsuz olması, ülkelerin sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmayı yakalayamamaları, işsizliğin her geçen gün daha fazla artması, çevrenin korunması konusundaki bilinç düzeyinin yeterince artmaması gibi sorunların giderilmesi ve bu alanlarda gözle görülür bir ilerleme kaydetmeleri beklenmektedir. Balkanlardaki görüş, Hırvatistan'ın AB dönem başkanlığı sürecinde bu konu ve alanlarda ilerleme kaydedilmesi sonucunda Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üye olmaları konusunda olumlu görüşlere sahip olacağı yönündedir.[355]

Avrupa Parlamentosunda Hırvatistan'ın 11 milletvekili mevcuttur. Avrupa Komisyonunda bir daimî üyesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı ve Avrupa Sayıştay'ı de birer yargıcı görev yapmaktadır. 2020 yılının ilk altı ayında AB dönem başkanlığı üstelenecek olan Hırvatistan'ın en büyük liman kenti Riyeka'nın 2020 yılı içerisinde Avrupa'nın Kültür Başkenti seçilmesi beklenmektedir.

---

[354] Kuzey Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk, Karadağ, Bosna Hersek ve Kosova

[355] "Tema Dana"- HRT, Hırvatistan Televizyonu, 04.11.2019, Gordan Grlić Rodman, Ministar vanjskih i europskih poslova Hrvatske

4.1.2. Hırvatistan ile Avrupa Birliği İlişkileri

AB yolunda Hırvatistan'ın 2003 yılında başvurusu ardından 2005 yılında müzakerelere başlamıştır. O döneme kadar diğer AB üye ülkelerine nazaran Hırvatistan'dan daha fazla koşulu yerine getirmesi istenmiştir. Komşu ülke Slovenya ile deniz kara suları konusunda çıkan anlaşmam azlık arabulucuların girişimiyle çözülse de epey bir zaman almıştır. Ardından ülke yasalarının AB müktesebatı ile uyumu ele alınmıştır. *Screening* işleminin de tamamlanmasının ardından AB'nin *acquis communautaire* – AB müktesebatının pratikte uygulanması söz konusu olmuştur. Açılan 35 fasıl ayrıntılı bir şekilde ele alınıp Avrupa yasalarıyla uyumlaştırılmıştır.[356]

Avrupa bütünleşmesi yolunda Hırvatistan'ın ilerlemesi bazı engellere takılarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Sözgelişi Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesine – ICTY General Ante Gotovina'nın teslim edilmemesi önemli zaman kaybına yol açmıştır.

Daha önce AB üyesi olan komşu Slovenya ile karasuları problemi yüzünden de Hırvatistan'ın AB üyeliğinde ciddi gecikme gözlenmiştir. Hırvatistan – Slovenya devletleri arasında 668 km uzunlukta olan karasularının paylaşımı yaklaşık 20 yıldan beri sürüncemede kalmıştır. Bunun temel nedeni, mevcut durumda, Slovenya'nın uluslararası sulara çıkmasını "engelleyen" coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Adriyatik Denizi'nin Kuzey bölgesinde bulunan İstra Yarımadası'nın Kuzey bölümü Slovenya, Güneyi ise Hırvatistan'a aittir. Hırvatistan ve Slovenya sahili arasında Piran Körfezi uzanmaktadır.

"Deniz Hukuku hükümlerine göre bir ilkenin karasuları, egemen bir devletin kara topraklarına bitişik, genişliğini uluslararası hukuka göre kendisinin belirlediği, hakimiyeti kıyı devletine ait olan deniz alanını belirler. Başka bir tanımla; karasuları,

[356] "Hrvatska 28. Članica Evropske unije,"Bulletin, Croatian Ministry of Foreign and European Affairs, Zagreb, 2018 y. s. 1 http://www.mvep.hr/, (Erişim tarihi:01.09.2019)

iç sular veya kıyı ile açık deniz arasında bulunan, genişliğini her ülkenin iç hukukuna göre kendisinin belirlediği deniz sularıdır. Karasuları iç sularla beraber ilgili devletin 'deniz ülkesini' meydana getirir."[357]

Karasuları probleminin çözülmesi adına ilk başta hazırlıklı görünen Hırvatistan üye olduktan sonra iki komşu ülke arasında daha önce varılan karasuları anlaşmasından vazgeçmiştir. Fakat önümüzdeki dönemde Schengen üye ülkeleri kulübüne adaylık için tüm koşulları yerine getiren Hırvatistan yıllardan beri sürüncemede kalan karasuları problemi yüzünden büyük olasılıkla Slovenya'nın engeli ve veto ablukası ile karşılaşacaktır. Bu yüzden, AB üyesi olarak her iki ülke de masaya oturarak köklü bir çözüm için ortak bir anlaşma ve çözüm yolu bulmaları gerekmektedir.

Hırvatistan AB üyelik yolunda ciddi adımlar atarken ülkenin en önemli hedefleri arasında yer alan NATO üyeliği konusunda da yoğun çaba harcandığı görülmektedir. Bu yönde gerekli kriter ve standartları yerine getiren Hırvatistan 2009 yılında NATO üyesi olmuştur.

3.3.2.1. AB üyeliği ile ilgili Halk oylaması – Hırvatistan'ın AB üyeliğiyle ilgili ülke genelinde yapılan halk oylamasına (22.01.2012) katılan vatandaşların %66'sı "evet" oyu kullanmıştır. AB'nin 27 üye ülke parlamentosu Hırvatistan'ın üyeliğini kabul ettikten sonra ülkenin AB üyeliği kesinleşmiştir.

Bu yeni durumda Hırvatistan vatandaşının önemli konumda olan: enerji kaynakları, ulaşım, tarım ve balıkçılık, çevrenin korunması, tüketicilerin korunması, eğitim, sağlık, istihdam olanakları vb. alanlardaki konular hakkında AB nezdinde karar alma süreçlerine aktif olarak katılması sağlanmıştır.

---

[357] *İrfan S. Günsel, "Doğu Akdeniz Uluslararası Sularının Hukuki Durumu ve Kıyı Devletlerinin Doktrin ve Politikaları", neu.edu.tr*. (Erişim tarihi, 03.09.2015).

3.3.2.2. Hırvatistan'ın NATO'ya üyeliği- Hırvatistan AB üyelik yolunda ciddi adımlar atarken ülkenin en önemli hedefleri arasında yer alan NATO üyeliği konusunda da yoğun çaba harcanmıştır. Bu yönde gerekli kriter ve standartları yerine getiren Hırvatistan 2009 yılında NATO üyesi olmuştur.

3.3.2.3. Yerine getirilen AB kriter ve standartları- Altı buçuk yıl süren müzakerelerde AB üyeliği yolunda 35 fasıl açılmıştır. Hırvatistan kanunlarının AB müktesebatı ile uyumlaştırılması sağlanarak bu fasılların tamamı kapanmıştır. AB tarafından ileri sürülen ve yerine getirilmesi talep edilen 400 öneri ve standart görüşülüp tatmin edici uygulama ve düzenlemelerle yerine getirildiği tespit edilmiştir.

3.3.2.4. Sağlanan avantajlar- AB üyeliğine sahip olmak 4 milyon km^2 alana sahip 28 ülkede mevcut 508 milyon nüfuslu bir piyasaya açılma imkânı sağlanmıştır. AB şu an itibariyle tüm dünyada demokrasi değerleri, özgürlükler, yaşam standardının sağlanması, fikir eşitliğine riayet eden en geniş bölgeyi kapsamaktadır. İnsanlık tarihinde en başarılı barış, politik ve kalkınma projesini oluşturan AB bu coğrafyada yaşayan tüm ülkelerin vatandaşlarına barış ve refah bir gelecek sağlamaktadır. Dahası, tüm üye ülke temsilcilerinin aynı masa etrafında eşit şartlar altında oturup Avrupa'nın geleceği adına karar alınması imkânı sağlanmaktadır. AB üyesi her devlet gibi Hırvatistan'ın da egemenliği daha da genişleyerek ilave bir Avrupa boyutu kazanmıştır.[358]

3.3.2.5. AB içinde yerine getirilmesi gereken yeni görevler- AB üyeliği öncesinde de belirtildiği üzere, Hırvatistan vatandaşlarının AB pazarlarında serbest iş araması konusunda önceden çalışma vizesi temin etmesini AB 13 üye ülkesi şart koşmuştur. Hırvatistan'ın önünde duran en önemli konular ise ülkenin Schengen ülkeleri kulübüne girmesi ve Euro parasının tedavüle girmesi için istenen ekonomik seviye ve şartları yerine getirmesidir.

[358] "Hrvatska 28. Članica Evropske unije,"Bulletin, Croatian Ministry of Foreign and European Affairs, Zagreb, 2018 y. s. 2 , http://www.mvep.hr/

3.3.2.6. Karar mekanizmalarına katılım- Bu yeni durumda Hırvatistan vatandaşının önemli konumda olan: enerji kaynakları, ulaşım, tarım ve balıkçılık, çevrenin korunması, tüketici haklarının korunması, eğitim, sağlık, istihdam olanakları vb. alanlardaki konular hakkında AB nezdinde karar alma süreçlerine aktif katılması temin edilmiştir.

Avrupa Birliği çerçevesinde sermaye ve insanların serbest dolaşımı güvence altına alınmasının yanı sıra, arzu ettiği yerde eğitim alması, çalışması ve ikamet etme serbestisi de tanınmaktadır. Ortak Avrupa piyasası, çalışmayı arzu eden gençlere bir yandan geniş iş imkanları sağlarken, diğer yandan da AB üye ülkelerine 'beyin göçü' olayına da yol açmaktadır. Nitekim bu tür gelişmeler Hırvatistan'da da sıkça görülmüştür.

Bu bağlamda Hırvatistan, yaşam standardının daha yüksek bir seviyeye çıkması için çözüm yollarının bulunması ve böylelikle gençler için bu ülkenin cazip bir hale gelmesi hedeflenmektedir. Hırvatistan'ın bu seviyeye ulaşılmasında Avrupa fonlarından aktarılan yardımlar önemli bir rol oynamıştır. Bu yönde yapılan yatırım ve desteklerin temel amacı AB üye ülkeleri arasında görülen gelişme farklarının mümkün olduğu kadar aza indirgenmesidir.

2019 sonbaharında seçimleri tamamlanan Avrupa Parlamentosunda Hırvatistan'ın 11 milletvekili bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu oluşumunda bir daimî üyesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı ve Avrupa Sayıştay'ı yapısında de birer yargıcı görev yapmaktadır.

3.3.2.7. AB'den temin edilen finansal destekler: Hırvatistan'ın AB'ye üye olması ardından görülen global ekonomik krizler Avrupa lokomotifinin süratini azaltması sonucu ekonomide de belli başlı sıkıntılar gözlenmiştir.

Diğer yandan AB'ye daha önce üye olan ülkelerin ekonomik performans ve dinamiklerini yakalamak ve onlarla rekabet edebilmek için Hırvatistan ve ekonomisi yoğun çaba harcamıştır. Avrupa Doğu bloku ülkelerinde görülen devlet şirketlerin

kampanya biçiminde özelleştirilip elden çıkarılmasının getirdiği olumsuzlukların bazıları Hırvatistan'da da görülmüştür. Hantal devlet şirketleri, gemi tersaneleri, kabarık sayıda işçi çalıştıran tarım kooperatiflerinin vb. gelişi güzel özelleştirilmesi sonucu işten çıkarılan işçilerin memnuniyetsizliği Hırvatistan'da da zaman zaman huzursuzluğa yol açmıştır.

Bu arada genç ve eğitimli Hırvatistan vatandaşlarının AB ülkelerinde çalışma izinlerini alıp Hırvatistan'ı terk etmesi sonucu özellikle bu ülkenin 2019 yılı turizm sezonu, tarım ve inşaat alanlarında çalıştırılmak üzere dış ülkelerden sezonluk işçi almaya başladığı görülmüştür. Bu olgu da ülkenin özellikle turizm sektöründe gelişme yolunda olduğunun göstergesidir.

Farklı bir açıdan bakılıcak olursa, Hırvatistan'ın her sene içinde AB fonlarında 1 milyar euro finansal destek sağladığı anlamına gelmektedir. Diğer yandan, üyelik öncesi döneminde de ülkeye her yıl 100 milyar euro cıvarında mali desteği de ülkesine kazandırmıştır. AB'ye üye seçildikten sonra Hırvatistan'ın aidat adına AB'ye yıl içerisinde 500 milyar euro yatırım yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.[359]

Gençlerin arzu ettikleri her ülkede ünüversite eğitimlerini devam etmelerine imkan sağlaması yanı sıra, AB üyesi ülke vatandaşlarının farklı avantajları da mevcuttur. Sadece kimlik belgeleriyle baştan başa Avrupa'da seyahat etme özgürlüğü dışında sağlanan diğer elverişli durumlar arasında, örnegin: otomobil, elektronik eşya v.b. istediği ülkede satın alırken ne gümük ne de KDV verme yükümlülükleri bulunmamaktadır. AB mevzuatı ve diğer düzenlemelere göre beğenmedikleri ürünleri 1 ay zarfında geri çevirmeleri, makul zamanda arzu ettikleri ürünler kendilerine teslim edilmez ise paralarının iade edilmesi de bu ayrıcalıklardan sadece bazılarıdır.

[359] "Pet godine članstva Hrvatske u Evropskoj Uniji ", bilten, Značaj europskih fondova za Hrvatsku, s. 6.

4.1.3. Uyum Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

Avrupa Birliği'ne katılım ve müzakereler birçok Batı Balkan ülkesi tarafından zor bir süreci oluşturmaktadır. Atılacak adımlar ve alınacak siyasi ve ekonomik kararlar müzakerelerin başarılı olarak sonuçlanması açısından önem arz etmektedir.

Her yeni gelen aday ülke için müzakerelerin daha zor kılındığını savunan görüş Balkanlardaki bilim çevreleri tarafından kabul görmektedir. Şöyle ki bir bütün olarak bakıldığı zaman, müzakerelerin çerçevesi, birçok ortak özellik barındırmaktadır. Aslında her aday ülkeye özgü müzakere çerçevesi saptandığını söylemek daha doğru olmaktadır. Örnek olarak tez konumuzun bir ayağını oluşturan Hırvatistan, adaylık başvurusunu Mart 2003'te yapmıştır 18 Haziran 2004'te ise kendisine adaylık statüsü verilmiştir. Bu amaçla, Hırvatistan'ın, AB müktesebatını 35 başlıktan oluşan fasılların incelemesi karara bağlanmıştır.

Avrupa Birliği'ne tüm üye devletlerin tüm hak ve yükümlülükleri, sürekli olarak değişip gelişen AB müktesebatı (*acquis communautaire*) ile ayrıntılı bir şekilde belirlenmektedir. Geniş bir yelpaze yasa, düzenleme, sözleşme, içtihat hukuku, belge ve ortak tutumu içeren müktesebatın en önemli belgeler arasında şunları sayabiliriz: Avrupa Topluluğu Kuruluş Anlaşması (Roma Antlaşması) içeriğini genişletip zenginleştiren Avrupa Tek Senedi, Maastricht Anlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması'dır v.b.[360]

Kopenhag'da tertiplenen Avrupa Konseyi Zirvesi, üyelik için çok önemli olan kriterleri belirlemiştir. Bu zirve toplantısında politik, ekonomik ve parasal birlik hedeflerine bağlılık ile üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneğinin şart olduğu özellikle vurgulanmıştır.

---

[360] Bkz. https://www.mei-ks.net/sq/pyetje-te-shpeshta#sthash.v05p8AA3.dpuf, (Erişim tarihi:11.03.2020) s. 17.

Avrupa Birliği yolunda ilerlemek adına müktesebatın benimsenmesi, uygulama ve icra süreçleri özel önem arz etmektedir. Daha başka sözlerle AB mevzuatını ulusal mevzuata aktarmanın yanı sıra, uygun yönetim ve adli makam ve oluşumlar vasıtasıyla onun tamamen uygulanması son derece önemlidir.

Üyelik yolunda vazgeçilmez olan karşılıklı güvenin oluşturulması da yine önemli bir ön koşulu oluşturmaktadır. Sürdürülebilir bir kamu hizmeti ve yargı sisteminin aday ülkelerde işler halde olması ve AB maddi kaynaklarını kullanma adına etkin projelerin hazırlanabilmesi de ayrı bir önem taşımaktadır.[361]

Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ettiği Deklarasyon ile, ülkenin temel hedefleri arasında, AB ve NATO'ya üye olma bulunmaktadır. 1 Ocak 2020 yılın ilk altı aylık döneminde Hırvatistan'ın AB dönem başkanlığı başlamıştır. Bu önemli görevi yerine getirmek adına 2019 yılının son çeyreğinde koşullar, altyapı ve lojistiğin temin edilmesi adına yoğun çaba harcanmıştır.

"Hırvatistan'ın başkanlığı döneminde yukarıda belirtilen konu ve alanlarda ilerlemelerin kaydedilmesi ardından Batı Balkan üyelerinin AB'ye aday ve üyelik konusunu Hırvatistan'ın gündeme getireceklerinden hiç kimsenin kuşkusu olmasın."[362]

AB'ye 30 Haziran 2020 tarihine kadar dönem başkanlığı yapan Hırvatistan'ın Batı Balkan ülkelerinin AB üyelikleri konusunu gündeme taşıyacağı vaatlerini tamamen yerine getirmiştir. Aynı zamanda demokrasi adına da daha tecrübeli bazı üye devletlere demokrasi dersi vermiştir.

Kosova'ya vize serbestisi konusunu da Hırvatistan'ın gündeme getireceği yönünde vaatleri bulunmaktadır. Kosova'nın 15 ay önce Sırbistan ve Bosna Hersek'e

---

[361] Bkz. https://www.mei-ks.net/sq/pyetje-te-shpeshta#sthash.v05p8AA3.dpuf, (Erişim tarihi:11.03.2020) s.19.

[362] "Tema Dana"- HRT, Hırvatistan Televizyonu, 04.11.2019, Gordan Grlić Rodman, Ministar vanjskih i europskih poslova Hrvatske.

uyguladığı %100 gümrük vergisi artışı kararı da işbaşında olan yeni hükümet tarafından kaldırılmıştır. Bu durum AB aracılığıyla Kosova ile Sırbistan arasında diyalogun başlaması için olan tek engeli ortadan kaldırmıştır.

Diğer yandan, Kosova'nın vize serbestisi ile ilgili Avrupa Parlamentosu'nun alınmış bir kararı zaten bulunmaktadır. Kosova vize serbestisi için tüm şartları yerine getirmiş sayılmaktadır. Kosova ile Sırbistan diyaloguna AB arabulucuları yanı sıra ABD'nin özel temsilcisinin de katılması beklenmektedir. Haziran ayına kadar Kosova'ya vize serbestisinin gündeme gelip gelmeyeceği AB üyelerinin istekleri yanı sıra Covid-19 virüsüne karşı başarının kaydedilip kay delmeyeceğine de önemli ölçüde bağlı olacaktır.

4.2. Kosova’nın Avrupa Birliği Adaylığı

Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar bölgesine yaklaşımında, Kosova en belirsiz vaka olma durumunu devam ettirmektedir. Belirsizlikler temel olarak Kosova’nın statüsü ve Kosova’da yaşanan siyasi gelişmeler ile ilgilidir.

Batı Balkanlar bölgesinde yer alan diğer ülkelerden her biri, bu yıl Avrupa entegrasyonu sürecinde somut adımlar atma olanağına sahip olduğu için Kosova, "Avrupa’nın geleceği" hakkında genelleştirilmiş mesajlar dışında hiçbir şey öneremeyen tek ülke olarak kalmıştır. Avrupa Komisyonu’nun genişleme stratejisi, müzakerelerin ne zaman kapatılacağı ve Karadağ ve Sırbistan'ın ne zaman üye olacağı ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Arnavutluk ve Kuzey Makedonya, üyelik müzakerelerini başlatmak için bu yıl Avrupa Komisyonunun tavsiyesini almaktadır. Üyelik için başvuruda bulunan Bosna-Hersek'in üzerine düşen görevi yerine getirmesi beklenmektedir. Komisyon aday statüsü verilmesi hakkındaki görüşünü hazırlamak için çalışmaya başlamamıştır. Kosova'nın AB üyeliğine başvurmak için somut adımlar atması beklenmektedir.

Kosova'nın hukuk devleti olma, eğitim, çevreyi koruma, işsizlik ve diğer birçok alanda sahip olduğu başlıca sorunları tespit edilmiştir. EULEX’in Kosova hakkındaki raporlarında bu konulara dikkat çekilmektedir.[363]

Kosova’nın AB ile bütünleşme sürecinde en önemli sorun teşkil etmesi olası sorunların başında Kosova’nın statüsünün belirsizliği sorunu gelmektedir. Eski Başbakan Haradinaj'ın yaptığı bir konuşmada, Kosova’nın Avrupa Birliği’ne aday statüsü elde etmesinden bahsetmiştir.

[363] Bkz. https://www.mei-ks.net/sq/pyetje-te-shpeshta#sthash.v05p8AA3.dpuf, (Erişim tarihi:11.03.2020) s.18.

AB üyeliğine başvurmak Kosova için önemli bir sınavdır. Aynı zamanda risk teşkil etmektedir. Bunun nedeni, başvurunun 5 üye AB üyesi devlet tarafından Kosova'nın bağımsızlığının tanınmamasıdır.

Kosova için en büyük sorunlardan biri hala İspanya'nın tutumu olacaktır. Duruşunu yumuşatmak yerine, Madrid daha da sertleşmektedir. Bu durum özellikle Katalonya'nın bağımsızlığı konusundaki referandumdan sonra daha belirgin hale gelmiştir. Siyasi koşulların yanı sıra, Kosova'nın üyelik için aday olup olamayacağı ve daha sonra AB'ye katılıp katılmayacağına ilişkin yasal belirsizlikler de bulunmaktadır.

AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Johannes Hahn, görev süresinin başında, Kosova'nın bütün üye devletler tarafından tanınmadan bir AB adayı olup olamayacağı sorusuna olumsuz cevap vermiştir.[364]

Ancak Kosova'nın, bütün üye devletler tarafından tanınmadan bile aday statüsü kazanma sürecine başlayabileceği gibi görüşler de bulunmaktadır. Bu durumda, Kosova'yı tanımayan devletlerin AB Konseyi'nin Avrupa Komisyonunu yargılamaya başlaması kararına itiraz etmemesi yeterli olacaktır. Yasal Çalışmalar ve Politika Grubu tarafından yapılan bir çalışma, Kosova'nın aday statüsü beklentilerinin karşı karşıya kaldığı yasal engellerin aşıldığı sonucuna varılmaktadır.[365]

Avrupa Birliği üyesi 5 ülkenin Kosova'yı yakın zamanda tanımaları beklenmemektedir. Ancak AB Dış Eylem Servisi (EEAS) bile söz konusu ülkelerin Kosova'yı tanıması durumunda Kosova ile Sırbistan arasındaki diyaloğa "kolaylaştırıcı" etki yaratacağı görüşündedir.[366]

---

[364] Bkz. https://www.mei-ks.net/sq/pyetje-te-shpeshta#sthash.v05p8AA3.dpuf, (Erişim tarihi:11.03.2020) s.19.
[365] Bkz. https://www.mei-ks.net/sq/pyetje-te-shpeshta#sthash.v05p8AA3.dpuf, (Erişim tarihi:11.03.2020) s.19.
[366] "Hrvatska 28. Članica Evropske unije, "Bulletin, Croatian Ministry of Foreign and European Affairs, Zagreb, 2018 y. s. 2. http://www.mvep.hr/,(Erişim tarihi:11.03.2020).

AB, Kosova ile ilgili en önemli amaçlarından biri Kosova ve Sırbistan'ın ilişkilerinin kapsamlı bir normalleşmenin sağlanmasıdır. Avrupa Birliği'nin görüşüne göre bu durum, *"her iki taraf da kendi Avrupa yolunu engelsiz bir şekilde devam ettirebilsin"* diye yapılmalıdır. Ancak, Sırbistan, Kosova'nın Avrupa entegrasyon sürecindeki ilerlemesini engellememektedir. Bu durum Kosova'yı tanımayan diğer ülkeler tarafından yapılabilmektedir. AB, Sırbistan'ın bir AB üyesi olduğunda Kosova'nın entegrasyonunu engelleyebilecek bir konumda olmayacağından emin olmak istemektedir.

Kosova ve Sırbistan için, iki aday veya potansiyel aday ülke olarak, genel üyelik kriterlerine ek olarak, bazı özel şartlar belirlenmiştir. Dünya ekonomisinin neden olduğu kriz ve üye devletler üzerindeki etkisinin yanı sıra uluslararası terör sorunu da Avrupa'ya yapılan son göçlerin sonucu olan iç güvenliği etkilemiştir. Batı Balkan ülkelerinin Avrupa perspektifi 2000 yılında Zagreb Zirvesi'nde büyük ölçüde açıklığa kavuşturulmuştur. Zirve, İstikrar ve Ortaklık Sürecine katılan ülkeleri içermektedir. 2003 Selanik Gündemi, tüm üyelik kriterlerini yerine getirmeleri halinde, bu bölgedeki ülkelerin AB'nin bir parçası olacağını doğrulamıştır.[367]

"Balkanların geleceği Avrupa Birliği'nde" olduğu ifade edilmiştir.[368]

Ancak Balkan ülkelerinin gelecekte AB'nin bir parçası olması üyelik kriterlerini yerine getirmelerine ve AB'nin o dönemde sahip olacağı hazmetme kapasitesine bağlı olacaktır. Nitekim AB genişleme sürecinden sorumlu Komisyon Başkanı Juncker bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir: "Gelecek beş yılda daha fazla genişleme olmayacak"[369]

Bu açıklamaya göre, bölgenin üyeliği umut verici değildir. Bu ifadeler ortaya çıktıkça, Avrupa Komisyonu'ndaki Genişleme Komiserinin konumu, yerini

[367] Üyelik Kriterleri veya 1993 Kopenhag Kriterleri olarak da bilinir.
[368] Bkz. Selanik Avrupa Konseyi Beyanı, Haziran 2003.
[369] 15 Temmuz 2014 tarihinde Avrupa Komisyonu'nun yeni Başkanı Jean-Claude Juncker'ın açıklaması.

Avusturya J. Hahn'ın 2014'te görüştüğü AB Komşuluk Politikası Komiseri ve Genişleme müzakerelerinin konumu[370] olarak değiştirmiştir. Berlin'de, 2014 yılında, Berlin Zirvesi olarak bilinen ve Avrupa Komisyonu başta olmak üzere hükümet başkanları ve Batı Balkan devletleri bakanlarının katıldığı zirve, Kosova'nın üyelik süreci çerçevesinde bölgedeki bütün diğer ülkelerle eşit şekilde katıldığı ilk toplantıydı. Bu zirveye katılanlar: Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Arnavutluk, Kosova, Sırbistan ve Slovenya'dır. Bu toplantıda, katılımcı ülkeler, her dört yıl boyunca benzer biçimde düzenli yıllık toplantılar düzenlemeye karar vermişlerdi. Bu zirvenin sonucunda bir yıl sonra, 2015 yılında Viyana Zirvesi, ardından 2016'da Paris Zirvesi ve 2017'de Trieste Zirvesi yapılmıştır. Bölgesel iş birliğinin yanı sıra CEFTA anlaşması imzalanmıştır.[371]

CEFTA Anlaşması, Kosova, Arnavutluk, Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Moldova gibi Güney Doğu Avrupa ülkelerinin katıldığı bir organizasyondur. Bunun oluşturulması, üye ülkeler arasında karşılıklı ticaretin gelişmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasının yanı sıra, AB üyeliği amaçlayan devletlerin işlemlerinin ve bir piyasa ekonomisinin oluşturulmasının kolaylaştırılmasını amaçlamıştır. Kosova, bu anlaşmayı UNMIK ile 2006 yılında UNMIK[372] olarak imzaladı ve 2007'de CEFTA'ya tam üye olmuştur. Ancak, Avrupa'nın bu kısmı hala Avrupa entegrasyonunun zorluğunu yaşamaktadır. Geçmişteki sorunlar ve olaylar nedeniyle, bu bölgede I. Dünya Savaşı'nın başlamasının bir sonucu olarak, bazı bilim insanlar bile buna "Avrupa için Aşil'in topuğu" demişlerdir. [373]

---

[370] Avrupa Komisyonunun resmî web sitesine bakınız: http://ec.europa.eu/commission/2014-2019_tr, (Erişim tarihi: 12.10.2019).

[371] CEFTA (Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması), başlangıçta 1994 yılında Orta Avrupa ülkeleri (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya) için oluşturulmuş ancak daha sonra Doğu Avrupa ülkeleri ve daha yakın bir zamanda Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile.

[372] UNMIK, 19 Aralık 2006'da BM yönetimi altında olduktan sonra Kosova adına CETA anlaşmasını imzaladı. Kosova, bağımsızlık ilanını müteakip 26 Temmuz 2007'de CEFTA'nın tam üyesi oldu.

[373] M. Bogdani ve J. Loughlin, Albania and the European Union. The Tumultuous Journey towards Integration and Accession. I.B.Tauris & Co Ltd, 2007, s. 87.

Kosova-Sırbistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi 2013 yılındaki Brüksel Anlaşması ile AB Yüksek Temsilcisi arabuluculuğu kapsamında hedeflenmiştir. 2018 yılının Kasım ayında Kosova'nın, Bosna-Hersek ve Sırbistan'dan ithal etmiş olduğu ürünlere %100 oranında gümrük vergisi uygulaması karşılıklı normalleşmenin askıya alınmasına neden olmuştur. Bu durumdan sonra ABD yönetimi devreye girmiş Kosova ve Sırbistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi için 26 Haziran 2020 tarihinde, Washington'da toplantı düzenlenmiştir.

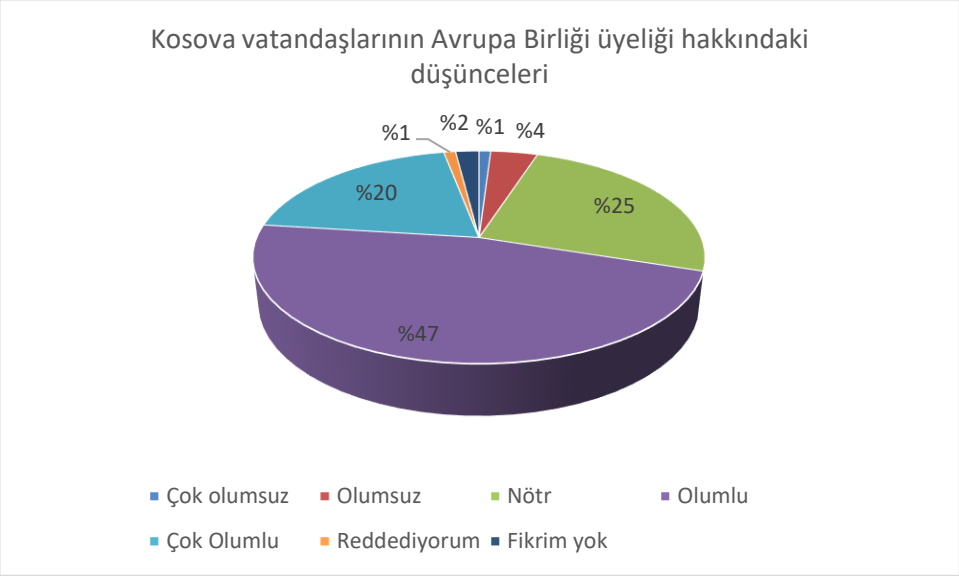
Kosova Hükümeti, AB üyeliğinin devletler arası ilişkileri normalleştirmesinin yanı sıra, AB tarafından finanse edilen projelerin uygulanmasının, ülkenin ekonomik olarak kalkınmasının teşvik edeceğini ve ülkenin ekonomik toparlanmasında güçlü bir etkiye sahip olacağını düşünmektedir. Siyasal elitlerin AB üyeliğine ilişkin siyasal, jeopolitik ve ekonomik beklentileri bulunmaktadır. Bunun dışında, Kosova'nın en önemli dış politika hedeflerinden biri AB üyeliğidir. 6 Şubat 2018 yılında, Avrupa Komisyonu, Batı Balkanlar'daki altı ülkeyi içeren genişleme planını yayınlamıştır: Kosova, Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Sırbistan. Plan, başvuran altı ülkenin tamamının 2025'ten sonra Avrupa Birliği üyesi olarak üyelik elde edebileceğini öngörmektedir.

Kosova Avrupa Birliği Bakanlığı ve GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH – Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu) işbirliği ile Kosova vatandaşlarının Avrupa Birliği'ne bakış açılarını değerlendirmek için 2018 yılında, Kosova'da yaşayan bütün toplulukları kapsayan bir anket düzenlenmiştir. Kosova Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından yapılan araştırmanın amacı Kosova vatandaşlarının Avrupa Birliği'ne yönelik bakış açısını ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırma, Kosova'nın 7 bölgesinin her birinde ve 38 belediyesinin her birinde gerçekleşmiştir. Her belediyede yaşayan azınlıklar da bu araştırmaya dahil edilmiştir. Kosova'da nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavutların yanı sıra, Türkler, Boşnaklar, Romanlar, Sırplar ve diğer topluluklar da araştırmaya katılmıştır.

Söz konusu araştırma ile Kosova ile AB arasında imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) değerlendirilmiş, AB Bütünleşme sürecine ilişkin algı ve tutumlar incelenmiştir.

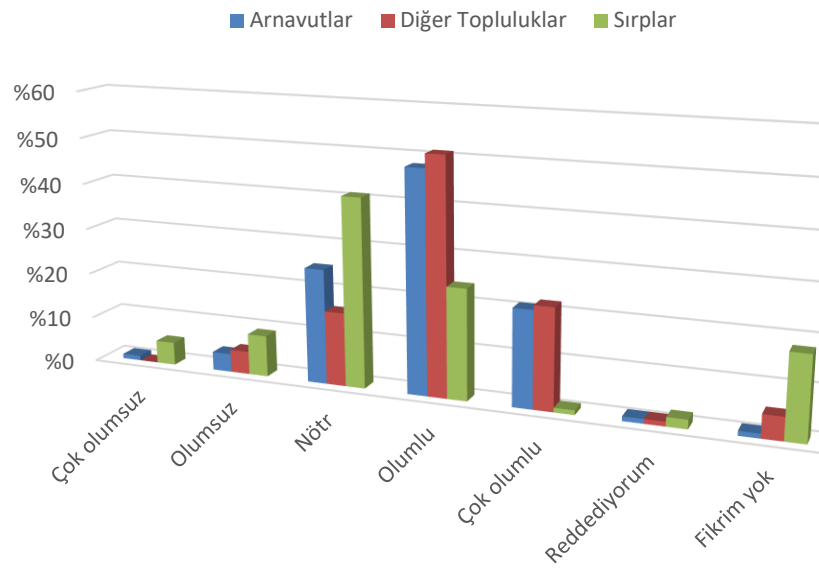
Tablo 12: Kosova vatandaşlarının, Kosova'nın AB üyeliği hakkındaki düşünceleri

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Genel olarak, bu ankette vatandaşların yaklaşık %67'si Kosova'nın AB üyeliği hakkında olumlu görüşe sahip olduğunu bildirmiştir. Vatandaşların Kosova'nın Avrupa Birliği üyeliği hakkındaki düşünceleri %20 oranında çok olumlu %47 oranında olumlu olmuştur. Çok olumsuz görüş bildiren vatandaşların oranı %1 iken olumsuz görüş bildirenleri oranı %4'tür. Kosova'nın AB'ye üye olma fikrine vatandaşların %5'i olumsuz derken, %67'si olumlu olacağı yönden fikir beyan etmiştir.

Tablo 13: Kosova'da yaşayan toplulukların Avrupa Birliği ile ilgili düşünceleri

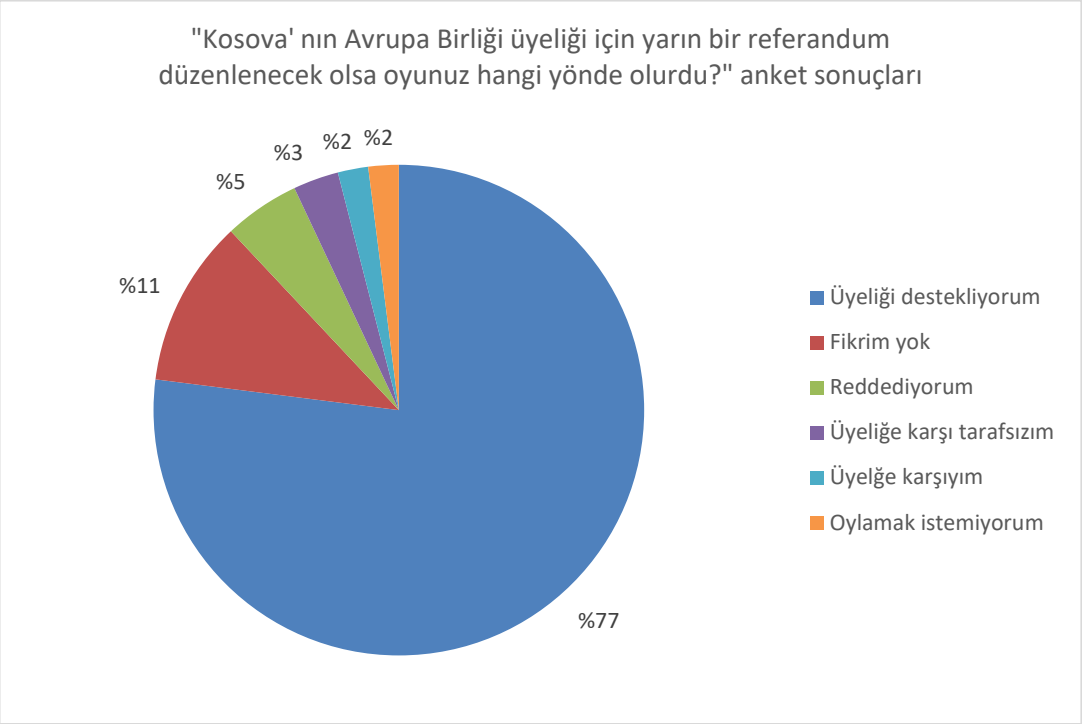

	Çok olumsuz	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Çok olumlu	Reddediyorum	Fikrim yok
Arnavutlar	%1	%4	%25	%48	%21	%1	%1
Diğer Topluluklar	%0	%5	%16	%51	%22	%1	%5
Sırplar	%5	%9	%41	%24	%1	%2	%18

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova'da yaşayan toplulukların Kosova'nın AB üye olması ile ilgili olumlu görüşleri sırasıyla, Arnavutlar %69, diğer topluluklar %73 oranında, Sırplar %25 oranındadır. Kosova'nın AB'ye üye olması ile ilgili olumsuz görüş sunan topluluklar ise sırasıyla, Arnavutlar %5, diğer topluluklar %5, Sırplar ise %14 oranındadır. Kosova'da çoğunluğu oluşturan Arnavutlar ile azınlık durumunda olan diğer toplulukların Avrupa Birliği ile ilgili yaklaşık %70 oranında olumlu görüşe sahip iken bu oran Kosova'da azınlık olarak yaşayan Sırplar açısından ise %25'tir. Kosova'nın AB'nin içinde bir üye ülke olarak kalması yönünde Arnavutlar ve diğer toplulukların görüşleri %5 iken bu oran Sırplarda %14 oranındadır.

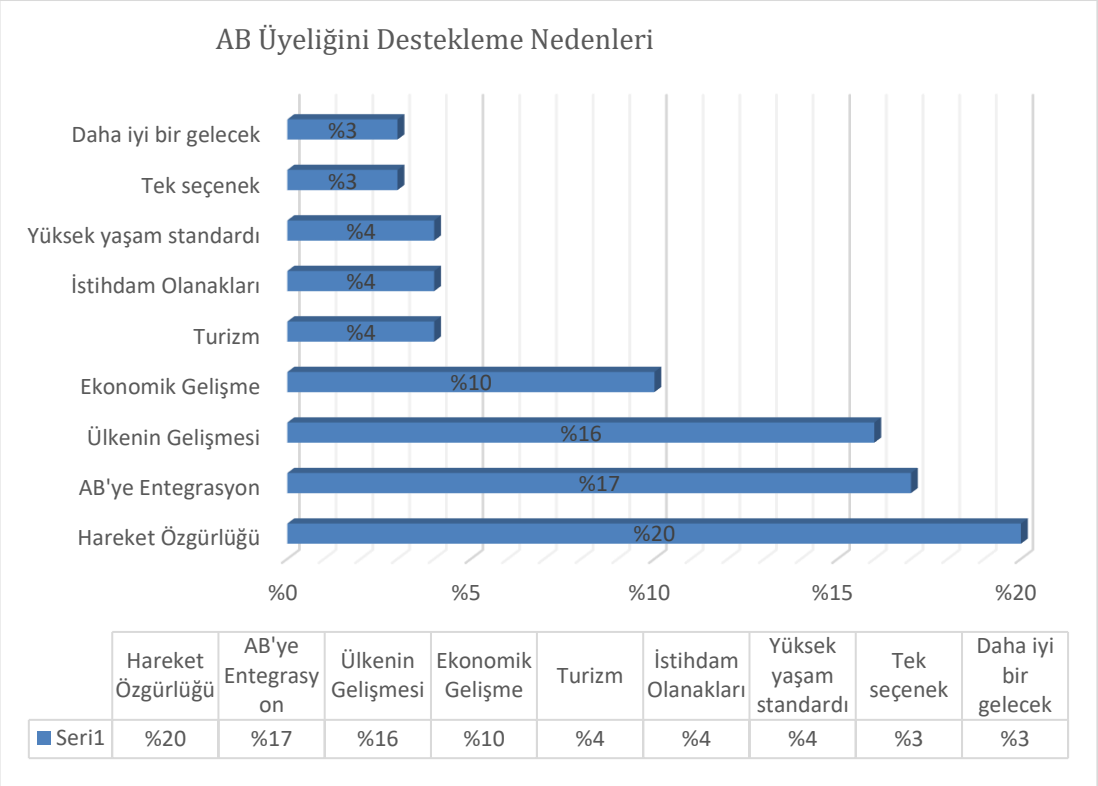
Tablo 14: Kosova'da Avrupa Birliğine üyelik için bir referandum düzenlenmesi durumunda çıkacak sonuçlar

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan çalışmada, Avrupa Birliği üyeliği için bir referandum düzenlenecek olması durumunda Kosova vatandaşlarının yaklaşımlarını ölçmeyi hedeflemektedir. Yapılan bu araştırma sonucunda Kosova vatandaşlarının %77'sinin Kosova'nın Avrupa Birliği üyeliğini desteklediğini, bunlardan toplam %5'sinin AB üyeliğine karşı olduğunu ve bu durumu reddettikleri, %3'ünün de AB üyeliğine tarafsız olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kalan %2'sinin de oylamak istemediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 15: Kosova vatandaşlarının AB üyeliğini destekleme nedenleri

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan çalışmada, Kosova vatandaşlarının Avrupa Birliği üyeliğini destekleme nedenleri arasında, seyahat özgürlüğünün sağlanması %20 oranında iken, AB'ye entegrasyon %17 oranında, ülkenin gelişmesi %16 oranında, ekonomik gelişme %10 oranında, turizm, istihdam olanakları, yüksek yaşam standardı %4 oranında, Avrupa Birliği'ni tek seçenek ve daha iyi bir gelecek isteyenlerin oranı %3 olarak ortaya çıkmıştır.

4.2.1. Kosova'nın Avrupa Birliği Açısından Önemi

AB ile Balkanlar arasındaki etkileşim, AB'nin imajı üzerinde son derece belirleyici etkiye sahiptir. 1990'larda Balkanlar, Avrupa dış politikasının başarısız olması için en kötü test alanıydı, evinin arka bahçesinde gerçekleşen savaşları durduramadı ve 100.000'den fazla can kaybı ve çevresinde 2 milyon yerinden edilmiş insan. 2000'li yılların başından bu yana, Balkanlar AB'nin en kapsamlı ve yapılandırılmış dış politika tasarladığı ve uyguladığı bölge haline geldi ve AB liderliğinin temel dayanağı olarak ortaya çıktı.[374]

Komünist rejimden ve kanlı savaşlardan çıkan Güneydoğu Avrupa ülkeleri, Avrupa kıtasında AB'nin parçası olmayan son ülkeler arasında kalmaktadır. Komünizmin ardından çıkan savaşlar Balkan ülkelerinin AB yolunda ilerlemesini ve geçiş sürecini engelledi veya yavaşlattı. Son on yılda bu ülkelerin hükümetleri tarafından AB üyeliği girişimleri belirgin şekilde yoğunlaştı.[375]

Hükümetleri AB üyeliğine başvurmaya iten temel sebep, yüksek düzeyde demokrasinin, ekonomik başarıların, bir Avrupa devletinin sosyal refahının elde edilmesidir. Bununla birlikte, en azından bu arzudan sonra, entegrasyon sürecini belirli siyasi amaçlar için kullanan aday ülkelerin partilerinin veya hükümetlerinin yararları ve siyasi manipülasyonlarıdır. Kosova, Balkanlar'da barışı garanti altına almak için kilit bir bölge olarak algılanmaktadır. Son yıllarda, AB'nin genişleme sürecinden sıkıldığına dair izlenim ortaya çıkmıştır, ancak AB, Avrupa entegrasyonunun bölge ülkelerinde istikrar ve reformun bir garantisi olarak yaygın olarak algılanması vaadiyle Batı Balkanlar'da yer almaya devam etmiştir.[376]

---

[374] Keukeleire, S., MacNaughtan, J., *"Politika e jashtme e Bashkimit Evropian",* ss.207-708.

[375] Hırvatistan'ın AB'ye üyeliği diğer Batı Balkan ülkelerinin reformlarını sürüdürmeleri için bir teşvik unsuru olmuştur.

[376] Bekim Baliqi, *"Kosova dhe Marrëveshja e Stabilizim Asociimit, Perspektiva dhe Sfidat në procesin e Integrimit", Analizë e Shkurt Politike, Kosovë,* s. 3

Bölge güvenliğin sağlanması bakımından istikrar kazanırken, AB Batı Balkan ülkelerinin istikrarsızlık kaynaklarını ele almasına yardımcı olacak araçlar yaratma çabalarına odaklanmaktadır.[377]

AB'ye transferini önlemek için. AB, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (IOA) Batı Balkan ülkelerini dahil etmek için ana mekanizma olarak tasarlamıştır. AB için, genişleme süreci en başarılı dış politika aracı olmaya devam etmektedir. 2012'de AB'ye *"son 60 yılda Avrupa'da barış ve uzlaşma, demokrasi ve insan haklarının ilerlemesine katkıda bulunma"* nedeniyle Nobel Barış Ödülü verildi.[378]

Hajrullahu'ya göre, Avrupa Birliği bu bölgede, AB üyeliği için çabalayan ülkeleri güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bununla birlikte, aksi bilindiği gibi Güneydoğu Avrupa veya Batı Balkanlar'a yönelik tutarlı bir AB politikasının bulunmaması, aynı zamanda Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıklar, entegrasyon sürecini hem iç hem de dış etkenlere bağımlı hale getirmiştir. İç ve dış faktörler arasında demokratik değerlerin olmaması da vardır. Kosova'daki ekonomik zorluklara rağmen bu eksiklik AB'ye karşı büyük bir zayıflıktır.[379]

1999 yılında, Avrupa Komisyonu İstikrar ve Ortaklık Sürecinin temellerini Batı Balkan ülkeleri- Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan ve Kosova için uzun vadeli bir politika-stratejik yaklaşım olarak belirlediğinde (1244/99)[380], Batı Balkan ülkeleri için siyasi ve ekonomik entegrasyon süreci ciddi bir siyasi çatışma ve son derece düşük ekonomik kalkınma döneminden sonra başlamış oldu. Temel hedef, Batı Balkan ülkelerinin AB genişleme kriteri Avrupa Birliği Antlaşması (1992/1993), Kopenhag Kriteri (1993) ve Avrupa Konseyi'nin bu kriterleri Madrid (1995)'de güçlendirmesi, Avrupa Konseyi toplantısının 2000 yılında İstikrar ve Ortaklık Projesine katılan tüm ülkelerin AB

[377] İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP) dışında, Avrupa Komisyonu Yıllık Raporları aracılığıyla, AB üye olmak isteyen her ülkenin raporunu ve ilerlemesini ele almaktadır.
[378] Enache A. M., & Doyle, N., Merja, A., *"Kushtëzimet e sundimit të ligjit në Marrëveshjen e Stabilizim Asociimit ndërmjet Kosovës dhe BE-së"*, s. 6.
[379] Hajrullahu, A., *"Paqja afatgjate në Ballkanin Perëndimor përmes integrimit në BE",* s. 183.
[380] 1999 yılında BM 1244 sayılı Kararı.

üyeliği için potansiyel adaylar olduğu ve AB'nin amacının Balkan ülkelerinin mümkün olan en iyi entegrasyonu olduğu sonucuna varmıştır.[381]

2000 yılında yapılan Zagreb Zirvesi'nde İstikrar ve Ortaklık Sürecinin Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği yolunda ilerlemenin yolu olduğu doğrulandı. 2003 yılında düzenlenen Selanik Zirvesi, İstikrar ve Katılım ülkelerinin AB üyeliği için ümit edebildiğini ve sürecin sadece aday ülkeler için mevcut olan katılım öncesi stratejisinin unsurları ile zenginleştirildiğini doğrulanmaktadır.[382]

Kosova, Avrupa'daki en genç devlet olarak, genel olarak entegrasyon sürecinde olduğu gibi üyelik için potansiyel aday bir ülkedir. Bunun nedeni, önce Kosova'nın yasal statüsünü uzun süre çözülmemesi, ardından Sırbistan ile olan açık anlaşmazlığın ve ülkenin kuzey kesimi üzerindeki etkisinin, beş AB üye ülkesinin tanınmamasının birtakım nedenlerinden kaynaklanmaktadır. Hukukun üstünlüğü, yüksek yolsuzluk oranları, kayırmacılık, organize suç ve düşük ekonomik gelişme gibi faktörler bunlara eklenmektedir.[383]

Kosova, AB son yıllarda entegrasyon sürecinde önemli adımlar attı. Bu başarılardan biri, kuşkusuz, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (IOA)'nın AB katılım sürecinde önemli bir koşul olarak imzalanmasıdır.[384]

Hırvatistan'ın tam AB üyeliği, diğer Batı Balkan ülkelerine reformlarını sürdürmeleri için teşvik edilmelidir. Öte yandan, vize serbestisi (sadece Kosova hariç), statü ve entegrasyon sürecinin ilerlemesi bu yönde ilerleme olduğunu göstermektedir.

---

[381] Krasniqi, G., Milivojevic, R., Seceragic, B., Bjelic, P., Aspektet ekonomike të dialogut në mes të Kosovës dhe Serbisë, s. 6.
[382] Ibid., s. 6; Hajrullahu, A., Paqja afatgjate në Ballkanin Perëndimor përmes integrimit në BE, fq. 181-188. 53 Baliqi, B., Kosova dhe Marrëveshja e Stabilizim Asociimit, s. 7
[383] 2015-2016 Avrupa Komisyonu Kosova Raporları'nda da ana hatlarıyla açıklanmıştır.
[384] Daha detaylı bilgi için bkz: http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/countries- on-the-road-tomembership/index_en.htm (12.02.2020).

Bununla birlikte, bu sürecin uzaması, AB'den kaynaklanan bir koşul olarak gerekli standartların gecikmesi veya yerine getirilmemesinin bir sonucudur.[385]

AB, dış ekonomi politikasını gelişmekte olan ülkelerde politik ve ekonomik ilerlemeyi desteklemek için kullanır. AB, bütçesi ve üye devletlerin bütçeleriyle, dünyanın resmi kalkınma yardımlarının yüzde 50'sinden fazlasını oluşturan dünyanın en büyük bağışçısıdır.[386]

Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu aracılığıyla Kosova'nın da bir parçası olduğu Katılım Öncesi Yardım Aracı'nı (IPA) kurmuştur. Özellikle bu mekanizmanın amacı, demokratik kurumların ve kolluk kuvvetlerinin güçlendirilmesine, kamu idaresinde reform yapılmasına, ekonomik reformların uygulanmasına, insan haklarına, azınlık haklarına ve cinsiyet eşitliğine saygının teşvik edilmesine yardımcı olmaktadır. Sivil toplumun gelişmesinin desteklemek, bölgesel iş birliğini güçlendirmek, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak ve yoksulluğu azaltmak önemli hedeflerden bazılarıdır. Kasım 2002'de AB, Batı Balkan ülkelerine yardım ve finansal destek sağlamak için bir İstikrar ve Ortaklık Süreç İzleme Mekanizması kurdu. Bu destek, Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu tarafından değerlendirilen Kopenhag Kriterlerinin karşılanmasındaki ilerlemeye bağlıdır. 2007-2013 dönemi için IPA yoluyla Kosova'ya AB yardımı 199,1 milyon € olmuştur.[387]

Fagan'a göre, Hukukun üstünlüğü, zorlu ekonomik ve sosyal koşullar ve çeşitli alan ve sektörlerde müktesebat ile ilgili Avrupa standartlarına ulaşılması, bir süredir bu ülkelerin hükümetleri için gerçek bir meydan okuma olacak ülkeleri için en kısa

---

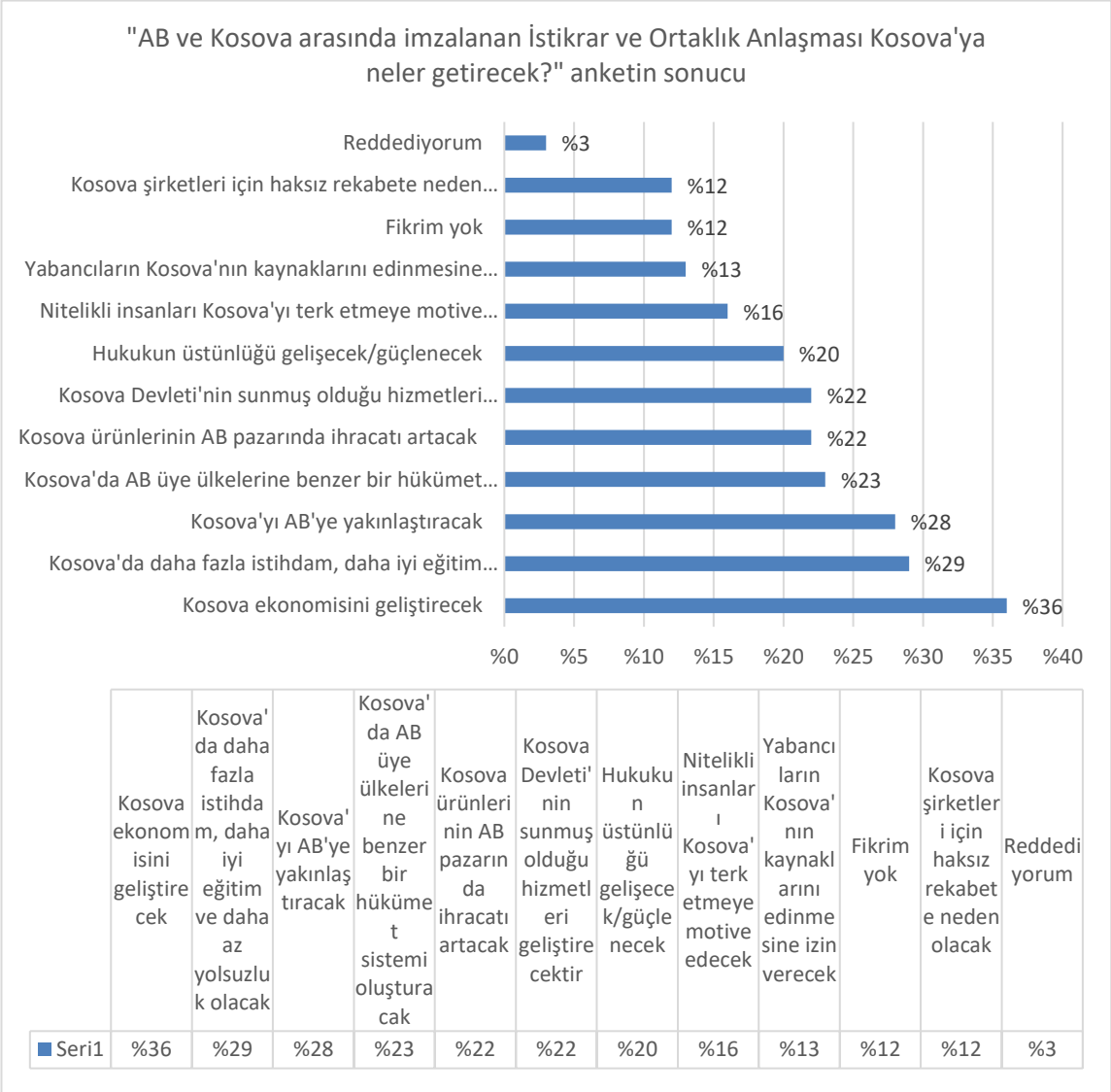
[385] http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/countries- on-the-road-tomembership/index_en.htm (12.02.2020).

[386] Hix, S., & Hoyland, B., *"Sistemi politik i Bashkimit Evropian",* 2015, s. 283.

[387] Kosova'daki IPA yardımı hakkında daha fazla bilgi için, bkz. "Kosova'da IPA Fonlarının Programlanması ve Emilimine İlişkin Mevcut Durumun Ulusal Değerlendirmesi", s. 25. IPA II finansal çerçevesi kapsamında IPA 2015 programı IPA Komitesi tarafından 25 Kasım 2015 tarihinde 78 milyon avroluk bir AB katkısıyla onaylanmıştır ve Kosova tarafından toplam 81 bütçe için eş finansman sağlanmıştır. Milyon Euro. AB Ofisi 2015 yılında Kosova'da toplam 55,29 milyon avroluk 111 proje sözleşmesi imzaladı. 2016 yılında genel olarak 71 milyon € ve kamu yönetimine 25 milyon € katkıda bulunmuştur. Bunun için bkz. Kosova için IPA Eylem Programı, I, s. 23 ve II, s. 5.

zamanda net bir bakış açısı açmak için bu engellerin üstesinden gelme konusunda ciddi bir istek ve yetenek göstermişlerdir.[388]

Tablo 16: "AB ile Kosova arasında imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) Kosova'ya neler getirecek?" anketinin sonucu

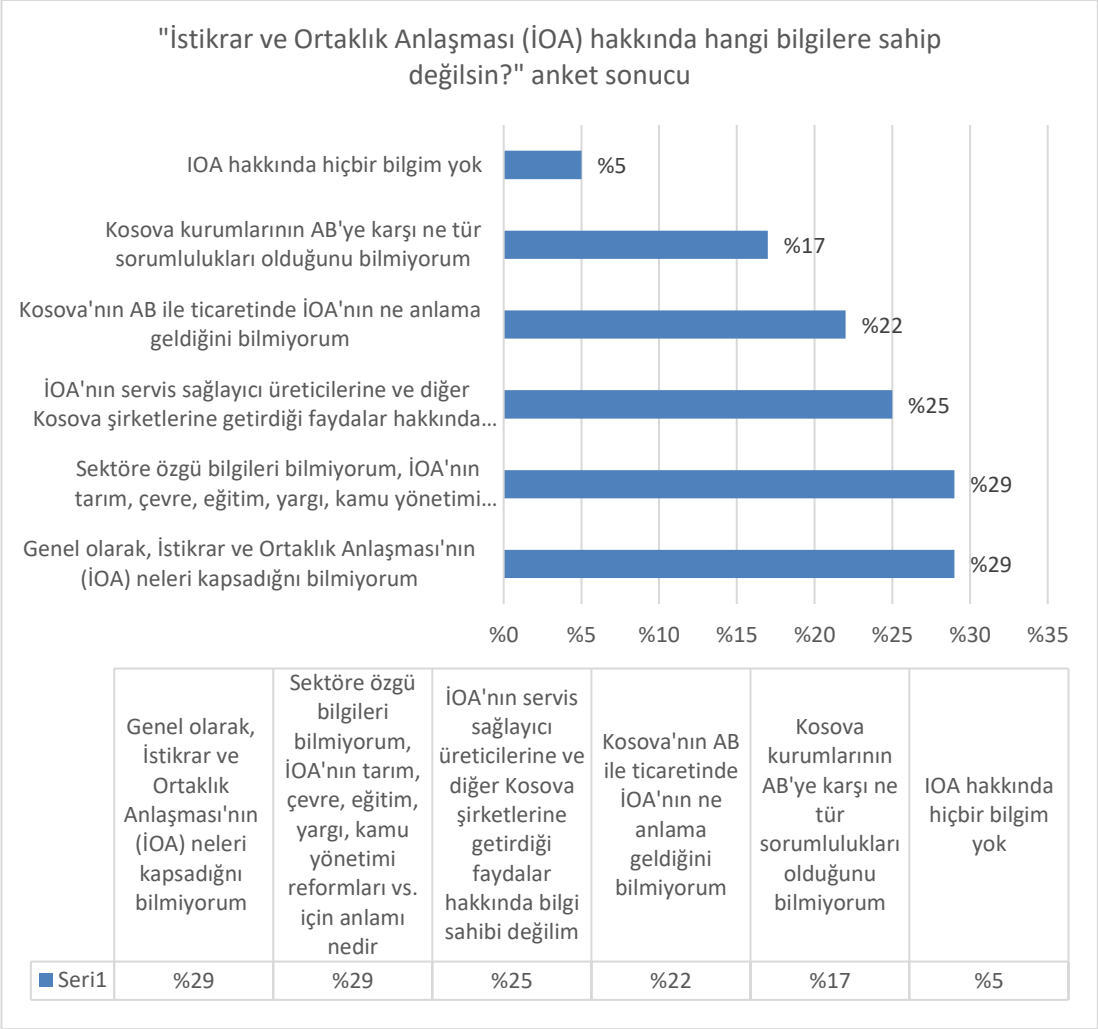

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

[388] Daha detaylı bilgi için bkz. Fagan, A., "Europe's Balkan Dilemma. Paths to Civil Society or State-Building?", s.18-48

Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından 2018'de yapılan anket sonuçlarına göre, AB ile Kosova arasında imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının Kosova'ya neler getireceği vatandaşlara sorulmuştur. Bu araştırmanın sonucunda vatandaşların görüşleri şu şekildedir: Kosova ekonomisini geliştirecek %36, Kosova'da daha fazla istihdam ve daha iyi eğitim olanakları sağlayacak ve daha az yolsuzluk olacak %29, Kosova'yı AB'ye yakınlaştıracak %28, Kosova'da AB üyesi ülkelerine benzer bir hükümet sistemi oluşturacak %23, Kosova ürünlerinin AB pazarında ihracatı artacak ve Kosova devletinin sunmuş olduğu hizmetleri geliştirecek %22, Hukukun üstünlüğü gelişecek %20, Nitelikli insanları Kosova'yı terk etmeye motive edecek %16, yabancıların Kosova'nın yer üstü ve yer altı kaynaklarını edinmesine izin verecek %13, Kosova şirketleri için haksız bir rekabete neden olacak %12, kabul etmeyenlerin ve fikri olmadığını ifade edenlerin toplam oranı ise %15'tir.

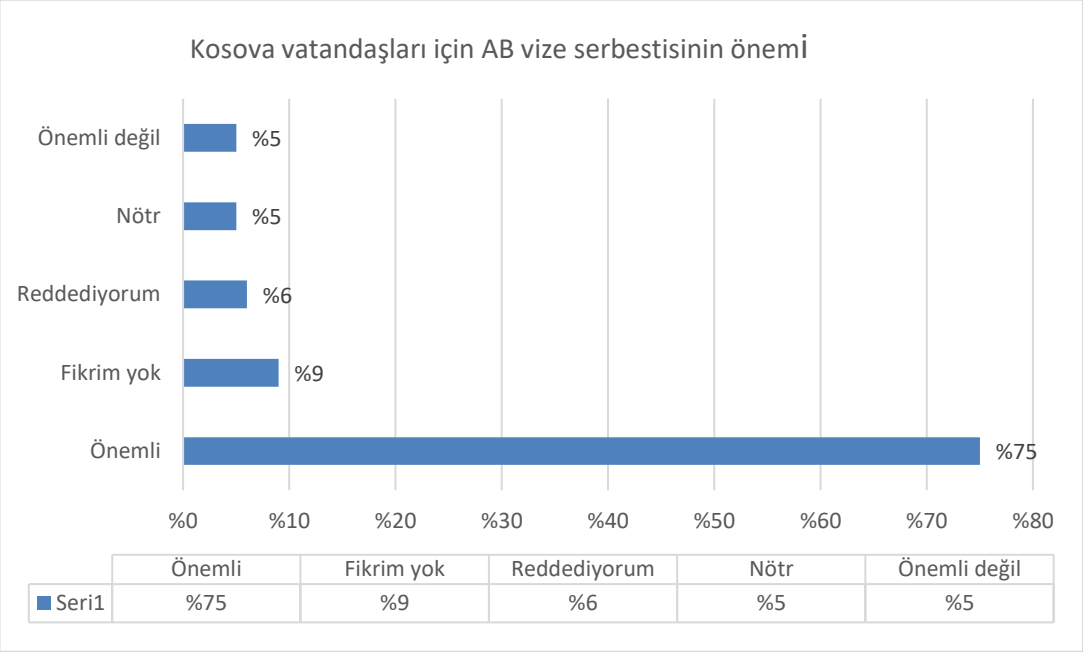
Tablo 17: İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) Hakkında

Yapılan çalışmada, Kosova vatandaşlarının İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) hakkındaki bilgileri incelenmiştir. Buna göre: genel olarak İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının neleri kapsadığını biliyorum ve sektöre özgü bilgileri biliyorum diyenlerin oranı %29, İOA'nın servis sağlayıcı üreticilerine ve diğer Kosova şirketlerine getirdiği faydalar hakkında bilgi sahibi değilim diyenlerin oranı %25, Kosova'nın AB ile ticaretinde İOA'nın ne anlama geldiğini bilmiyorum diyenlerin oranı %22, Kosova kurumlarının AB'ye karşı ne tür sorumlulukları olduğunu bilmiyorum diyenlerin oranı %17 ve IOA hakkında hiçbir bilgim yok diyenlerin oranı %5 olarak sonuçlanmıştır. Araştırmaya katılan vatandaşların büyük bir çoğunluğunun

İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA)'nın hangi alanları kapsadığı konusunda bilgiye sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 18: Vizelerin Serbestleştirilmesinin Önemi

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Yapılan çalışmada Kosova vatandaşları için vizelerin serbestleştirilmesinin önemi incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucu göstermiştir ki, araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının %75'i AB ülkelerine vizesiz geçişin sağlanması veya vizelerin serbestleştirilmesinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Vizelerin serbestleştirilmesinin önemli olmadığını ve bu fikri reddedenlerin toplam oranı %11'dir. Kosova vatandaşlarının AB üyesi ülkelere vizesiz seyahat etme özgürlüğü hakkında bilgiye sahip olmadıklarını ifade edenlerin oranı %9 iken bu konu hakkındaki görüşleri nötr olanların oranı %5'tir.

Tablo 19: Vize serbestisinin önemli olmasının nedenleri

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Yapılan çalışmada Kosova vatandaşları için vizelerin serbestleştirilmesinin önemli olmasının nedenleri incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucu göstermiştir ki, araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının %49,60'ı, AB ülkelerine vizesiz geçişin sağlanması, seyahat özgürlüğü açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Turizm açısından vize serbestisinin önemli olduğunu vurgulayanların oranı %25,40 iken, istihdam olanakları %6,10, eğitim fırsatları %4,10, ekonomik gelişme %2,90, ülkenin gelişimi %2,50, göç olgusu %2,10, yüksek yaşam standartları açısından önemli olduğunu vurgulayanların oranı %1,70'tir.

4.2.2. Kosova ile Avrupa Birliği İlişkileri

Kosova, Avrupa entegrasyonu çerçevesinde ilk kez 2000 yılında Zagreb Zirvesi'nde BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi tarafından temsil edilen UNMIK çatısı altında İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasında (IOA) sunuldu. Bu temsil, Kosova'nın bu sürecin bir parçası olduğu BM Güvenlik Konseyi Kararı[389]'na dayanan UNMIK uluslararası yönetiminin bir parçasıydı, AB tarafından Mayıs 1999'da kabul edilen bir Avrupa girişimi. Avrupa için Kosova entegrasyon süreci iki ana bölüme ayrılmıştır: ilk kısım 1999'dan bağımsızlık ilanına kadar 17 Şubat 2008'de, ikinci kısım ise bağımsızlık ilanından sonraki dönemdir. İlk dönemde, bunun, tüm Batı Balkan ülkeleriyle birlikte AB kurumlarının tüm toplantılarında vurgulanmış olmasına rağmen, açık bir Avrupa perspektifi yoktu. Şu anda Kosova, kurumsal temsili ancak bağımsızlık ilanından sonra gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, bu bölüm ilk dönemi "uluslararası yönetim" ve ikinci dönemi "kurumsal temsil" ya da "kendini temsil etme" olarak ifade edilmektedir.

Böyle bir perspektif, Avrupa Komisyonu'nun şu tebliğinin yayınlanmasının ardından, özellikle 2005 yılında, siyasi statüden önce standartlar belirleyen önerilerle Haziran 2004'te de devam etti: Kosova için Avrupa Geleceği.[390]

İkinci bölümde, bağımsızlık ilanından sonraki dönem, Veton Surroi'ye göre Kosova'nın üç muhalefet seviyesi ile karakterize edildiği: İlk grup Sırbistan'ın toprak anlaşmazlığını ve Kosova'nın bir parçası olduğu iddiasını içeriyordu. İkinci grup, beş üye ülkeyi tanımayı reddeden AB üye devletlerinden (bağımsızlık beyanı sırasında AB toplam 27 üye devletten) oluşuyordu. Üçüncü grup, Kosova sürecini ve devletini tek

[389] Güvenlik Konseyi tarafından Birleşmiş Milletler'in toplantısında kabul edilen 1244 (1999) sayılı karar, 10 Haziran 1999'da S / RES / 1244 (1999).
[390] Daha detaylı bilgi için bkz. 2005 yılı Avrupa Komisyonu, Kosova İlerleme Raporu, s.6.

taraflı bir karar ve diğer ülkeler için olası bir emsal olarak gören dünya ülkeleriyle yüzleşmenin ideolojik yönünü içeriyordu.[391]

Selanik Avrupa Konseyi, Batı Balkan ülkeleri için İstikrar ve Ortaklık Anlaşması IOA içinde Avrupa perspektifi sağlama aracı olarak bir Avrupa ortaklığı kurulmasını onayladı. Bu Avrupa Ortaklığı ilk olarak AB tarafından 2006 yılında Kosova'nın sadece Sırbistan ve Karadağ'ın içine girdiği zaman kabul edildi. Konsey Kararı[392]'na göre, Kosova BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararı uyarınca muamele gördü. Oysa, ikinci Avrupa Ortaklığı Konsey'in içeriği ilk ortaklık ile aynı olan Konsey'in kararına göre[393] gerçekleşti, ancak tek değişiklik, referandumdan sonra Sırbistan ve Karadağ Birliği'nin çöküşünün sebebiydi. 2006 yılında ayrılmak üzere Karadağ ayrılık ve bağımsızlığını ilan etti. Bu Avrupa ortaklığının ana hedefi reformların uygulanmasına öncelik verilmesi, mali yardımın onaylanmasına ilişkin yönergeler ve ayrıca uygulama ilke ve kurallarının takip edilmesi idi.[394]

Avrupa Ortaklığının onaylanmasından sonra, uygulama amacıyla Kosova kurumları[395], koordinasyon ve hükümetler arası iletişim Avrupa Ortaklık Eylem Planı (PVPE) için 2008-2010 uygulama Eylem Planını- PVPE 2011 ve 2012 onaylamıştır. İstikrar ve Ortaklık İzleme Mekanizmasının kurulması, AB ile diyalogun geliştirilmesi için bir Kosova makamının oluşturulmasıydı. Bu süreç, Kosova'nın doğrudan IOA'ya

[391] Jacques Rupnik, Batı Balkanlar ve AB: `` Avrupa Saati, '' Bölüm 6, Veton Surroi, Balkanlar ve AB'deki bitmemiş devlet (ler): bir sonraki dalga, (Chaillot Belgeleri), Avrupa Birliği Güvenlik Enstitüsü Çalışmalar, Paris 2011, s. 111.

[392] BM Güvenlik Konseyi Kararı 1244'te tanımlandığı üzere, Sırbistan ve Karadağ ile Kosova dahil Avrupa Ortaklığında yer alan primler, öncelikler ve koşullar hakkında 30 Ocak 2006 tarihli Avrupa Konseyi Kararı (2006/56 / EC) Kararı, 10 Haziran 1999 tarihli ve 2004/520 / EC sayılı Kararın yürürlükten kaldırılması.

[393] BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararında tanımlandığı üzere, Kosova ile Sırbistan dahil Avrupa Ortaklığında yer alan primler, öncelikler ve koşullar hakkında 18 Şubat 2008 tarihli Avrupa Konseyi Kararı (2008/213 / EC) kararına bakınız. 10 Haziran 1999 tarihli ve 2006/56 / EC sayılı Kararın yürürlükten kaldırılması.

[394] Ibid.

[395] Bu dönemde, 15 Mayıs 2001'de PSSP tarafından Hans Haekkerup tarafından açıklanan Kosova'da Geçici Özyönetim Anayasal Çerçevesi'ne göre: Kosova Öz-Yönetim Geçici Kurumları- IPVQ adı verilen kurumlar hakkındaydı.

dahil edilmesinin imkansızlığı tarafından yaratılmaktadır, çünkü sadece Sırbistan ve Karadağ'a dahil edilmiştir ve bu birliğin dağılmasından sonra Kosova Sırbistan'a dahil edilmiştir ve BM'in 1244 sayılı Kararına dayanmaktadır.

Aralık 2007'de Avrupa Konseyi, Kosova'nın siyasi statüsünün çözülmesinin, "*sui generis"* davası olarak sunulmasının ve diğer ülkeler için bir cumhurbaşkanını temsil etmenin öneminin altını çizdi.[396]

Temmuz 2008'de Brüksel'de, Avrupa Komisyonu toplam 1.236 milyon avroluk bir bağış konferansı düzenledi. Avrupa Komisyonu ve AB üye ülkelerinin vaatleri 800 milyon avroya ulaşmış olsa da[397] aslında, bu destek daha sonraki bir dönemden daha parlak bir entegrasyon geleceği için çok iyimserdi.

22 Temmuz 2010'da Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Sırbistan'ın sunduğu bir talebe göre Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukukun genel normlarını veya 1244/99 sayılı Güvenlik Konseyi Kararını ihlal etmediğine karar verdi.[398]

2012 yılında İstikrar ve Ortaklık Diyalog Süreci (IOA olarak bilinir) içerisinde uygulanmıştır. Bu fizibilite çalışması nihayet Kosova'nın yürürlüğe girmesiyle sırasıyla 2015 ve 2016 yıllarında gerçekleşen İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (IOA)'nı imzalama yolunu açtı.

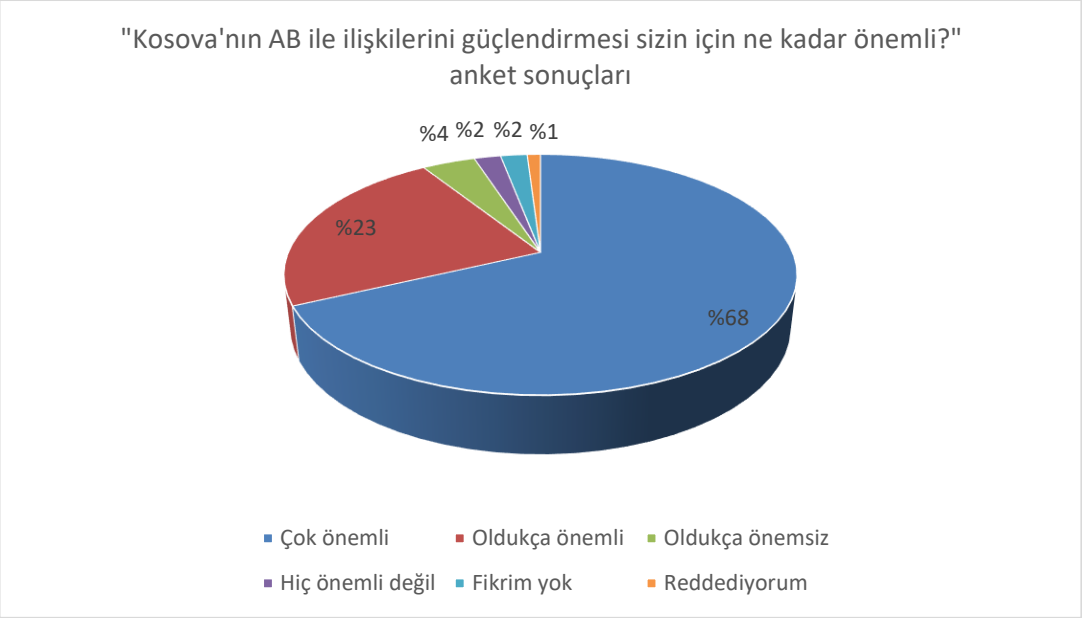
---

[396] Bu dönemde, 15 Mayıs 2001'de PSSP tarafından Hans Haekkerup tarafından açıklanan Kosova'da Geçici Özyönetim Anayasal Çerçevesi'ne göre: Kosova Öz-Yönetim Geçici Kurumları - IPVQ adı verilen kurumlar hakkındaydı.

[397] Avrupa Komisyonu tarafından Kosova için İlerleme Raporu 2008 (1244 sayılı Karar uyarınca) 2008, SEC (2008) 2697 final, Brüksel, 05.11.2008.

[398] Ibid.

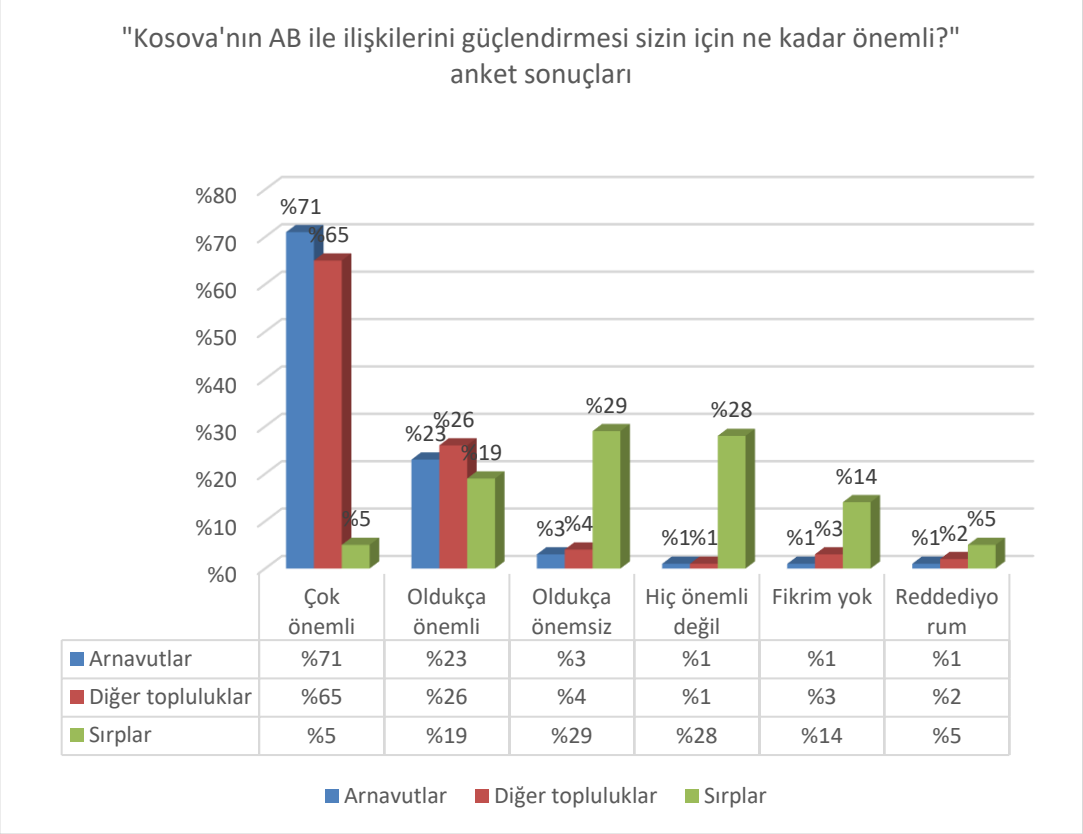
Tablo 20: Kosova'nın AB ile ilişkilerini güçlendirmesinin önemi

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Birliği Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan araştırmada, Kosova vatandaşlarının Kosova'nın ülke olarak AB ile ilişkilerini güçlendirmesinin çok önemli olduğu yönünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Kosova'nın AB ile ilişkilerini güçlendirmesi gerektiğini sonucu %91 çıkmıştır. Bu oldukça yüksek bir orandır. Kosova'nın AB ile ilişkilerinin güçlendirmesi fikrini olumsuz olarak gören ve bu fikri reddedenlerin oranı %7. Kosova'nın AB ile ilişkilerini güçlendirmesi yönünde %91 gibi yüksek bir oranda çıkması, Kosova vatandaşlarının AB fikrine sıcak baktığını ve Kosova'nın geleceğinin AB içerisinde yer alması gerektiğini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.

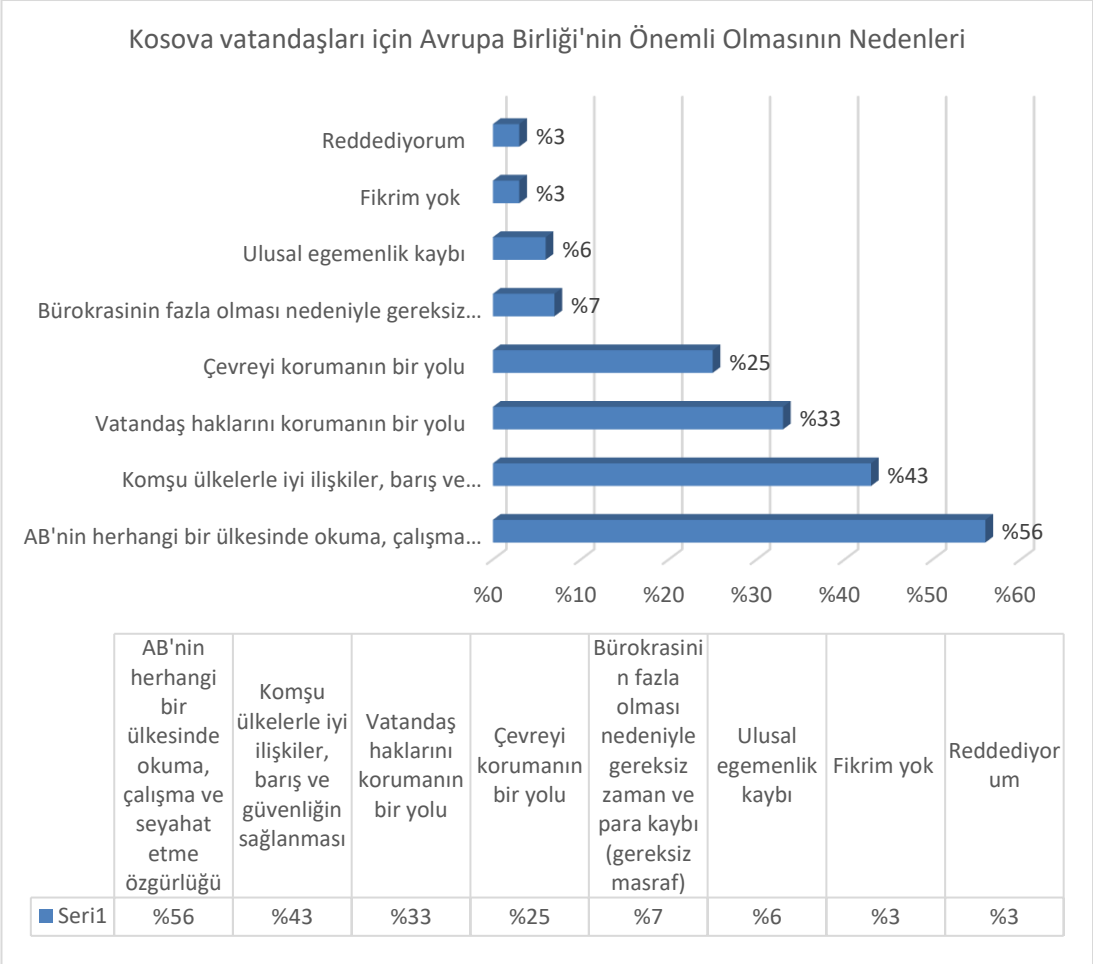
Tablo 21: Topluluklar açısından Kosova'nın AB ile ilişkilerini güçlendirmesinin önemi

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova'da nüfusun çoğunluğunu Arnavutlar oluşturmaktadır. Kosova nüfusunda Arnavutların oranı %73,5 iken azınlık durumunda yaşayan Sırpların oranı ise %13,4'tür. Kosova vatandaşları arasında azınlık konumunda yaşayan Türklerin nüfusa oranı %2,1, Boşnakların oranı %1,7, Goranların oranı ise %1,5'tür. Kosova'nın AB ile ilişkilerini geliştirmesinin önemli olduğunu, nüfus olarak çoğunluğu oluşturan Arnavutlar %94 oranında, Kosova nüfusu içinde azınlık konumunda yer alan diğer topluluklar %91 oranında, Sırplar ise %24 oranında oy kullanmışlardır. AB ile Kosova ilişkilerinin güçlendirilmesinin önemsiz olduğunu, Arnavutlar %5 oranında, diğer topluluklar %7 oranında, Sırplar ise %62 oranında oy kullanmışlardır.

Tablo 22: AB'nin Kosova vatandaşları için anlamı

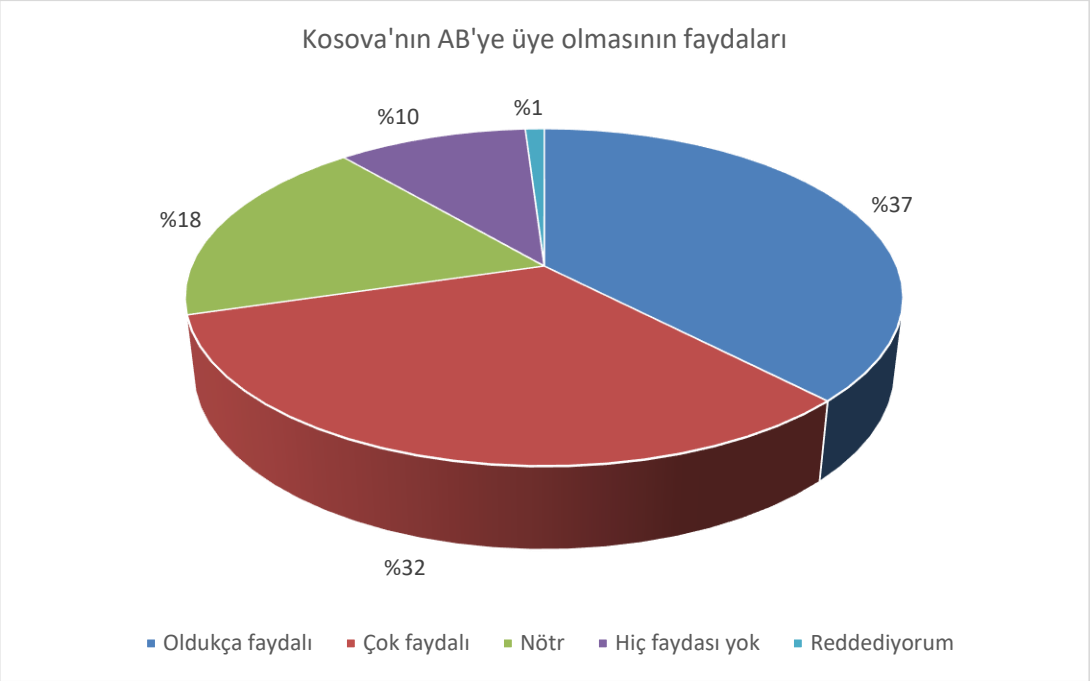

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan araştırmada, Kosova vatandaşları için Avrupa Birliği'nin önemli olmasının nedenleri farklı faktörlere dayanmaktadır. Bunların en başında %56 oranında AB'nin herhangi bir ülkesinde okuma, çalışma ve seyahat etme özgürlüğü yer almaktadır. Bunların dışında komşu ülkelerle iyi ilişkiler, barış ve güvenliğin sağlanması %43, AB'yi vatandaş haklarının korumanın bir yolu olarak görenlerin oranı %33 iken çevreyi korumanın bir yolu olarak görenlerin oranı ise %25'tir. AB'yi ulusal egemenlik kaybı, AB üye ülkelerde bürokrasinin fazla olması nedeniyle gereksiz görenler ve Kosova'nın AB'ye üye olmasını reddedenlerin oranı toplam %16'dır. Kosova vatandaşlarının büyük bir

çoğunluğu AB'yi vatandaş haklarının korunması, çevrenin korunması, komşu ülkelerle iyi ilişkilerin barış ve güvenliğin sağlanması konusunda güvence olarak görmektedir.

Tablo 23: Kosova'nın AB'ye üye olmasının yararları

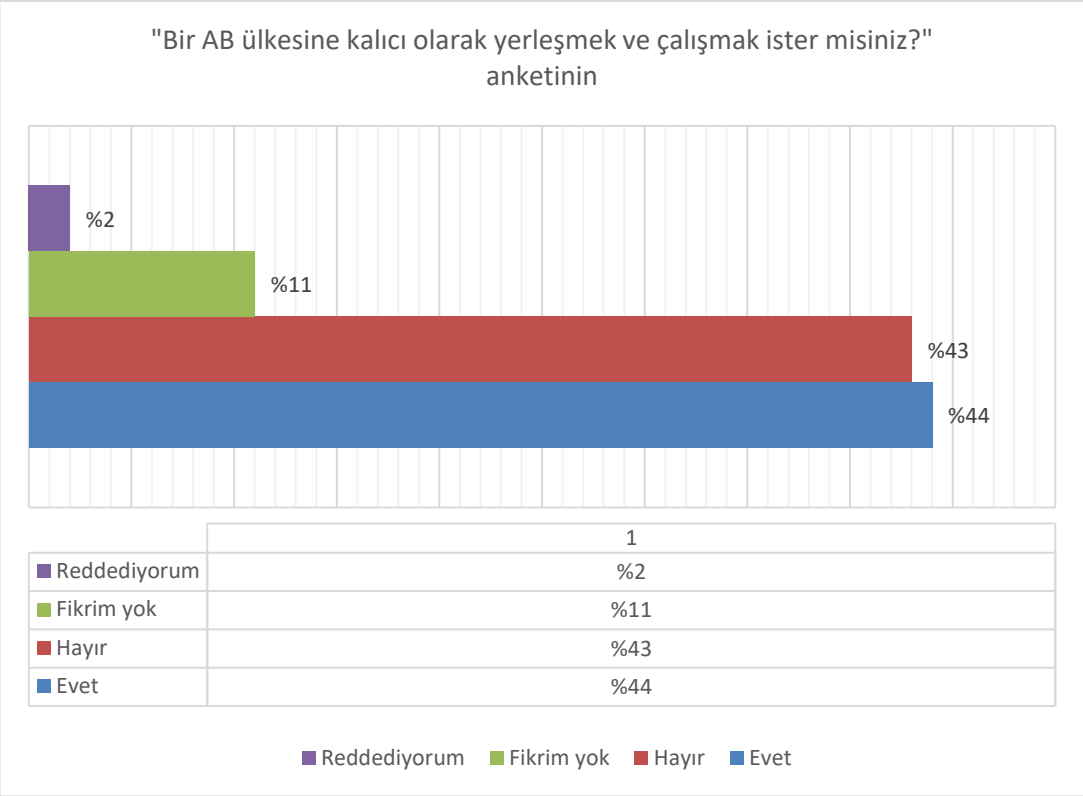

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan araştırma göstermiştir ki, Kosova vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun Kosova'nın AB'ye üye olmasının faydalı olacağı yönündeki görüşleri olumludur. Araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının %69'u Kosova'nın AB'ye üye olmasının yararlı olabileceği yönünde oy kullanmıştır. AB üyeliğinin hiç faydası olmadığını ve AB fikrini kabul etmeyenlerin toplam oranı %11'dir.

4.2.3. Adaylık Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

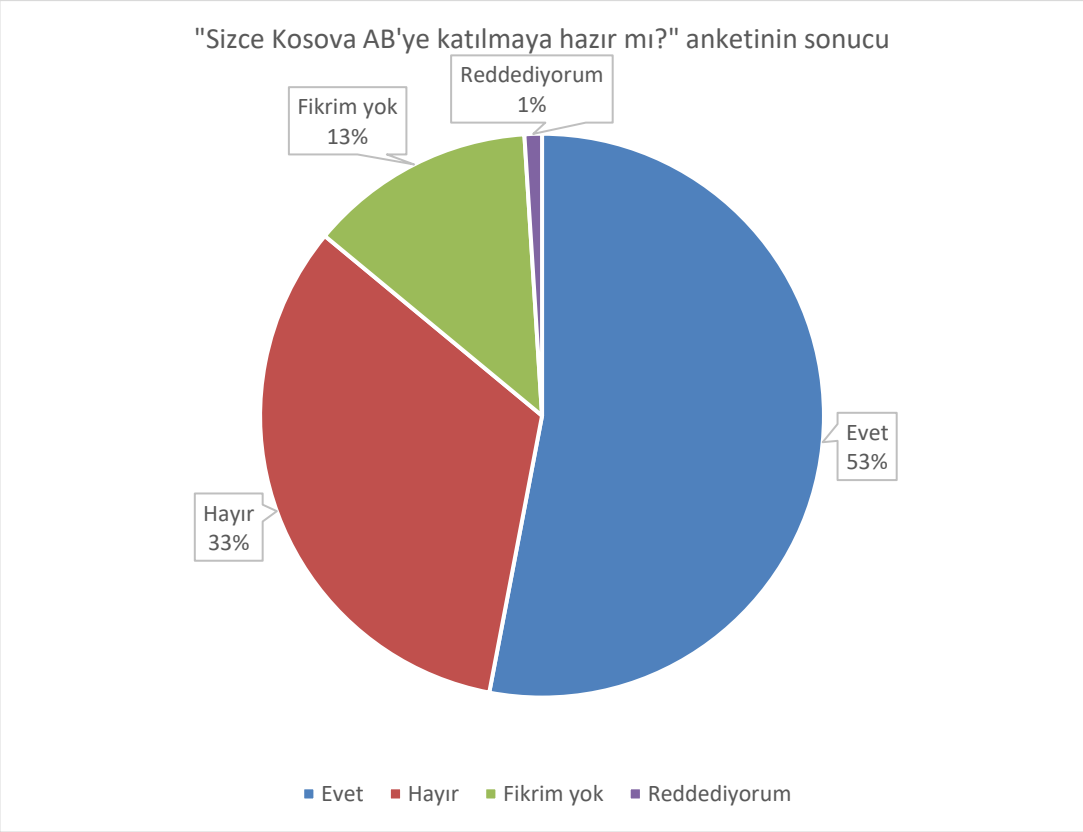
Tablo 24: Kosova vatandaşlarının AB ülkelerine kalıcı olarak yerleşmeleri üzerine düşünceleri

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının, AB üyesi bir ülkede kalıcı olarak yerleşmek ve çalışmak isteyenlerin oranı %44'tür. Bunun yanı sıra AB üyesi bir ülkeye kalıcı olarak yerleşmek ve çalışmak istemeyenlerin oranı %43'tür. AB'ye yerleşmek ve çalışmak isteyenlerin ile istemeyenlerin arasında çok az bir fark bulunmaktadır. Yaklaşık %1 oranında. Bu fikri reddeden ve fikri olmadığını beyan edenlerin toplamı yaklaşık %13'tür.

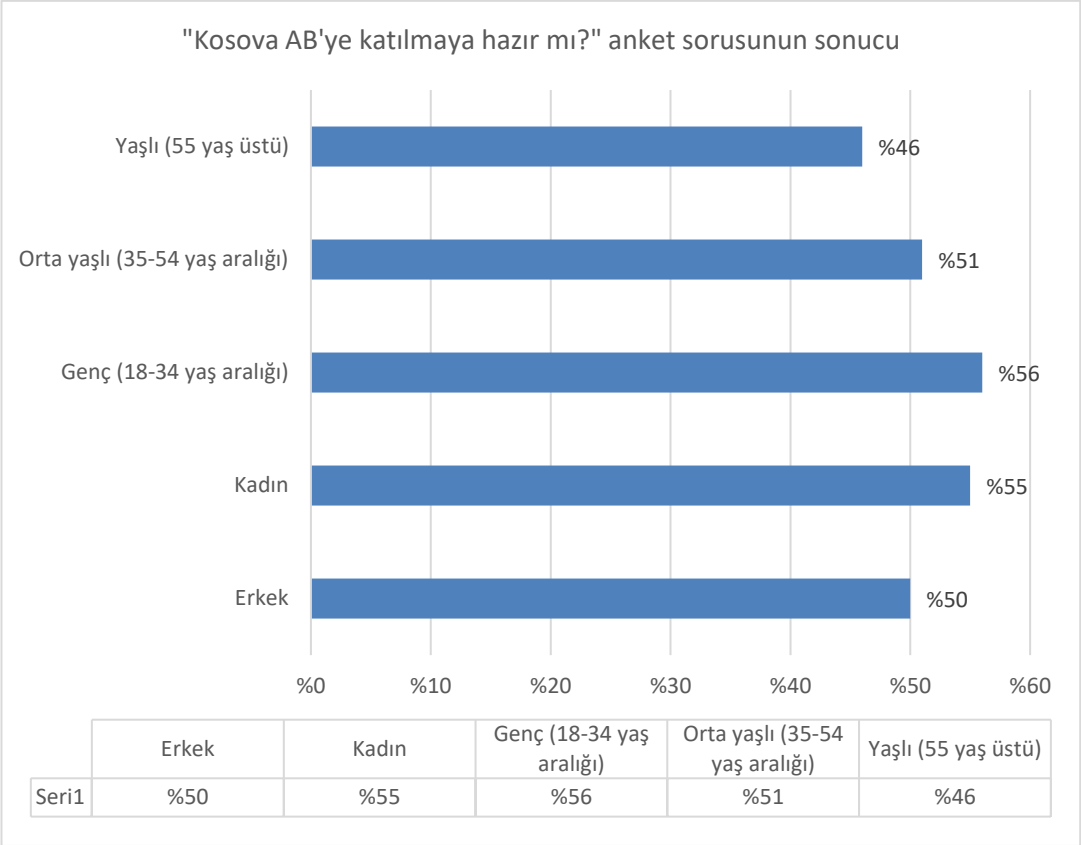
Tablo 25: Kosova AB'ye üye olmaya hazır mı?

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Ankete katılan Kosova vatandaşlarının %53'ü Kosova'nın Avrupa Birliği üyesi olmaya hazır olduğunu, yaklaşık %33'ü ise Kosova'nın hala AB'ye katılmaya hazır olmadığını ifade etmiştir. Kosova'nın AB'ye katılma konusunda fikri olmadığını ve bu fikri reddedenlerin oranının toplamı yaklaşık %14'tür. Bu sonuç bize araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun %53'ünün, Kosova'nın hem siyasi hem ekonomik hem de sosyal açıdan AB'ye üye olmaya hazır olduğunu düşündükleri anlamına gelmektedir.

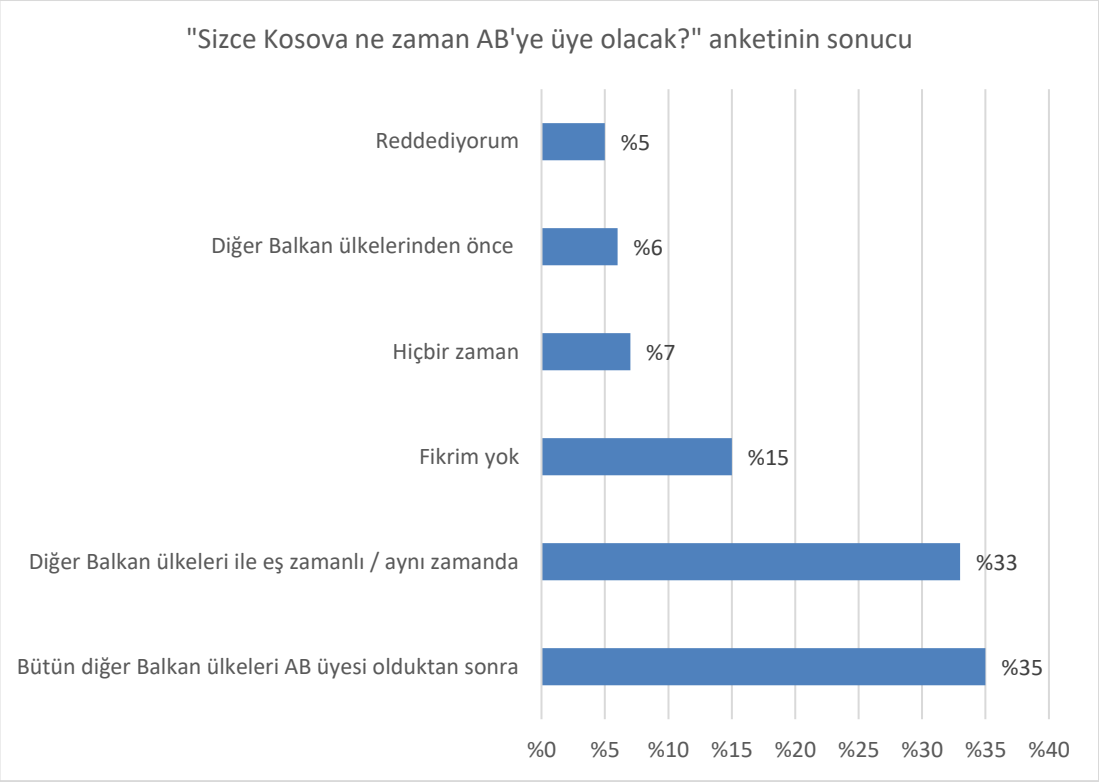
Tablo 26: Kosova vatandaşlarının Kosova'nın AB'ye katılmaya hazır olup olmadığı konusundaki düşünceleri

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan araştırma, katılımcıların cinsiyetleri ve yaş aralıklarını da ortaya koymaktadır. Buna göre araştırmaya katılan kadınların %55'i ve erkeklerin %50'si Kosova'nın AB'ye katılmaya hazır olduğunu ifade etmektedir. Araştırmaya katılan 18-34 yaş aralığında bulunan gençlerin %56'sı, 35-54 yaş aralığında bulunanların %51'i, yaşlı olarak nitelendirilen 55 yaş üstü grubun %46'sı Kosova'nın AB'ye katılmaya hazır olduğu yönünde fikir beyan etmişlerdir.

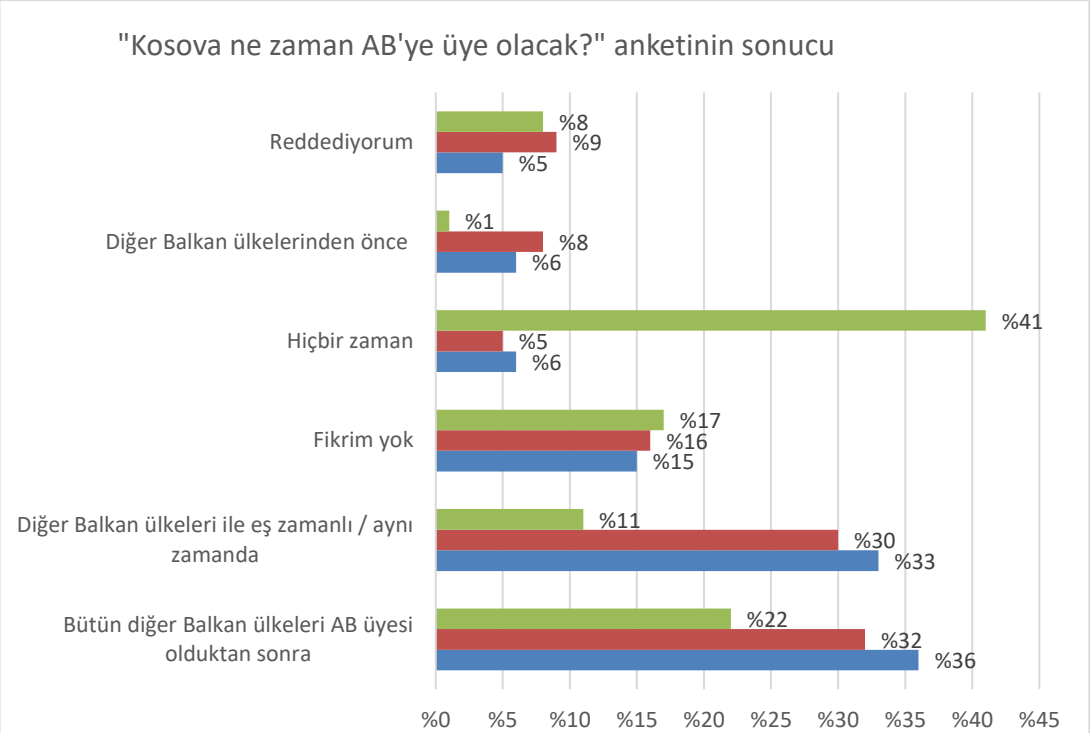
Tablo 27: Kosova AB'ye ne zaman üye olacak?

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Araştırmaya katılan Kosova vatandaşları, Kosova'nın ne zaman AB'ye üye olacağı yönünde görüşler sunmuşlardır. Bunlardan yaklaşık %35'i bütün diğer Balkan ülkeleri AB üyesi olduktan sonra Kosova'nın AB'ye üye olacağını bildirmiştir. Araştırmaya katılanların %33'üçü diğer Balkan ülkeleri ile eş zamanlı olarak Kosova'nın AB'ye üye olacağını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının yaklaşık %6'sı ise diğer Balkan ülkelerinden önce AB'ye üye olacağını ifade etmiştir.

Tablo 28: Kosova'da yaşayan toplulukların, Kosova'nın AB'ye üye olma ile ilgili düşünceleri

	Bütün diğer Balkan ülkeleri AB üyesi olduktan sonra	Diğer Balkan ülkeleri ile eş zamanlı / aynı zamanda	Fikrim yok	Hiçbir zaman	Diğer Balkan ülkelerinden önce	Reddediyorum
Sırplar	%22	%11	%17	%41	%1	%8
Diğer topluluklar	%32	%30	%16	%5	%8	%9
Arnavutlar	%36	%33	%15	%6	%6	%5

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan çalışma, Kosova'da yaşayan bütün toplulukların, Kosova'nın Avrupa Birliği'ne üye olacağı zamanı ve bakış açılarını göstermektedir. Bu araştırmanın sonucuna göre, bütün diğer Balkan ülkeleri AB üyesi olduktan sonra Kosova'nın AB üyesi olacağını düşünen

Arnavutların oranı %36 iken bu aran diğer topluluklarda %32 iken, Sırplarda ise %22'dir. Diğer Balkan ülkeleri ile eş zamanlı olarak Kosova'nın üye olacağını düşünenlerin oranı Arnavutlarda %33 iken, diğer topluluklarda %30, Sırplarda bu oran %11'dir. Kosova'nın AB'ye hiçbir zaman üye olamayacağını düşünenlerin oranı oranı Arnavutlarda %6 iken diğer topluluklarda bu oran %5, Sırplarda ise bu oran %41 oranındadır. Araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarını, Kosova'nın diğer Balkan ülkelerinden önce AB üyesi olacağını inananların oranı Arnavutlarda %6, diğer topluluklarda %5, Sırplarda ise bu oran %1'dir. Genel olarak araştırmanın sonucu Kosova vatandaşlarından Arnavutlar ve diğer toplulukların AB ile ilgili daha iyimser bir görüşe sahip oldukları, Kosova'da yaşayan Sırpların ise Kosova'nın AB süreciyle ilgili daha kötümser bir yaklaşıma sahip oldukları görülmektedir.

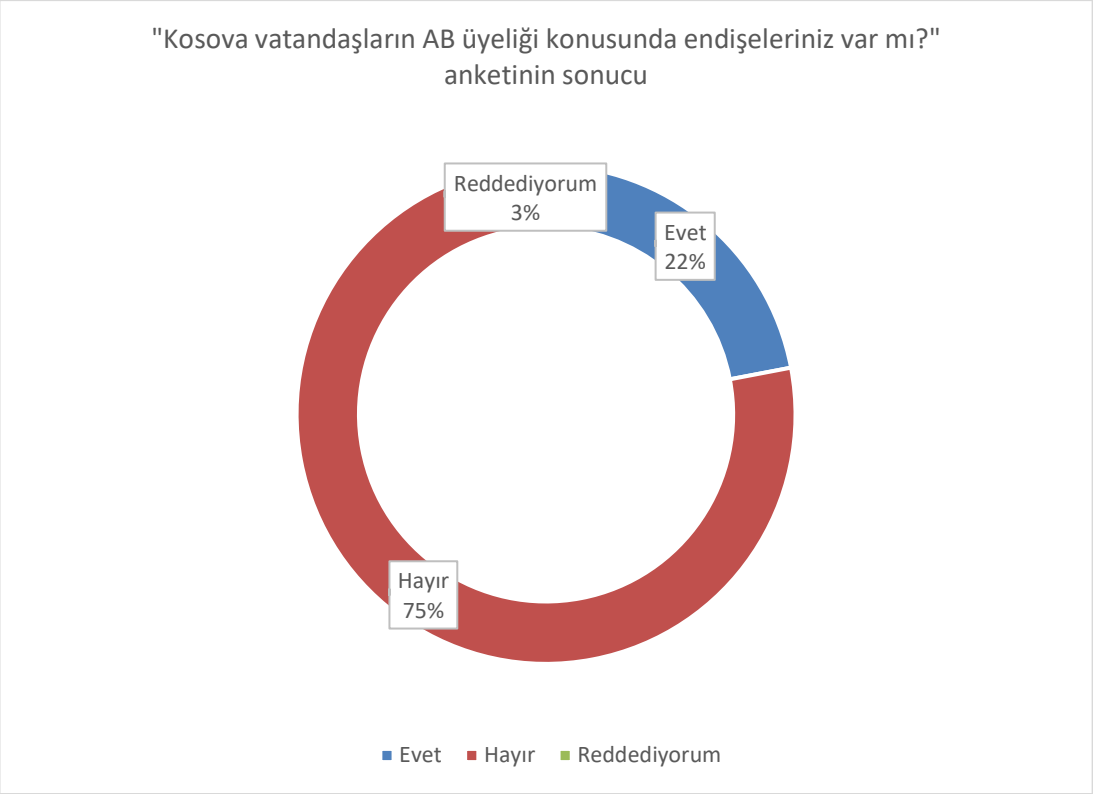
Tablo 29: Kosova Vatandaşlarının Kosova'nın AB'ye Üye Olacağı Tahmin Ettikleri Yıl

Sizce Kosova AB'ye ne zaman üye olacak?	Yüzdesi
2020	19,30%
2021	3,80%
2022	8,90%
2023	4,00%
2024	2,10%
2025	17,60%
2026	1,90%
2027	1,50%
2028	4,60%
2029	1,20%
2030	12,40%
2031	0,20%
2032	0,40%
2033	0,50%
2035	2,80%
2036	0,20%
2037	0,50%
2038	0,80%
2039	0,20%
2040	0,90%

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Birliği Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan araştırmada Kosova vatandaşlarına Kosova'nın AB'ye ne zaman üye olacağı sorulmuştur. Bu araştırma sonucu göstermiştir ki, vatandaşların %19,30'u 2020 yılında, %17,60'ı 2025 yılında, %12,40'ı da Kosova'nın AB'ye üye olacağını tahmin ettiklerini göstermiştir. Yapılan araştırma göstermiştir ki, Kosova vatandaşlarının tahminlerinin en yüksek oranı 2020 yılı iken, sırasıyla 2025 yılı ile 2030 yılı en yüksek ikinci ve üçüncü yılı oluşturmaktadır.

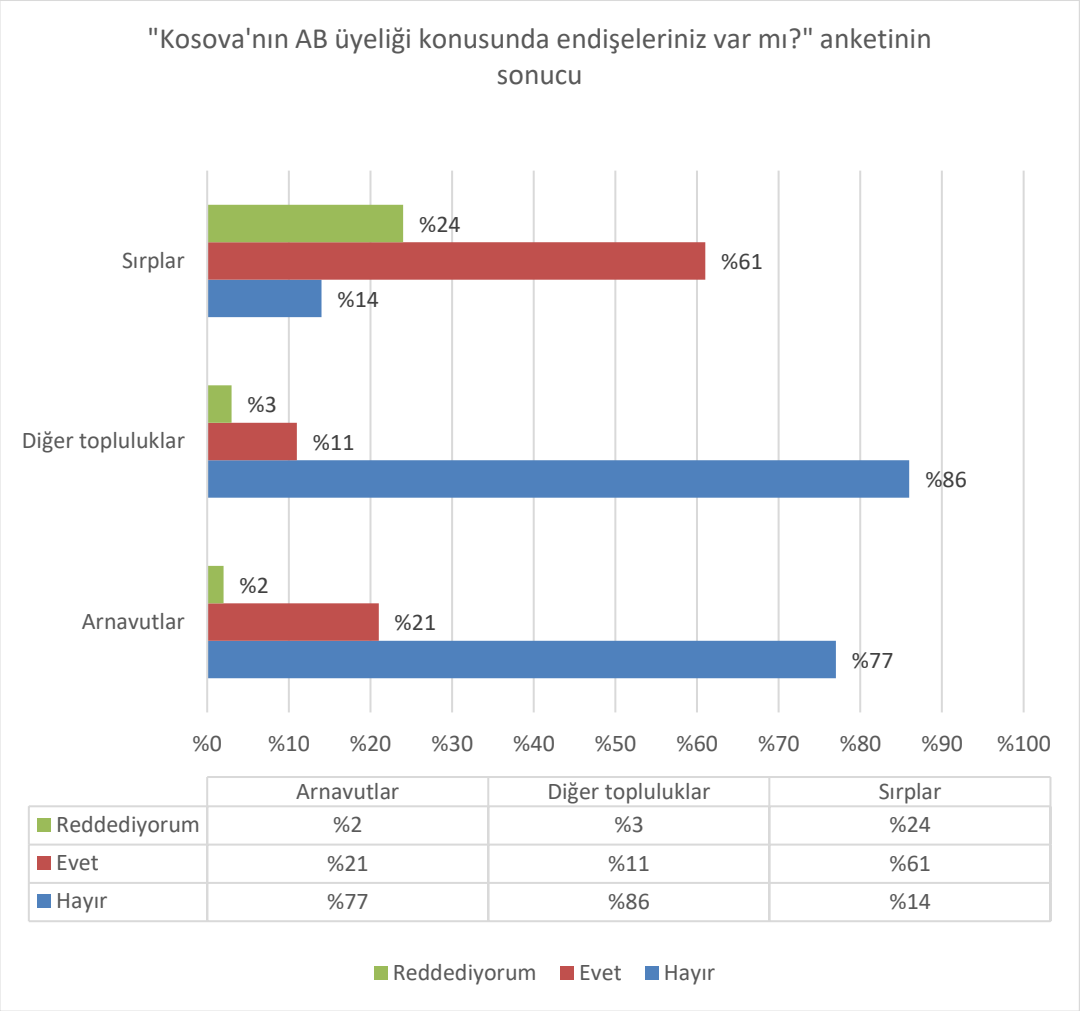
Tablo 30: Kosova vatandaşlarının AB üyeliği konusundaki endişeleri

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Birliği Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan çalışma, Kosova vatandaşlarının AB üyeliği konusundaki endişelerini ortaya çıkarmaktadır. Araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının %75'i Kosova'nın AB üyeliği konusunda endişe yaşamadığını, %22'sinin ise Kosova'nın AB üyeliği konusunda endişelerinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılanların %3'ü ise bu fikri reddettiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 31: Kosova'da Yaşayan Toplulukların AB Üyeliği Konusundaki Endişeleri

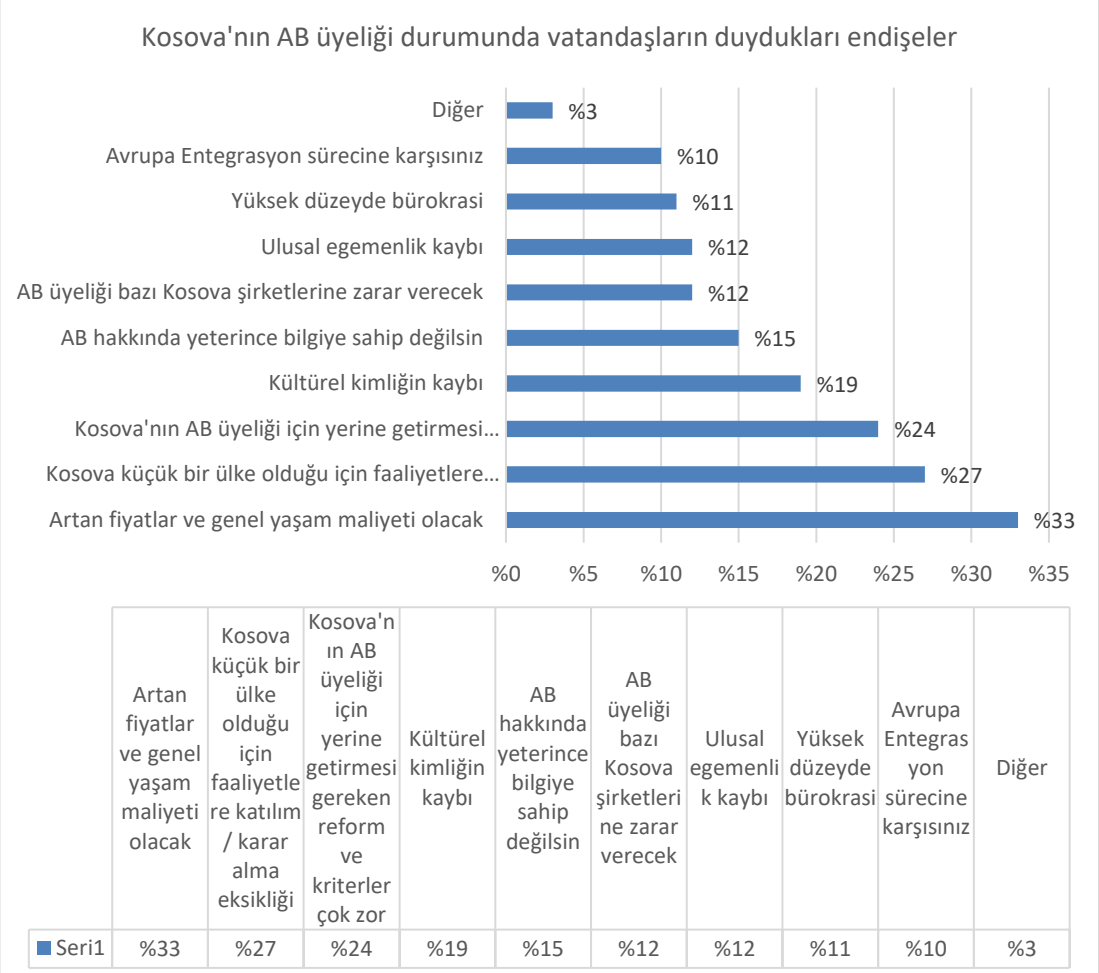
	Arnavutlar	Diğer topluluklar	Sırplar
Reddediyorum	%2	%3	%24
Evet	%21	%11	%61
Hayır	%77	%86	%14

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan çalışma, Kosova vatandaşlarının AB üyeliği konusunda endişelerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Buna göre, Arnavutların %77'sinin, diğer toplulukların %86'sının, Sırpların %14'ünün Kosova'nın AB üyeliği konusunda endişeleri bulunmamaktadır. Diğer taraftan Kosova'nın AB konusunda endişeleri bulunanların oranı, Arnavutlar 'da %21 iken, bu oran diğer topluluklarda %11, Sırplarda ise %61 oranındadır. Araştırma sonucu şunu göstermiştir ki, Kosova'da yaşayan Sırpların %61'inin Kosova'nın AB üyeliği konusunda endişeleri bulunmaktadır. Kosova'da çoğunluğu oluşturan Arnavutlar

%77'si ile diğer toplulukların %86'sının Kosova'nın Avrupa Birliği üyeliği konusunda endişeleri bulunmamaktadır.

Tablo 32: Kosova'nın AB'ye üye olması durumda vatandaşların duydukları endişeler

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova'nın AB üyeliği durumunda vatandaşların duydukları endişeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Artan fiyatlar ve genel yaşam maliyeti %33, Kosova'nın küçük bir ülke olması sebebiyle faaliyetlere katılım ve karar alma eksikliğinin olması %27, Kosova'nın AB üyeliği için yerine getirmesi gereken reform ve kriterlerin çok olması %24, kültürel kimliğin kaybı %19 oranında çıkmıştır. AB üyeliği bazı Kosova

şirketlerine zarar vereceği ve ulusal egemenlik kaybının ortaya çıkacağını düşünenlerin oranı %12 iken Avrupa entegrasyon sürecine karşı olanların oranı %10 oranındadır.

Tablo 33: "Kosova'nın karşı karşıya olduğu en önemli mesele nedir?" anketinin sonucu

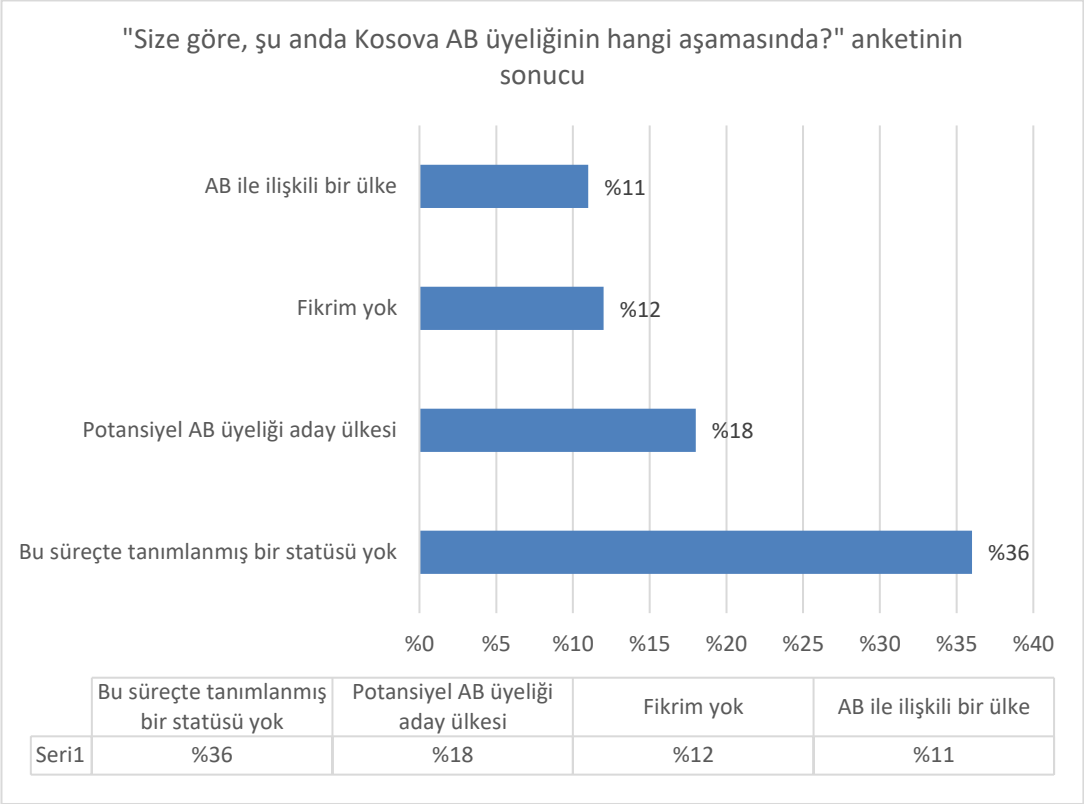

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan araştırmada, Kosova'nın karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlar araştırılmıştır. Araştırma sonucunda yolsuzlukla mücadele %61, ekonomik durum ve istihdam %57, AB üyesi ülkelere seyahat edememe %47, eğitim düzeyinin yetersiz olması %30, güvenliğin sağlanamamış olması %19, Sırbistan'la ilişkilerin normalleştirilmesi %17, Kuzey

Kosova'nın entegrasyonu %13, radikalleşme ve terörizm %10, etnik azınlıkların entegrasyonu %8, çevre %5 oranında sonuçlanmıştır.

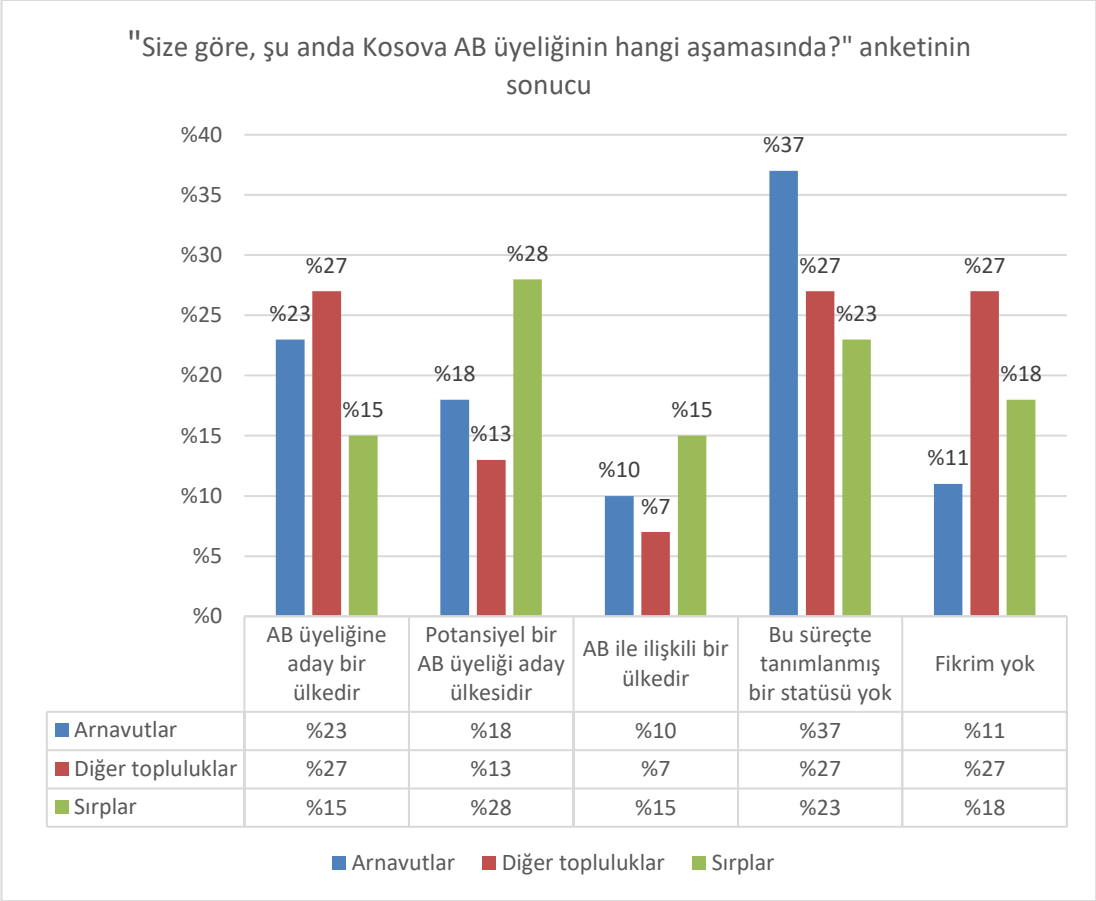
Tablo 34: "Kosova AB üyeliğinin hangi aşamasında bulunmaktadır?" anketinin sonucu

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Birliği Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan çalışmada, Kosova'nın AB üyeliğinin hangi aşamada olduğu araştırılmıştır. Çalışmaya katılanların %36'sı Kosova'nın bu süreçte tanımlanmış bir statüsü olmadığını, %18'si potansiyel AB üyeliği aday ülkesi olduğunu, %12'si bu konuyla ilgili bilgisi olmadığını ve %11'i ise AB ile ilişkili bir ülke olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan vatandaşların birçoğu Kosova'nın bu süreçte henüz tanımlanmış bir statüsünün olmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 35: Kosova'da yaşayan toplulukların AB üyeliği ile ilgili görüşleri

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı tarafından yapılan çalışmada Kosova'nın Avrupa Birliği üyeliğinin hangi aşamasında olduğu Kosova'da yaşayan topluluklar üzerinde incelenmiştir. Buna göre, AB üyeliğine adaydır diyenlerin oranı, Arnavutlar' da %23, diğer topluluklarda %27, Sırplar' da %15. Potansiyel bir AB üyeliği aday ülkesidir diğerlerin oranı, Arnavutlar' da %18, diğer topluluklarda %13, Sırplar' da %28 oranındadır. AB ile ilişkili bir ülkedir diyenlerin oran, Arnavutlar' da %10, diğer topluluklarda %7, Sırplar' da %15 oranındadır. Bu süreçte tanımlanmış bir statüsü yoktur diyenlerin oranı Arnavutlar' da %37, diğer topluluklarda %27, Sırplar' da ise %23 düzeyindedir. Yapılan bu araştırmanın sonucu bize göstermiştir ki, Kosova vatandaşlarının büyük bir kısmı Kosova'nın bu süreçte tanımlanmış bir statüsü olmadığını düşünmektedir.

Tablo 36: Kosova vatandaşlarının, AB'nin İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) çerçevesinde Kosova'ya sağlamış olduğu fonlar hakkındaki düşünceleri

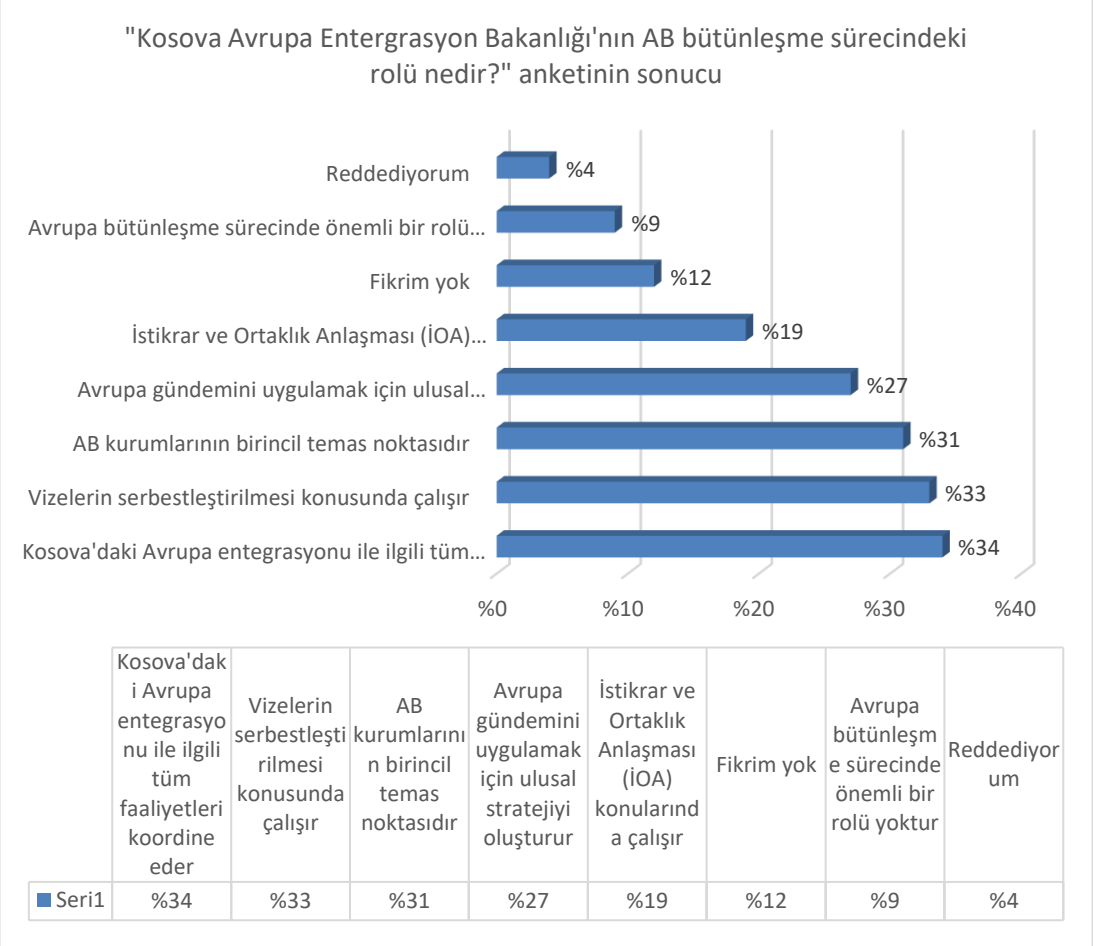
Sayı	Konu	Son 5 yıl içinde AB'den daha fazla fon aldığını düşündüğünüz öncelikler hangileridir?	AB'nin genel olarak Kosova'da yer alması gereken öncelikler hangileridir?	AB'nin bulunduğunuz bölgede finanse etmesi gereken öncelikler hangileridir?
1.	Kamu Yönetimi Reformu	%39	%53	%46
2.	Ekonomik Kalkınma	%37	%54	%54
3.	Çevrenin korunması	%28	%12	%18
4.	Yeni istihdam olanaklarının oluşturulması	%28	%53	%52
5.	Kırsal Kalkınma	%25	%12	%10
6.	Hukukun üstünlüğü	%22	%12	%12
7.	Sırbistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi	%21	%23	%17
8.	Özel Mahkemelerin İşlevselleştirilmesi	%19	%18	%14
9.	Eğitim reformu	%18	%27	%29
10.	Altyapı (yollar, binalar vs.)	%17	%10	%9
11.	Su	%16	%17	%23
12.	Yolsuzlukla mücadele	%15	%29	%24
13.	Kosova silahlı kuvvetlerinin oluşturulması	%15	%10	%10
14.	Cinsiyet eşitliği	%13	%12	%18
15.	Elektrik ve enerji üretimi	%8	%5	%9
16.	AB'nin beş üyesi tarafından tanınmayan Kosova'nın bağımsızlığının tanınması	%3	%1	%1

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Yapılan çalışmada, Kosova'da yaşayan vatandaşların, AB'nin İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) çerçevesinde Kosova'ya sağlamış olduğu fonlar hakkındaki düşünceleri incelenmiştir. Kosova'nın son beş yıl içinde AB'den daha fazla fon aldığı öncelikli alanları Kosova vatandaşları şu şekilde cevaplamıştır: Kamu Yönetimi Reformu %39, ekonomik kalkınma %37, çevrenin korunması ve yeni istihdam

olanaklarının oluşturulması %28, kırsal kalkınma %25, hukukun üstünlüğü %22, Sırbistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi %21, özel mahkemelerin işlevselleştirilmesi %19, eğitim reformu %18, altyapı %17, su %16, yolsuzlukla mücadele ve Kosova silahlı kuvvetlerinin oluşturulması %15, cinsiyet eşitliği %13, elektrik ve enerji üretimi %8, AB'nin beş üyesi tarafından tanınmayan Kosova'nın bağımsızlığının tanınması %3. AB'nin Kosova'da yer alması gereken öncelikler arasında en yüksek oranları: Kamu Yönetimi Reformu %53, ekonomik kalkınma %54, yeni istihdam olanaklarının oluşturulması. AB'nin bulunduğunuz bölgede finanse etmesi gereken öncelikler hangileridir? sorusunu Kosova vatandaşlarının büyük bir çoğunluğu şu şekilde cevaplamıştır: ekonomik kalkınma %54, yeni istihdam olanaklarının oluşturulması %52, Kamu yönetimi reformu %46.

Tablo 37: Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığı'nın AB Bütünleşme Sürecindeki Rolü

Kaynak: Ministria e Integrimit Evropian, Giz (German Cooperation), "European Union Perspective in Kosovo", Pristina, Kosovo, 2018.

Yapılan çalışmada Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanlığının AB bütünleşme sürecindeki rolü incelenmiştir. Buna göre, Kosova'daki Avrupa Entegrasyonu ile ilgili tüm faaliyetleri koordine eder %34, vizelerin serbestleştirilmesi konusunda çalışır %33, AB kurumlarının birincil temas noktasıdır %31, Avrupa gündemini uygulamak için ulusal stratejiyi oluşturur %27, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA) konularında çalışır %19, Avrupa bütünleşme sürecinde önemli bir rolü yoktur %9 ve Kosova'nın AB entegrasyon fikrini reddedenlerin toplam oranı %16'dır.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrası Batı Balkanlar'da yaşanan çatışmalarda düşmanlığın ortaya çıkması, bölgesel bir etkiye sahip olmanın yanı sıra genel bir meydan okuma haline gelmiştir. Batı Balkan ülkelerinde AB perspektifinin ortaya çıkması ile birlikte bu zorluğun üstesinden gelinebilir ve çatışmalar ancak bu şekilde önlenebilirdi. Balkan devletlerinin, AB perspektifi ile birlikte sürdürülebilir bir ekonomik ve siyasal istikrara ulaşmak, IPA fonları gibi mali yardım fonlarından yararlanmak gibi hedefleri ortaya çıkmıştır.

Bu devletler, İstikrar ve Ortaklık Süreci (İOA) vasıtasıyla belirli kriterleri yerine getirmek için şartlandırılmışlardır. Kopenhag kriterleri gibi üyelik kriterlerine ek olarak, ülkeler, kendi içinde var olan ekonomik ve siyasal sorunlarına göre bireysel olarak ek kriterler ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu kriterler, AB tarafından üyelik sürecinde ilerleme sağlanabilmesi için yerine getirilmesi gereken özel şartlardır. Slovenya, Orta ve Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle birlikte Avrupa entegrasyon sürecinden geçen tek ülkedir. Siyasi ve ekonomik istikrar sorunu, bu entegrasyon sürecinin temel şartlarından biridir. Bu nedenle, bu sürecin İstikrar ve Ortaklık Süreci adını alması tesadüf değildir. Sürdürülebilir ve gerçek bir demokrasinin kurulması bu ülkelerin temel zorluklarından birini teşkil etmektedir. Soğuk Savaşın ardından iki kutuplu dünya düzeninin değişmesinden ve komünizmin çöküşünden sonra bu bölge siyasi ekonomik ve sosyal sistemle ilgili iç sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu bölgeyi karakterize eden bir diğer sorun ise bölgesel iş birliğinin ve komşuluk iş birliğinin olmamasıdır. Tarih boyunca Balkan devletleri arasında yaşanan çatışmalar komşuluk iş birliğinin gelişmesine engel olmuştur.

Genel olarak, AB Genişleme süreci aday ülkelerin iç işleyiş ve üyelik kriterlerini karşılama mevcut durumunun bir yansımasıdır. AB'nin kuruluşundan günümüze kadar uygulanan bu "tutarlılık" devam etmiştir. Gelecekteki değişiklikler kuşkusuz Batı Balkan ülkelerinin AB çerçevesine dahil edilip edilmemesinin ana belirleyicileri entegrasyon sürecinin sonucudur. Ancak, entegrasyon süreci yeni

ülkelerin, özellikleri nedeniyle de farklılık gösteren bir gerçektir. AB farklı bölgelerindeki genişleme tercihlerinin genellikle tarihi, jeopolitik ve stratejik bağların bir sonucu olarak yapılmıştır. AB'nin genişleme tercihleri üyelik sürecinin tutarlılığı ve üyelik kriterlerinin de devam etmesini gerektirmiştir. 1993 yılında oluşturulan Kopenhag Kriterleri üyelik için tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken kriterlerdir.

AB üyelik sürecine, genel olarak bakıldığında siyasi, teknik ve hukuki bir süreç olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu tezin konusu Avrupa Birliği'nin Balkan politikası bağlamında Hırvatistan ve Kosova'nın üyelik sürecinin karşılaştırmalı analizidir. Yapılan analize dayanarak aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır:

Analiz edilen teorik ve pratik argümanlara dayanarak, bir kavram olarak Avrupa entegrasyonu süreci, Avrupa'da özel ve spesifik bir varlığın, yani bir devletten daha az ve supranasyonel bir örgütten daha fazla olan AB'nin yaratılmasına yönelik süreç anlamına gelmektedir. Bu düşünce anlamında, böyle bir örgüt esas olarak politik, ekonomik ve sosyal yöne karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, Avrupa entegrasyon sürecinin çift anlamı vardır, birincisi Birlik içindeki kendi entegrasyonu, ikincisi ise aday ülkelerin üyelik veya potansiyel adaylar için entegrasyonu anlamına gelmektedir.

Bu çalışmanın elde ettiği sonuçlara göre: AB özellikle 2004, 2007 ve en son Hırvatistan'ın katılımıyla 2013 yılında, Birliğin içinde yaşanan "big bang" veya "büyük patlama" olarak adlandırılan 13 yeni üye ülkeyi bünyesine katmasının ardından hazmetme sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. 2013 yılından sonra Birliğin genişlemesinin durmasının önemli bir nedeni de budur. Bu durum, hazmetme kapasitesine dair söylemlerin de artmasına neden olmuştur. Hazmetme kapasitesi veya genişleme yorgunluğu olarak adlandırılan söylemlerin Birliğin içinde özellikle genişlemelerden sonra ortaya çıkan iktisadi, siyasi ve idari sorunların var olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, Birliğin, esas olarak güvenlik, içişleri ve terörle mücadele ile ilgili ortak eylemlerle ilgili sorunlarına yansımasının sonucudur.

Yukarıdaki analize dayanarak, AB, Batı Balkan ülkeleri arasındaki heterojen iç kompozisyonu ve farklılıkları dikkate aldığında ve 2004 yılında yapıldığı gibi katılım sürecinde kapsamlı yöntemi göz önünde bulundurmasında yarar vardır.

Avrupa Birliği'ne üye olmak konusunda Kosova'nın önünde duran en önemli engellerden biri statü meselesidir. Sırbistan ile var olan sorunlarının yanı sıra Avrupa Birliği üyelerinden beş ayrı ülke tarafından tanınmıyor olması da AB üyeliği konusunda önemli bir engeli teşkil etmektedir. AB hem Sırbistan hem de Kosova açısından iki taraflı bir baskı unsurudur. Schengen bölgesine vizesiz seyahatlerin sağlanabilmesi amacıyla Kosova'ya ek kriterler getirilmiştir. Kosova vatandaşlarının AB ülkelerine, vizesiz seyahat edebilmeleri ile ilgili kararı Avrupa Parlamentosu 2018 yılında, 420 üyenin onayı ile kabul etmiştir. Bu kararın sonucunda Schengen bölgesinde yer alan ülkelere Kosova vatandaşlarının seyahat edebilmelerinin yolu açılmıştır. Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanan bu karar, Avrupa Komisyonu tarafından incelendikten sonra yürürlüğe girecektir.

Hırvatistan gerek toplumsal açısından gerekse ekonomik ve sosyal açıdan Kosova'ya göre daha gelişmiş bir ülkedir. Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci Bosna Hersek'te ve Kosova'da olduğu kadar kanlı olmamıştır. Bu nedenle Hırvatistan, Avrupa Birliğine üyelik yolunda daha hızlı bir şekilde reformları gerçekleştirmiştir.

Ancak Batı Balkanlar'da genel olarak var olan görüşe göre, Hırvatistan'ın AB'ye üyelik için gereken Kopenhag Kriterlerinin tamamını yerine getirmeden üye olduğu yönündedir. Hırvatistan özellikle insan hakları ve azınlık hakları konularında eleştirilere maruz kalmaktadır. Diğer bir eleştiri konusu da Hırvatistan'da var olan aşırı milliyetçi grupların AB üyeliğine zarar vereceği yönündedir. Ancak tüm bu eleştirilere rağmen, Hırvatistan Batı Balkan ülkeleri arasında AB'ye en son üye olan ülke olmuştur. Bunun yanı sıra, 1 Ocak 2020 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasında Hırvatistan AB Dönem Başkanlığı görevini üstlenmektedir.

Hırvatistan AB üyeliğine son katılan Batı Balkan ülkesi olarak SAP (İstikrar ve Ortaklık Süreci) SAA (İstikrar ve Ortaklık Anlaşması) uyarınca başarılı olmuştur. Karadağ, Arnavutluk'tan sonra SAA'nın uygulanmasında ikinci sırada başarılı olmuş, hızlı ve olumlu sonuçlar almıştır. Makedonya iç siyasi sorunları nedeniyle SAA uygulamasında durgunluk nedeniyle bu süreçteki en kötü örneği oluşturmaktadır. SAP'nin başlangıcından bu yana uzun zaman geçmesine rağmen ve SAA sürecinin uygulamasının başında bulunan üyelik için potansiyel aday ülkeler olan Kosova ve Bosna-Hersek hala aday ülke statüsünü alamamıştır. Diğer ülkelerin aksine, Karadağ ve Sırbistan AB üyelik sürecinde en fazla gelişmiş ülkelerdir.

Kosova'nın BM uluslararası yönetimi döneminde tanımlanmamış siyasi statüsü, 1999-2008, sorunun ana konuları arasında yer almıştır. 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlık beyanı bile nihayet bu sorunu çözememiştir. Kosova'nın bağımsızlığı, AB üye ülkeleri içinde toplam 28 üye devletten, 23'ü tarafından tanınmıştır. AB üyesi ülkeler içinde bu durum yaklaşık %83'ü oluşturmaktadır. Ancak Kosova'nın siyasi statüsü nedeniyle AB'nin davranışı tarafsız kalmaktadır. AB, Kosova'nın Sırbistan'la olan statü sorununu çözmek için arabulucu görevi üstlenmektedir.

AB entegrasyon süreci ile ilgili olan vize serbestleştirme süreci, diğer bir önemli mekanizmadır. Bu süreç vatandaşlar için cesaret kırıcı bir özellik kazanmıştır. Çünkü Batı Balkanlar bölgesindeki vize serbestisi olmayan tek ülke Kosova olmuştur. Vize serbestisini kapsanmaması, AB'nin Kosova-Karadağ sınır anlaşmasının onaylanması ve organize suç ve yolsuzlukla mücadele gibi sürekli olarak yerine getirmeye çalıştığı iki kriterin sonucudur.

Kosova'nın uluslararası siyasete ve ilişkilere doğrulamasının temel zorluklarından biri, AB'nin arabuluculuğu ile Kosova ve Sırbistan'ın katılmak için karşılıklı engellememe konusunda bir anlaşmaya varmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak Sırbistan, Rusya'nın yardımıyla Kosova'nın bu tür girişimlere katılmasını önlemek için destek almaktadır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi örneği, üyeliğinin (Yunan kısmının) bu adanın (Türk kısmıyla) birleşmesiyle sonuçlanmadığını, bu nedenle Batı Balkan ülkelerinin birbiri ardına kısmi üyeliğinin potansiyel bir sorun olduğunu göstermiştir. Aynı bölgede komşu ülkelerden biri üye olurken diğer komşu ülkenin olamaması gelecekte birtakım soruları da beraberinde getirebilir.

Avrupa entegrasyon sürecinde *"sui generis"* özel bir örnek olarak Kosova, henüz bağımsız bir devlet olarak kabul etmeyen AB üye devletleri tarafından tanınması lobi faaliyetlerinde bulunmasında yarar vardır. Bunun yanı sıra, devlet inşası çabalarını ve egemenliğin genişletilmesini en üst düzeye çıkartılması gerekmektedir. AB üye ülkeleri arasında Kosova'nın statüsü ile ilgili tutarsızlık AB üyeliği konusunda en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. "Brexit" sorunu konusu, Avrupa entegrasyon sürecinde siyasi temsilci devlet sınıflarının (sadece üyeler değil) rolünü doğru anlamak için yeterli bir örnektir. Çünkü, rolleri sadece vatandaşların politik temsili değil, ülkenin uzun vadeli ulusal çıkarlara karşı korunması ve yönlendirilmesidir.

2019 yılında Kosova'da yolsuzluk konusunda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Batı Balkan ülkeleri arasında sadece Kosova'ya Avrupa Birliği ülkelerine vize serbestisi henüz sağlanmamıştır. Vize serbestisinin sağlanması Avrupa Birliği üyeliği konusundan bağımsızdır. Ancak Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ülkeler için vize serbestisinin sağlanması bir tür baskı unsurudur. Kosova genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Bu genç nüfusun büyük bir çoğunluğu beyin göçü ile karşı karşıyadır. 2017 yılında Kosova yaşayan genç nüfusun yaklaşık %10'u yurtdışına göç etmiştir.

Kosova'nın Sırbistan ile siyasal sorunlarının yanı sıra ekonomik sorunları da bulunmaktadır. Sırbistan menşeli malların Kosova pazarında payı büyüktür. Bunun önüne geçebilmesi amacıyla Kosova'daki siyasi irade Sırbistan menşeli ürünlere %100 oranında vergi uygulamışlardır. Dolayısıyla Sırbistan'dan ithal edilecek her bir ürün için vergi oranları %100'e yükseltilerek Kosova pazarından Sırbistan menşeli ürünlere olan arz ve talebi kısmak hedeflenmektedir.

Sırbistan'ın 2025 yılında Avrupa Birliği'ne üye olma hedefi bulunmaktadır. Yapılan araştırmalara göre 2025 yılında Sırbistan'ın üye olması durumunda 2030 yılında Kosova'nın Avrupa Birliği üyesi olması beklenmektedir.

Bu bölümde, bütün bölümlerde yer alan bilgiler bir araya getirilerek önerilen hipotezin değerlendirilmesi yapılmıştır. Avrupa Entegrasyon teorileri ve Kopenhag Kriterleri bağlamında bilimsel varsayımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma konusunun belirlenmesinin nedeni, akademide bu alanda var olan boşluğu doldurarak, Hırvatistan ve Kosova'nın AB üyelik süreçlerinin diğer ülkelerle farklılık gösterip göstermediğini çoklu bakış açısıyla sorgulamaktır.

KAYNAKÇA

Altun, Özge "*Avrupa Birliği Genişleme Politikası Bağlamında Hırvatistan Üyeliği"*, Ankara, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, 2013.

Amin, Ash, John Tomaney, *"Behind the Myth of European Union",* London and New York, 1995.

Arı, Tayyar, "*Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği"*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

Arı, Tayyar, "*Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika"*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

Arı, Tayyar, Pirinççi, Ferhat, *"Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası",* Alternatif Politika, Cilt 3, Sayı 1, 2011, s.1-30.

Avery, G. ve F. Cameron, "The Enlargement of the European Union, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1998.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, "*Genişlemeyi Anlamak, Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası*", Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü, 2007.

Altun, Özge, *"Avrupa Birliği Genişleme Politikası Bağlamında Hırvatistan Üyeliği",* T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dışilişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2013.

Armaoğlu, Fahir, "*20. Yüzyıl Siyasi Tarihi"*, İstabul, Alkım Yayınları, 2000.

Aytuğ, Hüseyin Kutay, "*Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı"*, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF Yönetim ve Ekonomi, Cilt:15, Sayı:1, Manisa, 2008, s.149-161.

"*Batı Balkanlar AB Yolunda*", İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No:267, İstanbul, 2013.

Bahtiri, Donjeta, *"Të drejtat e njeriut dhe multikulturalizmi në Kosovë",* Helsinški komitet za ljudskaprava Norveške, 2014.

Bajraktari, Halim, *"Kosovo Challenge of Integration in the European Union"* Scientific Study, Master of Diplomacy Studies, South East University, Tetova, Macedonia, 2010.

Baun M.J., "A Wider Europe: The Process and Politics of European Union Enlargement, Rowman and Littlefield Publishers, Inc. Maryland, 2000.

Brigljevič, Ksenija, Ana Brnćič, Petra Leppee, Ivana Mošnja, *"Hırvatska na Putu u Europsku Uniju: od Kandidature do Članstva",* Šesto Izdanje, Republika Hrvatska, Ministarstvo Vanjskih i Europski Poslova, Zagreb, 2012.

Burgess, Michael, *"Federalism",* A. Wienner ve T. Diez (der.), *European Integration Theory* içinde, Oxford University Press, s.25-41, 2004.

Castellan, Georges, "*Balkanların Tarihi, 14-20 Yüzyıl"*, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995.

Cox, Robert W. with Timothy J. Sinclair, *"Approaches to Word Order"*, Cambridge University Press, Cambridge, NY, 1996.

Dağı, Zeynep, "*Rusya'nın Dönüşümü (Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika)",* İstanbul, Boyut Kitapları, 2002, s. 91-102.

Dede, Orhan *"Balkanlar ve Türkiye",* BİLGESAM Yayınları Raporu, 2014.

Dinç, Cengiz, *"Avrupa Birliğinin Beşinci Genişlemesi: Ana Temalar ve Faktörler",* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Eskişehir, Ekim 2011, 6(2), s.201-233.

Dinç, Cengiz, *"Avrupa Birliğinin Beşinci Genişlemesi: Ekonomik ve Siyasi Boyutlar*", Ege Academic Review, Cilt:12, Sayı:1, İzmir, 2012, s.77-94.

Dougherty, James E. & Robert L. Pfaltzgraff, Jr. "*Contending Theories of International Relations"*, Harper Collins Publishers, New York, 1990.

Dura, Cihan ve Hayriye Atik, "Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye", Genişletilmiş 2. Baskı, Nobel Yayın No: 164, Hukuk İşletme İktisat Dizisi:32, Nobel Yayın Dağıtım, 2003, Ankara.

Efegil, Ertan, Musaoğlu, Neziha, *"Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Bir Model Çalışması",* Gazi Akademik Bakış, Cilt 2, Sayı 4, Ankara, 2009, s.633-645.

Esen, Aslı Toksabay, "Avrupa Birliği'nin Hazmetme Kapasitesi ve Türkiye'nin Üyeliği: Tanımlar ve Yorumlar", TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı), Politika Notu, 8 Mayıs 2007, Ankara, 2007.

EUcionica, *"Sve Sto Ste Htjeli Znati o Ulasku Hırvatske u EU",* Europska Unija, Europski i edukacijski forum, Zagreb, 2012.

Falkner, G. ve Nentwich, M., "Enlarging the European Union: the short-term success of incrementalism and depoliticisation", European Union: Power and Policy Making, Ed.: Jeremy Richardson, Routledge, London and New York, 2001.

Fireke, K.M. ve Wiener, A., "Constructing Institutional Interests: EU and NATO Enlargement", The Social Construction of Europe, Eds.: Thomas Christiansen, Knud Eric Jorgensen, Antje Wiener, SAGE Publications Ltd., London, 2001.

Gelenny, Misha, "Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler", çev.Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapçılık, 2001.

Gower, J. ve Redmond, J., "Enlarging the European Union: The Way Forward, Ashgate, Aldershot, 2000.

Gökdağ, Bilgehan ve Osman Karatay, *"Balkanlar El Kitabı",* 2.Cilt: Çağdaş Balkanlar, Akçağ, Ankara, 2013.

Gökçen, Salim, *"Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası",* Erzurum Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, Erzurum, 2007.

Griffiths, Martin, Steven C. Roach, M. Scott Salamon, *"Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler",* İkinci Basımdan Çeviri, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011.

Günuğur, Haluk, *"Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)",* Avrupa Birliği El Kitabı, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1995, ss. 13-20.

Habermas, Jürgen, "*Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak-Siyaset Kuramı Yazıları"*, çev. İlknur Aka, İstanbul, YKY, 2002.

Haas, Ernst B., *"The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces,1950-1957"* Standford, CA: Standford Universty Pres, 1958.
Haas, Ernst B., "The Obsolescence of Regional Integration Theory", University of California, Institute of International Studies, Berkeley, California, 1975.

"*Hırvatska 28. Članica Europske Unije*", Republika Hrvatska, Ministarstvo Vanjskih i Europski Poslova, Zagreb, Travanj 2014.

„*Hrvatska & Europska Unija*", Republika Hrvatska, Ministarstvo Vanjskih i Europski Poslova, Zagreb, Studeni, 2011.

Horvat Srecko, Slavoj Zizek, "Avrupa Ne İstiyor? Avrupa Birliği ve Onun Hoşnutsuzlukları", Çev. Bora Vergili, Can Yayınları, 2015.

İnan, Alpan, *"Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastrich Kriterleri",* Bankacılar Dergisi, Sayı:52, 2005, s.74.

İnalcık, Halil, "Türkler ve Balkanlar", Balkanlar Semineri, ed.İsmail Soysal, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 1993.

Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillimet ë Politikave Seria e analizave politike : Punimi#3, "*Kosova dhe kapacitetet e saja për integrim në BE Moslejoqë bari të rritet nën këmbë!",* Prishtinë, Shtator, 2006.

Kahraman, Sevilay, "Avrupa Birligi'nin Genisleme Politikası", M. Kar, ve H. Arıkan, (der.), "*Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye- Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması"* içinde*, Beta Yayınları*, İstanbul, Ekim, ss. 349-372, 2003.

Karacasulu, Nilüfer, *"Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım",* Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:3, Sayı:9 (2007)/Vol:3 No:9, 82-100, 2007.

Karakas, Yusuf, "*Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon"*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

Karluk, Rıdvan, *"Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi",* International Conference on Eurasian Economies, Skopje, 2014.

Karpat, Kemal H., "*Osmanlı Nüfusu (1830-1914)"* Demografik ve Sosyal Özellikleri, 1.Baskı, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Kurşunlu, Elif, *"Avrupa Birliği Müktesebatının Uygulanması Çerçevesinde İdari Kapasite",* Avrupa Birliği Sekreterliği, Ulusal Program Dairesi, Ankara, 2004.

Ortaylı, İlber, *"Avrupa ve Biz",* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

Pagden, Anthony, *"The idea of Europe, From Antiquity to the European Union",* Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press, 2002.

Pollack, Mark A., *"International Relations Theory and European Integration",* Badia Fiesolana: European University Institute, 2000.

Roach, Steven C., *"Critical Theory and International Relations",* Routledge Taylor Francis Group, New York, 2008.

Tezcan, Ercüment, İlhan Aras, Altuğ Günar, *"Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi,* AB36 Mümkün mü?", Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2015*.",* Ankara, 2015.

Todorova, Maria, "Balkanları Tahayyül Etmek", çev. Dilek Şendil, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Tomiq, Zoran; Sadiku, Muhamet; Malnar Dario, *"Analizat krahasuesetë strategjive për komunikim për hyrjenë Bashkimin Evropian – Mësimet për Kosovën",* Kosova, 2009.

Maniokas, Klaudijus *"Methodology of the EU Enlargement: A Critical Appraisal",* Lithuanian Foreign Policy Review, 2000, c.5.

Mayhew, A., "Recreating Europe: The European Union's Policy Towards Central and Eastern Europe, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s.177; Baun M.J., 2000.

Mercan, S.Sezgin, *"Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi",* Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 10, No:1, Ankara, 2011, s.67-83.

Maresceau, Marc, "*Pre-accession*", Cremona, M.(der.), *"The Enlargement of the European Union",* Oxford, Oxford University Pres, 2003.

Mitrany, David, *"A Working Peace System"* Şu kitapta: Haz. Brent F. Nelsen and Alexander Stubb. The European Union. USA: Lynne Reinner Publishers.2014.

Muharemi, Robert, "*Kosova dhe Integrimi i saj në Bashkimin Evropian: Sfida e themelimit të shtetit funksional të bazuar në sundimin e ligjit"*,Universiteti Amerikan në Kosovë, 2008.

Mrdjen, Snjezana, "*Narodnost u popisma Promenljiva i nestalnaketegorija"*, Stanovnistvo, ss. 77-103.

Nello, S.S. ve Smith, K.E., "The Consequences of Eastern Enlargement of the EU in Stages, European University Institute, Robert Schumann Centre, Florence, 1997.

Okay, Yeliz, Tuncay Babalı, *"Türkiye Sırbistan İlişkileri"* Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.

Oran, Baskın, *"Türk Dış Politikası"*, Cilt III: 2001-2012, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Özgöker, Uğur, Musaoğlu, Neziha, "*Avrupa Kimliği Kurgusu"*, 2.Baskı, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2013, s.1-2.

Öztürk, Osman Metin, "*Türk Dış Politikasında Balkanlar*", Balkan Diplomasisi, (Derleyen: Ömer E.Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun), ASAM Yayınları, Ankara, 2001.

Preece, Jennifer Jackson, *"Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus Devlet Sistemi",* çev. Ayşegül Demir, İstanbul, Don Kişot Yayınları, 2001.

Rosamond, Ben, *"Theories of European Integration"*, Palgrave, New York, 2000.

Sağbaş, İsa, "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası", Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ed.Muhsin Kar, Harun Arıkan, 2003, s.261-279.

Sancaktar, Caner, *"Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri"* Şu kitapta: Ed. Caner Sancaktar ve Hasret Çomak. Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar. İstanbul: BETA, 2013.

Sander, Oral, "*Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)",* Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.

Sander, Oral, "*Türkiye'nin Dış Politikası*", Derleyen: Dr. Melek Fırat, İstanbul, İmge Yayınları, 2000.

Sander, Oral, "*Siyasi Tarih 1918-1994"*, Ankara, İmge Kitabevi, 25.Baskı, 2015.

Sanja Tišma, Višnja Samardžija, Krešimir Jurlin, *"Hrvatska i Europska Unija Prednosti i Izazovi Članstva",* Institut za Međunarodne Odnose – IMO, Zagreb, 2012.

Sedelmeier, U. ve H. Wallace, "Eastern Enlargement", Policy-Making in the European Union, Eds.: Helen Wallace, William Wallace, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Sedelmier, U., "Eastern Enlargement: Risk Rationality and Role-Compliance", The State of The European Union", Eds.: Maria Green Cowles, Michaele Smith, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Schmıtter, Philippe C., "Neo-Neofunctionalism", A. Wienner ve T. Diez (der.), *European Integration Theory* içinde, Oxford University Press, s.45-74, 2004.

Schmitter, P.C., "Three Neofunctional Hypotheses About International Integration" International Organisation, 23 (1), 1969, ss. 78-89.

Schimmelfennig, Frank, ve SEDELMEIER Ulrich., "*Theorizing EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses, and The State of Research", Journal of European Public Policy,* 9:4, August, s.500-528, 2002.

Sjursen, H. ve Smith, K.E., "Justifying EU Foreing Policy: The Logics Underpinning EU Enlargement, University of Oslo, Arena Working Papers, Oslo, 2001.

Stroby Jensen, Karsten, *"Neo-functionalist theories and the development of European Social and Labour Market Policy"* Journal of Common Market Studies, Hoboken: Wiley-Blackwell Publishing, 2000.

Soetendorp, B., "Foreing Policy in European Union", Longman, London and New York, 1999.

Smith, K.E., "The Making of EU Foreing Policy: The Case of Eastern Europe", St.Martin's Press, New York, 1999.

Tellal, Erel, "*İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)"*, İlber Ortaylı (Ed.), Siyasi Tarih 2 içinde, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2013.

Viotti, Paul R. ve Kauppi, Mark V., "*International Relations Theory:Realism, Pluralism, Globalism"*, Macmillan Publishing Company, 2. Baskı, New York, 1993.

Viotti, Paul R., Mark V. Kauppi, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", 5.Basımdan Çeviri, Nobel Yayınları, Ankara, 2016.

Viotti, Paul R. and Mark V. Kauppi, *"Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*", Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014.

Wallace H., "EU Enlargement: A Neglected Subject", The State of The European Union, Eds. Maria Green Cowles, Michaele Smith, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Yapıcı, Merve İrem, *"Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği",Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 9, Sayı 3, İzmir, 2007, s.130-157.

İnternet Kaynakları:

AB Hırvatistan Delegasyonu (2013, 6 Mayıs) "Spring 2013 forecast: The EU economy-slowlyrecoveringfrom a protractedrecession", http://www.delhrv.ec.europa.eu/?lang=en&content=4784, Erişim Tarihi:10.12.2014.

AB Konseyi (2000) "Zagreb Summit Final Declaration", http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/Declang4.doc.html, Erişim Tarihi: 02.12.2014.

AB Konseyi (2004) "17-18 June 2004 Brussels European Council Presidency Conclusions", http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/81742.pdf, Erişim Tarihi: 02.122014.

AB Konseyi (2012, 10 Aralık) "Council Conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process 3210th General Affairs Council meeting", http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/134234.pdf, Erişim Tarihi: 06.12.2014.

AB Konseyi (2013, 26 Haziran) "EU welcomes 28th memberstate-Croatia", http://www.consilium.europa.eu/homepage/highlights/eu-welcomes-28th-member-statecroatia?
lang=en, Erişim Tarihi: 02.12.2014.

"Albania candidacyhinges on reforms, elections", SETimes, 12 Ekim 2012, http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/10/12/feature-01, Erişim Tarihi: 12.12.2014.

"Albania submitsbidforEuropeanUnionmembership", DeutscheWelle, 28 Nisan 2009, http://www.dw.de/albania-submits-bid-for-european-union-membership/a-4212124, Erişim Tarihi: 12.12.2014

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2009, 22 Aralık) "Case of Sejdić And Finci v. Bosnia and Herzegovina Judgement", Strazburg, http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=00196491#{%22itemid%22:[%22001-96491%22]}, Erişim Tarihi: 12.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2005, 20 Nisan) "CommunicationfromTheCommission: A European FutureforKosovo", http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_kosovo/com_2005_156_en.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2014.

Avrupa Komisyonu, (2005, 9 Kasım) "Analytical Report for the Opinion on the application from the Former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership", http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1425_fi nal_analytical_report_mk_en.pdf, Erişim Tarihi: 25 Eylül 2013.

Avrupa Komisyonu (2009, 14 Ekim) "The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2009 Progress Report", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/mk_rapport_2009_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.12.2014.Avrupa Komisyonu (2010, 9 Kasım) "Commission Opinion on Albania's application formembership of theEuropeanUnion", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/al_opinion_2010_en.pdf; Erişim Tarihi: 22.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2011, 12 Ekim) "Commission Opinion on Serbia'sapplication for membership of the European Union", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_rapport_2011_en.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2011, 12 Ekim) "Key findings of the 2011 Progress Report on Albania",http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-686_en.htm, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2011, 12 Ekim) “Montenegro 2011 Progress Report”, 12.10.2011,http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mn_rapport_2011_en.pdf,Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2012, 10 Ekim) “Key findings of the 2012 Progress Report on Bosnia and Herzegovina”, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-764_en.htm, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2012, 10 Ekim) “Key fi ndings of the 2012 Progress Report on Serbia”,http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-770_en.htm?locale=en, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2012, 12 Ekim) “Key findings of the Feasibility Study for a Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo”, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-768_en.htm, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu, (2012, 26 Haziran) “Launchingthe High Level Dialogue on theAccessionProcess of Bosnia and Herzegovina”, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-489_en.htm, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2012, 27 Haziran) “JointConclusionsfromthe High Level Dialogueon the Accession Process with BosniaandHercegovinaandthe Road MapforBiH’s EUmembershipapplication”,http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12 503_en.htm,Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2013, 25 Şubat) “EU-Albania: Electionswill be crucial test of democracy”, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-138_en.htm, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Avrupa Komisyonu (2013, 8 Nisan) “CommissionerFüleandSecretary General Jaglandregretthelack of progress in implementing the Sejdić-Finci judgement”, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-316_en.htm, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, Özlem Özkıvrak, “Avrupa Birliği’ne Üyelik Koşulları”, http://canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/uyelik.htm, (Erişim tarihi:10.02.2016).
Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, Özlem Özkıvrak, “Bir Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Girişimi Olarak Avrupa Birliği ”, http://canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/uyelik.htm, (Erişim tarihi:10.02.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46, (Erişim tarihi:11.11.2015)

Maria Todorova, “Historical Legacies Between Europe and the Near East”, Carl Heinrich Becker Lecture of the Fritz Thyssen Stiftung, Berlin, 21 Mayıs 2007, ss.57-80, s.62. (Erişim tarihi:17.03.2016), http://www.perspectivia.net/content/publikationen/trafo-lectures/CHBL-01-2017/todorova_legacies.

“AB’ye Genel Bakış”, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara.

http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions9_en.htm
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions9_en.htm
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions2_en.htm
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/interim1/com_2002_046_en_acte6.pdf

Bahadır Kelleağası, http://ekonomistler.com/makale.asp?mid=402, (Erişim:28.01.2016)

Kürşat Eser, “Nice Zirvesi Sonuçları ve Türkiye”, Türkiye ve Siyaset Dergisi, Sayı: Mart-Nisan, http://www.turkiyevesiyaset.com/sayi1/0105.htm, 2001, (Erişim:06.04.2016)

Deniz Senemoğlu, “Nice Zirvesi”, http://www.ankara.edu.tr/rescenter/ataum/bulten2_5.htm , 2000, (Erişim:08.04.2016)

EK-1
Balkanlar Siyasi Haritası

Kaynak:https://www.harita.gov.tr/urun-22-1-2-700-000-olcekli-balkanlar-siyasi-haritasi.html, (Erişim tarihi: 28.10.2020)

EK-2
Hırvatistan Siyasi Haritası

Kaynak:https://www.resimars.net/r-harita-951-avrupa-956-hirvatistan-siyasi-haritasi-16620.htm, (Erişim Tarihi:28.10.2020)

EK-3
Kosova Siyasi Haritası

Kaynak:https://www.turkiye-rehberi.net/harita/kosova/kosova_siyasal_haritasi.gif, (Erişim tarihi: 28.10.2020)

EK-4
Hırvatistan Hakkında Genel Bilgiler

Ülke:	**Başkent:**	**Nüfus:**	**Yüzölçümü:**
Hırvatistan	Zagreb	4,227,746	56.594 km²
Para Birimi:	**Önemli Şehirler:**	**Resmi Diller:**	**Kullanılan Diller:**
Kuna (HRK)	Dubrovnik, Zadar, Split, Vukovar	Hırvatça	Hırvatça %95,6 Sırpça %1,2 Diğerleri %3
Yönetim Şekli:	**Devlet Başkanı:**	**Başbakan:**	**GSYIH:**
Cumhuriyet	Zoran MILANOVIC	Andrej PLENKOVIC	54,76 milyar ABD Doları[399] (2017)
Etnik Yapı: %90,4 Hırvat, %4,4 Sırp, %4,4 diğerleri (Boşnak, Macar, Sloven, Çek ve Roman), %0,8 Belirtilmemiş			
Önemli Siyasal Partiler: Sivil Liberal İttifakı (GLAS), Hırvat Hıristiyan Demokrat Partisi (HDS), Hırvatistan Demokratik Birliği (HDZ), Hırvat Emekçileri- İşçi Partisi (HL), Hırvat Köylü Partisi (HSS), Hırvat Halk Partisi- Liberal Demokratlar (HNS) vs.			
Üye Olunan Önemli Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar: Uluslararası Para Fonu (IMF), Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (OSCE), Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR),			

[399] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html, (01.06.2019).

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Kaynak: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html, (Erişim tarihi: 01.06.2019)

EK-5
Hırvatistan'ın Ekonomik Göstergeleri

GSYIH Oranı:	54,76 milyar ABD Doları (2017)
GSYIH Gerçek Büyüme Oranı:	%2,8 (2017)
Tarım Ürünleri:	Ekilebilir hububat (buğday, mısır, arpa, şeker pancarı, ayçiçeği, kolza tohumu, yonca); sebzeler (patates, lahana, soğan, domates, biber); meyveler (elma, erik, mandalina, zeytin), şaraplık üzüm; hayvancılık (sığır, inek, domuz); süt ürünleri.
Endüstri ürünleri:	Kimyasallar ve plastikler, takım tezgâhları, fabrikasyon metal, elektronik, demir ve çelik ürünleri, alüminyum, kâğıt, ahşap ürünler, inşaat malzemeleri, tekstil, gemi yapımı, petrol ve petrol arıtma, yiyecek ve içecek, turizm.
İşsizlik Oranı:	%12,4 (2017)
Bütçe:	Gelirler: 25,24 milyar ABD Doları (2017) Giderler: 24,83 milyar ABD Doları (2017)
İhracat Toplamı:	13,15 milyar ABD Doları

Başlıca İhracat Yapılan Ülkeler:	%13,4 İtalya, %12,2 Almanya, %10,6 Slovenya, %9,8 Bosna-Hersek, %6,2 Avusturya, %4,8 Sırbistan (2017)
Başlıca İhracat Ürünleri:	Nakliye ekipmanları, makine, tekstil, kimyasallar, gıda maddeleri, yakıtlar
İthalat Toplamı:	22.34 milyar ABD Doları (2017)
Başlıca İthalat Yapılan Ülkeler:	%15,7 Almanya, %12,9 İtalya, %10,7 Slovenya, %7,5 Macaristan, %7,5 Avusturya (2017)
Başlıca İthalat Ürünleri:	Makine, nakliye ve elektrikli ekipman; kimyasallar, yakıtlar ve yağlayıcılar; gıda maddeleri

Kaynak: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html, (Erişim tarihi: 01.06.2019)

EK-6
Kosova Hakkında Genel Bilgiler

Ülke:	**Başkent:**	**Nüfus:**	**Yüzölçümü:**
Kosova	Priştine	1,932,774	10,887 km²
Para Birimi:	**Önemli Şehirler:**	**Resmi Diller:**	**Kullanılan Diller:**
Euro	Prizren, İpek (Peja), Mitrovica, Gilan (Gjilan)	Arnavutça Sırpça Türkçe (Bölgesel Düzeyde)	Arnavutça %94,5 Boşnakça %1,7 Sırpça %1,6 Türkçe %1,1 Diğerleri %0,9
Yönetim Şekli:	**Devlet Başkanı:**	**Başbakan:**	**GSYIH:**
Cumhuriyet	Hashim THACI	Avdullah HOTI	7.094 milyar ABD Doları[400]
Etnik Yapı: %92,9 Arnavut, %1,6 Boşnak, %1,5 Sırp, %1,1 Türk, %0,9 Aşkali (Roman), %0,7 Mısırlı, %0,6 Goran, %0,5 Roman, %0,2 diğerleri.			
Önemli Siyasal Partiler: Kosova'nın Geleceği için İttifak Partisi (AAK), Kosova Demokratik Birliği (LDK), Kosova Demokrat Partisi (PDK), Kosova Türk Demokratik Partisi (KDTP), Bağımsız Liberal Parti (SLS), Kosova İnisiyatifi Partisi (NISMA), Kendi Kaderini Tayin Hareketi (Vetevendosje-VV),			

[400] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html, (01.06.2019)

Yeni Kosova İttifakı (AKR), Kosova Sosyal Demokrat Partisi (PSD), Vakat Koalisyonu Partisi (VAKAT)
Üye Olunan Önemli Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Kalkınma Birliği – Dünya Bankası (IDA), Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC), Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA), Uluslararası La Francophonie Örgütü (OIF).

Kaynak: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html, (Erişim tarihi: 01.06.2019)

EK-7
Kosova'nın Ekonomik Göstergeleri

GSYIH Oranı:	7.094 milyar ABD Doları (2017)
GSYIH Gerçek Büyüme Oranı:	%3,7 (2017)
Tarım Ürünleri:	Buğday, mısır, çilek, patates, biber, meyve; süt, hayvancılık; balık.
Endüstri ürünleri:	Madencilik, inşaat malzemeleri, deri, makine, ev aletleri, gıda maddeleri ve içecekler, tekstil.
İşsizlik Oranı:	%30,5 (2017)
Bütçe:	Gelirler: 2.054 milyar ABD Doları (2017) Giderler: 2.203 milyar ABD Doları (2017)
İhracat Toplamı:	428 milyon ABD Doları
Başlıca İhracat Yapılan Ülkeler:	%16 Arnavutluk, %14 Hindistan, %12,1 Kuzey Makedonya, %10,6 Sırbistan, %5,6 İsviçre, %5,4 Almanya (2017)
Başlıca İhracat Yapılan Ürünler:	Madencilik ve işlenmiş metal ürünler, hurda metaller, deri ürünleri, makine, ev aletleri, hazır gıda maddeleri, içecek ve tütün, bitkisel ürünler, tekstil ve konfeksiyon
İthalat Toplamı:	3.223 milyar ABD Doları

Başlıca İthalat Yapılan Ülkeler:	%12,4 Almanya, %12,3 Sırbistan, %9,6 Türkiye, %9,1 Çin, %6,4 İtalya, %5,1 Kuzey Makedonya, %5 Arnavutluk, %4,4 Yunanistan (2017)
Başlıca İthalat Ürünleri:	Gıda maddeleri, hayvancılık, ahşap, petrol, kimyasal maddeler, makineler, mineraller, tekstil, taş, seramik ve cam ürünler, elektrikli cihazlar

Kaynak: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html, (Erişim tarihi: 01.06.2019)

EK-8

Aşamalı Olarak Kosova'nın AB Entegrasyonu Yolunda Geçtiği Süreçler

- Aralık 2015 – Kosova Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasına ait Ulusal Programı onayladı.
- Kasım 2015 – Kosova Cumhuriyeti Parlamentosu, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını (İOA) onayladı;
- Ekim 2015- Kosova Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını kabul etti;
- Ekim 2015 – Kosova Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği, Strasburg'da İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzaladı;
- Temmuz 2014 – Brüksel'de girişimin başlatılması ardından, İOA, baş müzakereciler tarafından ilkesel olarak kabul edildi;
- Mayıs 2014 – İOA Baş müzakerecilerin nihai toplantısı Priştine'de düzenlendi;
- Mart 2014 – İOA müzakerelerin beşinci raundu düzenlendi (II başlık, politik diyalog ana konu idi) ve bu başlık kapatıldı;
- Şubat 2014 – İOA müzakerelerinin dördüncü raundu düzenlendi;
- Aralık 2013- İOA müzakerelerinin üçüncü raundu düzenlendi;
- Kasım 2013- İOA müzakerelerinin ikinci raundu düzenlendi. Bu sırada IV, V. ve VI. başlıklar kapatılırken I, III, VII, IX ve X. başlıklar müzakerelere açılır;
- Ekim 2013 – Kosova ve AB arasında İOA müzakereleri başlar. Birinci raunt görüşmelerde IV, V. ve VI. başlıklar müzakerelere açılır;
- Haziran 2013 – Kosova, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası üyesi seçilir;
- Haziran 2013 – Kosova ile Avrupa Kalkınma Bankası arasında çerçeve sözleşme imzalanır;
- Nisan 2013 – Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan gözetleme raporunda İOA üyelik öncesi Fizibilite İncelemesinde tüm kısa vadeli kriterlerin yerine getirildiği, bu şekilde de İOA ile müzakerelerin başlaması öncesi tüm kısa vadeli kriterlerin Kosova tarafından yerine getirildiği bildirilir;

- Şubat 2013 – Vize Serbestisi ile ilgili yol haritasının gerçekleşmesine ilişkin ilk değerlendirme raporu Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanıp ilan edilir;
- Aralık 2012- Kosova'nın İOA ile müzakerelerinin başlaması önerisi AB Konseyi tarafından onaylanır;
- Eylül 2012- Vize Serbestisi ile ilgili Yol Haritasının gerçekleşmesine dair Kosova'nın hazır olduğuna dair raporu Avrupa Komisyonu'na (AK) gönderilir;
- Haziran 2012- Vize Serbestisi ile ilgili Yol Haritası AK tarafından Kosova'ya teslim edilir;
- Haziran 2012 – İOA ile ilgili Fizibilite İnceleme raporu Kosova Bakanlar Kurulu tarafından Avrupa Komisyonu'na takdim edilir;
- Mayıs 2012- İOA ile ilgili Fizibilite İnceleme ile ilgili sorular, Kosova Bakanlar Kurulu tarafından teslim alınır;
- Ekim 2011 – Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan İlerleme Raporu vasıtasıyla Kosova ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması hakkında Fizibilite İncelemesinin başlamasına yeşil ışık yakılır;
- Eylül 2011 – Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanı Vlora Çitaku ile Arnavutluk Entegrasyon Bakanı Majlinda Bregu, Kosova ile Arnavutluk arasında karşılıklı Sınır İşbirliği Anlaşması imzalanır. Sözü edilen bu anlaşmanın imzalanması, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ile belirlenen ikinci komponent esasına dayanır;
- Eylül 2011 – Kosova'nın Avrupa Birliği entegrasyonu yolculuğunda Avrupa perspektifi konusunu görüşmek adına Londra ziyareti gerçekleşir;
- Büyük Britanya yüksek devlet görevlileri arasında Avrupa Bakanı, David Lidington, Uluslararası Kalkınma Departmanı Müsteşarı Steven O'Brian ve diğer yüksek temsilciler ile görüşmeler gerçekleşir;
- Londra Chatham Haus'ta ise "Kosova'nın Avrupa Perspektifi" konusunda yuvarlak masa toplantısı tertiplenir. Kosova ile Avrupa Birliği ilişkileri ve Kosova'nın Avrupa'daki yeri hakkında Bakan Çitaku bir sunum yapar;
- Eylül 2011 – Bakan Vlora Çitaku, Avrupa Komisyonu Kosova Eşgüdüm Ofisi geçici Şefi Khaldoun Sinno'ya gönderdiği 2011 yılı İlerleme Raporu ile ilgili ilave Ek'te geçen yıla ait İlerleme Raporu'nda kaydedilen sorunların üstesinden gelinmesinde kaydedilen en önemli ilerlemelerin özeti yer alır;

- Ağustos 2011- Avrupa Entegrasyon Bakanlığı ile Avrupa Komisyonu Eşgüdüm Ofisi, 2012 yılına ait Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ulusal bölümü hakkında eğitimlerin ilk bölümü başlar;
- Temmuz 2011 – Kosova ile Makedonya arasında Sınırlar arası İş birliği projesi Üsküp'te imzalanır. Bu iş Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'nın ikinci noktasıyla öngörülür;
- Temmuz 2011 – Kosova'ya ait AB asistansının Gözetim işini yerine getiren Ortak Komite'nin ikinci toplantısı Priştine'de düzenlenir;
- Temmuz 2011 – Kosova Cumhuriyeti ile Avrupa Komisyonu otoritelerin katılımıyla İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyaloğun ikinci Plenar oturumu Priştine'de düzenlenir. Oturumda 2010 yılına ait İlerleme Raporunun yayınlanması ardından bu belgede belirtilen konular hakkında ilerideki dönemde Avrupa Ajandası ile ilgili kaydedilen gelişmeler ele alınır;
- Haziran 2011 – Kosova Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu toplantısında Bağışçıların Koordine edilmesine ilişkin 04/2011 no.lu Yönetmelik kabul edilir;
- Haziran 2011- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Ekonomi, Mali ve İstatistik Alt Komitesi'nin ikinci oturumu Priştine'de tertiplenir;
- Mayıs 2011- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Ticaret, Sanayi, Gümrük ve Vergi Alt Komitesi'nin sırasıyla ikinci oturumu Brüksel'de düzenlenir;
- Mayıs 2011- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde İnovasyon, İnsan Kaynakları, Sosyal Politikalar ve Bilişim Toplumu'nun ele alındığı Alt Komite'nin ikinci oturumu Priştine'de yapılır;
- Mayıs 2011 – Avrupa Komisyonu Kosova Eşgüdüm Ofisi geçici Şefi Khaldoun Sinno'ya, 2011 yılı Kosova İlerleme Raporu ile ilgili, geçen yıla ait İlerleme Raporunda en önemli meydan okumalarla ilgili atılacak adımları içeren ilk saptamalar Kosova enstitüleri hazırlanıp, Bakan Çitaku tarafından teslim edilir;
- Nisan 2011- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde İç Pazar, Rekabet, Sağlık ve Tüketici Esirgenmesi konularının ele alındığı Alt Komite'nin ikinci toplantısı Brüksel'de düzenlenir;

- Mart 2011 – Kosova Başbakanlığı, mevcut Bakanlıklar nezdinde Avrupa Entegrasyonu ve Politikaların Koordine edilmesi için ilgili bölümlerin kurulmasını düzenleyen 01/2011 no.lu Yönetmeliği kabul eder;
- Mart 2011- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Taşımacılık, Çevre, Enerji ve Bölgesel Kalkınma konularının masaya yatırıldığı ikinci toplantısı Priştine'de düzenlenir;
- Mart 2011- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Tarım, Kırsal Kesimin Kalkınması, Balıkçılık, Ormancılık ve Gıda Güvenliği konularının ele alındığı ikinci toplantısı Priştine'de düzenlenir;
- Mart 2011 – Kosova Başbakanı Haşim Thaçi ile Avrupa Komisyonu Kosova Misyonu Şefi Sn. Renzo Daviddi tarafından imzalanan Üyelik Öncesi Destek Enstrümanı (IPA) 2010 Yıllık Programı ile 63,9 milyon Euro değerinde finansal paket sağlanır;
- Şubat 2011- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Hukuk, Özgürlükler ve Sigorta konularının masaya yatırıldığı ikinci toplantısı Priştine'de düzenlenir;
- Şubat 2011 – Avrupa Komisyonu Genişlemeden sorumlu Müdür Yardımcısı Stefano Sannino, resmi görüşmeler için Priştine'ye gelir. Görüşmeler sırasında, Sannino, Kosova Başbakanlığı temsilcileri, politik parti liderleri, sivil toplum temsilcileri ve Kosova'nın AB'ye entegre edilmesi sürecine katılan uluslararası temsilciler ile görüştü. Bu sırada, O, tüm görüşmelerde Kosova temsilcilerinin ülkenin Avrupa ajandasını desteklemelerini, ülkenin geleceği adına kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli bir görev olarak idrak etmelerine vurgu yapar.
- Ekim 2010 – Dıştan Yapılan Yardımların İdare Edilmesi Platformu (Aid Menagement Platform AMP) tanıtımı yapılır. Dıştan Yapılan Yardımların İdare Edilmesi Platformu (AMP) dış ülkelerden gelen bağış, proje, program ve bağış kaynaklarından sağlanan diğer destek türlerinin idare edilmesine yardımcı bir online sistemi oluşturur;
- Eylül 2010 – Avrupa Entegrasyon Bakanlığı ve Avrupa Komisyonu Kosova Eşgüdüm Ofisi, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) 2010 ulusal programın tanıtımı yapar;

- Ağustos 2010 – Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwalle Priştine ziyaretine gelip Kosova Cumhuriyeti üst düzey yöneticileri ve Kosova'da mevcut uluslararası temsilciler ile görüşmelerde bulunur;
- Temmuz 2010- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyaloğun ilk Genel oturumu düzenlenir;
- Temmuz 2010 – Avrupa Partnerliği ile ilgili Etkinlik Planı, Kosova tarafından tekrar görüşülerek güncellenir;
- Temmuz 2010 – Gelen Avrupa Komisyonu delegasyonu Ticari Anlaşma için inceleme ve tespitlerde bulunur;
- Temmuz 2010 – Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanan rezolüsyon ile Kosova'nın bağımsızlığının tüm AB üye ülkeleri tarafından tanınmaya davet edilir;
- Haziran 2010 – Avrupa Partnerliği Etkinlik Planı beşinci kez onaylandı;
- Haziran 2010 – AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında Yüksek Düzeydeki toplantısı Saraybosna, Bosna Hersek'te düzenlenir;
- Mayıs 2010 – "Kosova – Avrupa Birliği entegrasyon yolunda kaydedilen gelişme" Konferansı konulu toplantıya sivil toplum, medya, ülkedeki AB katılımcıları ve devlet kurumları temsilcilerinin katılımıyla Priştine'de yapılır;
- Mayıs 2010 – Kosova Başbakanlığı, Avrupa Komisyonu gönderilen sorulara cevabı Avrupa Komisyon'una teslim eder;
- Nisan 2010 – Kosova Cumhuriyeti üst düzey temsilcileri ile bağış yapanlar (donörler) topluluğu temsilcileri arasında Yüksek Düzey Forumun ikincisi Priştine'de tertiplenir. Toplantıda özellikle rapor döneminde (2009 – 2010) Kosova'ya ait Bağış Konferansı'nda vaat edilen yardımların temin edilmesi ele alınır. Dış ülkelerden bağış vaat eden bağışçılar ile daha iyi koordinasyon sağlanması amacıyla Kosova kurumlarında yetkili mercilerin oluşturulması konusunda da karar alınır;
- Nisan 2010 – AB ile Kosova arasında Ticari Anlaşma 'ya varılması amacıyla hazırlıkların yapılması ile ilgili soruları içeren belge Avrupa Komisyonu tarafından gönderilir;
- Nisan 2010 – Kosova Cumhuriyeti'nde Avrupa Entegrasyon Bakanlığı kurulur;

- Mart 2010 – AB ile Batı Balkan Ülkeleri Zirve Toplantısı, Slovenya'nın Bırdo beldesinde düzenlenir;
- Şubat 2010 – AB'nin Dış İlişkilerden Sorumlu temsilcisi Catherine Ashton Kosova Cumhuriyeti'ne resmi bir ziyarette bulundu;
- Kasım 2009 – Kosova Başbakanlığı, Avrupa Entegrasyonu yolunda 10 Stratejik Önceliği saptayıp onaylar;
- Ekim 2009 – İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin başlatılması karara bağlanır;
- Ekim 2009 – Kosova'ya yönelik Vize Serbestisi süreci ve AB ile Kosova Cumhuriyeti arasında Ticari Anlaşma ile ilgili müzakerelerin başlamasını Avrupa Komisyonu önerir;
- Ekim 2009 – Avrupa Komisyonu, beşinci kez olmak üzere İlerleme Raporunu yayınlar;
- Temmuz 2009 – Avrupa Partnerliğinin sağlanması ile ilgili sırasıyla dördüncü Etkinlik Planı onaylanır;
- Temmuz 2009 – AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Kosova Cumhuriyeti'ne resmi ziyarette bulunur;
- Nisan 2009 – Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamentosu arasında ikinci kez parlamentolar arası toplantı düzenlenir;
- Mart 2009 – Kosova Cumhuriyeti üst düzey yetkililerle ile Bağış vaat eden Bağış Topluluğu temsilcilerinin katılımıyla Yüksek Düzey Forum'un ilk toplantısı Priştine'de düzenlenir. Sözü geçen toplantıda 2008 yılında düzenlenen Kosova Bağış Konferansı'nda vaat edilen yardımların akışı ve onların kullanılmasına yol açacak proje konuları ele alınır;
- Mart 2009 – AB Dışişleri Bakanları ile Batı Balkan ülkeleri dışişleri bakanları arasında gayri resmi toplantı Çek Cumhuriyeti'nin Hlubok Kalesi'nde tertiplenir;
- Şubat 2009 – Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyonu Strateji ve Öncelikleri Kararı Kosova Parlamentosu Genel Kurulu'nda onaylanır;
- Kasım 2008 – Avrupa Komisyonu sırasıyla dördüncü kez hazırlanan Kosova İlerleme Raporu 2009 ve Gelişme Stratejisini yayınlar;
- Ekim 2008 – Genişlemeden Sorumlu Komiser, Olli Rehn, Kosova Cumhuriyeti'ne resmi ziyarette bulunur;

- Ekim 2008 – Bağış Koordinasyon Merkezi ile Avrupa Entegrasyon Ajansı birleştirilerek Avrupa Entegrasyon Kalkınma ve Koordinasyon Ajansı oluşturulur;
- Temmuz 2008 – Bakanlar Kurulu kararıyla Avrupa Entegrasyonu işlevinde yeni oluşumlar kurulur;
- Temmuz 2008 – Avrupa Partnerliği Uygulanmasına ilişkin üçüncü kez Etkinlik Planı benimsenir;
- Temmuz 2008 – Kosova Bağış Konferansı, Avrupa Komisyonu'nun organizasyonunda tertiplenir;
- Haziran 2008 – Avrupa Konseyi tarafından ileri sürülen yeniden hatırlatma ile "Açık bir Avrupa perspektifine ulaşması amacıyla AB'nin Kosova'nın ekonomik ve politik kalkınmasına yardım etmeye hazır olduğu ifade edilirken bunun tüm bölgenin Avrupa perspektifi çizgisinde gerçekleşeceğine" vurgu yapılır;
- Haziran 2008 – Kosova Anayasası yürürlüğe girer;
- Mayıs 2008 – Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamentosu arasında ilk parlamentolar – arası toplantı düzenlenir;
- Nisan 2008 – Kosova, 2008 – 2010 Avrupa Entegrasyon Planını görüşüp kabul eder;
- Mart 2008 – AB üye ülkeleri Dışişleri Bakanları ile Batı Balkan ülkeleri Dışişleri Bakanlarının gayri resmi toplantısı Slovenya'nın Bırdo şehrinde düzenlenir;
- Mart 2008 – Avrupa Komisyonu, "Batı Balkanlar: Avrupa Perspektifinin Genişlemesi" adlı bildiriyi yayınlar;
- Şubat 2008 – Güney – Doğu İstikrar Paktı devamı olarak Bölgesel İşbirliği Konseyi oluşturulur;
- Şubat 2008 – Avrupa Konseyi üçüncü kez Kosova'nın Avrupa İşbirliğini görüşüp kabul eder;
- Şubat 2008 – Avrupa Konseyi, Kosova'da göreve başlayacak ve kanun üstünlüğüne destek verecek (EULEX) adında bir AB Misyonunun oluşmasını benimser; AB Özel Temsilcisi Ofisi/ Uluslararası Sivil Ofisin de göreve başlaması kararı alınır;
- Şubat 2008- Avrupa Konseyi, Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiği kararını göz önünde bulundurur. AB üye ülkelerinin, kendi ulusal mevzuatı ve uluslararası

hukuk ilkelerine göre Kosova ile ne tür ilişki kuracağına kendileri karar vereceklerini hatırlatır. Aynı zamanda, AB'de hâkim olan görüşten hareket ederek Kosova'nın bir *"sui generis"* vakasını oluşturduğunun altı çizilir;

- Şubat 2008 – Kosova Parlamentosu tarafından onaylanan kararla Kosova'nın bağımsızlığı ilan edilir;
- Ocak 2008 – Kosova Parlamentosu kararıyla Avrupa Entegrasyon Komitesi kurulur;
- Aralık 2007 – Avrupa Konseyi, Kosova'nın ekonomik ve politik kalkınmasına AB'nin destek vermeye hazır olduğu teyit edilir ve bunun tüm bölgenin Avrupa perspektifi çizgisine dayandığı ifade edilir;
- Aralık 2007 – AB'nin İşlev Anlaşması ve Reform Anlaşması Lizbon toplantısında imzalanıp yürürlüğe girer;
- Kasım 2007 – Avrupa Komisyonu 2008 yılına ait Kosova İlerleme Raporu ve Genişleme Stratejisi Raporunu üçüncü kez yayınlar;
- Şubat 2007 – AB ve Batı Balkan Politik Forumu, Belçika Brüksel'de düzenlenir;
- Kasım 2006- Avrupa Komisyonu, Kosova İlerleme Raporu ve Genişleme Stratejisi ve temel Meydan Okumalar Raporunu ikinci kez yayınlar;
- Ağustos 2006 – Avrupa Partnerliğine ilişkin sırasıyla İkinci Etkinlik Planı onaylanır;
- Temmuz – AB Konseyi, Üyelik Öncesi Yardım Enstrümanını oluşturup kurar;
- Haziran 2006 – Avrupa Parlamanetosu ile Kosova Parlamentosu arasında dördüncü gayri resmi toplantı düzenlenir;
- Mayıs 2006 – Avrupa Entegrasyon Ofisi yerine Avrupa Entegrasyon Ajansı oluşturulur;
- Mart 2006 – AB ile Batı Balkan Forumu Salzburg kentinde düzenlenir;
- Ocak 2006 – Avrupa Konseyi ikinci kez Kosova ile ilgili Avrupa İşbirliğini onaylar;
- Kasım 2005 – Avrupa Komisyonu ilk kez olarak Kosova İlerleme Raporu ve Genişleme Stratejisi belgesini yayınlar;

- Haziran 2005- Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamentosu arasında üçüncü gayri resmi toplantı düzenlenir;
- Nisan 2005 – Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve Avrupa Konseyi ile Avrupa Parlamentosu'na gönderilen "Kosova'ya bir Avrupa Geleceği" bildirisi iletilir;
- Şubat 2005 – İstikrar ve Katılım Mekanizması ile ilgili Enerji ve Ekonomi konusunda ilk kez bir çalıştay düzenlenir;
- Ocak 2005 – Avrupa İşbirliği Etkinlik Planı ilk kez hazırlanıp kabul edilir;
- Ekim 2004 – Avrupa Komisyon Eşgüdüm Ofisi Kosova'da açılıp faaliyete başlar;
- Ağustos 2004- Başbakanlık Ofisi çerçevesinde Avrupa Entegrasyon Ofisi oluşturulur;
- Haziran 2004 – Avrupa Konseyi ilk kez olarak Kosova'ya ait Avrupa İşbirliği belgesini kabul eder;
- Mart 2004- Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamentosu arasında ikinci gayri resmi toplantı düzenlenir;
- Haziran 2003 – AB ile Batı Balkan ülkeleri Selanik Zirvesi, Yunanistan'da tertiplenir;
- Aralık 2002 – Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamentosu arasında ilk kez gayri resmi toplantı düzenlenir;
- Kasım 2002- İstikrar ve Ortaklık Süreci ile ilgili İzleme Mekanizması kurulur;
- Aralık 2000 – Avrupa Konseyi tarafından onaylanan 2666/200 no.lu Yönetmelik ile Yeniden Kalkınma, Gelişme ve İstikrar yolunda Topluluk Yardımı mekanizması oluşturulur;
- Kasım 2000 – AB ve Batı Balkan ülkeleri Zagreb Zirvesi, Hırvatistan'da tertiplenir. Burada ilk kez İstikrar ve Ortaklık Süreci telaffuz edilerek oluşturulur;
- Eylül 2000- Kosova ile AB arasında bağımsız ticari önlemler saptanır;
- Temmuz 2000 – Avrupa Konseyi'nin Haziran 2000 tarihinde aldığı kararla tüm Batı Balkan ülkelerinin AB aday ülkeleri olarak bir geleceklerinin olduğu teyit edilir;
- Şubat 2000 – Avrupa Kalkınma Ajansı oluşturulup faaliyete geçer;
- Haziran 1999 – AB, UNMIK Misyonunun IV. sütunu için sorumlu tayin edilir. İlgileneceği alanlar: Yeniden Kalkınma ve Ekonomik Gelişme;

Haziran 1999 – Güney – Doğu Avrupa İstikrar Paktı Almanya'nın Cologne kentinde kurulmuştur;

EK-9
Kosova'nın AB ile Müzakereleri

- 1.999 – 6 – AB, UNMIK Misyonunun IV. Sütunu için sorumlu tayin edildi. Sorumlu olduğu alanlar: Yeniden Kalkınma ve Ekonomik Gelişme;
- 1999 – 6 – Güney – Doğu Avrupa İstikrar Paktı Almanya'nın Cologne kentinde kuruldu;
- 2.000- 9- Kosova ile AB arasında bağımsız ticari önlemler belirlendi;
- 2.000 – 11 – AB ve Batı Balkan ülkeleri Zagreb Zirvesi, Hırvatistan'da tertiplendi. Burada ilk kez İstikrar ve Ortaklık Süreci telaffuz edilerek oluşturuldu;
- 2.000 – 12 – Avrupa Konseyi tarafından onaylanan 2666/200 no.lu Yönetmelik ile Yeniden Kalkınma, Gelişme ve İstikrar yolunda Topluluk Yardımı mekanizması oluşturuldu;
- 2.000 – 2 – Avrupa Kalkınma Ajansı oluşturulup faaliyete geçti;
- 2.000 – 7 – Avrupa Konseyi'nin Haziran 2000 tarihinde aldığı kararla tüm Batı Balkan ülkelerinin AB aday ülkeleri olarak bir geleceklerinin olduğu teyit edildi;
- 2.002- 11- İstikrar ve Ortaklık Süreci ile ilgili İzleme Mekanizması kuruldu;
- 2.002 – 12 – Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamento heyeti arasında ilk kez gayri resmi toplantı düzenlendi;
- 2.003- 6- AB ile Batı Balkan ülkeleri Selanik Zirvesi, Yunanistan'da tertiplendi;
- 2.004- 3- Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamento heyetleri arasında ikinci gayri resmi toplantı düzenlendi;
- 2.004- 6– Avrupa Konseyi ilk kez olarak Kosova'ya ait Avrupa Partnerliği belgesini kabul etti;
- 2.004 – 8- Başbakanlık Ofisi çerçevesinde Avrupa Entegrasyon Ofisi oluşturuldu;

- 2.004 -10 – Avrupa Komisyon Eşgüdüm Ofisi Kosova'da açılıp faaliyete başladı;
- 2.005 - 1 – Avrupa Partnerliğinin Uygulanması Etkinlik Planı ilk kez olarak hazırlanıp kabul edildi;
- 2.005 – 11 – Avrupa Komisyonu ilk kez olarak Kosova İlerleme Raporu ve Genişleme Stratejisi belgesini yayınladı;
- 2.005 – 2 – İstikrar ve Ortaklık Mekanizması ile ilgili Enerji ve Ekonomi konusunda ilk kez bir çalıştay tertiplendi;
- 2.005- 4 – Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve Avrupa Konseyi ile Avrupa Parlamentosu'na gönderilen "Kosova'ya bir Avrupa Geleceği" raporu iletildi;
- 2.005- 6- Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamento heyetleri arasında üçüncü gayri resmi toplantı düzenlendi;
- 2.006 – 1 – Avrupa Konseyi ikinci kez Kosova ile ilgili Avrupa Partnerliği belgesini onayladı;
- 2.006- 11- Avrupa Komisyonu, Kosova İlerleme Raporu ve Genişleme Stratejisi ve temel Meydan Okumalar Raporunu ikinci kez yayınladı;
- 2.006 – 3 – AB ile Batı Balkan Forumu Salzburg kentinde düzenlendi;
- 2.006- 5 – Kosova Başbakanlığı, Avrupa Entegrasyon Ofisi, Avrupa Entegrasyon Ajansı'na dönüştürüldü;
- 2.006- 6 – Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamento heyetleri arasında dördüncü gayri resmi toplantı düzenlendi;
- 2.006 – 7 – AB Konseyi, Üyelik Öncesi Yardım Enstrümanını oluşturdu;
- 2.006- 8 – Avrupa Partnerliği ve buna ilişkin sırasıyla İkinci Etkinlik Planı onaylandı;
- 2.007- 11 – Avrupa Komisyonu 2008 yılına ait Kosova İlerleme Raporu ve Genişleme Stratejisi Raporunu üçüncü kez yayınladı;
- 2.007 – 12 – AB'nin İşlev Anlaşması ve Reform Anlaşması Lizbon toplantısında imzalanıp yürürlüğe girdi;
- 2.007- 12 – Avrupa Konseyi, Kosova'nın ekonomik ve politik kalkınmasına AB'nin destek vermeye hazır olduğunu teyit eder ve bunun tüm bölgenin

Avrupa perspektifi çizgisine dayanarak ayan bir Avrupa perspektifi vaat ve olgusuyla destekledi;

- 2.007 – 2 – AB ve Batı Balkan Politik Forumu, Belçika Brüksel'de tertiplendi;
- 2.008- 1 – Kosova Parlamentosu kararıyla Avrupa Entegrasyon Komitesi oluşturuldu;
- 2.008- 10 – Bağış (Donör) Koordinasyon Merkezi ile Avrupa Entegrasyon Ajansı birleştirilerek Avrupa Entegrasyon Kalkınma ve Koordinasyon Ajansı oluşturuldu;
- 2.008- 10 – Genişlemeden Sorumlu Komisioner, Olli Rehn, Kosova Cumhuriyeti'ne resmi ziyarette bulundu;
- 2.008- 11 – Avrupa Komisyonu sırasıyla dördüncü kez hazırlanan Kosova İlerleme Raporu 2009 ve Gelişme Stratejisini yayınladı;
- 2.008- 2- Avrupa Konseyi, Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiği kararını göz önünde bulundurur. AB üye ülkelerinin, kendi ulusal mevzuatı ve uluslararası hukuk ilkelerine göre Kosova ile ne tür ilişki kuracağına kendileri karar vereceklerini hatırlatır. Aynı zamanda, AB'de hâkim olan görüşten hareket ederek Kosova'nın bir "*sui generis"* vakasını oluşturduğunun altı çizilir;
- 2.008 – 2 – Güney – Doğu İstikrar Paktı devamı olarak Bölgesel İşbirliği Konseyi oluşturuldu;
- 2.008 – 2 – Avrupa Konseyi üçüncü kez Kosova'nın Avrupa Partnerliğini görüşüp kabul etti;
- 2.008 – 2 – Avrupa Konseyi, Kosova'da göreve başlayacak ve kanun üstünlüğüne destek verecek (EULEX) adında bir AB Misyonunun oluşmasını kabul etti; AB Özel Temsilcisi Ofisi/ Uluslararası Sivil Ofisinin de göreve başlaması kararı alındı;
- 2.008- 2 – Kosova Parlamentosu tarafından onaylanan Kararla Kosova'nın bağımsızlığı ilan edildi;
- 2.008- 3 – AB üye ülkeleri Dışişleri Bakanları ile Batı Balkan ülkeleri Dışişleri Bakanlarının gayri resmi toplantısı Slovenya'nın Bırdo şehrinde düzenlendi;
- 2.008- 3 – Avrupa Komisyonu, "Batı Balkanlar: Avrupa Perspektifinin Genişlemesi" adlı Bildiriyi yayınladı;

- 2.008- 4 – Kosova, 2008 – 2010 Avrupa Entegrasyon Planını görüşüp kabul etti;
- 2.008 – 5 – Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamentosu arasında ilk parlamentolar – arası toplantı düzenlendi;
- 2.008 – 6 – Avrupa Konseyi tarafından ileri sürülen yeniden hatırlatma ile "Açık bir Avrupa perspektifine ulaşması amacıyla AB'nin Kosova'nın ekonomik ve politik kalkınmasına yardım etmeye hazır olduğu ifade edilirken bunun tüm bölgenin Avrupa perspektifi çizgisinde gerçekleşeceğine" vurgu yapıldı;
- 2.008- 6 – Kosova Anayasası yürürlüğe girdi;
- 2.008- 7 – Avrupa Komisyonu'nun organizasyonunda Kosova Bağış Konferansı tertiplendi;
- 2.008 – 8 – Bakanlar Kurulu kararıyla Avrupa Entegrasyonu işlevinde yeni oluşumlar kuruldu;
- 2.009- 3 – AB Dışişleri Bakanları ile Batı Balkan ülkeleri dışişleri bakanları arasında gayri resmi toplantı Çek Cumhuriyeti'nin Hlubok Kallesi'nde tertiplendi;
- 2.009- 10 – Avrupa Komisyonu, beşinci kez olmak üzere Kosova İlerleme Raporunu yayınladı;
- 2.009 – 10 – İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin başlatılması karara bağlandı;
- 2.009 – 10 – Kosova'ya yönelik Vize Serbestisi süreci ve AB ile Kosova Cumhuriyeti arasında Ticari Anlaşma ile ilgili müzakerelerin başlamasını Avrupa Komisyonu önerdi;
- 2.009- 11 – Kosova Başbakanlığı, Avrupa Entegrasyonu yolunda 10 Stratejik Önceliği saptayıp onayladı;
- 2.009 – 2 – Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyonu Strateji ve Öncelikleri Kararı Kosova Parlamentosu Genel Kurulu'nda onaylandı;
- 2.009- 3 – Kosova Cumhuriyeti üst düzey yetkilileri ile Bağış vaat eden Bağış Topluluğu temsilcilerinin katılımıyla Yüksek Düzey Forum'un ilk toplantısı Priştine'de düzenlendi. Sözü geçen toplantıda 2008 yılında düzenlenen Kosova

Bağış Konferansı'nda vaat edilen yardımların yönlendirilmesi ve onların kullanılmasına yol açacak proje başlıkları ele alındı;

- 2.009 - 4 – Avrupa Parlamentosu ile Kosova Parlamentosu arasında ikinci kez parlamentolar arası toplantı düzenlendi;
- 2.009 – 7 – AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Kosova Cumhuriyeti'ne resmi ziyarette bulundu;
- 2.009 – 7 – Avrupa İşbirliği'nin Partnerliği'nin sağlanması ile ilgili sırasıyla dördüncü Etkinlik Planı onaylandı;
- 2.010 – 10 – Dışardan Yapılan Yardımların İdare Edilmesi Platformu (Aid Management Platform AMP) tanıtımı yapıldı. Dıştan Yapılan Yardımların İdare Edilmesi Platformu (AMP) dış ülkelerden gelen bağış, proje, program ve bağış kaynaklarından sağlanan diğer destek türlerinin idare edilmesine yardımcı bir online sistemi oluşturur;
- 2.010- 2 – AB'nin Dış İlişkilerden Sorumlu temsilcisi Catherine Ashton Kosova Cumhuriyeti'ne resmi bir ziyarette bulundu;
- 2.010- 3 – AB ile Batı Balkan Ülkeleri Zirve Toplantısı, Slovenya'nın Bırdo beldesinde düzenlendi;
- 2.010- 4 – AB ile Kosova arasında Ticari Anlaşma 'ya varılması amacıyla hazırlıkların yapılması ile ilgili soruları içeren belge Avrupa Komisyonu tarafından ilgililere ulaşıldı;
- 2.010- 4 – Kosova Cumhuriyeti üst düzey temsilcileri ile bağış yapan (donör) topluluğu temsilcileri arasında Yüksek Düzey Forumun ikincisi Priştine'de tertiplendi. Toplantıda özellikle rapor döneminde (2009 – 2010) Kosova'ya ait Bağış Konferansı'nda vaat edilen yardımların temin edilmesi ele alındı. Dış ülkelerden bağış vaat eden bağışçılar (donörler) ile daha iyi koordinasyon sağlanması amacıyla Kosova kurumlarında yetkili mercilerin oluşturulması da karara bağlandı;
- 2.010- 4 – Kosova Cumhuriyeti'nde Başbakanlık çerçevesinde Avrupa Entegrasyon Bakanlığı kuruldu;
- 2.010 – 5 – "Kosova – Avrupa Birliği entegrasyon yolunda kaydedilen gelişme" Konferansı konulu toplantıya sivil toplum, medya, ülkedeki AB üye

ülke temsilcileri ve devlet kurumları personelinin katılımıyla Priştine'de yapıldı;

- 2.010 – 5 – Kosova Başbakanlığı, Avrupa Komisyonu tarafından gelen sorulara cevabı Avrupa Komisyon'una teslim etti;
- 2.010- 6 – AB ile Batı Balkan Ülkeleri arasında Yüksek Düzeydeki toplantı Saraybosna, Bosna Hersek'te düzenlendi;
- 2.010- 6 – Avrupa Partnerliği Etkinlik Planı beşinci kez onaylandı;
- 2.010- 7 – Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanan Rezolüsyonu, Kosova'nın bağımsızlığını tüm AB üye ülkeleri tarafından tanınmaya davet eder;
- 2.010 – 7 – Avrupa Partnerliği ile ilgili Etkinlik Planı, Kosova tarafından tekrar görüşülerek güncellendi;
- 2.010- 7 – Gelen Avrupa Komisyonu delegasyonu Ticari Anlaşma için inceleme ve tespitlerde bulundu;
- 2.010- 7 - İstikrar ve Ortaklık Süreci hakkında Diyaloğun ilk Genel oturumu düzenlendi;
- 2.010 – 8 – Almanya Dişişleri Bakanı Guido Westerwalle Priştine'yi ziyaret etti. Kosova Cumhuriyeti üst düzey yöneticileri ve Kosova'da mevcut uluslararası temsilciler ile görüşmelerde bulundu;
- 2.010 – 9 – Avrupa Entegrasyon Bakanlığı ve Avrupa Komisyonu Kosova Eşgüdüm Ofisi, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) 2010 ulusal programın tanıtımı yaptı;
- 2.011 – 2 – Avrupa Komisyonu Genişlemeden sorumlu Müdür Yardımcısı Stefano Sannino, resmi görüşmeler için Priştine'ye geldi. Görüşmeler sırasında, Sannino, Kosova Başbakanlığı temsilcileri, politik parti liderleri, sivil toplum temsilcileri ve Kosova'nın AB'ye entegre edilmesi sürecine katılan uluslararası temsilciler ile görüştü. Bu sırada, O, tüm görüşmelerde Kosova temsilcilerinin ülkenin Avrupa ajandasını desteklemelerini, ülkenin geleceği adına kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli bir görev olarak idrak etmelerine vurgu yaptı.

- 2.011- 2 - İstikrar ve Ortaklık Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Hukuk, Özgürlükler ve Sigorta konularının masaya yatırıldığı İkinci Toplantı Priştine'de düzenlendi;
- 2.011 – 3- İstikrar ve Ortaklık Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Taşımacılık, Çevre, Enerji ve Bölgesel Kalkınma konularının masaya yatırıldığı İkinci Toplantı Priştine'de düzenlendi;
- 2.011 – 3- İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Tarım, Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Ormancılık ve Gıda Güvenliği konularının ele alındığı İkinci Toplantı Priştine'de yapıldı;
- 2.011- 3 – Kosova Başbakanı Haşim Thaçi ile Avrupa Komisyonu Kosova Misyonu Şefi Sn. Renzo Daviddi tarafından imzalanan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) 2010 Yıllık Programı ile 63,9 milyon Euro değerinde mali paket sağlandı;
- 2.011 – 3 – Kosova Başbakanlığı, mevcut Bakanlıklar nezdinde Avrupa Entegrasyonu ve Politikaların Koordine edilmesi Departmanlarının kurulmasını düzenleyen 01/2011 no.lu Yönetmeliği kabul eder;
- 2.011- 4 - İstikrar ve Ortaklık Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde İç Pazar, Rekabet, Sağlık ve Tüketici Esirgenmesi konularının ele alındığı Alt Komite'nin İkinci Toplantısı Brüksel'de tertiplendi;
- 2.011- 5 – Avrupa Komisyonu Kosova Eşgüdüm Ofisi geçici Şefi Khaldoun Sinno'ya, 2011 yılı Kosova İlerleme Raporu ile ilgili, geçen yıla ait İlerleme Raporunda en önemli meydan okumalarla ilgili atılacak adımları içeren ilk saptamalar Kosova enstitüleri hazırlanıp, Bakan Çitaku tarafından teslim edildi;
- 2.011 – 5- İstikrar ve Ortaklık Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Ticaret, Sanayi, Gümrük ve Vergi Alt Komitesi'nin sırasıyla İkinci Oturumu Brüksel'de düzenlendi;
- 2.011 – 5- İstikrar ve Ortaklık Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde İnovasyon, İnsan Kaynakları, Sosyal Politikalar ve Bilişim Toplumu'nun ele alındığı Alt Komite'nin İkinci Oturumu Priştine'de düzenlendi;

- 2.011- 6 - İstikrar ve Ortaklık Süreci hakkında Diyalog çerçevesinde Ekonomi, Mali ve İstatistik Alt Komitesi'nin İkinci Oturumu Priştine'de düzenlendi;
- 2.011- 6 – Kosova Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu toplantısında Donatörlerin (Bağış Verenlerin) Koordine edilmesine ilişkin 04/2011 no.lu Yönetmelik kabule edildi;
- 2.011- 7 – Kosova Cumhuriyeti ile Avrupa Komisyonu otoritelerin katılımıyla İstikrar ve Katılım Süreci hakkında Diyaloğun İkinci Plenar oturumu Priştine'de düzenlendi. Oturumda 2010 yılına ait İlerleme Raporunun yayınlanması ardından bu belgede belirtilen konular hakkında ilerideki dönemde Avrupa Ajandası ile ilgili kaydedilen gelişmeler ele alındı;
- 2.011- 7 – Kosova ile Makedonya arasında Sınırlar arası İşbirliği projesi Üsküp'te imzalandı. Bu iş Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'nın ikinci noktasıyla öngörülmektedir;
- 2.011 – 7 – Kosova'ya ait AB mali desteğinin gözetim işini yerine getiren Ortak Komite'nin İkinci Toplantısı Priştine'de düzenlendi;
- 2.011 – 7 – Avrupa Partnerliği Uygulanmasına ilişkin üçüncü kez Etkinlik Planı benimsendi;
- 2.011- 8- Avrupa Entegrasyon Bakanlığı ile Avrupa Komisyonu Eşgüdüm Ofisi, 2012 yılına ait Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ulusal bölümü hakkında eğitimlerin ilk bölümü başladı;
- 2.011- 9 – Bakan Vlora Çitaku, Avrupa Komisyonu Kosova Eşgüdüm Ofisi geçici Şefi Khaldoun Sinno'ya gönderdiği 2011 yılı İlerleme Raporu ile ilgili ilave Ek'te geçen yıla ait İlerleme Raporu'nda kaydedilen sorunların üstesinden gelinmesinde kaydedilen en önemli ilerlemelerin özeti yer aldı;
- 2.011 – 9- Londra Chatham Haus'ta "Kosova'nın Avrupa Perspektifi" konusunda yuvarlak masa toplantısı tertiplendi. Kosova ile Avrupa Birliği ilişkileri ve Kosova'nın Avrupa'daki yeri hakkında bakan Vlora Çitaku bir sunum yaptı;
- 2.011 – 9 - Büyük Britanya yüksek devlet görevlileri arasında Avrupa Bakanı, David Lidington, Uluslararası Kalkınma Departmanı Müsteşarı Steven O'Brian ve diğer yüksek görevliler ile görüşmeler gerçekleşti;

- 2.011- 9 – Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanı Vlora Çitaku ile Arnavutluk Entegrasyon Bakanı Majlinda Bregu, Kosova ile Arnavutluk arasında karşılıklı Sınır İşbirliği Anlaşmasını imzaladı. Sözü edilen bu anlaşmanın imzalanması, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ile belirlenen ikinci noktası ile öngörülmekteydi;
- 2.011- 9 – Kosova'nın Avrupa Birliği entegrasyonu yolculuğunda Avrupa perspektifi konusunu görüşmek adına Londra ziyareti gerçekleşti;
- 2.011- 10 – Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan İlerleme Raporu vasıtasıyla Kosova ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması hakkında Fizibilite İncelemesinin başlamasına yeşil ışık yakıldı;
- 2.011- 12- Kosova'nın İstikrar ve Ortaklık Anlaşması- İOA ile müzakerelerinin başlaması önerisi AB Konseyi tarafından onaylandı;
- 2012- 5- İOA ile ilgili Fizibilite İnceleme ile ilgili Sorular, Kosova Bakanlar Kurulu tarafından teslim alındı;
- 2012 – 6 – İOA ile ilgili Fizibilite İnceleme raporu Kosova Bakanlar Kurulu tarafından Avrupa Komisyonu'na takdim edildi;
- 2012- 6- Vize Serbestisi ile ilgili Yol Haritası Avrupa Komisyonu tarafından Kosova'ya teslim edildi;
- 2012 – 9- Vize Serbestisi ile ilgili Yol Haritasının gerçekleşmesine dair Kosova'nın hazır olduğuna dair rapor Avrupa Komisyonu'na – (AK) gönderildi;
- 2013- 2 – Vize Serbestisi ile ilgili Yol Haritasının gerçekleşmesine ilişkin ilk değerlendirme raporu Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanıp ilan edildi;
- 2.013 – 4 – Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan gözetleme raporunda İOA üyelik öncesi Fizibilite İncelemesinde tüm kısa vadeli kriterlerin yerine getirildiği, bu şekilde de İOA ile müzakerelerin başlaması öncesi tüm kısa vadeli kriterlerin Kosova tarafından yerine getirildiği bildirildi;
- 2.013 – 6 – Kosova, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası üyesi seçildi;
- 2.013- 6 – Kosova ile Avrupa Kalkınma Bankası arasında çerçeve sözleşme imzalandı;

- 2.013- 10 – Kosova ve AB arasında İOA müzakereleri başladı. Birinci raunt görüşmelerde IV, V. ve VI. başlıklar müzakerelere açıldı;
- 2.013 – 11- İOA müzakerelerinin ikinci raundu düzenlendi. Bu sırada IV, V. ve VI. başlıklar kapatılırken I, III, VII, IX ve X. başlıklar müzakerelere açıldı;
- 2.013 – 12- İOA müzakerelerinin üçüncü raundu düzenlendi;
- 2.014 – 2 – İOA müzakerelerinin dördüncü raundu düzenlendi;
- 2.014- 3 – İOA müzakerelerin beşinci raundu tertiplendi (II başlık, *politik diyalog* ana konu idi) ve bu başlık kapatıldı;
- 2.014- 5 – İOA Baş müzakerecilerin nihai toplantısı Priştine'de düzenlendi;
- 2.014- 7 – Brüksel'de girişimin başlatılması ardından, İOA, baş müzakereciler tarafından ilkesel olarak kabul edildi;
- 2.015 – 10- Kosova Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını kabul etti;
- 2.015 – 10 – Kosova Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği, Strasburg'da İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzaladı;
- 2.015- 11 – Kosova Cumhuriyeti Parlamentosu, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını (İOA) onayladı;
- 2.015 – 12 – Kosova Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasına ait Ulusal Programı onayladı.